

BİLGİ, İKTİDAR VE POLİTİKA ALANININ İNŞASI:

TÜRKİYE'DE DÜŞÜNCE KURULUŞLARI

Doktora Tezi

Mehmet Münip BABUR

Eskişehir, 2019

**BİLGİ, İKTİDAR VE POLİTİKA ALANININ İNŞASI:
TÜRKİYE’DE DÜŞÜNCE KURULUŞLARI**

Mehmet Münip BABUR

DOKTORA TEZİ

Sosyoloji Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Nadir SUĞUR

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

07/2019

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Mehmet Münip BABÜR'ün “Bilgi, İktidar ve Politika Alanının İnşası: Türkiye’de Düşünce Kuruluşları” başlıklı tezi 10 Temmuz 2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca Sosyoloji Anabilim Dalında, **Doktora** tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof.Dr.Nadir SUĞUR
Üye : Prof.Dr.Ramazan YELKEN
Üye : Doç.Dr.Alim ARLI
Üye : Doç.Dr.Mustafa ALTUNOĞLU
Üye : Doç.Dr.Fuat GÜLLÜPINAR

Prof.Dr.Bülent GÜNŞOY
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZ

BİLGİ, İKTİDAR VE POLİTİKA ALANININ İNŞASI:

TÜRKİYE’DE DÜŞÜNCE KURULUŞLARI

Mehmet Münip BABUR

Sosyoloji Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2019

Danışman: Prof. Dr. Nadir SUĞUR

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de 2000’li yıllar sonrasında yaygınlık kazanan düşünce kuruluşlarının yapısını araştırmaktır. Bu kuruluşlar özellikle ABD ve Batı Avrupa ülkelerinde “fikirler sektörü” oluşturacak kadar “etki”lidirler. Bu çalışmada, düşünce kuruluşlarının Türkiye’de siyasal, ekonomik ve toplumsal alanlarda bir “etki” meydana getirip getirmediği araştırılmaktadır. Literatür ve saha görüşmelerinden hareketle küreselleşme ve bilgi toplumunun etkisiyle yeni bilgi üretim biçimlerinin ortaya çıktığına dair bir görüş birliğinin varlığından bahsedilebilir. Üniversiteler geleneksel bilgi üretimini buna karşın düşünce kuruluşları ise yeni bilgi üretim biçimlerini temsil etmektedir. Düşünce kuruluşlarına ilişkin genel literatürün gelişmişliğine rağmen Türkiye literatürü sınırlı kalmış ve ağırlıklı olarak makale düzeyinde yoğunlaşmıştır. Teorik araştırma ve nitel verilere dayalı olarak yürütülen bu çalışma, kapsam, ulaşabildiği bilgiler, yapılan tespitlerle literatüre katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Çalışmada, Türkiye’deki düşünce kuruluşlarının sınırlı bir mali yapıya sahip oldukları, gündem odaklı çalışmalar yaptıkları, siyasi ve ekonomik güç merkezleri ile aralarına yeterince mesafe koyamadıkları ve eleştirel düzeylerinin sınırlı oldukları tespit edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, Türkiye’de düşünce kuruluşları sektörünün küçük boyutlarda olduğu ancak özellikle 2000’li yıllardan itibaren hızla geliştiği ve “etkisini” arttırdığı tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Düşünce Kuruluşları, Küreselleşme ve Yerelleşme, Bilgi Toplumu, Yeni Bilgi Üretimi, Bilgi İktidar İlişkisi

ABSTRACT

KNOWLEDGE, POWER AND THE CONSTRUCTION OF THE POLITICAL SPHERE: THINK TANKS IN TURKEY

Mehmet Münip BABUR

Department of Sociology

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, July 2019

Supervisor: Prof. Dr. Nadir SUĞUR

The aim of this thesis is to examine the think tanks that have become widespread after the 2000s in Turkey. These organizations have a significant power as to create a “sector of ideas” in the US and Western European countries. In this study, the think tanks in Turkey are investigated whether they have any influence on social, political and economic sphere. Based on the literature and the findings, it can be said that there is a consensus on the emergence of new forms of knowledge production with the effect of globalization and information society. Universities are traditional, but think tanks represent new forms of knowledge production. Despite of their developed literature in the world, Turkey's the think tanks' literature is limited and there are some publications in article forms. This study, which is based on a theoretical reaserch and qualitative datas, aims to contribute to the literature with the scope, the information it can access, and the findings made. It is revealed that think thanks in Turkey have lack of financial resources, usually carry out activities on current affairs, fail to distance themselves from economic and political powers and hold a less critical positions. Although think thanks have grown rapidly since the 2000s, their impact on political and economic sphere are still limited. However, given the pace and the growth of think thanks in Turkey, this thesis argues that think thanks are expected to play a more important role in the shaping and reshaping of the political and economic sphere in Turkey.

Keywords: Think Tanks, Globalization and Localization, Knowledge Society, The New Knowledge Production, Relation of Power and Knowledge

ÖNSÖZ

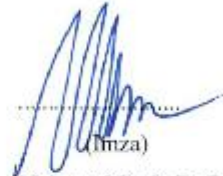
Eğitim sonu gelmeyen bir süreç olarak, farkında olduğumuz ve olmadığımız, takdir edebildiğimiz ve edemediğimiz kişilerin katkılarıyla şekillenmektedir. Bu uzun süreli eğitim sürecimde, farkında olduğum ve olamadığım, yeterince takdir edebildiğim ve edemediğim tüm eğitimcilerime sonsuz bir teşekkürü borç bilirim. Ancak öncelikle ve özellikle öğretmenim ve danışmanım Sayın Prof. Dr. Nadir SUĞUR'a tez danışmanlığımı üstlendiği, bu zorlu öğrenme ve uygulama sürecini mümkün olduğunca rehberliğiyle kolaylaştırdığı, bu süreçte kilometre mesabesinde olan her bir önerisi, sabrı ve noksanlıklarına gösterdiği hoşgörüsü için teşekkür ederim. Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi olan ve aynı zamanda Tez İzleme Komitesinde yer alan Sayın Doç. Dr. Fuat GÜLLÜPINAR'a yapıcı kritikleri, rehberliği ve hoşgörüsü ile yaptıkları katkılar için teşekkür ederim. Yine Açık Öğretim Fakültesi Yaygın Öğretim Bölümü öğretim üyesi ve Tez İzleme Komitesi üyesi Sayın Doç. Dr. Mustafa ALTUNOĞLU'na kritikleri ve önerileri ile sağladıkları katkılarından dolayı teşekkür ederim. Tez Savunma Jürisinin değerli üyeleri Sayın Prof. Dr. Ramazan YELKEN ve Sayın Doç. Dr. Alim ARLI'ya katkıları ve emeklerinden dolayı hassaten teşekkür ederim. Ayrıca saha görüşmelerinde görüşme taleplerimizi kabul eden, çok değerli emek ve zamanlarını ayıran değerli görüşmecilere de teşekkür ederim.

Son olarak geniş tanımıyla aileme sabır, anlayış ve fedakârlıkları için teşekkür ederim.

15.08.2013

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

(İmza)
Mehmet Münip BABUR

15/08/2013

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLOLAR DİZİNİ	ix
GİRİŞ	1
1. Problem	2
2. Amaç	5
3. Önem	9
4. Sınırlılıklar	10
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. LİTERATÜR, YÖNTEMBİLİM VE KURAMSAL ÇERÇEVE	11
1.1. Literatür (Alanyazın) Taraması.....	11
1.2. Araştırma Yöntemi	14
1.2.1. Genel olarak araştırma yöntemi	14
1.2.2. Çalışmanın Yürütülmesi ve Yöntem/ler/i.....	19
1.3. Kuram	25
1.3.1. Bilim, bilgi ve bilginin özerkliği	25
1.3.2. Küreselleşme ve bilgi toplumu	32
1.3.3. Yeni bilgi paradigması ve aktörleri	36
İKİNCİ BÖLÜM	
2. GENEL OLARAK DÜŞÜNCE KURULUŞLARI.....	42
2.1. Giriş.....	42
2.2. Düşünce Kuruluşu Tanımı.....	47
2.3. Düşünce Kuruluşu Tarihçesi.....	67
2.4. Düşünce Kuruluşlarının Etki/Nüfuz Oluşturması	72
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
3. TÜRKİYE’DE DÜŞÜNCE KURULUŞLARI	80
3.1. Giriş.....	80
3.2. Türkiye’de Düşünce Kuruluşlarının Genel Görünümü.....	82
3.3. Bazı Tartışma, Kavram ve Nitelemeler.....	98
3.3.1. İsim tartışması	98
3.3.3. Politika ağları (Policy networks):	105
3.3.4. Politika toplulukları (Policy communities):	106
3.3.4. Bilgi Toplulukları (Epistemic Communities):	106

3.3.5. Müdafî (savunucu) koalisyonlar (Advocacy coalitions):	107
3.3.6. Söylem koalisyonları (Discourse coalitions):	108
3.3.7. Pijamalı analistler	108
3.4. Türkiye’de Düşünce Kuruluşu Tarihçesi.....	109
3.4.1. Birinci dönem (1960-1990 yılları arası):.....	111
3.4.2. İkinci dönem (1990-2000 yılları arası):	116
3.4.3. Üçüncü dönem (2000’li yıllardan günümüze):	121
3.5. Türkiye’de Düşünce Kuruluşu Türleri	127
3.6. Türkiye’de Düşünce Kuruluşu Sorunları	130
3.6.1. Düşünce kuruluşu hukuki yapılanma sorunları	130
3.6.2. Düşünce kuruluşu entelektüel işgücü sorunları	133
3.6.3. Düşünce kuruluşu finansman sorunları	137
3.6.4. Düşünce kuruluşu bilgi kaynakları sorunları	143
3.7. Türkiye’de Düşünce Kuruluşu Paydaşlar İlişkisi	143
3.7.1. Düşünce kuruluşu – siyaset ilişkisi	144
3.7.2. Düşünce kuruluşu – devlet (bürokrasi) ilişkisi	153
3.7.3. Düşünce kuruluşu – sermaye ilişkisi	159
3.7.4. Düşünce kuruluşu – sivil toplum kuruluşu ilişkisi.....	162
3.7.5. Düşünce kuruluşu – üniversite ilişkisi.....	168
3.7.6. Düşünce kuruluşu – medya ve kamuoyu ilişkisi	178
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
4. KÜRESELLEŞME ve YERELLEŞME EKSENİNDE DÜŞÜNCE KURULUŞLARI.....	188
4.1. Küreselleşme ve Yerelleşme	188
4.2. Bilgi Toplumu ve Yeni Bilgi Üretimi.....	194
4.3. Türkiye’de Düşünce Kuruluşu Bilgi – İktidar İlişkisi	202
4.4. Türkiye’de Düşünce Kuruluşlarının bağımsızlık İmkân ve Sınırlılıkları	221
4.5. Türkiye’de Düşünce Kuruluşlarının Etki/Nüfuz Oluşturması	226
SONUÇ.....	233
KAYNAKÇA.....	257
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: <i>Bağımsız ve Bağlı Düşünce Kuruluşları (McGann, 2007)</i>	52
Tablo 2: <i>Düşünce Kuruluşları Tipolojisi (McGann ve Shull, 2018)</i>	53
Tablo 3: <i>Düşünce Kuruluşları ve Kardeş Kuruluşlar (Weaver ve McGann, 2000)</i>	58
Tablo 4: <i>Düşünce Kuruluşları ve Başlıca Özellikleri (Weaver ve McGann, 2000)</i>	64
Tablo 5: <i>Düşünce Kuruluşu Türleri</i>	66
Tablo 6 : <i>Türkiye’de Düşünce Kuruluşları</i>	86
Tablo 7: <i>Yıllar İtibariyle Düşünce Kuruluşları</i>	126
Tablo 8: <i>Türkiye Düşünce Kuruluşu Türleri</i>	130

GİRİŞ

Aristoteles (MÖ: 384-MÖ 322), Metafizik (2014:75) isimli eserini “*insan doğal olarak bilmek ister*” cümlesiyle başlatır. Bilgi Aristoteles’in vurguladığı gibi insanın içinden gelen doğal bir istek olmasının yanı sıra eleştirel bakış açısına göre güç, iktidar ve çıkarların bir aracıdır. Otoriteler, otoritelerinin kaynağını ve meşruluğunu Weber’in (2012:334-335) sınıflandırmasına göre, gelenekten, karizmadan veya yasal –ussal norm ve ilkelerden almaktadırlar. Diğer otorite tiplerinde de önemli bir yer tutmasına karşın, özellikle yasal ussal otoritenin temelinde bilgi yer almaktadır. Literatürde, bilgi –iktidar ilişkisine dair önemli çalışmalar bulunmaktadır. Düşünce kuruluşları konusu, tanımı, işlevleri, tipolojileri, etki/nüfuz oluşturma nitelikleri ile küreselleşme, bilgi toplumu, yeni bilgi üretimi koşullarında Türkiye’de düşünce kuruluşları temelinde değişen bilgi iktidar ilişkileri araştırılmaktadır. Çalışma temelde teorik bir araştırma olarak yürütülmüş olup çalışmada destek ve teyit amaçlı olarak yerine göre derinlemesine içten bir bakış sağlamak için kısıtlı da olsa görüşmelere dayanılmıştır. Bilginin, iktidar/otorite ile ilişkisinin çözümlemesinde Marx ve Weber en başta olmak üzere Nietzsche, Foucault, Frankfurt Okulu temsilcileri, post-modern düşünürlerin çalışmaları önemli bir yer tutmaktadır. İktidar ile otorite kavramları çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılmakla birlikte aralarında fark bulunduğundan, tezimizde iktidarı siyasal iktidarla, otoriteyi de siyasal iktidarı kapsayacak şekilde tüm toplumsal iktidarlara tanımlamak için kullanacağız.

Tezin birinci bölümünde tez konusu ile ilgili genel literatür ile Türkiye literatürüne bakılmıştır. Ardından araştırmada kullanılan teorik çerçeveye, yönteme ve araştırmanın yürütülmesine ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Araştırma, büyük çapta teorik araştırma temelinde yürütülmüştür. Düşünce kuruluşlarının websiteleri, raporlar, demeçler, konferans, panel gibi etkinliklerinin incelenmesine dayalı olarak görsel ve metinsel veriler toplanmıştır. Ardından toplanan veriler temelinde kısıtlı olarak saha görüşmelerine de başvurulmuştur. İkinci bölümünde düşünce kuruluşlarının tanımı, tarihçesi ve etki ve nüfuz oluşturma durumlarını kapsayan düşünce kuruluşlarına dair genel ve kapsamlı açıklamalar yapılmıştır. Üçüncü bölümünde düşünce kuruluşlarının Türkiye’de tanımları, tarihsel geçmişleri, meydana getirdikleri “fikirler sektörü”nün büyüklüğü, rekabet ve iş birliği içinde bulundukları paydaşları, “etki” durumları araştırılmıştır. Dördüncü bölümde elde edilen bulguların değerlendirildiği, düşünce kuruluşlarının küreselleşme ve

yerelleşme, bilgi toplumu ve yeni bilgi üretimi, düşünce bilgi -iktidar ilişkisinde üstlendikleri rolü, özerklik ve tarafsızlık durumlarına, bunların etki ve nüfuz oluşturma kapasitelerine ilişkin açıklamalar ve değerlendirmeler yapılmıştır. Sonuç bölümünde ise araştırma neticesinde elde edilen bulgular ilgili kuramsal çerçeve kapsamında değerlendirilerek ortaya çıkan sonuçlar ile araştırmada karşılaşılan zorluklar, sınırlılıklar ve önerilere yer verilmiştir.

1. Problem

Bilimsel bilgi farklı bilgi türleri arasında Yeniçağdan başlayarak ön plana çıkmaya başlamıştır. Bilimsel bilgi, 18. yy'da aydınlanma düşüncesi ile birlikte siyasi, ekonomik ve sosyal yaşama yön veren "egemen bir bilgi türü" olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bilimsel bilgi en büyük atılımlarını iki Dünya Savaşı ve özellikle Soğuk Savaş döneminden sonra yapmış, kimilerince küreselleşme olarak adlandırılan 1980'li ve 1990'lı yıllardan itibaren yerelden küresele, gündelik yaşamın her alanını etkisi altına almıştır. Bu gelişmeler çerçevesinde, örneğin, Castells (2008) yaşadığımız dönemi "*enformasyon çağı*", yaşadığımız toplumu da "*ağ toplumu*" olarak tanımlamaktadır. Küresel ve yerel ölçekte, bilginin üretilmesi, yaygınlaştırılması ve uygulaması makrodan mikroya ve kurumsal yapıdan bireye kadar tüm ilişki ağlarını önemli ölçüde etkisi altına almıştır. Ancak günümüz enformasyon toplumu sosyal ve ekonomik temelli yeni eşitsizlik ilişkilerine de neden olmaktadır. Örneğin, dijital dünyaya eklemlenebilme kapasitesine sahip olanlar ile sosyal, ekonomik ve eğitimsel açıdan bu kapasiteye sahip olmayanlar arasında yeni bir eşitsizlik ilişkisi ortaya çıktığını öne süren Norris, bu eşitsizlik ilişkisini "*dijital bölünme*" olarak tanımlamaktadır (Norris, 2001:3-4).

Günümüzde ortaya çıkan hızlı sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmeler ve artan rekabet koşullarında, Birleşmiş Milletler ve OECD gibi uluslararası örgütler, ulus devletler, Avrupa Birliği gibi çok uluslu devlet sistemleri, çok uluslu şirketler, siyasi partiler ve baskı grupları gibi çeşitli mesleki örgütlerin kuramsal ve uzun dönemli bilgilerden ziyade pratik yönelimi güçlü olan bilgiye olan ihtiyaçları artmıştır. Kısa vadeli, pragmatik, pratik ve uygulanabilir bilgiye olan talebi karşılamak amacıyla, üniversiteler, enstitüler, şirketler ve sendikalar gibi kurumsal aktörlerin yanı sıra düşünce kuruluşlarının da yoğun bir çaba içerisinde olduğu görülmektedir. Bilginin üreticisi, kullanıcısı, yayıcısı, ürettiği bilgiler üzerinden kamuoyu oluşturucu propagandacılar olarak düşünce kuruluşları işlevleriyle, kendilerinin bilgi kaynağı olmalarından kaynaklı

güç ve iktidara sahip olmaları veya bilginin ileticileri olarak güç ve iktidar sahiplerine bilgi sağlamaları yönleriyle incelenmeye değer kuruluşlardır. Düşünce kuruluşlarının sağladığı bilgilerle, klasik bilgi kaynakları olarak üniversiteler veya araştırma enstitülerinin sağladığı bilgiler; düşünce kuruluşları uzman ve araştırmacıları ile akademik ve akademik olmayan bağımsız elitler arasında varsa benzerlik ve farklılıklar, araştıracağımız hususlardan olacaktır.

Genel olarak küreselleşme kuramları, küresel ilişkiler ağının sosyal, ekonomik ve teknolojik yönden tüm dünyayı zaman ve mekân bağlamında tek bir alana sıkıştırdığı ve bu bağlamda yerel ve küresel unsurların iç içe geçtiğini öne sürmektedir. Bu durumu McLuhan (1994) küresel köy, Daniel Bell (1999) post-endüstriyel toplum, Peter Drucker (1994) bilgi toplumu, Giddens (1991) geç modernite, Wallerstein (2006) dünya kapitalist sistemi, Castells (2008) ağ toplumu, Robertson (1996) belirsizlikler toplumu, Beck (2011) risk toplumu, Bauman (2012;2008) yeni sosyal ve ekonomik kutuplaşmanın olduğu toplum olarak tanımlamaktadır.

Ritzer'e (2011:46) göre küreselleşme, “artan akışkanlıkları ve insanların, nesnelerin, mekânların, bilginin büyüyen çok yönlü akışları ile bunların karşılaştığı ve yarattığı yapıları içeren gezegen çapındaki bir ya da bir dizi süreçtir; bu yapılar da bu akıntıları engeller ya da hızlandırır. Farklı tanımlar sözkonusu olduğundan, farklı türlerde küreselleşmelerden bahsedilmektedir. Küreselleşmeyi genel terimlerle tartışmak mümkün olsa da böylesi bir tartışmanın, tanımlanması ve açığa çıkarılması gereken çeşitli küreselleşmeler olduğuna ilişkin önemli bir olguyu anlaşılmaz kılacağını belirten Ritzer (2011: 64-65), ekonomik, politik, kültürel, dini, bilim, sağlık ve tıp, spor ve eğitim gibi başlıca küreselleşme tiplerini saymaktadır. Tezimizde üretim ve tüketim yerleri itibarıyla değişim ve çeşitlenme olarak ortaya çıkan bilginin küreselleşmesi, yeni bilgi üretimi (Gibbons vd., 2010), bilgi – iktidar ilişkisi, Türkiye’de muhafazakâr kesimde yer alan düşünce kuruluşları merkeze alınarak, seküler ve muhafazakâr kesimde yer alanlar üzerinden kıyaslamalı olarak araştırılacaktır.

Tezimizin temel konusu düşünce kuruluşları olup, bu konuya ilişkin merkezinde düşünce kuruluşları olmak üzere, “*yeni bilgi üretimi*” (the new production of knowledge), küreselleşme, elitler/fast thinkers, medya/kültür, muhafazakârlık, iktidar/iktidar blokları kavramları ile bunların ilişkilerine ilişkin aşağıdaki sorular araştırılmaya, incelenmeye ve açıklanmaya çalışılacaktır:

- Düşünce kuruluşları nedir? Düşünce kuruluşlarını ortaya çıkaran sebepler ve bunların üstlendikleri işlevler nelerdir?
- Düşünce kuruluşlarının üniversitelerden, üniversitelerin bilim enstitülerinden, işletmelerin ar-ge birimlerinden farkları nelerdir? Bu kuruluşlara ilişkin temel ayırmalar ve tespit edilen türleri nelerdir?
- Düşünce kuruluşlarının baskı ve çıkar gruplarından farkları nelerdir?
- Düşünce kuruluşlarının, üniversitelere ve üniversitelere bağlı bilim enstitülerine dayalı geleneksel bilimsel paradigmayı değiştirerek yeni bir paradigma ortaya çıkarma imkânı var mıdır?
- Bilginin üretim yerleri itibarıyla çeşitlenmesi olarak tanımlanan “*yeni bilgi üretimi*” paradigmasının yeni aktörleri olarak düşünce kuruluşları üzerinden yeni bir bilgi üretimi ve sahipliğine dayalı “entelektüel iktidar bloku” yapılanmasından bahsedilebilir mi?
- Türkiye’de düşünce kuruluşlarının gelişimi, yapısı ve faaliyet alanları nasıldır?
- Türkiye’de düşünce kuruluşlarının medya ile ilişkileri nasıldır? Düşünce kuruluşlarının araştırmacı ve üyelerinin hızla değişen ve akan güncel konulara, yaygınlıkları ve hızla değişmelerine rağmen medyada cevap verecek şekilde konumlanmaları ve görüş serdetmelerinin Bourdieu’nun fast tinkers kavramsallaştırması bağlamında açıklanması mümkün müdür?
- Üniversite, düşünce kuruluşu ve akademik elitler üçlüsü arasında nasıl bir ilişki vardır? Bu ilişki hegemonik midir? Frankfurt Okulu temsilcileri, Foucault *bilgi iktidar ilişkisi*, Gramsci’nin (1986) “*hegemonya*”, Althusser’in (2010) “*ideoloji ve devletin ideolojik aygıtları*” çözümlemeleri bağlamında, düşünce kuruluşları, üniversite ve akademik elitler ile iktidar blokları arasındaki ilişkiler Türkiye bağlamında nasıl kurulmakta ve yürümektedir?
- Türkiye’de siyasi ve sosyal alanda etkili olan düşünce kuruluşlarının mali yapısı nedir? Araştırma faaliyetleri ve bilgi üretim sürecinde ihtiyaç duydukları mali kaynaklara ve nitelikli insan gücüne nasıl ve ne şekilde ulaşmaktadırlar?
- Türkiye’nin önde gelen düşünce kuruluşlarının araştırma konularını belirleme, araştırmalarının yürütülmesi, bilginin üretilmesi ve üretilen bilginin yayılması sürecinde siyasi ve ekonomik güç merkezleri karşısında ne ölçüde bağımsız ve özerk bir pozisyona sahiptirler?

2. Amaç

Araştırma yapma gerekçelerinin neredeyse araştırmacılarının sayısı kadar çok olduğunu belirten Neuman’a (2014:50-51) göre, toplumsal araştırmanın amaçları araştırmacının gerçekleştirmeye çalıştığı konuya dayalı olarak üç gruba ayrılabilir: (i) yeni bir başlığı inceleme, (ii) toplumsal bir fenomeni tanımlama ve (iii) bir şeyin neden gerçekleştiğini açıklama. Tezimizde Türkiye’de yeni bir başlık olan düşünce kuruluşları, “*yeni bilgi üretimi*”, elitler/fast thinkers, medya/kültür, iktidar/iktidar blokları, muhafazakârlık, küreselleşme kavramları ekseninde anlaşılmaya ve açıklanmaya çalışılacaktır.

Düşünce kuruluşları 20. yy’ın son çeyreğinden itibaren görülmeye başlanmışlardır. Ancak Amerika Birleşik Devletlerindeki başlangıçları daha eskiye gider. Düşünce kuruluşları, ekonomik, politik, toplumsal ve kültürel alanlarda düşünce üretiminde, politika ve stratejilerin belirlenmesinde ve bunların şekillendirilerek uygulamaya konulma sürecinde rol oynamaktadırlar. Kimilerince “*entelektüel girişimciler*” (McGann, 2007:122), “*fikir fabrikaları*” veya “*küresel fikirler endüstrisi*”, Washington’da “*sırasını bekleyen hükümetler*” (McGann, 2009:82) olarak adlandırılmaktadırlar. Tanımına ilişkin ikilem/çıkılmaz gerçekte henüz çözülmemiştir (Medvetz, 2008:1). Düşünce kuruluşlarının tanımının ne olduğuna ilişkin esasen bir fikir birliğinin bulunmadığına işaret eden Koellner (2013:1), pek çok tanımın önerildiğini ancak hiçbirinin bütünüyle tatmin edici olmadığını, hangi organizasyonların düşünce kuruluşu sayılmaları, hangilerinin sayılmaması gerektiğini sıklıkla gerçekte bilemediğimizi belirtmektedir. Plan ve stratejilerin tartışıldığı güvenli bir oda anlamında kullanılan, İkinci Dünya Savaşı askeri jargonunda ödünç alınan think tanks kavramı Denham ve Garnett’e (2015:7-8) göre, ilk defa 1950’lerde savaş sonrasında Amerikan ordusu tarafında kurulan The Rand Corporation benzeri “*sözleşmeli araştırma örgütleri*”ni tanımlamak için kullanılmıştır.

Düşünce kuruluşları, danışmanlık işlevinin (McGann, 2007) kurumsallaşmış hali olarak değerlendirilebilirler. Düşünce kuruluşlarının sayılarının artması ve dünyanın başka ülkelerine yayılmalarıyla aralarında farklılaşmalar meydana gelmiştir. Ülkeden ülkeye, zaman ve mekâna göre farklı tipleri bulunmaktadır. Bu tipler aynı zamanda farklılaşan işlevler anlamına gelmektedir. Kimileri daha akademik ve bilimsel bir temele yakın olup bağımsız ve nesnel faaliyetler göstermeye daha özen gösterirken başkaları müdafilik ve danışmanlık işlevini yerine getirmekte veya devlet, siyasal parti ve

üniversiteye bağlı olarak faaliyet gösterebilmektedir. Kamuoylarının ikna edilmesi, farklı görüşler doğrultusunda yönlendirilmeleri, kampanyalara muhatap kılınmaları öncelikli hedef haline gelebilmektedir. Bir algının inşa edilerek, bu algı etrafında iç ve dış kamuoyunun oluşmasının sağlanması yani “*rızanın imalatı*” (Herman ve Chomsky, 2012) konusunda işlev üstlenmeleri sözkonusu olabilmektedir. Bu kuruluşların söylemlerinin, ortaya koydukları kavram ve düşüncelerin deşifre edilerek çözümlenmesi mümkündür. Bunun için ideoloji çözümlemeleri ile kültürel çalışmalar ve göstergebilim çalışmaları önemli işlevlere sahip yaklaşımlar olarak görülebilmektedirler.

Dünyada genel olarak düşünce kuruluşlarının ilk örnekleri kabul edilen kuruluşların ABD’de 1900’lerden itibaren görülmeye başlandığı kabul edilmektedir. Türkiye’de başlangıçları 1960’lara kadar giderse de özellikle son 15-20 yılda sayıları ve görünürlükleri önemli oranda artmıştır. Aras vd. (2010:13-31), Dünya’da bu kuruluşların yükselişiyle eş zamanlı olarak 2000’lerde ise küreselleşmeyle birlikte bilgi ve analize duyulan ihtiyacın artması, demokrasinin gelişmesi ve yayılması ve sivil toplumun öneminin anlaşılmasıyla sayılarında, çeşitlenme ve yayılmalarında patlama yaşandığını belirtmektedir. Türkçe karşılığı üzerinde henüz bir mutabakat bulunmayan İngilizce *think tanks* kavramının karşılığı olarak ‘düşünce kuruluşu’ kavramını tercih eden Güvenç (2007:159) ‘*düşünce üretim merkezleri*’, ‘*düşünce fabrikası*’, ‘*düşünce küpü*’, ‘*düşünce havuzu*’ ve ‘*akıl deposu*’ ifadelerinin bugüne değin önerilen karşılıklardan birkaç tanesi olduğunu belirtmektedir. Türkiye’de yüz küsur yıl sonra ortaya çıkan düşünce kuruluşları işi ile uğraşanlar Karabulut’a (2010) göre, ‘*stratejist*’, ‘*analist*’, ‘*siyasi analist*’, ‘*dış politika uzmanı*’, ‘*dış politika araştırmacısı*’, ‘*düşünce merkezi uzmanı*’, ‘*think-tanker*’ olarak adlandırıldıklarını, bir meslek olarak bilinmediğini ve buralarda bir kariyer imkânının bulunmadığını, genellikle emekli üst düzey bürokratların, yüksek lisans veya doktora öğrencilerinin ve akademisyenlerin işi olarak bilindiğini belirtmektedir.

Tezimizin konusu genelde düşünce kuruluşları olup özelde Türkiye’de muhafazakâr kesimde yer alan düşünce kuruluşları ile bu kesim dışında kalan düşünce kuruluşları aralarındaki farklılar araştırılacaktır. Türkiye’de özellikle 2000’li yıllardan itibaren çok sayıda düşünce kuruluşu kurulmuş olup (**Tablo 6**) bunların çoğunluğunun muhafazakâr toplum kesimlerinin görüşlerine yakın bir çizgiye sahip oldukları söylenebilir. Bunların kurumsallaşma yönünden önde gelenlerinden biri olan, 2002 yılından itibaren iktidarda olan Ak Parti ile en azından düşünce bazında ilişkilendirilen

Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA), muhafazakâr düşünce kuruluşu ve iktidarla ilişkilerini göstermesi açısından dikkat değer bir örnektir. Yakın zamanda hazırlanan SETA'nın *Uluslararası Medya Kuruluşlarının Türkiye Uzantıları*" (2019) başlıklı raporu medyanın ve kamuoyunun gündemine oturmuştur. Çağlar vd.leri (2019:10), raporlarının, başlıca uluslararası medya organlarının (BBC Türkçe, Deutsche Welle Türkçe, Amerika'nın Sesi, Sputnik Türkiye, Euronews Türkiye, Çin Uluslararası Radyosu-Türkiye, Independent Türkçe) Türkçe servisleri aracılığıyla Türkiye'nin global alanda nasıl resmedildiğini ve uluslararası medya organlarının Türkiye algısının nasıl bir siyasi konjonktüre göre şekillendiğini tespit etmeyi; "*Batı medyasının Türkiye uzantılarının sahip olduğu yerel etkileşim ağını ve Türkiye algısını ortaya koymayı amaç*"ladığını belirtilmektedir. SETA, rapora yöneltilen "gazetecilerin fişlendiği ve hedef gösterildiği"ne eleştiren eleştiri ve tartışmalara (<https://www.tgc.org.tr/18-slider/2132-tgc%E2%80%99den-gazetecilerin-fi%C5%9Flenmesine-tepki-%E2%80%9Cseta-raporu-fi%C5%9Fleme-belgesidir%E2%80%9D.html/erişim> tarihi:13.07.2019), bunun bilimsel bir çalışma olduğu ve benzer çalışmaların Rand Corporation başta olmak üzere başka düşünce kuruluşları tarafından da yapıldığını ileri sürerek cevap vermiştir (<https://www.setav.org/kamuoyuna-duyuru-3/erişim> tarihi: 13.07.2019). SETA'nın mevcut "*muhafazakâr demokrat*" iktidar (Akdoğan, 2003:6) ile ilişkisi açık ve resmi bir ilişki değildir. Aralarında idari ve mali yönden beyan edilen açık bir ilişki yoktur. Yayın başlıkları, kongre, konferans benzeri etkinlikler ile temsilcilerinin demeçleri iktidarla olan ilişkilerine dair açık işaretler vermektedir. Bu göstergeler üzerinden zihinsel entelektüel bir ilişkinin varlığı ileri sürülebilir. İnternet sitelerinde yer alan tanıtımlarında¹ dikkat çeken hususlar olarak;

- Bilgi temelli bir kurum oldukları [uygulama öncelikli değil kuram öncelikli oldukları],
- Çalışmalarını uluslararası bilim standartlarına uygun yaptıkları ve partizan kaygılardan uzak durdukları [bilim etiği kurallarını gözettileri; tarafsız ve özerk oldukları],
- Amaçlarının üç düzlemde ulusal, bölgesel, uluslararası sorunlara yönelik çalışmalar yapmak ve bunları kamuoyuna ve karar alıcılara sunmak olduğu [kamuoyu ve iktidarla ilişkilerin hedeflendiği],

¹ Köşeli parantez içinde yapılan açıklamalar bizim tarafımızdan yapılan değerlendirmelerdir.

- Farklı görüşleri bir araya getirerek bir diyalog platformu vazifesi gördükleri [çoğulculuk vurgusu],
- Türkiye'nin dinamik yapısının, bugün yeni bir bilgi tasavvurunun geliştirilmesini zorunlu kıldığını [Türkiye'nin istisnacılığı ve milli veya yerli bilim vurgusu],
- Yirminci yüzyılın modernleşme teorileriyle Soğuk Savaş döneminin siyasi konjonktürü arasına sıkışmış olan Türkiye'nin vizyonunun yetersizliği [Türkiye'nin istisnacılığı ve milli veya yerli bilim vurgusu],
- Kendi tarihi-kültürel kimliği ve jeo-stratejik konumuyla uygun bir ufuk ve derinliğe ihtiyaç duyduğunu [Türkiye'nin istisnacılığı ve milli veya yerli bilim vurgusu],
- SETA'nın, sunacağı yeni bilgi perspektifiyle siyasal ve toplumsal "iyi"nin inşasına, yaygınlaştırılmasına ve korunmasına katkıda bulunmayı hedeflediği [idealist vurgu],
- Farklılıkları bir çatışma gerekçesi değil zenginlik olarak gördüğü [çoğulculuk vurgusu],

dikkat çekmektedir (<https://www.setav.org/hakkimizda/>(erişimtarihi: 22.08.2017).

ABD'deki muhafazakâr düşünce kuruluşları Jacques vd. (2008:355) göre, kâr amaçlı olmayan, kamu politikalarını araştıran, 'serbest girişim', 'özel mülkiyet hakları', 'yönetimin sınırlandırılması' ve 'ulusal savunma' gibi temel muhafazakâr düşünceleri destekleyen örgütlenmeleri savunan kuruluşlardır. Avrupa'da ve Türkiye sivil toplumu incelediği makalesinde Keyman (2004a:11-12) Yarasimos'tan (2000) aktararak, Türkiye'de bazı sivil toplum kuruluşları devlet denetimi sorunuyla karşı karşıyayken diğer bazılarının kendi misyonlarını devletle ya da var olan siyasi iktidarla özdeşleştirebildiğini, bağımsız bilgi üretmek yerine devlet ideolojisini yeniden üretmeye katkı sağlayacak bilgi üretiminde bulunduklarını belirtiyor.

Düşünce kuruluşlarının yaygınlaşması, küresel ölçekte yayılmaları, bilgi toplumu, yeni bilgi paradigması, medya ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle yakından ilişkilidir. Tezimizde tüm bu kavramlar, günümüzde herhangi bir konunun küreselleşmeyle ilişkisi kurulmadan tartışılması ve açıklanmaya çalışılması halinde eksik olacağını ileri süren başta Giddens (1994:62; 2012:93) olmak üzere sosyolog ve düşünürlerin önerilerine dayanarak küreselleşme olgusuyla birlikte ele alınacaktır. Yeni bilgi üretimi (Gibbons vd., 2010), fast thinkers (Bourdieu 1997), bilgi iktidar ilişkisi,

medya ve küreselleşme kavramları birbirleriyle ilişkilendirilerek, mekânsal bir kısıtlama ölçütü olarak Türkiye ölçeğinde muhafazakâr kesimde sivil toplum kuruluşları olarak kurulan düşünce kuruluşları üzerinden analiz ve değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

3. Önem

Düşünce kuruluşlarının Türkiye’de görünürlüklerinin ve etkilerinin son yıllarda arttığı gözlenebilmektedir. Ancak tezimizin literatür taraması kısmında bahsedildiği gibi akademik düzeyde bu kuruluşların odağında olduğu sınırlı sayıda incelenme ve araştırma bulunmaktadır. Akademik literatüre bakıldığında Türkiye’de konunun yeni yeni araştırılmaya başlandığı, nispeten az sayıda da olsa yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarına konu olduğu görülmektedir. Sayıca yetersiz olsa da düşünce kuruluşları üzerine kitap derlemeleri, makale ve raporlar literatüre yansıtıldığı görülmektedir. Genellikle uluslararası ilişkiler ve siyaset disiplinleri tarafından incelenen düşünce kuruluşları olgusu üzerine, sosyolojik bir araştırma olan tez teorik olduğu kadar nitel verilere ve derinlemesine görüşmelere dayalı olarak konuyu çeşitli yönleriyle ele alarak ilgili literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Türkiye’de çok sayıda düşünce kuruluşu bulunmaktadır. Ancak bunların toplumsal veya siyasal etkilerinin ortaya çıkarılması önemlidir. Etkilerinin niceliksel bir göstergesi sayılabilecek kriterler, ne kadar düzenli yayın yaptıkları, medya, konferans ve seminer gibi ortamlarda görünür oldukları gibi kriterler olabilir. Ancak dünya çapında yüzlerce akademisyen ve uzmana uygulanan ankete dayalı (McGann, 2009:82) olarak hazırlanan 2017 Global Go To Think Tank Index Report’ta (2018:31-33) yer verilen düşünce kuruluşu sıralama kriterlerine bakıldığında, bu kuruluşların etkilerini ölçmek bakımından niceliksel kriterlerden ziyade kalite, bağımsızlık, itibar, yararlılık gibi niteliksel verilere daha fazla ağırlık verildiği görülmektedir. Çalışmamızda nitel verilerin elde edilmesi amacıyla birincil ve ikincil kaynaklar incelenmiş, imkanlar ölçüsünde düşünce kuruluşlarının yönetici, uzman ve araştırmacılarıyla derinlemesine mülakat yapılmış ve bu yolla verilerin çeşitliliği sağlanmıştır.

Sonuç olarak girişte problemimize ilişkin sıraladığımız sorular doğrultusunda, geniş bir düşünür kesimince çağımızın öne çıkan özellikleri olarak küreselleşme, medya ve bilgi toplumu bağlamında düşünce kuruluşlarına ilişkin araştırma ve inceleme yapılacaktır. Küreselleşmeyle birlikte bilgi – iktidar ilişkisinin nasıl oluştuğu, bu ilişkinin

ne yönde değiştiği, düşünce kuruluşlarının bu ilişkideki yerinin ne olduğu soruları ve bunlarla ilişkili diğer sorulara dair yapılacak çalışmalar günümüzü ve bugünümüzde ülkemizi anlamak açısından önem taşımaktadır.

Yaklaşım tarzı olarak, mikro boyutta olanın makro boyutta, makro boyutta olanın mikro boyutta izdüşümlerinin takip edilmesi ve böylelikle konuya bütünlüklü bir bakış açısının yakalanması açısından C. W. Mills'in; herkesçe malum ve bilinir olan ve bu nedenle kanıksanan durumların bilinmedikleştirilmesi bakımından Bauman'ın (2013) yaklaşımları başlangıç noktası olarak alınacaktır. Özellikle C. Wright Mills'in (2007:12-15), konuya ilişkin yaklaşımı bu tezin makro ile mikro arasında bir denge sağlamayı yönelik orta boy seviyedeki (mezzo) sosyolojik muhayyilesi ile örtüşmektedir.

“Toplumu ve bireyi birlikte ele almadıkça ne bireyin hayatını ne de toplumun tarihini tam kavrayamayız. Ne var ki, genellikle, insanlar karşılaştıkları sorunları, güçlükleri, felaketleri, tarihsel değişmeler ya da kurumsal çelişkiler ve çatışkılar açısından düşünüp değerlendirmemektedirler. Günümüz insanının gereksindiği şey, kendisinin dışındaki dünyada ve kendi benliğinde olup bitenleri anlamasını sağlayacak düşünsel bir nitelik kazanmak; böylece, önünde bulduğu bilgilerden bu amaçla yararlanabilmek için gelişkin bir düşünce düzeyine çıkabilecek duruma gelebilmektir. Bu düşünsel niteliği ise, gazeteciler, bilim adamları, sanatçılar, okuyucular, yayınevi sahipleri, daha iyi anlasınlar diye toplumbilimsel düşün (imgelem, muhayyele) yeteneği olarak tanımlamak istiyorum”.

4. Sınırlılıklar

Bu çalışmada, düşünce kuruluşları, bilgi ve iktidar ilişkileri bağlamında, küreselleşme ve yeni bilgi üretimiyle (Gibbons vd., 2010) ilişkilendirilerek incelenmektedir. Konu bakımından yapılan bu sınırlandırmanın yanı sıra düşünce kuruluşları da sivil toplum örgütleri olarak kurulanlarla sınırlı olarak ele alınmak durumunda kalınmıştır. Bu nedenle üniversitelerin bünyesinde kurulan düşünce kuruluşları kapsam dışında tutulmuştur. Türkiye’de muhafazakâr toplum kesimleri içinde “muhafazakâr demokrat” (Akdoğan, 2003;2004) olarak tanımlanan kesimle irtibatlı düşünce kuruluşları çalışmanın merkezine alınacaktır. Ancak kıyaslamak yapabilmek amacıyla diğer toplumsal kesimlerle irtibatlı düşünce kuruluşları kısıtlı olarak incelenecektir. Araştırmamızda başta zaman olmak üzere kaynakların verimli kullanımı açısından konunun bu şekilde daraltılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada, araştırma için seçilen düşünce kuruluşlarının irtibat/ilişki durumlarının tespiti amacıyla tanıtım yazıları, yayınları ve bu yayınlarda inceledikleri konular, temsilci ve

araştırmacılarının gazete ve diğer medya araçlarında kamuoyuna yansıyan görüşleri, açık mecralarda kendileriyle yapılan görüşmelerden, sahada derinlemesine yapılan görüşmelerden yararlanılacaktır.

Bağımsızlığın boyutları olan tarafsızlık ve özerklik, diğerlerinin yanında özellikle akademik eğilimleri güçlü olan düşünce kuruluşları açısından sahip olunması gereken önemli bir nitelik olarak ileri sürülmektedir. Ancak tarafsızlık ve özerklik konularının araştırılması objektif kriterler açısından zorluklar içermektedir. Özerklik, mali ve idari bağımsız olarak dar bir kapsamda ele alındığı zaman çözülmesi nispeten mümkün iken tarafsızlık ilkesi, fikri eğilim, ideolojik yakınlık, yaklaşım tarzları bakımından bir örtüşmeyi ifade ettiğinden çözümlenmesi çok daha zor olabilmektedir. Bu nedenle tarafsızlık konusu fenomenolojik bir yaklaşımla ilgililerinin bakış açısına teslim edilmek zorundadır. Bu bakış açısına araştırmacı açısından ancak göreceli bir yaklaşım uygulanabilir. Bu nedenle net çıkarımlarından ziyade olasılıklara dayalı çıkarımlar söz konusu olabilir. Bu yaklaşım, tezimizin temel yaklaşım tarzını da yansıtmaktadır.

Bu tez çalışması esas itibarıyla düşünce kuruluşları ile ilgili teorik tartışmaları ele almaktadır. Ancak bu teorik tartışmaları zenginleştirmek amacıyla nitel bir araştırma yürütülmüş ve elde edilen nitel veriler üzerinden düşünce kuruluşları konusu çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışma kapsamında ulaşılabilmek imkanları çerçevesinde, düşünce kuruluşlarının üst kademelerinde görev yapan bir grup görüşmeciyile ayrı ayrı derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Derinlemesine görüşmelerde çok sayıda görüşmeciye ulaşmaktan daha ziyade, konunun etraflıca anlaşılması ve açıklanmasını sağlayacak verilerin elde edilmesi amaçlanmıştır. Bu düzeyde düşünce kuruluşlarının yapısını anlama, düşünce kuruluşları temsilcilerinin konuya yaklaşımlarını içeriden kavrama ve konuyu çok yönlü ortaya koyabilmeye yönelik yeterli verilere ulaşıncaya kadar görüşmeler devam etmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. LİTERATÜR, YÖNTEMBİLİM VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Literatür (Alanyazın) Taraması

Literatür taraması, araştırılan alanda zaten varolan bilgilerin gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesini kapsar. Araştırma konusu henüz ham olarak geliştirildikten sonra, başkalarının konuyu nasıl düşündüklerini ve araştırdıkları incelemektir (Berg, 2001:19). Bu yönüyle literatür taraması, yapılacak araştırmada bir kılavuz görevi görecektir. Ayrıca konunun sınırlarını belirlemeye imkân verecektir. Yine yapılan taramada, literatürdeki gelişmeler, varsa literatürdeki boşluklar, dile getirilmiş fikirler arasında kurulabilecek yeni bağlantılar tespit edilmeye çalışılır. Böylelikle yapılacak araştırmanın, bir değeri ve anlamının olup olmayacağı ve nasıl bir çalışma yapılırsa literatüre katkıda bulunacağı belirgin hale gelecektir. Literatürden elde edilen bilgiler, araştırma konusu için bir otorite görevi görmesi yanında dile getirilen bazen çarpıcı da olabilecek bulgular için gerekçelendirme görevi de görebilecektir. Creswell'e (2013:50) göre, literatür, aslında, sorulan sorularla ilgili bilgi sağlamak için tamamen taranabilir ve kullanılabilir, araştırmanın ileri aşamasında taranabilir veya sadece araştırma probleminin önemini belgelemeye yardımcı olmak için kullanılabilir. Bu tezde, ön bilgileri sağlamak, literatürde özellikle Türkiye bağlamında varsa boşlukları ortaya çıkarmak ve onaylamak için literatüre başvurulmuştur.

Literatür taraması sırasında, düşünce kuruluşlarının farklı boyutları ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Düşünce kuruluşlarına ilişkin genel literatürün yanında özellikle Türkiye merkezli literatüre bakılmıştır. Genel bir tespit olarak literatürün gelişmesinin, düşünce kuruluşlarının ülkeler ve bölgeler düzeyinde çoğalma ve yayılma çizgilerini takip ettiği söylenebilir. Bu anlamda en yaygın ve kapsamlı literatürün ABD ve Britanya düşünce kuruluşları üzerine olduğu ardından Batı Avrupa ülkeleri literatürünün hızla geliştiği ancak özellikle küreselleşmeyle birlikte gelişen ve özellikle Çin ve Hindistan gibi ülkeler başta olmak üzere dünya politik arenasında güç kazanan ülkelerin düşünce kuruluşlarını da kapsayacak hale geldiği görülmektedir. Literatüre bakıldığında, bu kuruluşların bölgeler ve ülkeler düzleminde yayılma ve yaygınlık kazanma süreçlerini takip edecek şekilde genel itibariyle Dünyanın diğer bölgelerindeki araştırmacılara kıyasla Atlantik'in iki tarafında Birleşik Devletler ve Birleşik Krallık ile başta Almanya olmak üzere Kıta Avrupası'ndaki akademisyenler tarafından öncelikle araştırıldığı görülmektedir. Konu Pennsylvania Üniversitesi'nde Think Tanks and Civil Societies Programı kapsamında yoğun ve düzenli bir şekilde araştırılmakta; dünyanın en etkili düşünce kuruluşları tespit edilerek oluşturulan indeks, the Global Go To Think Tanks

(GGTTT) adı altında yıllık olarak yayınlanmaktadır (<https://www.gotothinktank.com/global-goto-think-tank-index/erişim> tarihi: 06.03.2019). Bu alanda önemli çalışmalarda bulunan Diane Stone, Andrew Denham, Mark Garnett, R. Kent Weaver ve James G. McGann'ın yaklaşımlarına ayrıntılı olarak değinilmiştir. Son yıllarda düşünce kuruluşlarına yönelik gerek teorik ve gerekse de uygulamalı olarak önemli çalışmaların ortaya çıktığı görülmektedir. Ancak Koellner (2013:3) önemli bir eksiklik olarak var olan literatürün çoğunun ABD'deki düşünce kuruluşları üzerine olduğunu belirtmektedir. Bu alandaki çalışmaların da büyük bir bölümü açıklayıcı nitelikte çalışmalardır (Abelson ve Carberry, 1997:680). Özellikle 1990'lar ve 2000'lerde bir araştırma konusu olarak Pautz (2011:419-420) düşünce kuruluşlarının oldukça popüler olduğunu, sayılarının küresel olarak arttığını, akademik ilginin çoğunlukla İngilizce –konuşan dünyanın düşünce kuruluşlarına odaklandığını belirtmektedir. Düşünce kuruluşları sosyal bilimsel uzmanlığın ve politika analizinin ulus –aşırılışmasında ulus –üstü aktörler (agents) olarak gittikçe daha fazla analiz edilmişlerdir. 1990'lardan itibaren Merkez Doğu Avrupa, Asya ve gelişmekte olan dünyada düşünce kuruluşları üzerine gittikçe daha fazla araştırma yapılmıştır.

Bu anlamda Türkiye literatürüne baktığımızda, genel olarak düşünce kuruluşlarının odağında olduğu sınırlı sayıda incelenme ve araştırma bulunmaktadır. Akademik literatür bakımından Türkiye'de konunun yeni yeni incelenmeye ve araştırılmaya başlandığı görülmektedir. Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezinde “*düşünce kuruluşları*”, “*stratejik araştırma kuruluşu*”, “*stratejik araştırma merkezleri*” kavramları ve İngilizce “*think tank*” terimi üzerinden süre kısıtlaması yapılmadan gerçekleştirilen taramada, “*think tank*” kavramının – tüm farklı Türkçe karşılıkları dahil – isminde bizzat geçtiği çalışmaların yedi adet tezden ancak kavramın temel kavram olarak geçtiği tez sayısının on dört tezden ibaret olduğu tespit edilmiştir (<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp/erişim> tarihi: 20.09.2017). Bu çalışmalarda, düşünce kuruluşları, arabulucu olarak entelektüel rolleri (Fındıklı, 2015) ve güvenlik, dış politika, kamu diplomasisi ile ilişkili olarak ele alınmış, medyayla ilişkilerine değinilmiştir. Olay ve olguların daha ziyade makale ve raporlar şeklinde literatüre yansıtıldığı görülmektedir. Türkiye'de düşünce kuruluşları üzerine yayınlanmış en kapsamlı çalışmalardan biri Bülent Aras, Şule Toktaş ve Ümit Kurt'un hazırladıkları *Araştırma Merkezlerinin Yükselişi: Türkiye'de Dış Politika ve Ulusal*

Güvenlik Kültürü (2010) isimli çalışmadır. Diğer bir eser, akademisyen ve düşünce kuruluşu uzman ve araştırmacılarının makalelerinden oluşan Hasan Kanbolat ve Hasan Ali Karasar'ın editörlüğünde çıkan *Türkiye’de Stratejik Düşünce Kültürü ve Stratejik Araştırma Merkezleri: Başlangıcından Bugüne Türk Düşünce Kuruluşları* (2009) isimli çalışmadır.

Türkiye’deki literatüre ilişkin diğer bir özellik, düşünce kuruluşları üzerine çalışan akademisyenlerin büyük bir kısmının üniversitelerin uluslararası ilişkiler ve ardından siyaset bilimi öğretim üyeleri olmalarıdır. Konuya devlet üniversiteleri ve vakıf üniversiteleri bağlamında bakıldığında mevcut yayınların büyük bir kısmının vakıf üniversitelerindeki akademisyenler ile düşünce kuruluşlarının kurucusu, üyesi ve araştırmacısı olan akademisyenler ve diğer araştırmacıları tarafından yapıldığı görülmektedir. Söz konusu çalışmaların genellikle derleme kitap, rapor ve makale şeklinde yapıldığı; formatlarının da gereği olarak konunun ancak bir kısmına değinen parçalı nitelikte oldukları göze çarpmaktadır.

1.2. Araştırma Yöntemi

1.2.1. Genel olarak araştırma yöntemi

Bilim, hem bilgi üretmeye yönelik bir sistemi hem de o sistemden üretilen bilgiyi işaret eder. Dünyanın ve bilginin doğası hakkındaki varsayımlarla, bilgiye yönelimi ve bilgi edinmek için kullanılan prosedür, teknik ve araç kümelerini birleştirir. Bilim, sonuçları bakımından özellikle teknoloji üzerinden yaşamı ciddi şekilde etkilediği ve güçlü bir düşünme yöntemi olduğundan entelektüel bir zorunluluk olarak öğrenilmesi gereklidir (Yıldırım, 1991:11). Bilime dayalı yeni bilgi üretmek için toplumsal araştırmanın bir dizi süreci takip etmeyi gerektirdiğini vurgulayan Neuman'ın (2014:10) belirttiği gibi, “*bilim kelimesini duyduğunda insanların çoğunun aklına önce doğa bilimleri gelir*”. Sosyoloji, antropoloji, psikoloji ve siyaset bilimi gibi sosyal bilimlere, inceleme konuları olan insanın toplumsal yaşamının akıcı, gözlenmesi güç ve laboratuvar araçlarıyla ölçülmesinin zor oluşu nedeniyle bazen *soft (yumuşak) bilimler* denilmektedir. Doğa bilimlerinde araştırma konusu olan şeyler arasında *kanun* tabir edilen belli düzenlilikler ve ilişkiler olduğu varsayılır. Sosyal bilimlerde ise bu düzenlilikler bulunmamaktadır. Ancak bu, sosyal yaşamın tamamıyla kaotik ve irrasyonel işlediği anlamına gelmez. Aksine sosyal yaşam da oldukça düzenli kalıplar içinde işler ve dikkatlice incelendiğinde bu kalıplar anlamlı olur (Berg, 2001:15).

Bilimsel yaklaşımı kullanmasına ve büyük miktarda güvenilir bilgi birikimine rağmen, sosyal bilimler, doğa bilimlerinin tipik bilimsel durumuna ulaşamamış, açıklayıcı güç kapsamında veya kesin tahminler verebilecek kapasitede doğal bilim teorilerine eşdeğer genellemeler oluşturmamıştır (Ary vd., 2010:17). Sosyal bilimlerin genel amacı, temel insan süreçlerini araştırmak, teori geliştirmek ve doğrulamak, sosyal değişimin örüntülerini ve varsa yasalarını ortaya çıkarmaktır (Hays ve Singh, 2012:10). Sosyal bilimlerde bilginin nasıl elde edileceğine yönelik farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Sosyal bilimsel araştırmalarda kullanılan ideal tipler olduklarına vurgu yapan Neuman'a (2014:119) göre üç temel yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla pozitif sosyal bilim yaklaşımı, yorumlayıcı sosyal bilim ve eleştirel sosyal bilim yaklaşımlarıdır. Doğa ve sosyal bilim ayrımı ile sosyal bilimlerdeki bu yaklaşım farklılıklarının yöntembilimsel yansıması nitel ve nicel yaklaşımlarda ortaya çıkar. Nitel yaklaşım bazı varsayımlara dayanır. Bu varsayımlar anlamında, Neuman'a (2014:21) göre, toplumsal gerçeklik kültürel anlamı inşa eder. Etkileşim içindeki süreçlere, olaylara dayanır. Değerler vardır ve açıkça görülür. Kuram ve veriler kaynaşmıştır. Durumlar sınırlıdır, az sayıda olay, özne söz konusudur; araştırmacı ilişki içindedir. Nitel ve nicel yaklaşımlara dayanılarak geliştirilmiş araştırma teknikleri bulunmaktadır. Yöntembilim tekniklerinden biri Berg'e (2001:4) göre, çoğu araştırmacı için genellikle kendilerini en rahat hissettikleri, favorileri ve tek yaklaşım tarzları haline gelir. Dahası çoğu araştırmacı kendi araştırma yöntemini, kuramla ilgisi olmayan araçlar olarak algırlar. Bundan dolayı, yöntemin, gerçekliğe dair belli bakış açılarını dayattığının farkına varamazlar. Bundan kaçınmak için, olayların doğrudan gözlemlerini yaptıklarında araştırmacılar kendileri dahil tüm görüşümlerin eylemleri tarafından gerçekliğin derinden etkilendiğini varsayarlar. Her bir yöntem bu yüzden aynı sembolik gerçekliğin biraz farklı görünüşlerini açığa çıkarır. Her yöntem, aynı noktaya yönelik sosyal ve sembolik gerçekliği inceleyen farklı bakış açılarıdır. Farklı bakış açılarını birleştirerek araştırmacılar, gerçekliğin daha iyi, daha sağlam bir resmini; daha tam bir sembol dizisini ve kuramsal kavramları; bu unsurların çoğunu doğrulayan bir aracını elde etmiş olurlar.

Düşünce kuruluşlarına ilişkin geniş bir literatür bulunmaktadır. Ancak Türkiye'deki düşünce kuruluşlarına ilişkin literatür ise henüz zayıftır. Türkiye bağlamında yapılması gereken “niçin” sorularından ziyade “ne” ve “nasıl” sorularıyla bu kuruluşların farklı boyutlarına dair bir kısım soruların araştırılmasıdır. Bu nedenle

fenomenoloji ve ona dayanan nitel tekniklerle konunun araştırılması daha uygundur. Nitel araştırma, bir olgu veya araştırma konusunun kendi bağlamında araştırılması; nitel tasarım, sonuçlara odaklanan “niçin” sorusuna değil daha ziyade “ne” ve “nasıl” sorularına cevap bulmaya ilişkin bir girişim (Hays ve Singh, 2012:4) olduğundan bu çalışmada nitel araştırma teknikleri öncelikle kullanılmıştır. Bilimsel bilgi, kuramlar halinde düzenlendiği (Archer, 2003:3), *toplumsal kuram*, insanların dünyadaki karmaşıklığı gözünde canlandırabilmesine yardım eden ve olayların neden gerçekleştiğini açıklayan toplumsal dünyanın bir haritasını sağladığından (Neuman, 2014:10-12) araştırmada, toplumsal kuramlara dayanılmıştır. Kuram, araştırma faaliyetine bağlıdır; araştırma yöntemleri, teorik yaklaşımlara ve araştırma stratejilerine dayanır (Denzin, 1978:4). Sosyal bilim alanına hâkim olan iki büyük kuramsal yaklaşım pozitivism ve fenomenoloji veya yorumlayıcı yaklaşımdır. Pozitivism, sübjektif bireysel durumlardan farklı olarak sosyal fenomenlerin sebeplerini veya gerçekleri arar. Sosyal gerçekleri veya olguları “şeyler” gibi ele almayı önerir. Felsefi ve sosyolojik uzun bir geçmişi olan fenomenoloji ise sosyal olguları, aktörün kendi bakış açısından anlama ve dünyayı nasıl tecrübe ettiğini incelemeyi önerir. Gerçeklik, insanların ‘gerçek’ olarak algıladığı şeydir. İnsanları bedensel olarak değil, insan olarak harekete geçiren ‘güçler’, ‘anamlı şeyler’dir. Bunlar; içsel fikirler, duygular ve güdülerdir (Bogdan vd., 2016:3). Yorumcu sosyal bilim, insan bilimlerine egemen olagelmiş mantıksal ampirizme ve daha sonra yapısalcılık dahil sistemci yaklaşımlara bir alternatif olarak gelişmiştir (Rabinow ve Sullivan, 1990:6-9). Sosyolojik fenomenoloji, inceleme nesnesi olarak doğrudan nesnel realiteyi değil fakat insanın bu realite ile ilişkiye girerken kullandığı bilinç sürecini esas almaktadır (Erbaş, 1992:160). Teorik olanla pratik olan arasındaki karşılıklı ilişkilerin ve anlama süreci ile başarılan anlama arasındaki etkileşimin önemli bir sonucu, yorumun asla dünya karşısında basit bir konum belirleyiş ya da varoluş hakkında pasif ve içe dönük bir düşünüş olmadığıdır. Verili olanın, çok çeşitli yollardan sorgulanmasıdır (Rabinow ve Sullivan, 1990:14).

Düşünce kuruluşları konusu, boyutlar ve bağlamlar açısından daha geniş kavramlarla ilişkilidir. Küreselleşme, bilgi toplumu, yeni bilgi üretimi, yeni bilgi üretim aktörleri, bu aktörlerin bir türü olan “hızlı düşünür”, sosyal, siyasal iktidar blokları ile ilişkili bir konudur. Bu nedenle düşünce kuruluşlarının genel ve kapsamlı bu konularla ilişkilerinin boyutunu açıklamak daha derin bir araştırmanın yapılması gerektirmektedir.

Pozitivistler ve fenomenologlar farklı amaçlarla araştırma yaptıkları, farklı türden problemleri ele aldıkları ve farklı cevaplar aradıkları için araştırmaları, farklı yöntemleri ve analizleri takip etmeyi gerektirir (Bogdan vd., 2016:4; Dey, 2005:1). Bu çalışma, geniş ölçüde teorik bir araştırma olarak yürütülmüştür. Teorik ve karşılaştırmalı bir perspektif kullanılmıştır. Teori, Neuman'a (2014:76-78) göre, araştırmacının müttefiğidir ve temel ya da açıklayıcı araştırmalarda önemli bir yere sahiptir. Toplumsal teori, bir kavramlar/fikirler seti sunar, kavramlar arasındaki ilişkileri belirler, birbirleriyle bağlantılı bir fikirler sistemi sağlar. Araştırma girişiminin bir parçası ve bir yorum olarak ele alındığında teori, Rabinow ve Sullivan'a (1990:13) göre, çeşitli disiplinlerin bulguları, yöntemleri ve tekniklerini kullanıma açık hale getirir. Tezimizde öncelikli olarak düşünce kuruluşlarının ne olduklarına ve bağlamlarına, tanımlar, tarihsel arkaplan, yapılar, tipolojiler, üstlenilen işlevler, "etki" ve nüfuz oluşturma kapasitelerine ilişkin teorik açıklamaların, Türkiye'deki düşünce kuruluşlarını ne kadar açıklayabildikleri araştırılmıştır. Ayrıca, özellikle medya görünümlerine, bu görünümün niteliklerine, kimlerin hangi mecralarda daha fazla görünüm sağladıklarına ilişkin gözlemler yapılmıştır. Bu gözlemler, derinlemesine yapılan görüşmelerde görüşmecilere sorulmuştur. Gözlem sonuçları, **Tablo 6'**ya yansıtılmıştır. Araştırmada, düşünce kuruluşları literatürünün önemli isimlerinin çalışmalarının yanısıra bu kuruluşlar bilgi temelli kuruluşlar olduklarından bilgi olumlu ve olumsuz kullanımlarına, küreselleşme, bilgi toplumu, değişen bilgi üretim paradigmasına ve bunları sonucu değişen bilgi -iktidar ilişkisine ilişkin literatür geniş kapsamlı olarak araştırılmıştır. Bu araştırmalarda elde edilen bulgular Türkiye düşünce kuruluşları literatürü ve konumuzla ilgili diğer literatür temelinde karşılaştırmalar ve kıyaslamalar yapılmıştır. Bunların sonucunda da bir kısım çıkarımlar ve kestirimlerde bulunulmuştur. Literatürdeki tartışmalar, düşünce kuruluşlarına ilişkin farklı tipolojiler, ülkeler bölgeler ve sistemler arası farklılıklar, üstlenilen işlevler ışığında Türkiye'de araştırılan düşünce kuruluşlarının araştırılması, benzerlik ve farklılıkların ortaya çıkarılması, sebep -sonuçlar yönünden kurulan bir illiyet bağı varsa bunun ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır. Teorik temelde yer yer örtüşmelerin yanında bir kısım sınırlılıklar ve zorluklardan kaynaklı olarak yeterince bilgi edinilemeyen örtüşmeyen boyutlar da sözkonusu olmuştur. Bu zorlukların büyük bir kısmı, Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının kendileri ile ilgili bilgilere, websiteleri başta olmak üzere yayınları ve diğer etkinliklerinde analogiler kurmaya kafi gelecek şekilde ve ayrıntıda yer vermemelerinden yani şeffaflık problemlerinden kaynaklanmaktadır. Bu

eksiklikleri kısmen de olsa telafi etmek için sınırlı sayıda ancak derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Teorik temelde yapılan tespitler tümdengelim esasına göre Türkiye’deki düşünce kuruluşlarına y nelti mi  ve değerlendirmeler yapılmıştır. Bazı durumlarda da tek tek Türkiye’deki düşünce kuruluşlarına ilişkin bilgiler bir tabloda (**Tablo 6**) toplanarak tümevarım esasına göre genel açıklamalar ve tespitler üretilmiştir. Bu bilgiler, düşünce kuruluşlarının yazılı ve görsel materyallerinin incelenmesiyle toplanmaya çalışılmıştır. Dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken bilgi kaynaklarıdır. Doküman incelemesi veya analizi, tek başına ya da ek bir bilgi kaynağı olarak kullanılabilir (Yıldırım ve  im ek, 2018:189:190). Ayrıca görüşmelerle fenomenoloji temelinde “içerden bir bakış” yakalanmaya çalışılarak, anlamının derinle tirilmesine çalışılmış ve böylece daha bütüncül bir bakış açısı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu tezde kısıtlı olarak kullanılan derinlemesi görüşmeler sosyal bilimlerin araştırma yöntemleri arasında seçkin bir yere sahip (Mishler, 1991:vii), bir ucunda gazetecilik diğer uçta etnografik stilde (Leech, 2006:665), her farklı duruma uygun yapılandırılmamış, derinlemesine, etnografik, açık uçlu (Neuman, 2014:585-586)  ok sayıda tipi bulunan nitel yöntemlerden biridir. Bu çalışmada yarı yapılandırılmış **EK – 1**’de yer alan görüşme formu kullanılarak, g r   menin akışına göre ek sorularla takviye edilerek, **EK – 2**’de sosyo-demografik özellikleri verilen g r   ecilerle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Teorik araştırmanın Türkiye düşünce kuruluşlarını açıklamakta kullanılabilmesi için zengin detaylara yer veren birçok farklı verinin toplanmasını gerektirmiştir. Araştırma alanı hakkında çok az şey bilindiğinde, farklı perspektiflerden zengin bir anlayış geliştirmek gerektiğinde, zengin detaylarla derinlemesine bilgi edinilmesi istendiğinde, nitel analiz ve verilerin kullanılması daha yararlı olmaktadır (Norton (2009:116). Elliot’un (2005:159), nitel verilerle ilgili sorulması önerdiği dört soru bulunmaktadır: (i) neyi fark ederiz? (ii) fark ettiğimiz şeyi niçin fark ederiz? (iii) fark ettiğimiz şey, yorumumuzu nasıl etkileyebilir? (iv) yorumlarımızın, doğru yorumlar olduğunu nasıl bilebiliriz? Niteliksel bulgular, (i) derinlemesine, açık uçlu görüşmeler, (ii) doğrudan gözlem ve (iii) yazılı belgelerden elde edilmektedir (Patton, 2002:4). Fontana ve Frey (1994:361), görüşmede soru sorma ve cevap almanın ilk bakışta g r nd  nden daha zor bir görev olduğunu belirtmektedir. Bulmak veya öğrenmek istenilen şeye ve buna ilişkin sorulan sorulara, araştırma konusunun kapsamına, amacına, araştırmanın süresine ve kaynaklarına, kişisel eğilimlere bağlı olarak araştırma yöntemleri de i ebilmektedir (Silverman ve Malvarsti, 2008:11; Mears, 2009:16). Bu

yöntemler arasında kopukluktan değil sağlam bağlardan bahsedilebilir (Creswell, 2013:69). Nitel ve nicel yöntemler, araştırma sorularına cevap vermemizi sağlayan, nitel olanın daha yumuşak olduğu, bilimin “araçları”dır (Hays ve Singh, 2012:5-10). Nitel araştırma, nicel araştırmanı sayılar biçimindeki *katı verileri* yerine, izlenimler, kelimeler, cümleler, fotoğraflar, semboller vb. *yumuşak verileri* araştırmaktadır (Neuman, 2014:266-270).

Nitel araştırmacılar çoğunlukla yorumlayıcı veya eleştirel sosyal bilimi kullanmaktadır (Neuman, 2014:221-225). Veri analizinde “anlam” ön plana çıkarılmakta; elde edilen bulgular kendi ortamı içinde yorumlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018:238). Silverman ve Marvasti (2008:15-17), doğacılık, duyusalılık, etnometodoloji, postmodernizmi nitel araştırmanın dilleri olarak belirtmektedir. *Yorumlama* Neuman’a (2014:235-237) göre, önem veya tutarlı anlam atfetme demektir. Bir nitel araştırmacı üç düzeyde yorumlama kullanarak verilere anlam verir, onları çevirir veya anlaşılır kılar. Araştırmalarda etik, araştırmanın önemli bir boyutu olup yaklaşım tarzlarına ve kullanılan tekniklere göre değişen anlamlara sahiptir. Pozitivist –nicel araştırma geleneğinde bir araştırmanın kalitesi, nesnellik, yansızlık, güvenilirlik, tekrar edilebilirlik ve geçerlik ölçütleriyle tartışılır. Ancak yorumlamacılıkta etik kavramının anlamı değişmiştir. Araştırmacı ile araştırmaya katılanlar arasında hiyerarşik veya otorite ilişkisi değil, eşit, adil, şeffaf ve karşılıklı etkileşime dayalı denk bir ilişki söz konusudur (Yıldırım ve Şimşek, 2018:103-105). Nitel yaklaşımı kullanan toplumsal araştırmacılar objektiflik ve “bütünlük” kavramına nicel yaklaşımdan farklı yaklaşmakta; araştırma ortamına dair samimi, birinci elden bilgiyi; “*objektif*” tekniklerin yerine güvenilirliği vurgulamaktadırlar. Bir iddiayı güçlendirmek için doğrulayıcı kanıtlar arar ve iç tutarlılığı kontrol eder. Bunu kaydettiği büyük miktardaki ayrıntılı yazılı notlar ve kanıtları sunma biçimiyle sağlar (Neuman, 2014:226-228).

1.2.2. Çalışmanın Yürütülmesi ve Yöntem/ler/i

Bilim bir sonuç ve daha da önemlisi bir süreçtir. Bu süreç “bilimsel düşünme”, “bilimsel yöntem” ya da “bilimsel araştırma” denilen bir bulma ve doğrulama çabasıdır (Yıldırım, 1991:14). Araştırma yöntemi, varsayımları, önermeleri, kuralları ve yöntemleri kapsar. Bu yöntemler, araştırmalarını analize, eleştiriye, tekrarlanabilir olmaya açık hale getirerek araştırmacılar için plan veya yol haritası görevi görür (Schensal, 2008:516). Bilimsel yöntemlere uygun olarak yürütülen çalışmamız ağırlıklı olarak düşünce

kuruluşlarının faaliyetleri, yaptıkları çalışmalar, araştırma raporları ve bilgi üretme tarzlarının nasıl ve ne şekilde olduğunu irdelemeye yöneliktir. Bu tez çalışmasında sınırlı düzeyde de olsa elde edilen verileri desteklemek amacıyla nitel düzeyde düşünce kuruluşlarında görev alan ve bu kuruluşlar bünyesinde çeşitli araştırma ve yayın faaliyetlerinde bulunan kişilerle de derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca düşünce kuruluşları ile ilgili ulusal düzeyde istatistiki verilere de ulaşılarak nicel düzeyde değerlendirilmeler yapılmıştır.

Düşünce kuruluşları Türkiye’de yarım asırlık geçmişlerine karşın yaygın hale gelmeleri ve etkinliklerinin artması 2000’ler sonrasında olmuştur. Saha görüşmelerinde alanla ilgili kişilerden alınan bilgilerden bu sektörün halen istenilen gelişmişliğin ve olgunluğun uzağında göründükleri anlaşılmaktadır. Yine ortak bir kanaat olarak artık kendilerine düşünce, toplumsal ve politika dünyada kalıcı bir yer buldukları yönündendir. Türkiye’deki düşünce kuruluşları arasında, güçleri ve yetenekleri açısından ciddi farklar bulunması gerçeği bir yana, etkililik, ekonomik ve entelektüel işgücü yönünden yeterli düzeyi yakalamış düşünce kuruluşlarının sayısı 10’u geçmemektedir. Halen gelişmekte olan alanın bu durumu, araştırma yönteminin ve veri toplama araçlarının tespitinde birinci derecede etkili olmuştur. Tezin konusu, Türkiye’de muhafazakâr kesimden yer alanların odakta olduğu düşünce kuruluşları olup, liberal veya daha sol kesime yakın düşünce kuruluşları ile kıyaslamalar yapılmaktadır. Yine düşünce kuruluşları 2000’li yıllardan itibaren kat ettikleri gelişmeler ve günümüzde ulaştıkları durumlar araştırılmaya çalışılmıştır. Özellikle iktidarın meşru “etki” meydana getirme potansiyeli ve gücü olma boyutu ile alındığında düşünce kuruluşlarının “etki” oluşturma potansiyellerine ve bu potansiyelin fiili hale gelmesine ilişkin araştırmalar ve tespitler yapılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın yansımaları **Tablo 6**’da görülebilmektedir. Bu tabloda düşünce kuruluşlarının tespit edilebildiği kadarıyla kuruluş yıllarına da yer verilmiş ve bununla düşünce kuruluşlarının hangi yıllardan itibaren potansiyel olarak da olsa “etki”li olmak için ortaya çıktıkları ve yoğunlaştıkları tespiti yapılmaya çalışılmıştır. 2000’li yıllar sonrasının seçimini belirleyen hususlar, bu kuruluşların bu dönemden itibaren küreselleşmenin de etkisiyle hızla çoğalmaları ve etkilerini görünür şekilde arttırmış olmalarıdır. Bu gelişmeyi destekleyen yerel ve küresel faktörler sözkonusudur. Yerel faktörler anlamında demokratikleşme ve liberalleşme eğilimlerinin bu dönemde artmış olması, geleneksel yaklaşımların ve kurumların eleştiriye tabi tutulması ve özellikle yerel

ve ulusal siyaset açısından yeni yaklaşımların benimsenmiş olmasıdır. Küresel açıdan bu yerel gelişmeleri destekleyen bir konjonktürün varlığı söz konusudur. Bu dönemden itibaren “iki kutuplu” dünya yerini kısmen kaotik ve çok kutupluluğa giden bir dünyaya bırakmaktadır. Siyasal yöndeki bu gelişmelerin eş zamanlı benzerleri entelektüel, toplumsal ve kültürel alanda da görülmüştür. Yeni teoriler ve yaklaşımlar ortaya çıkmış, geçmiş teoriler ve yaklaşımlara ciddi eleştiriler ortaya çıkmıştır.

Araştırmacının araştırmasını yaparken takip edeceği ve faydalanacağı bir yaklaşımın belirlenmesi önerilmektedir (Creswel, 2013:77). Araştırma yönteminin seçiminde Mears (2009:16), araştırmacının amacı, cevaplamayı umduğu araştırma sorunun ne olduğu, araştırma bulgularının nasıl kullanılacağı gibi faktörlerin dikkate alınmasını önermektedir. Araştırmamız bu gerekçeyle nitel bir araştırma olarak tasarlanmış ve veri toplamada nitel veriler olan, metinler, görseller, web-siteleri ve sahada yapılan derinlemesine görüşmelere öncelikle dayanılmıştır. Özellikle literatür, kuruluşların web-siteleri, buralardaki yayınları vs. kullanılarak toplanan veriler, **Tablo 6’**da yer almaktadır. Bu veriler toplanırken “derinlik ve ayrıntı” kadar “genelleme ve tahmin” amaçları gözönünde bulundurulmuştur. Araştırma bulgularının, verilerinin değerlendirilmesi ve yorumlanmasında nitel yaklaşım temel alınmıştır. Teorik temelde yürütülen ardından yazılı ve görsel dökümanların incelenmesiyle toplanan geniş çapta verilerin gerek teyiti gerekse yer yer içerden bir bakışla derinleştirilmeleri için sınırlı sayıda ancak derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Creswell (2013:81), bir araştırmada nitel yaklaşım açısından konu hakkında bilgisi olan ve etrafıca bilgi edinilebilecek sayıları 3-4 veya 10-15 kişi arasında değişen görüşmecilerle görüşme yapılmasını yeterli kabul etmektedir. Ancak burada derinlemesine yapılan görüşmeler temel bir yöntem değil destek amaçlı olarak kullanılmıştır. Bu anlamda, düşünce kuruluşlarında farklı tarihlerde veya halen çalışan görüşmecilerle görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler, yarı yapılandırılmış olarak ve açık uçlu sorularla gerçekleştirilmiştir. Söz konusu görüşme formu **EK – 1’e** konulmuştur. Görüşmeler **EK – 2’de** yer alan görüşmecilerden sözlü onayları alınarak sesli şekilde kaydedilmiştir. Gerekli görülen hallerde ek sorularla açıklamalara netlik kazandırılmaya çalışılmıştır. Görüşmeler önceden randevu alınarak görüşmecilerin uygun gördüğü zamanda, sürelerde ve mekanlarda yapılmıştır. Görüşme sürerken veya öncesinde belli bir son süre tespit edilmemiş, görüşmenin akışına bırakılmıştır. Bu nedenle oldukça uzun sayılabilecek yoğun bir şekilde soru cevap şeklinde süren birkaç saati aşan görüşmeler

olmuştur. Görüşme taleplerine referanslar kullanılmayan durumlarda ciddi zorluklar oluşmasına rağmen referansların etkisiyle görüşmeler alternatifler de oluşturularak yapılabilmektedir. Elde edilen bilgiler, görüşmeciler açısından anonimleştirilmiştir. Ancak bağlamlar, doğru yorumlamaya imkân vermesi açısından sadece gerektiği durumlarda yine anonimliğe özen gösterilerek belirtilmiştir. Görüşmeciler tek bir düşünce kuruluşundan seçilmemiştir. Bu anlamda bir çeşitlilik ve farklı deneyimlerinin aktarımı sözkonusu olmuştur. Bu çalışma yapılırken, bilinçli onay, gizlilik, özel hayata saygı ve zarar vermeme, aldatmama/yanıltmama ve verilere sadık kalma gibi temel etik ilkelere (Yıldırım ve Şimşek, 2018:108) titizlikle uyulmuştur.

Saha görüşmesi kapsamında öncelikle Türkiye’de mevcut “muhafazakâr demokrat” iktidara yakın çizgide olan etkili bir düşünce kuruluşu temsilcileriyle 2018 ve 2019 yılları içerisinde görüşme yapmak üzere girişimlerde bulunulmuştur. Gerek merkezlerine gidilerek irtibat telefonu bırakılarak gerekse merkezdeki personelin yönlendirmesiyle başkanlarına ve özel kalem müdürlerine e-maile ulaşarak temas kurulmaya çalışılmıştır. Ancak tüm bu girişimlere rağmen görüşmeler gerçekleşmeyince öncelikle düşünce kuruluşlarının web-sitelerinde e-mail adresleri yer alan bir kısım araştırmacı ve temsilci ile temas kurulmaya çalışılmıştır. Örneklemin de tesadüfiliği sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak, nitel araştırmalar, genelde küçük bir grup üzerinden gerçekleştirilir ve örneklemin evreni yansıtmamasına çalışılmaz. Bunun yerine görüşmelerde bütünsel, derinlemesine ve bağlamında anlaşılma ön plandadır. Böylelikle 10’a yakın görüşme girişi olmuştur. Akademiden referanslar kullanılarak kurulan temasların sonucunda 4 görüşmeci ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Literatürde sahada görüşme yapılan ve veri sağlanan kişiler genel olarak “görüşmeci”, “üye” veya “katılımcı” olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada, görüşme yapılan düşünce kuruluşlarının eski ve yeni üyelerini tanımlamak için “görüşmeci” terimi kullanılacaktır.

Çalışma sırasında, Türkiye’de düşünce kuruluşları ilk ortaya çıkışları ve tarihsel geçmişlerine dair kısa bir betimlemenin haricinde 2000’li yılların sonrasına odaklanılmıştır. Soğuk Savaş sonrası, 1990’larda başlayan küreselleşme, 2000’ler sonrasında sonuçları itibariyle belirgin hale gelmiştir. Buradan başlatılan tarih, toplumsal, siyasal ve kültürel bakımlardan Türkiye yerinde de ayrıca farklı bir periyoda rast gelmektedir. Bu dönemin, toplumsal, kültürel ve siyasal bakımlardan en başta vurgulanması gereken özelliği, “muhafazakâr demokrat” olarak nitelenen bir döneme

geçiliyor olmasıdır. Söylemsel anlamda bu periyodun farklı evrelerinde bazen “muhafazakârlık” bazen de “demokrasi” vurguları daha ön plana çıkmıştır. Bunun düşünce kuruluşları perspektiflerine yansımalarının farklı olduğu ve çalışmalarının yönü bakımından farklı etkiler meydana getirdiği saha görüşmesinde görüşmeciler tarafından “konsensüs” oluşturabilecek şekilde dile getirilmiştir. Ortamın bu özelliği muhafazakâr eğilimde düşünce kuruluşlarının daha baskın bir oranda kurulması sonucunu doğurmuş görünmektedir. Ancak farklı eğilimde, sayıları çok kısıtlı olsa da “sol”, “demokratik sol”, “radikal”, “liberal”, “muhafazakâr” ve “muhafazakâr demokrat” eğilimde düşünce kuruluşlarının varlığı sözkonusudur. Bu ayırmadan farklı olarak literatürde daha liberal eğilimde olanlar için “İstanbul merkezli” ve muhafazakâr eğilimde olanlar için “Ankara merkezli” düşünce kuruluşları ayırımı yapılmaktadır. Tabi bu tanımlama genele ilişkin bir tanımlama olup bu illerde diğer eğilimde düşünce kuruluşları da bulunmaktadır. Çalışmamız bu anlamda “Ankara merkezli” düşünce kuruluşlarını odağına almıştır. Ancak kıyaslamalara imkân vermesi açısından “liberal” düşünce kuruluşlarına da kısmen odaklanılmıştır. Düşünce kuruluşlarının genel bir görüntüsünü yansıtan **Tablo 6**, Türkiye’de düşünce kuruluşlarının envanterini tespit etmek amacıyla literatür ve internet kaynaklarının taranmasıyla genel bir liste olarak ortaya çıkarılmıştır. Bu çalışma, düşünce kuruluşlarına ilişkin birçok “eksiklik” ve araştırma açısından birçok “zorluğun” var olduğunu öncelikle tespit etmiştir. Liste çalışması sırasında, düşünce kuruluşları olarak tanımlanmaya yetecek derecede bilginin bulunmadığı çok sayıda kuruluşa denk gelinmiştir. Bu nedenle başka kaynaklarla bunların niteliği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. İnternet siteleri üzerinden yapılan çalışmada, kendilerini yeterince tanıtmadıkları ve “tanıtım”larında standart bilgilere kısmen veya hiç yer vermedikleri görülmüştür. Uluslararası derecelendirmelerde, öncelikle dikkate alınan bu bilgilere yer vermeme sebeplerine gelince, genel olarak kamuoyu tarafından bilindikleri gibi bir varsayımdan hareket ettikleri veya buna gerek duymadıkları düşünülmektedir. Kimliklerine ilişkin bilgi vermekte bu kadar isteksiz olan bu kuruluşların ideolojilerini sitelerinde ve yayınlarında yansıtmak konusunda ise daha açık davrandıkları tespiti yapılabilir. Bu bilgi verme ve “şeffaf” olma konularında, genel bir isteksizlikten bahsedilebilir. Ayrıca, kurumsallaşma, “güç” ve “etkinlik” düzeyleri hakkında gösterge niteliği de olan personel durumları, gelir kaynakları, bunların nerelerden sağlandığı, hangi faaliyetlere harcandığı, iş birlikleri hakkında bilgi verme konusunda ise çok daha ketum davranmaktadırlar. Ancak ideolojik eğilimleri konusundaki isteklilik, bağlantılı oldukları

kesimler sözkonusu olunca tekrar bir isteksizliğe dönüşmektedir. Başlı başına ciddi bir zorluk olarak karşılan bu durumların telafisinde, sahada yapılan görüşmelerin faydaları olmuştur. Çalışmamız açısından “zorluklar” sadedinde belirttiğimiz bu hususlar, Dünya genelinde düşünce kuruluşlarını farklı kriterlerle değerlendiren ve Türkiye’den çoğu düşünce kuruluşunun da çok önemseydiği ve o listelerde yer bulabilirse bunu övünçle duyurdukları endekslerde yer almalarını sağlayacak, incelenmelere ve değerlendirilmelerine imkân verecek, bu anlamda elzem bilgilere sitelerinde yer vermedikleri önemle vurgulanmalıdır.

Çalışmanın amaçlarından biri de Türkiye’de düşünce kuruluşlarının “etki” durumlarını ve güçlerini ortaya çıkarabilmektir. Bu etkinin ölçülmesi için literatürde geliştirilmiş farklı nitelikte birçok kriter bulunmaktadır. Ancak en kapsamlı, pratikte halen uygulanmakta olan ve geliştirilmeye devam edilen Pennsylvania Üniversitesi tarafından oluşturulan Dünya’da çapındaki düşünce kuruluşlarının derecelendirildiği Global Go To Think Tanks Index Report’ta tespit edilen ve kullanılan kriterler oldukça sadeleştirilerek kullanılmaya çalışılmıştır. Çok ayrıntılı olan bu kriterlerin tamamına dair verileri (McGann, 2018:31-35) Türkiye’deki düşünce kuruluşlarından sağlamanın imkânı bulunmamaktadır. Bu nedenle öncelikle, bulunabilecek veya farklı kaynaklardan sağlanabilecek verilere öncelik verilerek, yani pratik nedenlerle kriterler tespit edilmiştir. Bunun için personel, gelir kaynakları, medya görünümüleri ve diğer etkinlikler olarak 4 temel başlıkta tespitler yapılmaya, veriler derlenmeye çalışılmıştır. Diğer etkinlikler başlığı altında, konferans, panel, dergi ve raporlar gibi her türlü faaliyet ve yayınlar dikkate alınmaktadır. Kriterlerde sadelik, temel öğelere odaklılık ve pratikte uygulanabilirlik boyutlarına dikkat edilmiştir. Böylece tablo mümkün olduğunca sadeleştirilmeye ve ifadelerin, kriterlerin ve değerlendirmelerin mümkün olduğunca standart ifadelerle açıklanmasına çalışılmıştır. Ancak verilerin sağlanmasında karşılaşılan zorluklar istenildiği oranda standardize bir tablonun oluşmasını kısmen engellemiştir. “Veri sağlanamamıştır” denilen düşünce kuruluşları ve kriterler çoğunlukta, bulunabilen bilen veriler çok küçük bir oranda kalmıştır. Ancak yine de nispeten aktif olan ve kurumsallaşmaları daha güçlü olan düşünce kuruluşlarının tespiti veya durumlarının kısmen ortaya konulması mümkün olmuştur.

Araştırmalarımız sonucunda sağlanan bilgiler ve verilerin yorumlanması açısından yorumlama yöntemi olarak fenomenolojik, değerlendirmeler açısından eleştirel yaklaşım

temel alınmıştır. Kuram kısmından işaret edilen kuram ve kuramcılarının yaklaşımları, tümel bir çerçeve olarak alınmış ve özelde konumuzun yorumlanmasında bir çatı vazifesi görmüştür. Buradan alınan genel kuramsal argümanlar, konumuzu anlama ve açıklamada kullanılmıştır. Konuyu genel çerçevesi oldukça geniştir. Küreselleşme, bilgi toplumu, siyaset ve toplum ile medya ve kültür kapsam itibarıyla geniş kuramsal temele sahiptirler. Ancak bunların konumuz olan düşünce kuruluşlarını anlamak ve açıklamak bakımından kullanılabilmesi açısından indirgemelere ve eklemlemeye başvurulmuştur. Literatürden kurulan bağlantılar Türkiye özelinde konumuz açısından da değerlendirmelere tabi tutulmuştur.

Sonuç olarak, takip edilen yöntem, gerekçeleri ve değerlendirme yöntemi açısından yapılan bu açıklamalar ışığında düşünce kuruluşları çok yeni olmamalarına rağmen 2000'ler sonrasında görünürlükleri ve etkinlikleri artan önemli bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. Sosyal, siyasal ve entelektüel alanda kalıcı bir yer edinerek toplumun farklı kesimlerine hitap edebilmektedirler. ABD ve Batı Avrupa ülkelerindeki gelişmiş örneklerinin yetkinlik durumlarına henüz erişememiş olsalar da toplumsal kesimler, siyaset, akademi, medya gibi farklı kesimler açısından etkilerinin ölçülmesi önemlidir. Çünkü bu kesimlerde değişim meydana getirme ve etkili olma olasılıkları son derece güçlüdür. Dolayısıyla düşünce kuruluşları, farklı toplumsal ve siyasal kesimler, kültür, ekonomi, medya, üniversite ve genel olarak entelektüellerin ilgi alanı içinde bulunmaktadır. Tez çalışması bu nedenlerle potansiyel olarak düşünce kuruluşlarının paydaşları ve partnerleri olarak bu kesimlere de hitap etmektedir.

1.3. Kuram

1.3.1. Bilim, bilgi ve bilginin özerkliği

Tezimizde bilgi ve iktidar ilişkisinin bir unsuru olarak düşünce kuruluşlarına ilişkin araştırma ve inceleme yapılacağından öncelikle bilgi, bilim, iktidar ve bunların ilişkisi açıklanacaktır. Bilginin başlangıcı insanoğlunun varoluşuna kadar geriye götürülebilirse de bilimin tarihi 15. ve 16. yy'da ortaya çıkan *bilimsel devrime* kadar gider. Bilim, bilginin sistematik olan, belli dönemlerde dominant hale gelen paradigmlar şeklinde gelişen özel bir biçimini ifade eder. İktidar otoritenin özel bir biçimi olarak ele alınır. Otorite 'etki' anlamında kullanılmaktadır. İktidar ise 'etki' oluşturmak için yaptırım tehdidine ve uygulama gücüne sahiptir. Bundan dolayı iktidar 'güç' ile ilişkili (Sartori, 1996:202) olarak ele alınır. Otorite bu yönüyle iktidarı içeren daha kapsamlı bir

kavramdır. Otorite meşruiyetle, iktidar meşruiyete ilaveten normla ilişkilidir. Bu durumda iktidarın meşruiyet ve normla desteklenen bir yapısının söz konusu olduğu söylenebilir. Otoriteler, kaynaklara sahiplikten kaynaklanan eşitsizlik durumlarının bir sonucu olarak ortaya çıkarlar. Marx'ın daha çok ekonomi alanına ilişkin kullandığı 'sermaye' kavramı, Bourdieu'da dört çeşit sermaye (ekonomik, sosyal, kültürel ve simgesel) olarak açıklanmaktadır. Toplumdaki tabakalaşma eşitsizliklerden kaynaklanmakta; kaynaklar ise sermaye sahipliği ile ilgili bulunmaktadır. Marx'ın 'sınıf', Weber'in 'statü' çözümlemeleri esas olarak toplumsal eşitsizlikleri ve bu eşitsizliklerle ilişkili olarak otoritelerin ortaya çıkışını açıklama çabası olarak görülebilir.

İnsanların geçmişten günümüze bilgiye olan ihtiyaçları çeşitlenmiş ve modernleşme ile birlikte farklı toplumsal kesimlerin bilgiye sahip olmaya yönelik talepleri artmıştır. Bilim ve teknolojiadaki olağanüstü gelişmeler, iletişim imkanlarının yaygınlaşması ve küreselleşme dinamikleri toplumsal ve ekonomik değişimin hızını ve boyutunu önemli ölçüde artmıştır. Toplumsal yaşamın giderek daha da öngörülemez hale gelmesi, çevresel risklerin artması, küresel ve yerel aktörlerin rekabet halinde olması ve dünyanın ekonomik ve siyasi olduğu kadar din ve inanç eksenli ayrışmaya doğru gitmesi içinde yaşadığımız toplumun Ulrich Beck'in (2011) *düşünümsel modernite* (reflexive modernity) olarak tanımladığı *risklerin yönetilmesi* sürecine girdiğini göstermektedir. Ulrich Beck düşünümsel moderniteyi modern toplumdaki kişi ve kurumlarının modern toplumun neden olduğu riskler üzerine eleştirel düşünmesi, muhtemel riskleri azaltmaya çalışması ve mevcut olan riskleri en az zarar verecek şekilde yönetmeye çalışmasına yönelik algı, tutum ve davranışlara verilen addır. Beck'e göre bunun da yolu riskleri azaltmaya yönelik bir bilgiye sahip olmakla mümkündür. Bilgiye olan talep yalnızca küresel kurumlar ve ulus-devlet düzeyinde değil devlet dışı aktörler düzeyinde de (siyasi partiler, sendikalar, meslek odaları, sivil toplum örgütleri, baskı ve çıkar grupları, vb.) artmaktadır.

1600-1800 yılları arasında dönemde ortaya çıkan Bilimsel Devrim'le başlayan çağ, Aydınlanma veya 'akıl çağı' olarak adlandırılmıştır. 'Bilimsel akılcılık' (scientific rationality) anlamında kullanılan rasyonalite konusu, bilginin kaynağı, özgürleşmenin ve tahakkümün aracı olarak sosyal bilim literatüründe ve özellikle sosyolojik teoride geçmişten itibaren çok fazla tartışılan bir konudur. Rasyonelleşme dinsel veya metafiziksel akıldan Aydınlanmayla birlikte farklılaşarak ortaya çıkmıştır. Akla ilişkin

tartışmalara baktığımızda Frankfurt Okulu'nun tarihte yaşanan dramalara atıf yaparak, araçsal aklın vahametine yönelik önemli çalışmalar yaptıkları görülmektedir. Onlara göre, Aydınlanmayla birlikte ön plana çıkan özgürleştirici ve kurtarıcı araçsal akıl, daha sonraları tözsel yapısından bu değerleri kaybedilerek, bir amaca giden en kestirme ve uygun yolu ortaya koyan bir araca dönüşmüştür. Bilim farkında olmadan araçsallaşarak tekniğe dönüşmüştür (Adorno ve Horkheimer, 2014:11). Dünyanın büyüünü bozmayı tasarlayan, kuruntuları bilgi yoluyla yıkmak isteyen Aydınlanma, sonuçta her sistem kadar totaliterdir ve sanki düşünmenin bir ritüeline dönüşen matematik, nesnel ve zorunlu bir niteliğe sahipmiş gibi ortaya çıkıp “düşünmeyi bir nesneye ya da alete dönüştür” (Adorno ve Horkheimer, 2014:45-46). Frankfurt Okulu'nda, bu modern, bilimsel bilinç, insanlığın ‘hakikaten insanal bir duruma gelme yerine, yeni bir tür barbarlığa batmasının’ bir sonucu olarak kültürel çöküşün esas kaynağı şeklinde ele alınmıştır. Bu yaklaşım aynı zamanda onların “pozitivizm eleştirisi”nin temelidir (Bottomore, 1997:18). Bu şekilde aklın araçsal kullanımı da onun baskı, tahakküm ve yok etme aracına dönüşmesine neden olmuştur. Bilgi mutlak olarak olumlu veya olumsuz değildir. Mesele bilginin hangi amaçla, nasıl ve kimin için kullanıldığı ile ilişkilidir. ‘Bilgide, kralların hazineleriyle satın alamayacağı, iradeleriyle hükmedemeyeceği, muhbir ve casuslarının ihbar edemeyeceği, kaynağı olan ülkelere denizci ve kaşiflerinin sefer düzenleyemeyeceği pek çok şey muhafaza edilir’. Ancak bu bir idealleştirme olup, ‘erk [iktidar] olan bilgi ne mahlukatın köleleştirilmesinde ne de dünyanın efendilerine itaatte engel tanır’. ‘Bilgi, kavramları, imgeleri ya da idrak etme mutluluğunu değil, yöntemleri ve sermayeyi hedefler. Bacon'a göre bilginin hala "muhafaza ettiği pek çok şey" aslında yalnızca birer araçtır’ (Adorno ve Horkheimer, 2014:19-20). Rasyonalitenin örgütlenmiş ve somutlaşmış hali olan bürokrasi bazı durumlarda en yok edici silahlardan daha tehlikeli bir hale gelebilmiştir. Weber'in (1864-1920), rasyonalite çözümlemeleri literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Aydınlanmacı rasyonalitenin pozitif algısına karşın, Weber rasyonalitenin bürokrasi olarak somut hale gelmesi neticesinde, özgürlüklere tehdit oluşturacak bir “*demir kafes*”e dönüşme olasılığına vurgu yapmıştır. Öngörülebilir, hesaplanabilir ve büyüden arınmış haliyle modernite rasyonalitenin bir sonucudur ve modernite çözümlemeleri yine bir rasyonalite çözümlemesidir.

Bilginin niteliği ve kapsamına ilişkin önemli bir kavram da ideolojidir. İdeoloji üzerine Karl Marx ve Karl Mannheim başta olmak üzere Frankfurt Okulu temsilcileri,

Gramsci ve Althusser gibi düşünürler önemli çalışmalar yapmışlardır. Bilim ile ideoloji ayrımı Slaterry (2007: 249) göre, “*ideolojik perspektifler genellikle yanlı bakış açıları olarak, belirli bir ideolojiyi desteklemek veya bir başka ideolojiye karşı çıkmak için olgular ve kişilerin seçici biçimde yorumlandığı özel, çoğu kez kısmi veya kapalı dünya görüşleri olarak*” görülürken, “*bilimsel yaklaşım içindeki akademisyenler ve bilim insanları olguları konuşturmak için tasarlanmış salt nesnel ve tarafsız bir metodolojiyi benimserler*”. Tabii çoğu zaman bilim ile ideolojinin arasını ayırmanın kolay olmadığı görülür. Slaterry (2007:249), matematik ve fizik gibi belirgin istisnalar haricinde tüm bilgilerin ideolojik olduğunu göstermek için Mannheim’in ideoloji kavramını kullandığını, bilimlerin modern toplumu oluşturan, mezhepler, kuşaklar, partiler ve sınıflar gibi farklı sosyal grupların isteklerinin ve çıkarlarının birer yansıması olduğunu belirtir. Ancak bilime ilişkin çözümlemeler ve eleştiriler olmuştur. Robert Merton, bilim ile ekonominin ve sosyolojinin ilişkisini Marx ve Weber’in görüşlerinden hareketle tahlil etmiş ve bilim sosyolojisinin kurucusu olmuştur. Slaterry (2007: 162 -163), 16. yüzyıldaki bilimsel devrimden bu yana bilimsel bilginin dünya üzerine bir bilgi olduğu, bilimsel devrimin sağladığı prestij nedeniyle “*doğa bilimciler, otoriteleri ve tarafsızlıkları sorgulanmayan akademik ve toplumsal bir seçkinler grubu*” oluşturduğu, Merton’ın “*bu modern ‘büyücüler’in ‘gizli krallığı’nı anlamaya, sosyolojik analizini yapmaya*” çalışarak bilim sosyolojisinin temelini attığını; Merton’ın bilim sosyolojisinin iki yanlı olduğunu, bilim topluluğunun iç ve dış işleyişini analiz etmeye çalıştığını; dış analiz olarak modern bilimin doğuşunu analiz ederken, “*Merton’a göre hiçbir bilimsel topluluk soyutlanmış olarak*” yaşayamadığını, bilimsel topluluğun kendi varoluşu için toplumun diğer kesimlerinin maddi ve kültürel desteğine muhtaç olduğunu, bu nedenle modern bilimin ancak Sanayi Devrimiyle birlikte kendisine toplumsal ve ekonomik olarak ihtiyaç duyulması nedeniyle “*işlevsel*” hale geldiğini, Protestan ahlakının deneysel bilimlerin gelişimi için gerekli olan kültür ve ahlak felsefesini yarattığını belirtir.

Toplumu ikili karşıtlıklar üzerinden ele alan, gücün ve iktidarın sahibi olan bir azınlık ile bu gücün ve iktidarın nesnesi olan çoğunluk arasındaki eşitsizlik durumlarını çözümleyen farklı kuram ve yaklaşımlar bulunmaktadır. Gücün ve iktidarın kaynağı konusunda Bourdieu’nın sermaye sahipliği bağlamında dört farklı eşitsizlik kaynağı bulunmaktadır. Her sermaye türü, bir iktidar türüne denk gelmektedir (Bourdieu, 2014:81). Bourdieu kavramsallaştırmasında “*her alan hususi bir sermaye biçiminin teşkil*

mahallidir”. Bu dört tür sermayeden biri olan *sembolik sermayenin* özel bir türü *bilimsel sermayedir* ve diğer sermaye türleri gibi sahiplerine bir çeşit iktidar sağlamaktadır (Bourdieu, 2015:67). Bu eşitsizlikleri çözümleyen kuramların klasığı Marksist “*sınıf kuramı*”dır. Klasik elit teorileri ise sınıf kuramının alternatifi olarak ve kısmen ona karşı ortaya atılmışlardır. Ritzer ve Stepnisky’e (2014: 37) göre, Pareto’nun eseri, Aydınlanmanın ve Marksizmin bir reddedilişi olarak ve Marksçı bakış açısı karşısında toplumsal değişimle ilgili bir seçkinler kuramının ortaya konulması olarak görülebilir. Wilfredo Pareto ve Gaetano Mosca’nın genellikle modern seçkinler teorisinin kurucuları olarak görüldüklerini belirten Slattery’e (2007:88) göre, ikisi de siyaset seçkinlerini Marksist analizlerde olduğu gibi güç yapısına göre değil, kişisel niteliklere göre analiz etmiş, teorileri Marx’ın geleceğin toplumunda herkesin eşit olacağı, artık yöneticiler ve yönetilenler ayrımının ortadan kalkacağı öngörüsünün reddi olarak gelişmiştir. Özellikle Pareto ve Mosca’da sınıf teorisine karşı ortaya atılmış olsalar da elit teorileri sonraki dönemlerde özellikle C. Wright Mills (1916-1962) ve Yeni-Marksist düşünürler arasında toplumsal çözümlemelerde kullanılmıştır. Modern Marksizmin ‘üstyapı teorisini’ (Slattery, 2007:245) olarak adlandırılan Gramsci, Ritzer ve Stepnisky’e (2014) göre, ekonomik belirlenimcilikten üst yapısal kurumların önemini vurgulayan daha modern Batı Marksist görüşlere geçişte kilit bir rol oynamıştır. Gramsci, tarihsel düzenlilikler olduğunu kabul etmesine karşın otomatik veya kaçınılmaz tarihsel gelişme fikrini reddetmiş, yapısal etmenlerin kitleleri devrime yönelttiğine inanmamış, kitlelerin devrimci bir ideoloji geliştirmeye gereksinimleri olduğu halde bunu kendi başlarına yapamadıklarını ileri sürmüştür. Fikirlerin entelektüeller tarafından oluşturulduğu ve daha sonra kitlelere ulaştırılarak pratiğe geçirildiği oldukça seçkin bir çerçevede çalıştığını belirtmiştir. Gramsci’nin fikirlerinin en iyi hegemonya kavramı temelinde ifade edilebileceğini belirten Slattery (2007: 240-245), ilk kez Grekler döneminde kullanılan ve bir devlet ya da yöneticinin bir başkasını hakimiyeti altına almasını anlatan hegemonya kavramının Gramsci tarafından, bir sosyal sınıfın bir başka sınıf üzerindeki hakimiyetini, onun kendi dünya görüşünü, ideolojisini kısmen zorla ancak büyük ölçüde ikna yoluyla veya en azından kabullendirerek empoze etme yeteneğini anlatacak biçimde genişletildiğini, bu nedenle hegemonyayı askeri olduğu kadar ideolojik bir yönetim olarak, üretim araçları kadar egemen düşüncelerin de kontrolü olarak tanımlandığını belirtmektedir. Ancak tam ideolojik hegemonyanın nadir olduğu ve asla tam olamadığını, mevcut hegemonyanın daima alternatif grupların yeni meydan okuyuşlarıyla, yeni

fikirler, yeni krizlerle karşı karşıya kaldığını, hegemonik egemenliğin hakim sınıflarla toplumun diğer kesimleri arasında değişen ittifakların kurulduğu bir ‘tarihsel blok’ sayesinde nüfusun kitlesel desteği sağlanarak mümkün olduğunu, yine de bu ittifakların her zaman tartışılmaya ve yıkılmaya açık olduğunu, devrimci bir partinin hegemonyasını kurmak ve kitleleri kendi safına çekmek için *organik* ve *geleneksel entelektüellerin* her ikisinin de desteğine ihtiyaç duyduğunu ifade etmektedir.

Güç ve iktidar sahibi özne olarak elitler ile nesnesi olarak kamuoyu veya halk kitleleri arasında temelinde maddi ve maddi olmayan yani ekonomik veya fiziki güç ile zihni güç ve bilgiden kaynaklanan eşitsizlik durumları bulunmaktadır. Bourdieu’nun alan, sermaye ve habitus gibi kavramlara dayanan kuramları, toplumsal eşitsizlikleri analiz eden boyutuyla elit teorileri içerisinde değerlendirilebilir. Bir yapı eylem sentezcisi olarak “*faili unutmaksızın yapısalcı olan bir konum*”u desteklediği (Ritzer ve Stepnisky, 2014:525) belirtilen Bourdieu’nun görüşlerinin, bir taraftan yaşam dünyasının görünür gerçekliklerinden ve bunlara ilişkin pragmatizme dayalı pratiklerinden hareket eden bireyler ile yapı ve/veya sisteme hakim olan, oralarda hegemonik bir konum alan iktidar sahipleri ve bir kısım elitler ile elitlerin bir türü olarak düşünce kuruluşları arasındaki çelişkiyi analiz etmede yol göstericidir. Daha yalın bir deyişle, bu kuramlardan yardım alarak iktidar ve iktidar blokları ile bireyler ve halk arasındaki çelişkiyi, iktidar blokuna düşünce kuruluşlarını da dahil ederek çözümlemek mümkündür. Kaynağını bir şekilde teori ile pratik arasındaki ikili karşıtlıktan alan sosyolojik karşıtlık, yapı ile eylem arasındaki karşıtlıktır. Marx, Durkheim ya da Parsons ve diğer yapı tarafında yer alan düşünürlerin ele aldıkları yapılar genel itibarıyla düşünsel temelli yapılardır ve belli düşünsel modellere dayanırlar. Bu modeller de kaynaklarını belli toplumsal gerçeklik durumlarından alsalar da düşünsel olarak kurgulanmış tipolojilerdir. Bu tipolojilerin birebir karşılıkları çoğu zaman yaşam dünyasında yer almazlar. Düşünce kuruluşlarını, eylem–yapı karşıtlığının sadece bir tarafıyla ilişkilendirmek zor görünmektedir. Bu kuruluşlar eylem ve yapının iç içe geçmiş gri bir alanında bulunmaktadırlar. Salt yapılardan ve onların yansıması olan düşüncelerden hareket etmeyip eylem tarafına bakan yönleri de bulunmaktadır. Genel olarak yapısal yönden statükonun muhafızları oldukları kadar çelişkili oldukları yapıları ve kişileri etkileme bakımından eylem tarafına da geçebilmektedirler. Başta sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel veya düşünsel alanlarda yaptıkları araştırmaların sonuçlarının, toplumsal bir karşılığını oluşturmak amacıyla

kamuoyuyla paylaşmakta ve kamuoyunun kendi görüşleri doğrultusunda şekillenmesini, tavır ve duruşlarının bu yönde oluşmasını hedeflemekte veya en azından kamuoyunun ne şekilde oluşacağını tahmin etmeye çalışmaktadırlar. Bu yönüyle yapıya etki etme amacındadırlar. Ancak kendileri de genel olarak geniş çerçevede bu yapının önemli bir unsurudurlar ve bu konuları güçlenme eğilimindedir.

Düşünce kuruluşları, bilgi iktidar ilişkilerinin kurulduğu yapılardan biridir. Önemlerinin ve ağırlıklarının gittikçe arttığı gözlenebilmektedir. Yayınladıkları yayınların, personellerinin medyada daha fazla yer bulması kamuoyu nezdinde etkilerini arttırmıştır. Farklı alanlarda ürettikleri düşünceler ve öneriler toplumsal karar alıcıların kararlarına farklı düzeylerde ve ağırlıklarda etki edebilmektedir. Düşünce kuruluşları akademik dünya ile politika oluşturucuları arasında köprü görevi görürler. Toplumdaki karar alıcıların, politikalar oluştururken, etkili kararlar alabilmelerini teminen bilgiye dayanmalarını sağlamak, kamuoyunu gündemde olan konular hakkında bilgilendirmek ve bilinçlendirmek için çaba gösterirler (McGann, 2017:2-5). Düşünce kuruluşları, iktidar sahiplerine, yönetim işlevlerinde kullanmaları amacıyla bilgi sağlamalarının yanı sıra pek çok durumlarda belli yetkinliklere sahip olarak bünyelerinde yetiştirdikleri elemanlarını verebilmektedirler. Kadro yönünden sağlanan bu katkı iki taraflı olarak işlev görmektedir. Bu durum, kuruluşlara, yönetim erkine fikişsel yönden etki etmenin yanında doğrudan bu fikirlerin uygulanmasında sahada da etki etme fırsatını sağlamaktadır. Yani böylece ürettikleri fikirlerin çoğu zaman uygulayıcıları haline gelmektedirler. Uygulayıcı erk açısından ise kendilerinden bilgi temin ettikleri düşünce kuruluşlarından sağladıkları elemanları, politikaların başına geçirdiklerinde, uygulamada kaynaklanabilecek yanlış anlama ve uygulama olasılıklarına karşı tedbir görevi görmektedir. Düşünce kuruluşları, kurumsallaşmış danışmanlık (McGann, 2007) işlevi de görmektedirler. Bu işlev kapsamında öneri oluşturma, bazen bu önerileri bizzat uygulamanın yanı sıra propaganda kaynağı ve aracı olarak görev yapmaktadırlar. Bir algının inşa edilerek, bu algı etrafında iç ve dış kamuoyunun oluşmasının sağlanması yani “*rızanın imalatı*” (Herman ve Chomsky, 2012) konusunda işlev üstlenmeleri söz konusu olabilmektedir. Bu kuruluşların söylemlerinin, ortaya koydukları kavram ve düşüncelerin çözümlenmesinde ideoloji, kültürel çalışmalar ve göstergebilim çalışmaları önemli işlevlere sahip yaklaşımlar olarak görülebilmektedir.

Geleneksel bilgiden farklı niteliklere sahip yeni bir olgu olarak “*yeni bilgi üretimi*” (Gibbons vd., 2010) tezimizde genel bilgi üretim yapısı içindeki yeri ve karşılıklı etkileşim durumları itibarıyla ele alınacaktır. Yeni bilgi üretimi hem mevcut yapı tarafından etkilenen ve belli ölçülerde belirlenen bir durumdayken, diğer taraftan bu yapıyı değiştirme ve dönüştürme eğilimindedir. Pratik bilgiler üretmekle birlikte kuramsal bilgilerin öncelikle üretildiği mahal, hatta ana mecrası geçmişte ve şimdi üniversitelerdir. Kuramsal bilgiler, daha entelektüel elit kesimlere hitap eden, bu nedenle ekonomik anlamda kısıtlı bir talebi olan ve aynı zamanda sadece çok üst düzey eğitim kurumlarınca ve sınırlı sayıda entelektüel düşünür tarafından ortaya konulabildiğinden arzı sınırlı olan bir bilgi türüdür. Düşünce kuruluşları, endüstrinin ar-ge laboratuvarları, sivil toplum kuruluşları, sendika, odalar ve benzerlerinin ürettikleri bilgiler esasen pratik bilgi grubuna dahil bilgilerdir. Bu iki tür bilgiye ilişkin felsefi çözümlemelerin en başta geleni Kant’ın (1724-1804), “*Pratik Aklın Eleştirisi*” (Kant, 2001) ve “*Arı Aklın Eleştirisi*” (Kant, 2008), Habermas’ın “*sistem*” ve “*yaşama evreni (dünyası)*” (Habermas, 2001), Bourdieu’nun “*alan*” ve “*habitus*” (Bourdieu ve Wacquant, 2014) çözümlemeleri ile genel olarak sosyal bilimlerde özelde sosyolojik teoride pratik ile teori, eylem ile yapının ikiliğine ilişkin çözümlemelerdir.

1.3.2. Küreselleşme ve bilgi toplumu

Küreselleşme, tezimiz açısından bilgi toplumu, bilginin küreselleşmesi ve yeni bilgi üretimiyle yakından ilgili bir konudur. Yeni bilgi üretimi, bilginin üretim ve tüketim yerlerinin çeşitlenmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yeni bilgi üretimi ticari niteliktedir ve ekonomik arz, talep ve dağıtım ilkelere tabidir. Dolayısıyla politik ekonominin de konusuna girmiş ve iktidar ilişkilerinin bir parçasına haline gelmiştir. Düşünce kuruluşları yeni bilgi üretim yerlerinin en önemlilerinden biri konumundadır. Toplumsal yapıları ve süreçleri köklü biçimde değiştirdiği ve dönüştürdüğü savına dayanan küreselleşme, düşünce kuruluşlarının yaygınlaşmasına ve etkinliklerinin artmasına etki etmektedir. Ayrıca bilgi üretim sürecinde yerel ve küresel dinamiklerin iç içe geçtiği, küresel süreçte üretilen bilgi ile yerel düzeyde üretilen bilgilerin belli bir rekabet içerisinde olduğu ve bu rekabetin iktidar ilişkilerini yerel ve küresel düzeyde etkileme, yönlendirme ve inşa etmede kimi zaman işbirliğini ve kimi zaman da karşılıklı gerilimleri de içinde taşıdığı görülmektedir. Bilgi üretiminde küreselleşme bilgi iktidar ilişkisinin yeni bir görünüm ve yapıya büründüğüne de işaret etmektedir. Webben,

Bourdieu, Goffman gibi sosyologların analizlerini temel alarak Daloz (2010) teorik ve karşılaştırmalı bir perspektifle elitlerin sosyolojik farklılaşmasını incelemiştir. Daloz'a (2010) göre, temelini sosyolojinin klasik toplumsal eşitsizlik analizinden alan elitler, sosyal üstünlük ve farklılıklarına işaret eden göstergeler kullanılmaktadır. Prestijli mallar kullanma, kendine güven ve iddialılık, tutum ve davranışlarında seçkincilik, fiziksel görünüm, formal ve informal yollardan yetkin bir yetiş/tir/me, kendini ifade de ve benliğinin sunumunda yetkin dilsel yeterlilikle somutlaşan üstünlük belirtileri gösterirler. Yeni bir elit grubu olarak ortaya çıkan ve küreselleşmeyle irtibatlı olan düşünce kuruluşu olgusu (Smith, 1991) aynı zamanda medyayla da yakından ilişkilidir. Yeni elitler olarak düşünce kuruluşları, klasik elitlerden farklı bir kısım özelliklere sahiptir. Küreselleşme, medya ve düşünce kuruluşları üçlüsü arasında yakın ve girift ilişkiler söz konusudur. Bourdieu'nun 'fast thinkers' kavramsallaştırması bu ilişkinin bir boyutunu açıklamaktadır.

Düşünce kuruluşları küreselleşmeyle küresel bir olgu haline gelmiştir. ABD ve Batı Avrupa ülkelerinde daha eski örnekleri bulunmakla birlikte küreselleşmeyle sayıları artmış, başka bölge ve ülkelere de yayılmışlardır. Küreselleşmeyle birlikte Ruser'a göre (2018b:179) "ileri bilgi toplumları"nda önem kazanan 'uzmanlık bilgisi'ne yönelik talep ciddi oranda artmıştır. Düşünce kuruluşları "küresel yayılma" ile birçok bölge ve ülkede bu taleplere karşılık vermektedir. Küreselleşme, yakın dönem sosyal teoriler içinde önemli bir yere sahiptir (Ritzer ve Stepnisky, 2014:580). Yeni yüzyılın temel meydan okumaları, kapsamı bakımından küreseldir (Barnett ve Henderson, 2005:vi). Küreselleşme, sosyal bilimin pek çok ortodoksisine ve daha özel olarak da sosyolojik projelere saldırır. Bir düzeyde, ilk önce Aydınlanma felsefeleri tarafından ortaya konan ve cevaplandırılan, son derece çekişmeli bir konu olan 'dünya toplumu' beklentisini canlandırmaktadır (McGrew, 1992:64). Küreselleşme kavramı, ekonomide, politikada, kültürde ve toplumsal yapıda önemli değişme ve dönüşümlere vurgu yapar. Bu değişimlerin daha önce yaşanan değişim tecrübesinden daha farklı olduğuna dikkat çekilir. Küreselleşme çağında yaşadığımız, bu çağda zaman ve mekân ilişkisinin kökten değiştiği ifade edilir. Küreselleşme üzerine yazan düşünürler, zaman boyutunun adeta mekânsal boyutu ortadan kaldırdığı veya en azından ciddi anlamda zayıflattığı (Croteau ve Hoynes, 2012:327), McLuhan (1994) bir "küresel köy"de yaşadığımızı dile getirmektedirler. "Küreselleşme bir gerçekliktir. Aslında, küreselleşme, öylesine büyük

bir öneme sahiptir ki yaşadığımız çağı 'küresel çağ' olarak isimlendirsek yeridir” (Ritzer, 2011:21-23). İnternet ve yeni medya başta olmak üzere bilgi teknolojilerin gelişmesinin sonucu olarak küreselleşmenin temel nitelikleri olan hız ve yayılmışlık, bilgiyi, bilgi aktörlerini, eski yapıları değiştirmekte ve yeni yapı, aktör ve ilişki şekilleri ortaya çıkarmaktadır. Bu değişimlerin en bariz yansımaları bilgide ortaya çıktığından küreselleşmenin nitelikleriyle uyumlu yeni bilgi üretim biçimini kullanan düşünce kuruluşları önemli aktörlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşme, nüfuz edebildiği yapılarda genellikle iki yönlü ve birbirlerine zıt “etki” ve “süreçler” oluşturmaktadır. Küresel veya ulusaşırı düşünce kuruluşları ile daha lokal, muhafazakâr düşünce kuruluşları bu zıt akışların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu eğilimler, McGann’ın (1992:733-737) ve Stone’ın (2000a:156-157) dönemselleştirme çalışmalarında rahatlıkla görülebilmektedir. Küreselleşme, “yerel” ve “küresel”in sistemik kenetlenmesi yoluyla “varlık” ve “yokluğun” en dramatik biçimde bir aradalığını ifade eder (McGrew, 1992:66). Hızlı sosyal, politik ve ekonomik değişim geçiren toplumlarda yaşıyoruz (Held ve Thompson, 2003:1). Küreselleşme üzerine tartışmalar, destekçileri, karşıtları ve ona şüpheyile bakanlar (Held ve McGrew, 2005) arasında şiddetli bir şekilde devam etmektedir. Küreselleşmeye ilişkin yaklaşımlardan bazıları, küreselleşmeyi katılardan sınırlara hatta buharlaşmaya doğru bir değişim olarak ele almaktadırlar. Küreselleşmenin sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel boyutları bulunmaktadır (Appadurai, 2005:32). Küreselleşmeyi mümkün kılan, kolaylaştıran ve bazen engelleyen, bazı durumlarda simetrik olmayan pozisyonlar oluşturan unsurların başında bilgi ve bilgi teknolojileri gelmektedir. Küreselleşmeyle birlikte zaman boyutundaki hızlanmanın mekân boyutunun sınırlarını değiştirdiğine, daha önce katı olan şeylerin harekete geçtiği, mobil olanların ise hızlandığına vurgu yapılmaktadır. Zaman ve mekân boyutundaki bu değişmelerin temelinde bilgi ve teknoloji yer almaktadır. Appadurai (2005:33), küresel kültür akışlarının görünüşler (scapes) dediği beş boyutuna dikkat çekmektedir. Bunlar, *etno-görünüşler*, *medya-görünüşler*, *tekno-görünüşler*, *finans-görünüşler* ve *ideolojik-görünüşler*dir. Appadurai’ye göre, tekno –görünüşler, yüksek ve basit, mekanik ve bilişimsel teknolojilerin küresel yapılandırılmasıdır. Teknoloji, bilgilerin ürüne dönüşmüş halidir. Bilgi küreselleşerek bilgi toplumunun yolunu açmış, bilgi ve bilgi üreten birimler merkezi bir konum edinmişlerdir. Bilgiyi yeni biçimlerde kullanıma uygun olarak üreten düşünce kuruluşları, üniversitelerden sonra

gelen en önemli bilgi temelli aktörlerden biri olmuştur. Geçmişte de kitap diğer mallara göre daha mobil iken ulaşabildiği kitle, günümüz bilgi toplumuna göre çok kısıtlı olmuştur. Hedef kitle ve onlara sunulan bilgi ürünleri çok ciddi anlamda zenginleşmiştir. Bilgi toplumunda artık sorun, nitelikli ve amaca uygun bilgiye erişim ve onu tanımlayıp alabilmekle ilgilidir.

Küreselleşme sınırları ortadan kaldırdığı veya sadece silikleştirdiği durumlarda eski yapıların bir kısmı yeni durumu olumlayıp kolaylıkla uyum sağlarken bir kısım yapılarda çelişkiler ortaya çıkmakta ve direnç oluşmaktadır. Küreselleşmenin tarafları ve karşıtları vardır. Bir diğer grup ise küreselleşmeye kuşkuyla bakanlardır (Held ve McGrew, 2005). Genel olarak, küreselleşmeyi ekonomik boyutuyla değerlendirenler olumlu, kültürel boyutuyla ilgilenenler olumsuz, toplumsal ve siyasal yaklaşıma sahip olanlar eleştirel eğilimlere sahiptirler. Berger'e (2003:10) göre, "küreselleşme" terimi duygusal bir yüklenimle, bazıları için yeni bir barış ve demokratikleşme çağını açacak uluslararası sivil toplum vaadini çağrıştırırken, başkaları için tehditkâr bir biçimde Amerika'nın ekonomik ve siyasal egemenliğini, bunun kültürel sonucu olarak türdeşleşmiş bir dünyayı akla getirmektedir. Ritzer, (2011) küreselleşmeye tümüyle karşı olmanın ya da ona tamamıyla taraf olmanın zor olduğunu çünkü küreselleşmeye taraf olunacak olumlu yönlerinin ve karşı olunması gereken olumsuzluklarının bulunduğunu belirtir. Küresel akıntılar birçok durumda kendi karşıt akıntısını da oluşturmaktadır. Bilginin küreselleştiği, çeşitli formlarda sunulduğu, birçok kaynaktan üretildiği ve buna ulaşımın kolaylaştığı olgusuna karşın, bilgiye ulaşım ve sahip olmakla yakından ilgili olan "bilgi asimetrisi" (Stiglitz, 2002:11) ve sonuç olarak "dijital bölünme" (Norris, 2001:3-4) durumları ortaya çıkabilmektedir. Her türden ve nitelikte bilgi, teknoloji yardımıyla küreselleşerek, toplumu ve bireyleri kuşatmıştır. Bu karmaşa ve bolluk içinde nitelikli bilgiye ulaşmak, bu yönüyle oldukça güç bir hale gelmiştir. Bilgi toplumunda düşünce kuruluşlarının da aralarında olduğu bilgi üreticilerinin en önemli görevi, talep edene karşılığını ödedikleri oranda, ihtiyaç duyulan bilgiyi, ihtiyaç kadar ve uygun yer ve zamanda sunmalarıdır. Bilginin, nitelikleri itibarıyla ticari bir meta gibi mübadeleye konu olmasına imkân verdiği ölçüde, elde edebilen toplumsal ve siyasal kesimler için bir güç ve dolayısıyla bir iktidar imkânı sunmakta veya bu durumlarını pekiştirmelerine yardım etmektedir.

Küreselleşme, bilgi ve medya arasındaki ilişkilerin güçlü sacayaklarından birini düşünce kuruluşları oluşturmaktadır. Bilginin genel olarak dağıtımında, özel olarak

kamuoyu oluşturma ve propaganda aracı olarak kullanımında medya vazgeçilmez bir “araç” haline gelmektedir. Bu da medyanın “medyum” (Hepp, 2014:29) işleviyle örtüşebilmektedir. Ritzer (2011:305), küreselleşme ile medya arasındaki ilişki hakkında günümüzde dile getirilen düşüncelerin çoğunun Marshal McLuhan’ın (1994) ‘küresel köy’ olarak adlandırdığı tezinden kaynaklandığını belirtmektedir. Medya toplumdaki bireylerin gerçeklik algılarını değiştirmiştir. Medya ürünleri ekonomide olduğu gibi toplumsal gündelik hayatı köklü bir şekilde değiştirmiştir. Yeni topluluk yapıları ve etkileşim biçimleri ortaya çıkarmıştır. Küreselleşme ve medya ilişkisinin bu derece derin ve karmaşık hale geldiği günümüzde Türkiye açısından düşünce kuruluşlarının son zamanlarda özellikle iç ve dış siyasal ve toplumsal gelişmelerin ülkeye yansımaları üzerinden medyadaki görünürlükleri, etki alanları ve etkileme güçleri siyasal iktidarın da iş birliğine istekli olması nedeniyle artmıştır. Ancak bu iş birliğinin yoğunluğu konjonktürel siyasi koşullara bağlı olarak değişebilmektedir. Şartların uygun olduğu 2000’li yıllardan itibaren yoğunlaşan iş birliği iç ve dış koşullarda meydana gelen bir kısım değişmelere bağlı olarak azalma eğilimi göstermiştir. Gözlemlerle tespit edilen bu hususlar saha görüşmelerinde görüşmeciler tarafından da teyit edilmiştir.

Küreselleşme ve değişen bilgi üretim şekilleri iktidar bloklarının bilgi üreten aktörlerle ilişkilerini yoğunlaştırmış ve klasik ilişki şekillerine yeni boyutlar ilave edilmiştir. İktidar bloklarının yeni dönemde ihtiyacına uygun nitelik, yoğunluk ve hızda bilgiye olan taleplerini karşılayabilecek yapıda olan aktörlerin başında düşünce kuruluşları gelmektedir. Düşünce kuruluşları hem örgütlenme hem de bilgi üretim ve dağıtım şekilleri itibarıyla zaten buna uygun örgütlenmiştir. Bilginin sunumunun önemli bir aracı olarak medyada görünümlerinin artması ile bazı durumlarda Bourdieu’nun (1997) ironik ifadesiyle “hızlı düşünür” durumlarına düşebilmektedir. Berger, (2003:12) ekonomik küreselleşmeye benzer şekilde, “Batılı aydın (intelligentsia) küreselleşmesi” veya “akademisyenler kulübü kültürü” adını verdiği, üniversite çevrelerinin oluşturduğu ağlar, vakıflar, sivil toplum kuruluşları, bazı devlet kuruluşları ve devletler arası kuruluşlardan oluşan bilgi temelli elit grup ve ağlarından bahsetmektedir. Düşünce kuruluşları, akademinin, medyanın, ekonomi ve siyasetin kesişim noktalarında bulunduğundan bu tür bir küreselleşmenin güçlü bir unsurudur.

1.3.3. Yeni bilgi paradigması ve aktörleri

Son çeyrek yüzyılda “*zamanın ruhu*” (Hegel, 2011) ya da küreselleşmenin sonucu olarak, bilgi kaynaklarının artması, bilgi üretim yerlerinin çeşitlenmesiyle birlikte literatürde, “*yeni bilgi üretimi*” (*new knowledge production*) olarak tanımlanan bir bilgi paradigmasının ortaya çıktığı iddia edilmektedir. Yeni bilgi üretim biçimi, Gibbons vd. (2010) geleneksel bilgi üretim şekli ve yerlerini tanımlamak için kullandıkları mod 1’in yerini alan, mod 2 olarak tanımladıkları bilgi üretim şeklidir. Mod 2 türü bilgi, üretim ve kullanım yerlerinin çeşitlenmesiyle karakterize edilmektedir. Bu yeni durumda, bilginin üretiminde, dağıtımında ve dağıtım kanallarında farklılaşmalar olmuştur. Klasik bilgi üretiminde başat konumda olan üniversitenin yanı sıra yeni bilgi üretim aktörleri ortaya çıkmıştır. Bilginin dağıtımında küreselleşmenin ve bilgi toplumunun sağladığı yeni imkânlarla sayesinde çoğu internet kaynaklı yeni bilgi dağıtım kanalları ortaya çıkmıştır. Bu yeni kanallarda bilginin dağıtılabilmesi için yeni dağıtım şekilleri yani bilgi sunum biçimleri ortaya çıkmıştır. Böylece mod 2 bilgi, pazarlanabilir ve ticarileştirilebilir nitelikte olduğundan, hedef kitlesi de genişlediğinden kiteselleşebilen bir bilgiye dönüşmüştür. Yeni bilgi üretimine ilişkin çalışmalarda Godin ve Gingras (2000:273)’a göre, iki eğilim bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Gibbons vd. (2010) “*Bilginin Yeni Üretimi*” olarak tanımladıkları, günümüzdeki bilimsel bilgi üretiminin en önemli karakteristiği olarak heterojenliğe vurgu yaparak, bilginin artık sadece üniversite düzeninde üretilmediğini, devlet laboratuvarlarında, sanayi işletmelerinde ve düşünce kuruluşlarında, uygulamaya yönelik bilgi olarak üretildiğini belirttikleri eğilimdir. Yeni üretim biçiminde, üniversitelerin bilgi üretiminin sadece bir parçası olacağını, muhtemelen de bilgi üretim sektörünün küçük bir parçası olacağını öngörmektedirler. Godin ve Gingras, bu görüşün, başka görünümüleri de olan bilgi üretimi genel biçiminin sadece bir görünümü olduğunu, diğer bir eğilimin ise azalmak bir tarafa aksine “*üniversitelerin artan rolüne*” vurgu yaparak, üniversite, devlet ve sanayi arası ilişkilerin “*üçlü sarmal*”ını çalışmayı önerdiklerini belirtmektedir (2000:274). Yeni bilgi üretiminin akademideki takipçilerinin çoğu ABD, Batı Avrupa ve Kanada’da iken üçlü sarmalın taraftarlarının çoğu Latin Amerika, Asya ve Afrika’da gelişmekte olan ülkelerdedir (Shinn, 2002:603). “*Yeni bilgi üretimi*” çalışan bazı bilim insanları, üniversitelerin halen merkezinde yer almaya devam ettiği ancak heterojenleşme yani çeşitlenme olan kurumsal bilgi alanına “*politik ekonomik*” bir yaklaşım sergilemektedirler. Bilgi üretim ve tüketimi alanına, ekonomi biliminin temel kavramları olan arz yönüyle üretim ve üretim yerleri ve kanalları ile dağıtım ve dağıtım kanalları, talep yönünden tüketim

kavramlarının uygulanması ve bunlar arasındaki ilişkileri konu alan politik ekonominin, bilgi alanına uygulanmasıyla yeni bilgi üretiminin politik bilgisel bir yaklaşımını ortaya koymaya çalışmaktadırlar.

Yeni bilgi üretimi, mevcut yapıları değişim ve dönüşüme uğratarak küreselleşme ve bilgi toplumunun yolunu açmıştır. Biliş ve çıkarların bilgi temelinde yeniden tanımlanması, politik yaklaşımların ardındaki temel inanç ve fikirleri etkilemektedir (Stone, 1999:52). Düşünce kuruluşu temelli kamu entelektüelleri ile akademik kamu entelektüelleri arasındaki geçişkenliğine dair Misztal (2012:127) eleştirel bir yaklaşımla, düşünce kuruluşu entelektüellerinin, akademik kamu entelektüellerinin otoritesini sarstığını, bunun hemen her yer ve zamanda varolan medya, yeni bilgi üretimi ve koşulları, yeni-liberal ahlaki yapı ve düşünce kuruluşu uzmanlarının şöhretinden kaynaklandığını, bu nedenlerle akademik kamu entelektüel otoritesinin yeniden ve sürekli bir yatırım ihtiyacı içinde bulunduğunu belirtmektedir. Bilgi üretim biçiminin geleneksel formdan yeni bilgi üretim biçimine (mod 2) dönüşmesinin başlangıcı tarihsel bir perspektiften 1960'lara götürülebilir. Bu 10 yıllık süreç, endüstri toplumunun modernleşmesi, işlevsel farklılaşma, bilimselleşme ve disiplinlilikle tanımlanan ilerleme mantığına olan inancın sorunlu, karışık sonuçlarının açıkça ortaya çıktığı bir sürecin başlangıcını yansıtmaktadır. Özellikle bilim, teknoloji ve sosyal mühendislik alanlarına yönelik eleştirilere eşlik edecek şekilde gittikçe artan bir şiddette ilerleme mantığı eleştirilmiştir. 1970'lerde modernleşmenin yan etkilerinin bariz hale gelmesi, atomik enerjinin sivil kullanımıyla ilgili problemler örneğinde olduğu gibi makul modern yapılara karşı hızlı bir şekilde düşünümsel bir tavır ortaya çıkmıştır. 1980'ler yeni bir hikaye küreselleşmiş sorunların algılanmasına yol açmıştır: Yeni yorum otoriteleri, yeni bilgi sistemleri, yeni üretim konseptleri, yeni yaşam şekilleri ve benzeri okunması zor ve geleceği hale bilinmez olan sorunlar (Meuser ve Nagel, 2009:20).

Bilgi rejimleri Campbell ve Pedersen'e (2011:167) göre, politik fikirlerin üretim ve dağıtımını yapan bir aktörler, kuruluşlar ve enstitüler kümesidir ki politika oluşturma ve üretim rejimlerinin nasıl örgütlendikleri ve ilk mahallinde çalıştıklarını etkilemektedirler. Bilgi rejimleri veri, araştırma, teoriler, politik öneriler ve diğer fikirlere katkıda bulunmakta; kamu politikaları ve ulusal ekonomik rekabet yeteneğini etkilemektedirler. Merkezi olmayan liberal ekonomiler, ABD gibi açık devletler oldukça rekabetçi, çoğunlukla partizan ve düşmanca pazar –yönelimli bilgi rejimlerine sahip olma

eğilimindedirler. Fikirlerin araştırılması ve bilgi rejimlerine ilişkin olarak Campbell ve Pedersen (2007:168-169) üç farklı literatürden bahsetmektedir. *Birincisi*, fikirlerin politika –yapım sürecini nasıl etkilediğine ilişkin yaygın olan literatürdür ki; politik programlar, entelektüel paradigmlar, kamunun görüşleri ve çerçevesi gibi farklı tipte fikirlerin nasıl politika –yapım sürecini etkilediğine odaklanmaktadır. *İkincisi*, daha küçük bir çalışma grubu, örgütleri daha fazla ciddiye almakta ve bilgi rejimlerini nasıl örgütledikleri, politik fikirleri nasıl yarattıkları, politika yapıcılara bu fikirlerin hangi mekanizmalarla dağıtıldığı ve tüm bunların ülkeler arasında nasıl değiştiğini araştırmaktadırlar. Bu çalışmalardan bazıları farklı ülkelerde bilgi rejimlerinin nasıl örgütlendiklerini ve işletildiklerini analiz etmektedir. Fakat bu çabalar, ya üretim rejimlerinde karşılaştırmalar yapma olanaklarını sınırlayan aynı üretim rejimine ait ülkeleri araştırmakta ya da devletler, ekonomiler ve muhtemelen bilgi rejimleri bugünde olduğundan çok farklı olan süreçte 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarındaki bilgi rejimlerine odaklanmaktadır. *Son* olarak, üçüncü bir literatür, sıklıkla kar –amaçlı olmayan, hükümetten resmen bağımsız olan ve kamu politikaları analizi faaliyetinde bulunan kuruluşlar olarak tanımlanan düşünce kuruluşlarına odaklanmaktadır. Düşünce kuruluşları, politikayı etkilemek için uzman analizleri sağlamak veya lobicilik gibi birçok farklı şekillerde girişimlerde bulunurlar. Oldukça yüksek düzeyde bilimsel uzmanlık gösterirler. Bu literatür oldukça betimleyici olma eğilimindedir. Bunların çoğu sadece tek bir ülkeye, genellikle ABD veya Britanya’ya ilişkin analizlere dayanmaktadırlar. En önemlisi bunlardan bazıları düşünce kuruluşları çevresindeki çok uluslu farklılaşmayı politika –yapım rejimlerinin kurumsal özelliklerine referans vermek yoluyla açıklamaya çalışırken çoğunlukla üretim rejiminin karakterinin bilgi rejimini nasıl etkilediğini göz ardı etmektedirler.

Farklı tipte politik ekonomilerin bilgi rejimini nasıl etkilediğini sorgulayan Campbell ve Pedersen’e (2011:170-171) göre, çoğu bilgi rejiminde farklı türde bilgi üreten kuruluşlar vardır. Bunlardan dördü düşünce kuruluşları literatüründe daha fazla dikkate alınmaktadır.

a) Birinci türdeki düşünce kuruluşları akademik tarzda bilimsel araştırma birimleri olup bazen ‘öğrencisiz üniversite’ olarak anılmaktadırlar. Bunların personeli sıklıkla üniversiteyle müşterek atamaları yapılan akademisyenler, profesyonel araştırmacılar ve analistlerdir. Genellikle kamu fonlarına bağımlıdırlar. Uzman araştırma akademidekine

çoğunlukla benzer monoprofileri ve dergi makaleleri üretirler. Aynı zamanda bu kuruluşlar politik ve ideolojik partizan olmama eğilimindedirler.

b) İkincisi türdeki düşünce kuruluşları müdafî araştırma birimleri olarak tanımlanmaktadır. Bunlar, özel sivil finansmana bağlı ve politik ve ideolojik partizan olma eğilimindedirler. Bilimsel araştırma yürütmektense diğerlerinin paketlenmiş ve dağıtılmış araştırmacılarından özet politik makaleler ve medya yoluyla ideolojik iklimi, kamu tartışmalarını ve kamu politikalarını etkilemekle daha çok ilgilenmektedirler.

c) Üçüncü olarak parti araştırma birimleri olarak faaliyette bulunan düşünce kuruluşları gelmektedir. Bunlar siyasal partilerle yakından ilişkilidirler ve parti üyeleri için bir uzman tavsiyesi ve analiz kaynağı sağlarlar. Bazen bunlar bizzat parti aygıtının içinde yerleşmişlerdir.

d) Dördüncü tür düşünce kuruluşları ise ya özel hükümet birimleri ve bakanlıklarla ile doğrudan bağlantılı ya da özel bir sorun üzerine hükümete danışmanlık yapmak için geçici olarak yaratılmış devlet araştırma birimleridir. İlk üçünden farklı olarak bunlar sivil toplumdan tamamen ayrıdır.

Sistem ve alt sistemlerde konjonktürel olarak meydana gelen değişmelerin düşünce kuruluşlarını Türkiye’de 2000’li yıllardan sonra saha görüşmeleriyle de teyit edildiği şekilde bazen olumlu bazen olumsuz yönlerden etkilemesine benzer şekilde 2008 yılında Avrupa Bölgesinde yaşanan ekonomik kriz, Avrupa Birliği kurumlarının uzmanlık bilgisi taleplerinin çarpıcı şekilde artmasına yol açmıştır. Coman’a (2018:2-3) göre, Avrupa Birliği Kurumlarının aktörleri teknokratik araç ve çözümlerin sevilmemesine karşın kararlarını uzmanlık bilgisi üzerinden meşrulaştırma arayışında olmuşlardır. Bu dönemde onlar seçmenlerinin ne istediğinin arayışında değil, piyasaların ne istediği ile sevilmeyen kararlarını nasıl meşrulaştıracaklarıyla ilgilenmişlerdir. Bunu yaparken, düşünce kuruluşları, akademisyenler ve uzmanlarla bağlarını sıkılaştırarak tüm ikna güçlerine başvurmuşlardır. Avro bölgesi krizi, Brüksel merkezli düşünce kuruluşları için bir kısıtlamadan daha ziyade bir fırsata dönüşmüş ve Krizin ilk yıllarında (2010-2013) araştırma kentteki popüler yeni kelime olmuştur. Avro bölgesi bağlamında düşünce kuruluşlarının güvenilirlikleri, şöhretleri ve entelektüel üretimlerini güçlendirmek için araştırma ayırt edici bir marka olmuştur.

Yeni bilgi üretiminin boyutları, etkileri ve gelecekteki konumu henüz belirgin bir şekilde ortaya çıkarılamamışken yine de bir soruyu erken de olsa akla kaçınılmaz şekilde getirmektedir. Soru, yeni bilgi üretimi olarak ifade edilen “şey”in Kuhn’un (1995) “*paradigmaların değişmesi*” gibi bir bilimsel paradigma değişmesi veya böyle bir değişimin öncü değişimleri olup olmadığıdır? Kuramsal bilgidен ziyade pratik bilginin ve bunun sonucu olan teknolojinin geçmişe kıyasla daha fazla ön plana çıkması, bilginin ekonomi sektörleriyle gittikçe daha fazla irtibatının klasik eğitim kurumları ve şimdilerde yeni eğitim, araştırma ve düşünce kuruluşları üzerinden sağlanarak bilginin ticarileşmesi, bilginin ekonomik değerinin olması neticesinde arz ve talep kanunlarına riayetle ekonomik bir ürün gibi üretilmesi gibi göstergelerin mevcudiyeti yeni bir bilim paradigmasının göstergeleri olabilir mi? Ancak bu konularda lehte ve aleyhte tartışmalar, hararetili bir şekilde sürmeye devam etmektedir. Godin ve Gingras (2000:273) bilgi üretim sisteminde üniversitelerin yerini tartışarak, son beş yıl içinde, bazı yazarların bilgi üretim sisteminin önemli değişiklikler geçirdiğini, üniversitelerin artık bilgi üretiminin temel odağı olmayacağını iddia ettiklerini belirtmektedirler. Ancak OECD ülkeleri ve Kanada ölçeğinde yaptıkları çalışmalarının neticesinde, bilgi üretim yerlerinin çeşitlendiğinin gözlenmesine rağmen, üniversitelerin bilgi üretim sisteminin merkezinde kalmaya devam ettiğini; hastaneler, endüstriler ve devlet laboratuvarları gibi birimlerin gelişmesine rağmen güçlü bir şekilde üniversitelere bağımlı olduklarını, ürettikleri makalelerin büyük bir oranını üniversitelerle iş birliği içinde ürettiklerini tespit etmektedirler (2000:277). Türkiye bağlamında düşünce kuruluşları sektörü gelişen ancak halen küçük bir sektördür. Üniversitelere özellikle uzman ve araştırmacılar başta olmak üzere entelektüel işgücü yönünden bağımlı durumdadırlar. İlgili kuruluş temsilcilerince sektörün gelişmesiyle akademi, siyaset ve medyada olumlu dönüşümlere yol açtıkları iddia edilmektedir. Gazetecilikle akademi arası bir formda bilgi sunumunu tercih ettikleri, bu nedenle de yeni bilgi üretimine uyum sağlamada üniversitelere göre daha avantajlı konumda oldukları saha görüşmeleri ve diğer bulgularla tespit edilmiştir. Küresel çağın özelliklerinden kaynaklı olarak bilginin hızla üretilmesi kadar, hedef kitleye, tüketicisine, algı üretiminin nesnesi olacak kitleye en uygun araçla, en uygun maliyetle ve olabilecek en hızlı şekilde ulaştırılması açısından medyanın önemi açıktır. Medyayla ilişkilerinde konjonktürel olarak gündemin yoğun ve sıcak olduğu zaman dilimlerinde hızlı bilgi üretimi, üretilen bilginin tüketicilerine ve kamuoyuna hızlı bir şekilde sunumu ihtiyacının ortaya çıktığı durumlarda düşünce kuruluşu uzmanlarının Bourdieu’nun (1997) “*hızlı düşünür*” tabir

ettiği yeni düşünür tipini çağrıştırır tarzda ortaya çıktıkları söylenebilir. Sosyal ve siyasal olay ve olguların çözümlenmesi, geleceğe yönelik öngörülerin oluşturulması, toplumun görüş ve tavır alışlarının belli doğrultularda oluşturulması ancak özellikle pragmatist amaçlarla kullanılan bilginin yeni biçimlerde üretimi, geleneksel ve medya başta olmak üzere yeni kanallardan dağıtımı ve hedef alınan kitleler açısından, bilgi –iktidar ilişkisi değişim geçirmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. GENEL OLARAK DÜŞÜNCE KURULUŞLARI

2.1. Giriş

Düşünce kuruluşları McGann'e (2007:11) göre, kamu politikaları araştırma, analiz ve sözleşme kuruluşları olup, kamuoyunun ve karar alıcıların yurtiçi ve uluslararası alanlarda kamu politikaları konularında bilgiye dayalı kararlar almalarını sağlamak amacıyla karar –odaklı araştırma, analiz ve öneri meydana getiren kuruluşlardır. Bu kuruluşlar sıklıkla akademia ile karar – alıcı topluluklar arasında köprü oluştururlar. Kamusal talepleri bağımsız bir ses olarak uygulamaya aktarırlar ve temel araştırmaları karar –alıcılar ve kamuoyu için anlaşılabilir, güvenilir ve erişilebilir bir dil ve şekle dönüştürürler.

Düşünce kuruluşları gerçeği, bazı sayısal verilerle desteklenerek yayılma alanları ve yönleri, yoğunlaşma yerleri ve orijinleri açısından bir resmin en başta ortaya konulması daha sonra yürütülecek çalışmalar açısından faydalı olabilir. Bu yönde önemli bir çalışma Pennsylvania Üniversitesi Think Tanks and Civil Societies Program (TTCSP) katkılarıyla yaklaşık on yılı aşkın bir süreden beri oluşturulan Global Go To Think Tank Index Report'la yürütülmektedir. Sözkonusu raporların en günceli olan Dünya genelinde düşünce kuruluşlarına ilişkin genel bir resim ortaya çıkarmayı amaçlayan 2018 tarihli rapordur. Ancak 2019 yılında yayınlanan 2018 değerlendirmelerini içeren son raporun

(McGann, 2019a) verilerine de yer verilmiştir. Raporda Kuzey Amerika ve Avrupa ile bunların dışında kalan dünyanın diğer bölgeleri Asya, Latin Amerika, Afrika ve Ortadoğu arasında kıyaslamalar da yapılarak farklı istatistiki rakamlara yer vermektedirler (McGann, 2018:10).

Buna göre;

- ***Kuzey Amerika ve Avrupa ülkeleri grubu temelinde;*** düşünce kuruluşlarının yüzde 90,5'i 1951'den itibaren kurulmuştur. ABD'de düşünce kuruluşlarının sayısı 1980'den itibaren iki katından fazla artmıştır. Düşünce kuruluşlarının 1835 tanesi ABD'de olmak üzere 1931 tanesi Kuzey Amerika Kıtasında, 1770'i Avrupa Kıtasında olup bu haliyle düşünce kuruluşlarının yüzde 55'i Kuzey Amerika ile Avrupa kıtalarında bulunmaktadır. 1981 ila 1990 yılları arasında kurulanlar, düşünce kuruluşlarının yüzde 31'ine denk gelmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası yakalanan uyum ve Refah devletiyle oluşan meydan okumalar, siyasi yelpazenin sağında ve solunda düşünce kuruluşlarının gelişmesine katkı sağlamıştır. Düşünce kuruluşlarının yarısından fazlası üniversitelerle ilişkilidir. 2017 yılından itibaren geriye doğru son 12 yıl boyunca ABD ve Avrupa'da kurulan düşünce kuruluşlarının oranında bir düşme gözlenmektedir.
- ***Asya, Latin Amerika, Afrika, Ortadoğu ve Kuzey Afrika grubunda;*** kurulan düşünce kuruluşu sayısında devam eden bir artış görülmektedir. 2000'li yılların ortalarından itibaren Asya'da düşünce kuruluşu sayısı bariz şekilde artmıştır. Bu bölge düşünce kuruluşları arasında bağımsız, siyasal partiye bağlı ve kurum/iş alemi sektörü düşünce kuruluşları türlerinde artış söz konusudur. Bu grupta yer alan ülkelerin düşünce kuruluşlarının çoğunun, devlet finansmanına bağımlı olmanın yanı sıra uluslararası kamu ve özel bağışçılardan sağlanan hediyeler, bağışlar ve yapılan sözleşmelerle sağlanan fonlara bağımlı olma durumları devam etmektedir. Üniversite ve devlete bağlı veya onlar tarafından finanse edilen düşünce kuruluşları modelinin bu bölge ülkelerinde baskın model olma hali devam etmektedir. Buradaki düşünce kuruluşları esas faaliyetlerini ve programlarını desteklemek için finansal kaynakları çeşitlendirmek adına zengin şahıslar ve şirketlerden destek almayı hedeflemektedirler.

2017 yılında en fazla düşünce kuruluşuna sahip 25 ülkenin sıralandığı listeye ABD 1872 düşünce kuruluşuyla birinci, Çin 512 düşünce kuruluşuyla ikinci ve Birleşik Krallık

444 üçüncü sırada girmiştir. Ardından Hindistan 293, Almanya 225, Fransa 197, Arjantin 146, Japonya 116 ve Rusya 103 düşünce kuruluşuyla listede yerleri almışlardır. Bu listeye yirmi beşinci ve son sıradan 58 düşünce kuruluşuyla Taiwan girmiştir. İsrail'in 67 düşünce kuruluşu ile 18'nci ve İran'ın 64 düşünce kuruluşu ile 20'nci sırada yer aldığı listede Türkiye yer alamamıştır (McGann, 2018). Türkiye 2018 yılında da 48'e çıkardığı düşünce kuruluşu sayısı ile yine de bu en fazla düşünce kuruluşuna sahip 25 ülkeli listeye girememiştir (McGann, 2019a). Bölgesel olarak yapılan gruplama listelerinde Türkiye'ye, Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölge'sinde yer verilmiştir. Bu gölgeye ilişkin yapılan sıralamada, sırasıyla İsrail 67 ve İran 64 düşünce kuruluşu ile birinci ve ikinci sıraya yerleşirken Türkiye 2016 yılında 32 düşünce kuruluşuyla 35 düşünce kuruluşuna sahip Mısır ardından dördüncü sıradayken 2017 yılında 46 düşünce kuruluşuyla Mısır'ı geride bırakarak üçüncü sıraya yerleşmiş görünmektedir (McGann, 2018: 37-40). 2018 yılında ise Türkiye, İsrail'in 69, İran'ın 64 düşünce kuruluşu ile ilk iki sıraya yerleştikleri Ortadoğu Kuzey Afrika bölgesi indeksinde 48 düşünce kuruluşu ile üçüncü sırada yer almıştır (2019a:39).

2016 yılında Birleşik Krallık'tan Chatham House, 2017 yılında ise ABD'den Brookings Institution yılın düşünce kuruluşu seçilmiştir. Brookings Institution 2018 yılında da bu yerini korumuştur (McGann, 2017:41;2018:57;2019a:54). Dünyadaki en etkili düşünce kuruluşlarının sıralandığı listeye Fransız French Institute of International Relations (IFRI) 2'nci, ABD Carnegie Endowment for International Peace 3'ncü ve Belçika Bruegel 4'nci sıradan girmiştir. Toplamda 173 düşünce kuruluşundan oluşturulan listeye Türkiye'den Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV) 77'nci (2018=40), Liberal Düşünce Topluluğu 88'nci (2018=74) sıradan girmiştir (McGann, 2018:62-66; 2019a:56-57). Ancak bu iki kuruluşa listede farklı sırada (79 ve 90.cı sıralarda) yanlıyla tekrar yer verildiği görülmektedir (McGann, 2019a:61-64).

Araştırma alanlarına göre en etkili düşünce kuruluşlarının yer aldığı listeler değerlendirildiğinde;

- *Savunma ve ulusal güvenlik* listesine Türkiye'den Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (EDAM) 18'nci (2018 sıralamasına girememiştir) ve Uluslararası Stratejik Tahlil ve Araştırmalar Merkezi (USTAD) 71'nci (2018=79), Türkiye Ekonomik, Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (TESAM) 84'ncü sırada girerken (2018=92), listesinin ilk üç sırasında ABD'den

- Center for Strategic and International Studies (CSIS) birinci, Birleşik Krallık'tan International Institute for Strategic Studies (IISS) ikinci ve ABD'den RAND Corporation üçüncü sırada yer almıştır (McGann, 2018:96-98; 2019a:109-113);
- Zirvesinde ABD'den Brookings Institution yer aldığı *ülkeiçi ekonomi politikaları* listesine Türkiye'den Liberal Düşünce Topluluğu (LDT) 28'nci (2018=27) sıradan girmiştir (McGann, 2018:99-102; 2019a:114-115);
 - Zirvesinde Japonya'dan National Institute for Educational Policy Research (NIER) yer aldığı *eğitim politikaları* listesine Türkiye'den İstanbul Politikalar Merkezi (İPM) 30'ncü (2018=30), Eğitim Reformu Girişimi (ERG) 47'nci (2018=47) sırada girmiştir (McGann, 2018: 103-104; 2019a:120-121);
 - Zirvesinde Brookings Institution'ın yer aldığı *Dış Politika ve Uluslararası İlişkiler* listesine Türkiye'den Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) 44'nci (2018=50), Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (EDAM) 103'ncü (2018=110), Türkiye Ekonomik, Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (TESAM) 106'nci (2018=113) sırada girmiştir. Bu listeye 2018 yılında Küresel İlişkiler Forumu 111'nci sırada girmiştir (McGann, 2018:110-113; 2019a: 130-135);
 - Zirvesinde Kore (Güney) Cumhuriyeti Korea Development Institute'ın (KDI) yer aldığı *Uluslararası Gelişme* listesinde Türkiye'den Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (EDAM) 97'nci sırada (2018=99) (McGann, 2018:117-120; 2019a:146);
 - *Uluslararası Ekonomi* listesinde Türkiye'den Ekonomi ve Dış Politikalar Merkezi (EDAM) 39'nci sırada (2018=42) (McGann, 2018:121-123; 2019a:150);
 - *Bilim ve teknoloji kuruluşları* sıralamasında Türkiye'den Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV) 44'ncü (2018=44) sırada (McGann, 2018: 124-125; 2019a: 151-153);
 - *En iyi yönetilen kuruluşlar* listesinde Dış Politika Araştırmalar Merkezi (EDAM) 63'ncü (2018= 61) sırada (McGann, 2018:140-141; 2019a:182-184);
 - *En iyi devletle bağlantılı kuruluş* listesinde Türkiye'den Dışişleri Bakanlığının Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM) 56'nci sırada (2018=53) (McGann, 2018:136-137) yer almıştır;

- *En iyi konferans kuruluşları* sıralamasında Türkiye’den Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (EDAM) 19’nci sırada (2018=22) (McGann, 2018: 147-148; 2019a:190-192);
- *En iyi politik partiyle ilişkili düşünce kuruluşları* sıralamasında Türkiye’den Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) 36’ncı sırada (2018=34) (McGann, 2018: 152-153);
- *En iyi üniversiteyle bağlantılı kuruluş* listesinde Türkiye’den Bahçeşehir Üniversitesi Stratejik Araştırmalar ve Uygulama Merkezi 64’ncü (2018=62), Kültür Üniversitesi Küresel Siyasal Eğilimler Merkezi’nin 73’nci sırada (2018=71) (McGann, 2018:157-159) yer almıştır.
- Kuruluşların alfabetik sıralamayla göre yer aldıkları *Gıda güvenliği* indeksinde önceki yılda olduğu gibi 2018 yılında da Trakya Tarımsal Araştırma Enstitü Müdürlüğü yer almıştır (McGann, 2019a:162-166).

Enerji ve kaynak politikaları, çevre politikaları, yurtiçi sağlık politikaları, küresel sağlık politikaları, uluslararası kalkınma politikası, sosyal politika, şeffaflık ve iyi yönetim, gıda güvenliği, su güvenliği, en iyi savunma (advocacy) kampanyası, en iyi karlı amaçlı düşünce kuruluşu, iki veya daha fazla düşünce kuruluşunu kapsayan en iyi kurumsal işbirliği, geliştirilen en iyi yeni fikir veya paradigma, en iyi yeni düşünce kuruluşları, en iyi sosyal medya ve ağların kullanımı gibi listelerine Türkiye’den hiçbir düşünce kuruluşunun giremediği görülmektedir (McGann, 2018;2019a).

Bu listelerde Türkiye’deki düşünce kuruluşlarına dair bazı hatalar ve özensizlikler yapıldığı dikkati çekmektedir. Türkiye’de popülerlikleri güçlü olan bazı düşünce kuruluşlarının bu listelerde yer alamadıkları, bazı listelerde Türkiye’deki aynı iki düşünce kuruluşunun farklı sıralarda iki kere yer alabildikleri, 2016 yılında KHK ile kapatılan bir düşünce kuruluşunun (USAK) halen listelerde yer bulabildiği tespit edilmiştir. Kendileri de ellerinden gelenin en iyisini yaptıkları halde listelerin hatadan tamamen arınmış olduğu iddiasında olmadıklarını açıkça belirtmektedirler (McGann, 2019a:26). Ancak listelerde kendilerine yer bulamayan düşünce kuruluşlarının en önemli eksikliklerinden birinin web-sitelerini, sosyal medya ve düşünce kuruluşları ağlarını etkili kullanmadıkları ve web-sitelerinde kendilerini değerlendirmeye gösterge oluşturacak bilgilere yer vermekte çekingen davrandıkları, şeffaflık konusundaki bu yaklaşımlarının kendilerine olumsuz yansıdığı değerlendirilmektedir. Türkiye’de listelere girebilen düşünce

kuruluşlarının TESEV, LDT, EDAM, TESAM, TEPAV, İstanbul Politikalar Merkezi, USTAD, Eğitim Reformu Girişimi, Global İlişkiler Forumu, Trakya Tarımsal Araştırma Enstitü Müdürlüğü, Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi, Kültür Üniversitesi Küresel Siyasal Eğilimler Merkezi olduğu görülmektedir (McGann, 2019a).

2.2. Düşünce Kuruluşu Tanımı

Zaman ve mekân, ülkeler, siyasal toplumsal yapılar itibariyle farklılıklar gösterdiklerinden “*düşünce kuruluşu nedir*” sorusuna ilgili araştırmacılar, cevap bulmaya ve sınırlarını ortaya koymaya çalışmaktadır. Düşünce kuruluşları, büyüklük, finans, yapı ve faaliyet çerçeveleri itibariyle farklılık gösteren kuruluşlar demetidir. 25-30 üst düzey ABD düşünce kuruluşu hem yerel hem de uluslararası cephede geniş politik konular yelpazesine ve çok çeşitli araştırma gündemlerine sahiptirler. 1980’lerden itibaren yeni düşünce kuruluşlarının çoğu uzmanlaşmışlardır. Bu “*uzman*” veya “*butik*” düşünce kuruluşları sadece bir konuya (küresel ısınma gibi) veya kamu güvenliği alanına (ulusal güvenlik gibi) odaklanmaktadır. Uzmanlaşmaya yönelen bu genel trendin bir parçası da geniş bir ilerlemeci ve muhafazakâr devlet –temelli düşünce kuruluşları kümesidir (McGann, 2007:6). Birçok ülkede politik manzaranın fark edilebilir bir özelliği olmalarına karşın Stone’a (2000b:149) göre politik araştırma enstitüleri ve düşünce kuruluşları sosyal bilimler literatüründe ihmal edilmiş fenomenlerdir. Ancak düşünce kuruluşları literatürü hızla gelişmektedir. Alan en büyük ve en bilinen enstitülerin popüler ve gazeteci hesapları tarafından domine edilmektedir (2000:150). Makalesinde tanımını organizasyon şekillerinden ziyade işlevler üzerinden tartışan Pautz’a (2011:419-420) göre, düşünce kuruluşları 1990’lar ve 2000’lerde bir araştırma konusu olarak popülerlik kazanmıştır. Politika değişimi ve sürekliliğindeki rolleri hakkında kayda değer bir literatür bulunmasına karşın bir düşünce kuruluşunu gerçekte tanımlayan şeyin ne olduğu, yaptıkları şeyleri nasıl yaptıkları ve rollerinin ne olduğu hakkındaki tartışmalar devam etmektedir. Araştırmaların çoğu 1980’ler ve 1990’larda tasarlanan tipoloji ve tanımlara dayanmaktadır. Ancak politik öneri tablosunun değişen doğası düşünce kuruluşu

fenomeninin yeniden gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Farklı çeşitlilikte örgütlerle aralarındaki sınırları gittikçe bulanık hali gelen özellikle düşünce kuruluşları, üniversite enstitüleri ve yönetim danışmanlıkları tarafından dış politika önerileri sunulmaktadır.

Var olan tarihsel anlatı içinde düşünce kuruluşlarının ortaya çıkışı hakkında ABD’de bir konsensüsün bulunmadığını belirten Medvetz (2012:115), problemin think tank kavramının semantik belirsizliğinden kaynaklandığını belirttikten sonra, düşünce kuruluşunun ne olduğuna ilişkin soruya herhangi bir cevabın bulunmaması, konuyla ilgili failerin, grupların ve onların ortaya çıkışındaki süreçlerin nasıl tespit edileceği hakkındaki karışıklığı arttırdığına vurgu yapıyor. Diane Stone (2005a:2) ise ‘think tank’ kelimesinin 2. Dünya Savaşı sonrası ABD stratejik düşüncesi için yakın ve güvenilir bir ortam olarak işletilen The Rand Corporation’dan kaynaklandığını, önemli politik konuları yoğun bir şekilde çalışmayı üstlenen bir grup uzmanı tarif etmek için terimin 1960’lardan sonra popüler kullanıma girdiğini belirtmektedir. Dört döneme ayırdığı düşünce kuruluşları tarihinin başlangıcını McGann (1992:733-737), 1916 yılında kurulan Brookings Institution’dan başlatmaktadır.

Düşünce kuruluşlarını tanımlamaya ve/veya kategorize etmeye girişildiğinde “*kamu politikası araştırması*”, “*düşünce kuruluşu*” ve “*müdafilik*” (advocacy) gibi temel terimlerin anlamları üzerinden bir tartışma ortaya çıkmaktadır. Düşünce kuruluşlarının politika yapım sürecindeki rolünün ne olduğuna ilişkin olarak yapılan tartışmalar: Bunlar akademik mi, danışman mı yoksa müdafî midir? Danışmanlık ve müdafîlik yapmadan bir düşünce kuruluşu etkili olabilir mi? Bu tartışma fikirler dünyası ile politik dünya veya akademik ve politik kültür arasındaki doğal gerilim ve çatışmayı yansıtmaktadır (McGann, 2007:12). Düşünce kuruluşlarını tanımlama çabası pek çok yazıya konu edilmiştir ancak Sherrigton’a (2000:174) göre, düşünce kuruluşları benzeri politik girişimci tipi kuruluşlara ilişkin bir kısım kabullerin varlığına rağmen bu kuruluşlara ilişkin tek bir tanım bulunmamaktadır. Düşünce kuruluşlarının ne olduğuna ilişkin esasen bir fikir birliğinin bulunmadığına işaret eden Koellner (2013:1-2), konunun uzmanı düşünürlerin tanımlamalarından örnekler de vererek “*think tank*” kavramının birçok çağrışımlara sahip olmasından kaynaklı olarak kavramsal bir belirsizliğe sahip olduğunu ancak sorunun özünün tanımlamanın geniş veya dar tutulup tutulmayacağıyla ilgili olduğunu belirtmektedir. Düşünce kuruluşları, ekonomik, politik toplumsal ve kültürel alanlarda düşünce üretiminde, politika önerileri geliştirilmesinde ve politikaların

belirlenmesinde, bunların şekillendirilerek uygulamaya konulma sürecinde rol oynamaktadırlar. Kimilerince “entelektüel girişimciler” (McGann, 2007:122), “fikir fabrikaları”, “küresel fikirler endüstrisi”, Washington’da “sırasını bekleyen hükümetler” (McGann, 2009:82) olarak adlandırılmaktadırlar. Tanımlanmalarının rahatsız edici bir çaba olduğunu söyleyen Stone’a (2000a:154) göre, birçok durumda düşünce kuruluşları yarı –devlet veya yarı –akademiktir; tam bağımsızlıktan yoksundur ve genellikle hükümet dışı organizasyonlarla ilişkili sivil toplumla bağlantılıdır. Makalesinde düşünce kuruluşlarını hükümet dışı örgütlenmelerin (NGO) alt bir kategorisi olarak tanımlamaktan yerine daha geniş anlamda “devlet –dışı aktör” (non –state actor) olarak kabul ettiğini belirtmektedir.

Düşünce kuruluşları genellikle kâr amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşları olarak oluşturulurlar. McGann’e (2007:5) göre hükümetten ve siyasal partilerden bağımsız olmaları kamusal politikaları araştırma, analiz yapma, öneri hazırlama yönleriyle kendine has işlevleri yerine getirmektedirler. Düşünce kuruluşları, danışmanlık işlevinin (McGann, 2007) kurumsallaşmış hali olarak da değerlendirilebilirler. Düşünce kuruluşlarının bağımsızlığı ve tarafsızlıkları önemli olmakla birlikte, genellikle hükümetler, çıkar ve baskı grupları ve ekonomi çevrelerince desteklenmekte, onlar adına çalışmalar yapabilmektedirler. İdeolojik veya çıkar/kazanç yönelimli düşünce kuruluşları bulunduğu gibi bunlardan bağımsız kalmaya çalışanlar da bulunmaktadır. Bu nedenle farklı türden düşünce kuruluşlarından bahsedilmektedir. Buradaki temel ayırım, ideolojik veya kazanç yönelimli olmak ile belli bir toplumsal, ekonomik, siyasal aidiyetten bağımsızlık durumlarıyla ilgilidir. Siyasal ve felsefi temelli olarak düşünce kuruluşlarını McGann (2007:24), muhafazakâr, özgürlükçü, merkezci ve ilerlemeci/liberal olarak sınıflandırmaktadır.

Bir dereceye kadar tüm düşünce kuruluşlarının politik bağlamları tarafından biçimlendirildikleri ve sınırlandırıldıklarına vurgu yapan Stone’a (2000a:156) göre, kendilerinin oluşturdukları araştırma ajandaları (gündemleri), finansal özerklikleri, tarafsız bir akademik odaklanmayı ve resmî kurumlarla aralarındaki mesafeyi korumaları entelektüel bağımsızlık ve tarafsızlıklarını destekleyebilir. Bu kuruluşların bazıları devlet fonlarına bağımlıdır ve uygun vergi statüsünden hoşlanırlar diğer bazıları yasal olarak yarı –resmi ancak resmi teşkilatın dışında kurulmuş ve hükümet tarafından finansal olarak desteklenmekte veya kuruluşunda devlet birimlerince kurulmuşlardır. Diğer durumlarda

düşünce kuruluşları gayri resmi olarak politika geliştirmeyeyle bütünleşmiş veya buna sözleşme benzeri bir işlemle atanmışlardır. Bazı düşünce kuruluşları da siyasal partilerle resmi bağları nedeniyle özerkliklerine gölge düşmüştür. Bağımsız düşünce kuruluşları ile resmi veya hükümet tarafından fonlanan düşünce kuruluşları arasındaki ayırım açık bir ayırım değildir. Gerçekte tam bir özgürlük ve bağımsızlık Stone'un (2000a:156) dediği gibi düşünce kuruluşları için bir yanılsamadan (illusory) ibarettir. Bağımsız düşünce kuruluşlarının birtakım özellikleri bulunduğunu belirten McGann'e (2007:13-17) göre, bunlar özerk kuruluşlar olup kamu tarafından özel katkılar yoluyla desteklenmektedirler. Bağımsız düşünce kuruluşları, hükümet ödentilerini alabilir fakat gelirleri içinde büyük bir oran oluşturmaz. Bağımsız düşünce kuruluşları dört özel tipte organizasyonu kapsamaktadır: (1) akademik –farklı (academic –diversified) ve akademik –uzman (academic –specialized); (2) sözleşmecili araştırma kuruluşları (contract research organization); (3) müdafî (advocacy); ve (4) politik girişim (policy enterprise). “Akademik –farklı” düşünce kuruluşları, ekonomi, dış politika ve çevre dahil ancak bununla da sınırlı olmayan geniş bir politik yelpaze üzerine araştırmalar yürütmekte ve analizler yapmaktadırlar. Akademik enstitülere benzerler fakat daha çok “öğrencisiz üniversite” gibidir. Kadroları akademisyenlerden oluşur. The Brookings Institution, The American Enterprise Institute (AEI) ve The Center for Strategic and International Studies (CSIS) bu türe örnek verilebilir. “Akademik –uzman” düşünce kuruluşları, “akademik –farklı” düşünce kuruluşlarının niteliklerinin çoğuna sahiptirler sadece uzmanlık dereceleri bakımından farklılaşmaktadırlar. Bu türden kuruluşlar daha uzmanlaşmış, daha dar araştırma ajandaları ve müşteri temellerine sahiptirler ve ekonomi gibi tek bir disiplin veya uluslararası ekonomi gibi bir alt disipline odaklanmaktadırlar. The National Bureau of Economic Research (NBER), The Economic Strategy Institute ve The Institute for International Economics bu türe örnek verilebilir. Sözleşmeli araştırma kuruluşları, sözleşmeli danışmanlık enstitüleri olarak da bilinirler. Faaliyetlerinin çoğu hükümet birimleri için sözleşmeye dayalı olarak gerçekleşir. Bağımsız ve kar –amaçsız kuruluşlar olup gönüllü bir yönetim kuruluna sahiptirler. Hükümet birimleriyle yakın çalışma ilişkileri ve politik yönelimleri vardır. RAND ve The Urban Institute bu tipe örnek verilebilir. Müdafî (advocacy) düşünce kuruluşları sıklıkla açık uçlu analizlerin tersine belli pozisyonlar temelinde sonuçları savunan; bilimsel yöntemleri öncelikle tercih edilen doğrultuda ideolojik olarak politikayı etkilemek için kullanan; araştırmadan ziyade fikirlerin pazarlanmasına odaklanan kuruluşlardır. Bir düşünce kuruluşu müdafî olarak

ele alındığında objektiflikleri ve güvenilirlikleri tehlikeye girdiğinden bilimsel yöntem ile politik sistemde bir denge ilişkisini kurmaları gerekmektedir. Bu tipe The Cato Institute, Institute for Policy Studies ve Citizens for a Sound Economy örnek verilebilir. Politik girişim kuruluşları, politik analiz ve öneri için özel sektör girişimleri gibi bir yaklaşım sergilemektedirler. Piyasayı anlamak, geliştirmek ve ürünlerinin bu pazara dağıtımını yapmak için bir sermaye girişimi gibi örgütlenmektedirler. Bu kuruluşlar, politika yapıcıları özel ihtiyaçları ve tercihleri olan müşteriler olarak görmektedirler. Sonuç olarak bu politik girişim, piyasa için politik fikirler ve önerilerin üretim, paketleme ve dağıtım yapacak şekilde özellikle örgütlenmişlerdir. Buna örnek olarak The Heritage Foundation ve The Center for American Progress verilebilir.

Bağımlı ve bağımsız düşünce kuruluşlarına ilişkin McGann'ın (2007:21) yukarıda anlattıklarını özetleyen tablosu aşağıya **Tablo 1** olarak alıntılanmıştır. Burada bağımlı ve bağımsız düşünce kuruluşları ve temel farklılık ve benzerlikleri bir arada bulunmaktadır. Her biri tüm farklılıklarına rağmen bilgi geliştirmekte ancak nesnel anlamda farklı amaçlarla ve farklı sınırlılıklara sahip olarak bilgi üretmektedirler. Hizmet verilen veya hedeflenen kitlelerin bilgi taleplerinin niteliği, üretilen bilginin niteliğini şekillendirmektedir. Araştırma kültürleri bakımından da bilimsel –akademik, teknokratik, ideolojik, ticari, pazarlama, politik, bürokratik kültürlerin her birine uygun bilgi üretimi ve kullanımını örnekleyen düşünce kuruluşları bulunmaktadır. Tabloda bunların araştırma kültürlerine ilişkin belirlemeler yapılmakta ve bu türlerin en bilinen örnekleri isim olarak belirtilmektedir.

Tablo 1: Bağımsız ve Bağlı Düşünce Kuruluşları (McGann, 2007)

Düşünce Kuruluşu Tipi	Kültür	Nesnel	Sınırlamalar	Hizmet Verilen İlgi/Çıkar	Örnek Kuruluşlar
Akdemik “öğrencisiz üniversite”	Bilimsel – akademik	Kamu politikalarına bilgiyi taşımak	Probleme teorik yaklaşım (Her zaman politika yapımı için uygun ve uygulanabilir olmayanlar dahil)	Akademisyenler ve politika yapıcılar	Brookings Institution
Sözleşmeli/ Danışmanlık	Teknokratik	Hükümete hizmet sunmak	Politik analize yönelik sistemler ve nicel yaklaşım, tüm politika sorunların ve müşterilerin ilgi/çıkar öncelikleri için uygun olmaz.	Hükümet birimleri ve bürokratlar	Rand Corporation
Müdafi (Savunucu)	İdeolojik	Görüşlerin ideolojik ifadelerini desteklemek	İdeoloji, araştırma konularını kısıtlar ve ilgi/çıkar gruplarını daraltır.	İdeologlar ve Bilimsel Çalışmalar	Institute for Policy
Politik Girişim	Pazarlama	Piyasa ve piyasa bölümleri için fikirleri paketlemek ve tanıtır desteklemek	Araştırmalarını piyasanın (seçilmiş bağışçı, sözleşme sahipleri ve politika yapıcılar) ilgi/çıkarlarına göre yönlendirirler.	Bireysel (kişiselleşmiş) piyasa segmentleri	Heritage Foundation
Kar –amaçlı	Ticari	Müşteri tabanını derinleştirip yaymak	Müşterilerin ilgi/çıkarları. Politik analize ticari yaklaşım, kamu politikasının politik boyutunu görmezden gelebilir.	Özel	Stanford Research Institute
Siyasal parti	Politik	Partiyi seçtirmek	Parti platformu, parti üyeleri politika seçenekleri alanını sınırlandırır.	Parti	Progressive Policy Institute
Hükümet (devlet)	Bürokratik	Politik üretim için enformasyon sağlamak	Bürokratik kültür. Gündem hükümet birimleri tarafından düzenlenir. Bürokratik politika ve yüzeysel konular analizleri ve politik tercihleri sınırlandırır.	Devletin yasama ve yürütme birimleri	Congressional Research Service
Üniversite	Akademik	Bilgi geliştirmek	Politika ve kamu politikaları değil eğitim ve bilgi yaratımı başta gelen önceliklerdir.	Akademiya	Asia Pacific Research Center – Stanford University

Örgütlenme karakteristiği bakımından bağlı olan düşünce kuruluşları McGann'e (2007:17) göre, idari, finansal ve/veya yasal olarak bir örgüte bağlıdır. “*Bağlı*” düşünce kuruluşları kategorisinde dört farklı özel tip bulunmaktadır: (1) partiye bağlı, (2) hükümet tarafından sponsor olunan (masrafları karşılanan), (3) özel, kar –amaçlı ve (4) üniversite – temelli. Başka bir sınıflandırmada yapan McGann ve Shull (2018:5-6) düşünce kuruluşlarının dünya genelinde kazandıkları yaygınlık ve çeşitliliği kapsayacak iki tablo halinde bir sınıflandırma yapmışlardır. **Tablo 2** olarak birleştirerek aldığımız bu tablolarda, özerk ve bağımsız, yarı –bağımsız, üniversite ilişkili, politik partiye bağlı, hükümete bağlı, yarı –resmi (kamu), şirket şeklinde ortaya çıkan düşünce kuruluşları tipolojisi ve Anglosakson dünya dışında ülkelerden de örnekleri kapsayacak şekilde aşağıda yer almaktadır.

Tablo 2: Düşünce Kuruluşları Tipolojisi (McGann ve Shull, 2018)

Kategori	Tanım	Organizasyon Örneği	Kuruluş Yılı
Özerk ve Bağımsız	Herhangi bir çıkar grubundan ve bağışçıdan bağımsız ve faaliyetlerinde ve hükümetten fon sağlamada özerk.	Pakistan Institute of International Affairs (Pakistan) Institute for Security Studies (South Africa) Institute for International Economics (U.S.)	1947 1990 1981
Yarı – Bağımsız	Devletten özerk olan ancak fonun çoğunluğunu sağlayan ve düşünce kuruluşunun faaliyetleri üzerinde önemli etkiye sahip olan bir çıkar grubu, bağışçı veya sözleşmeli kuruluş tarafından kontrol edilen özerklik.	European Trade Union Institute (Belgium) NLI Research Institute (Japan) Center for Defense Information (U.S.)	1978 1988 1990
Üniversiteye Bağlı	Üniversite politika araştırma merkezi	Foreign Policy Institute, Hacettepe University (Turkey) Institute For International Relations (Brazil) The Hoover Institution on War, Revolution and Peace, Stanford University (U.S.)	1974 1979 1919
Politik Partiye Bağlı	Resmen bir politik partiye bağlı	Konrad Adenauer Foundation (Germany) Jaures Foundation (France) Progressive Policy Institute (U.S.)	1964 1990 1998
Hükümete Bağlı	Hükümet yapısının bir parçası	China Development Institute (PRC) Institute for Political and International Studies (Iran) Congressional Research Service (U.S.)	1989 1984 1914
Yarı –Resmi (Kamu)	Yalnızca devlet teşvikleri ve sözleşmeleriyle finanse edilir, ancak devletin resmi yapısının bir parçası değildir.	Institute for Strategic and International Studies (Malaysia) Korean Development Institute (Korea) Woodrow International Center For Scholars (U.S.)	1983 1971 1968
Şirket	Bir şirkete bağlı olan veya sadece kar –amaçlı çalışan, kâr	Not: Yazarlar, bu gruba ilişkin örnek vermemişlerdir.	

	amacı güden kamu politikası araştırma kuruluşu		
--	---	--	--

Düşünce kuruluşları akademik dünya ile politika oluşturucuları arasında köprü görevi görürler. Toplumdaki karar alıcıların politikalar oluştururken, etkili kararlar alabilmelerini teminen bilgiye dayanmalarını sağlamak, kamuoyunu gündemde olan konular hakkında bilgilendirmek ve bilinçlendirmek için çaba gösterirler (McGann, 2017:2-5). Düşünce kuruluşları, erk sahiplerine, yönetim işlevlerinde kullanmaları amacıyla bilgi sağlamalarının yanı sıra pek çok durumlarda belli yetkinliklere sahip olarak bünyelerinde yetiştirdikleri elemanlarını verebilmektedirler. İnsan kaynakları yönünden sağlanan bu katkı iki taraflı olarak işlev görmektedir. Böylece yönetim erkine fikrinsel yönden etki etmenin yanında doğrudan fikirlerinin sahadaki uygulamasına etki etme fırsatını sağlamaktadır. Yani böylece ürettikleri fikirlerin çoğu zaman uygulayıcıları haline de gelmektedirler. Uygulayıcı erke ise kendilerinden bilgi temin ettikleri bu kuruluşlardan alarak politikaların başına geçirdikleri düşünce kuruluşları bünyesinden elemanlar vasıtasıyla uygulamada kaynaklanabilecek yanlış anlama ve uygulama olasılıklarına karşı bir tedbir görevi görmektedir. Bu durumlar için literatürde teori ile pratik arasındaki felsefi tartışmalar yol gösterici ve açıklayıcı olabilir.

Düşünce kuruluşları Stone'a (2000a:153) göre uluslararası alanda çalıştıklarında genellikle küresel ve bölgesel politik hükümet dışı aktörler olarak sınıflandırılırlar. Düşünce kuruluşları ulus devlet içinden tanımlandığında genellikle sivil toplum içinden çıkan üçüncü sektör olarak tanımlanırlar. Her iki yaklaşımda da bu örgütlenmeler sıklıkla “*ikna*” sanatında, “*gündem oluşturma*” ve savunuculukta maddi çıkar ve ilgiler ile düşünsel güçlerin (ideational forces) bir ustalaşmış “*aracı*” olarak görülürler. “*Gündem oluşturma*” ve “*ikna*” sanatında ustalaşan bu yapıların, bir algının inşa edilerek bu algı etrafında iç ve dış kamuoyunun oluşmasının sağlanması ve benzeri şekillerde “*rızanın imalatı*” (Herman ve Chomsky, 2012) konusunda işlev üstlenmeleri sözkonusu olabilmektedir.

Devletin sözleşmeyle araştırma yaptırma fırsatları kadar cömert vakıf ve kurumsal destekle, özellikle anayasal yapısı ve zayıf parti sistemiyle, ortaya çıkması ve hükümetle etkileşime geçmesi için düşünce kuruluşlarına özgü uygun bir ortam sağlayan ABD’de dikkate değer bir şekilde çoğalmışlardır (Stone, 2000b:150). Akademisyen ve gazeteciler tarafından düşünce kuruluşlarının gelişmesi için en uygun koşullar tespit edilmiştir (McGann, 2007: 8). Buna göre gerekli koşullar; (a) üç erk olan yasama, yargı ve yürütme arasında bir de merkezle taşra arasında güç ayrımının olması; (b) siyasi partilerin zayıf

olduğu, parti disiplinin olmadığı siyasi bir sistem; (c) oldukça gelişmiş bir hayırseverlik ve sivil kültürün olması; (d) kamu görevlilerine karşı sağlıklı bir güvensizlik duyan ve hükümetin sınırlı bir rolünü tercih eden kamuoyunun var olması; (e) vatandaşların ilgi – çıkar talepleri ile politika tercihlerini ifade etmek için siyasi partilerden ziyade çıkar gruplarına katılma ve onları destekleme eğilimi; (f) katılımı teşvik edecek şekilde politik sisteme çok sayıda giriş imkânının olması; (g) halkın politikacılar ve bürokratlardan daha fazla bağımsız uzmanları benimseme eğiliminde olması. Düşünce kuruluşları, bilgi ile “karar” verme anı arasındaki süreçlerden oluşan boşlukta, bilginin karara dönüşmesinde karar vericilere yardım eden kuruluşlardır. Bilginin karara dönüşme sürecinin farklı basamaklara bölünebileceğini belirten McGann’e (2007:40) göre bu basamaklar; (a) problemin tanımlanması/ problemin algılanması, (b) gündemin belirlenmesi (düzenlenmesi), (c) politika seçimi ve yürürlüğe konulması (d) uygulanmasından oluşur.

Düşünce kuruluşlarını tanımlamanın farklı yolları mümkündür. “*Bir tanım tanımladığı şey neyse tümüyle onu kavramalıdır, daha fazlasını değil. Nitekim tanımlamak her şeyden önce sınırlar çizmek, sınırlandırmak demektir. Dolayısıyla tanımlanmamış bir kavram sınırsız bir kavram olmaktadır. Bir kavramı sınırlandırmanın değişmez tek yolu onu tersinden **a contrario**, yani tersini karşısını veya aykırısını göstererek tanımlamaktır*” diyen Sartori’ye (1996:198-199) göre çelişik (contradictory) terimler birbirlerini tamamıyla dışarda bıraktığı halde karşıtlar (contrary) birbirlerini karşılıklı dışlasalar da büsbütün dışlamazlar. Tabii bu karşıtlıklar hiçbir zaman net sınırlara sahip olamayacaktır. Düşünce kuruluşunun ne olduğunu tanımlamak kadar ne olmadıklarından hareketle de tanımlama girişiminde bulunulabilir. Bunun için benzer örgütlenmelerle aralarındaki farklara bakmak gerekir. Bu farklılıklar bazı durumlarda çok belirgin iken diğer bazı durumlarda ayırt edilmesi görece daha zor olmaktadır. Bunun için düşünce kuruluşları, üniversiteler, araştırma kuruluşları, lobi grupları ve daha genel olarak çıkar ve baskı gruplarıyla aralarındaki farklara bakarak ne olmadıkları ortaya konularak tanımlanmaya çalışılabilir. Her birinin belli bazı niteliklerini taşısa da bir düşünce kuruluşu, basit bir şekilde ifade edilecek olursa, üniversite, araştırma enstitüsü, lobi grubu, çıkar ve baskı grubu değildir. Düşünce kuruluşlarının paydaşları olan sivil toplum kuruluşları ve hükümet organları ilişki ve bağları resmi ve remi olmayan yollarla var olagelmıştır. Bu ilgilerinin başta gelen sebeplerinden biri politik fikirlerin ve değişimin kaynaklarından biri olmalarının yanı sıra düşünce kuruluşlarının “*sembolik entelektüel*

otoriteler” olmaları nedeniyle politik pozisyonların desteklenmesi ve meşrulaştırılmasında işlevsel olmalarından kaynaklanmaktadır (Stone ve Garnett, 1998:2). Düşünce kuruluşlarının, partizan olmayan, kâr amaçlı olmayan araştırma ve eğitim organizasyonları olduklarını belirten Leeson vd. (2012) göre, lobi gruplarının aksine Birleşik Devletlerde geleneksel lobi faaliyetlerinden ve ulusal veya yerel kamu yöneticilerinin seçiminde adaylara herhangi bir yardım sağlama faaliyetlerinden yasaklanmışlardır. Ancak bu, düşünce kuruluşlarının başka şekillerde politik çevreyi etkileme potansiyellerini engellememektedir (2012:63-64). Yine lobi gruplarından diğer bir farkları, lobi grupları genellikle politik sisteme etki ederek kısa bir sürede istedikleri sonuçları almayı amaçlarken, düşünce kuruluşları lobi gruplarına göre politik süreç ve karar mekanizması üzerinde sonuç alma ve etki oluşturma bakımından daha uzun vadede etkili olmaktadır veya etkilerinin görünür olması daha uzun bir zamanı alabilmektedir (2012:70). Genel olarak, bu kadar basit ve açık olmamakla birlikte genel sistem yaklaşımının kavramlarıyla ifade edilecek olursa, sistemin girdi kısmında yani politikalara ilişkin fikirlerin oluşum sürecinde düşünce kuruluşları daha etkili iken lobi gruplarının özellikle çıktı yani ürünün ve sonucun olduğu süreçte daha fazla etkili oldukları söylenebilir. Weaver ve McGann (2000:9) aşağıya aldığımız tabloda (**Tablo 3**) tanımladıkları dört ideal tipteki düşünce kuruluşlarıyla kardeş kuruluşlardan bahsetmektedirler. Bunlardan; üniversite araştırma merkezleri akademik düşünce kuruluşları; kâr amaçlı danışmanlık ajansları, devlet araştırma örgütleri ve geçici hükümet komisyonları sözleşmecî düşünce kuruluşları; ilgi/çıkar grupları ve kamusal çıkar lobileri müdafî düşünce kuruluşları; parti araştırma bölümleri parti düşünce kuruluşları ile kardeş yapılarıdır. Düşünce kuruluşları ile bu kardeş kuruluşlar arasında keskin bir ayırım bulunmamaktadır. Aksine bunlar arasında bir süreklilik vardır.

Tablo 3: Düşünce Kuruluşları ve Kardeş Kuruluşlar (Weaver ve McGann, 2000)

Düşünce Kuruluşu Tipi	Örgütsel kardeş/ işlevsel temsil	Resmi (biçimsel) farklılıklar	Resmi olmayan farklılıklar
Akademik Düşünce Kuruluşu	Üniversite araştırma merkezi	Üniversiteden resmen bağımsızlık	Finansman, gündem belirleme ve kadro yönünden araştırma merkezinin özerklik derecesi
	Hükümet araştırma ajansı veya bürosu	Hükümetten (devlet) resmen bağımsızlık	Gündem belirleme, fon sağlama ve araştırma sonuçlarını yaymada özerklik derecesi
Sözleşmecî Düşünce Kuruluşu	Kar -amaçlı danışmanlık şirketi	Resmi kar -amaçsız statü	
	Geçici hükümet soruşturma komisyonu	Örgütsel faaliyetlerin sürekliliği varsayımı; hükümetten resmen bağımsızlık	
Müdafi (Advocacy) Düşünce Kuruluşu	Çıkar/ilgi grupları	Kar -amaçlı olmayan, vergiden muaf olan bir resmi statü.	Araştırmaya ayrılan kaynakların yüzdesi; araştırmanın yürütülmesi ve sonuçlarının raporlanmasında nesnellik ve bütünlük kriterinin kullanılması
	Politik ilgi/çıkar hükümet -dışı organizasyon		Araştırmaya ayrılan kaynakların yüzdesi; araştırmanın yürütülmesi ve sonuçlarının raporlanmasında nesnellik ve bütünlük kriterinin kullanılması
Parti Düşünce Kuruluşu	Siyasal partinin araştırma kolu	Siyasal partiyle ilişkili olmayan bir resmi yapı.	Ajanda belirlemede ve politika sonuçlarını tasarlamada örgütsel özerklik

Düşünce kuruluşu tanımının belirsiz olduğunu, bu belirsizliğin düşünce kuruluşlarını çalışmayı güçleştirdiğini belirten Weaver ve McGann'e (2000:4) göre, en geniş yapılan tanımlamada düşünce kuruluşları, kamu politikaları araştırma, analiz ve öneri sağlayan kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu tanım, kapsamı çok geniş tutmaktadır çünkü çoğu ilgi/çıkar grubu, üniversite araştırma merkezleri ve diğer sivil toplum kuruluşları politik araştırma ve öneri işini temel işleri olarak yapmasalar da yine bu çalışmaları yaparlar. Birçok devlet kurumu da bu işi asıl işleri olarak yürütürler. Kapsamını daraltarak özellikle Britanya ve Amerika'da kullanılan şekliyle almak; (1) hükümetten ve üniversitelerden bağımsız ve (2) kar –amaçlı olmayan bir temelde çalışan,

politika araştırma kuruluşlarını tanımlamak için kullanmak belirsizliği bir derece gidermektedir. Fakat Stone ve Garnett (1998) bu tanımın Anglo –Amerikan pratiği dışında çalışamayacağını ileri sürerek tanımın dar olmasını eleştirmişlerdir. Weaver ve McGann (2000) sonuç olarak kendi çalışmaları açısından düşünce kuruluşlarını, devletten ve siyasal partiler, şirketler ve çıkar grupları gibi toplumsal çıkarlardan belirgin bir şekilde özerk olan politika araştırma kuruluşları olarak tanımlamaktadırlar. Ancak bu sınırların mutlak olmadığını ve dünyanın her yerinde de bu tanımın geçerli olamayabileceğine dikkati çekmektedirler.

Aralarındaki farklılıklara eğilen Stone’a (2000a:154) göre düşünce kuruluşları, yasal olarak örgütlenmiş hayırseverlik veya kar –amaçsız özel fakat bazen yarı –devlet örgütlenmeleridir. Bu kuruluşlar akademia ile siyaset arasında keşişim noktasında bulunurlar ve genellikle fikirler ile politikalar arasında bağlantılar kurmaya çalışırlar. Düşünce kuruluşlarının en temel ortak noktaları, akademik teorilerle bilimsel paradigmaları politikaya uygun hale getirme çabalarıdır. Bununla birlikte düşünce kuruluşları arasında büyüklükleri, kaynakları ve nicel ve niteliksel araştırma çıktıları açılarından dikkate değer farklılıklar bulunmaktadır. Düşünce kuruluşlarının farklı hedefleri ve öncelikleri vardır. Hükümet politikaları üzerinde uzun veya kısa dönemli etki oluşturma bakımından farklılık gösterirler. Stone’a (2000a:154) göre, bir düşünce kuruluşu yönetim düşüncesi üzerinde uzun dönem bir etki oluşturma arayışında ise politikacı ve bürokratların davet edildiği seminerleri bu hedeflerine ulaşmak için bilimsel yayınlar ve dergilere tercih etmektedirler. Ancak diğer durumda kamusal tartışmaların parametrelerini belirlemek istiyorsa medyayı etkilemeye daha fazla değer verebilir. Düşünce kuruluşları arasında daha dikkate değer bir farklılık onların ideolojik eğilimlerine ilişkindir. Bunların bazıları pragmatik (faydacı) veya bilimsel bir yaklaşıma vurgu yaparken diğerleri açıkça muhafazakâr, neo-liberal veya sosyal demokrat yönde iken diğer bazıları ekolojik veya feminist eğilimlere sahiptirler.

Düşünce kuruluşlarını tanımlamaktaki zorluğun, bir tanım önerildiğinde mümkün olduğunca kısa ve öz fakat düşünce kuruluşlarının temel niteliklerini yakalayacak nitelikte olması gerekliliği olduğunu belirten Koelner’e (2013:2-3) göre, bu tanım aynı zamanda düşünce kuruluşu olanlar ile olmayanları güvenli bir şekilde ayrıştıracak kesinlikte olmalıdır. Böyle bir tanım, düşünce kuruluşlarının çeşitli türlerini ve renklerini zımnen kabul eder.

Böylesi bir tanımda düşünce kuruluşları:

- Farklı boyutlarda olur,
- Tek başına veya devlet bakanlıkları, vakıflar, üniversiteler, siyasal partiler vb. ile çalışırlar,
- Farklı bölümlerde farklı türden birincil uzmanlığı olan (araştırmacılar, halkla ilişkiler uzmanları, eski kamu yetkilileri vb.) personelleri çalıştırır,
- Verilen konularda uzmanlaşır veya daha geniş fakat hala sınırlı bir odak (ilgi merkezi) kullanır,
- Kamu fonları, özel sektör ödentileri, üyelik aidatları ve özel projeler için sağlanan sözleşme fonları dâhil farklı tipte mali kaynaklar elde eder.
- Farklı tipte aktivitelere katılarak kamuoyunu bilgilendirmeyi ve etkilemeyi amaçlarlar. Faaliyetlerine; kamuoyuna yönelik makaleler ve demeçler yayınlama; politika ile ilgili forumlara ve ağlara katılma veya onları organize etme; parlamento ve karar oluşturan yöneticilerle farklı türde buluşmalarda öneriler, tanıklıklar ve değerlendirmeler sağlama; medyada görünme; hükümet değişikliklerinden sonra kısa dönem geçici veya daha uzun dönemler boyunca görevlendirilmek üzere personel temin etmeler örnek verilebilir.

Düşünce kuruluşlarının öncelikli hedef grubu, yasama meclisleri üyeleri, yöneticiler, ulusal (national) ve yerel (sub-national) yönetim kademelerindeki bürokrat ve politikacılarıdır. Politik düşünce kuruluşları doğrudan lobicilik yapmaktansa entelektüel argümanlar ve analizler yoluyla politikaları etkilemeye girişirler. Bu nedenle düşünce kuruluşları politik tartışmalara yeni fikirler enjekte etmek için politik topluluklara giriş yollarını araştırırlar (Stone, 2000a:155). Devlet sektörü dışında düşünce kuruluşlarının kazanmaya çalıştığı, “*eğitimli halk*” (educated public) olarak tabir edilen üniversitelerin farklı birimlerindeki farklı düzeylerdeki öğrenciler, akademisyenler, vakıf görevlileri, şirket yöneticileri, değişik uluslararası organizasyonların bürokratları, üniversite araştırmacıları, gazeteciler ile *üçüncü sektör aydınları* tabir edilen sendikacılar, din vaizleri, hükümet dışı örgütlerin liderleri, sosyal hareket aktivistleri hedef kitleleridir. Bu kesimler düşünce kuruluşları topluluğunda bulabilecekleri entelektüel ve ideolojik desteklerden etkilenebilirler (Stone, 2000a:156).

Düşünce kuruluşları kar –amaçlı olmayan bağımsız kuruluşlar olup Scott’a (1999:147-148) göre, kurum hibeleri, bağışlar, bireysel katkılar, şirket katkılar ve hükümet veya resmi hibe ve sözleşmelerden gelen fonlar ile kendi yayınlarının satışından sağlanan gelirlerle finanse edilmektedir. Düşünce kuruluşları, kitaplar ve araştırma ve makaleler yayınlamak, yurtiçi ve dışı konferanslar, seminerler ve eğitim programları düzenleyerek, kamuya açık dersler yaparak, videolar yayınlamak, gazete çıkararak, gazetelere yorumlar yazarak, medya görüşmeleri ve açıklamaları yaparak, politik ve ekonomik örgütlere özel brifingler tertipleyerek işlemektedirler.

‘Küreselleşme’, ‘uluslararasılaşma’ ve ‘ulusaşırılma’ terimleri literatürde sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılırlar (Ladi, 2005:206). Düşünce kuruluşları sadece ulus devletin sınırları içinde aktif değildir, bazıları yerel ve küresel izleyicilere veya küresel “sivil toplum alanı” denilen şeye de hitap etmektedirler. Geçtiğimiz 20-30 yıl boyunca aralarında düşünce kuruluşları ile vakıflar, üniversitelerin ve eğitim oluşumlarından oluşan sivil toplum aktörlerinin olduğu ulus –aşırılma değişim ve yoğunluğu önemli oranda artmıştır (Stone, 2005b:245). Ulaşırılma düşünce kuruluşları ağı bulunduğunu belirten Urban Institute’de kıdemli üye Struyk’a (2002a: 625-626) göre, bu yeni ve gelişen bir fenomendir. Öncelikli hedefleri, katılım için düşünce kuruluşlarının güdükleri, üyelik tabanına ve ağı tutarlılığının derecesine bağılı olarak mevcut ağlar üç gruba ayrılabilirler. En bilinen ve görünür olanı “açık meclis” (open assembly) tipi ağıdır. Bu tipin örnekleri, Dünya Bankasının GDNet’i, the African Knowledge Networks Forumu ve Açık Toplum Enstitüsünün LOGIN’idir. İkincisi, “Bağışçı Liderliğı veya Resmi Patronaj Altındaki Düşünce Kuruluşları Birliğı (ağı)” kapasite geliştirme ve politika görüşme-alışverişi amaçlı toplanan yerel ağlardır. ASEAN –ISIS ve Japon The Global ThinkNet bu tipin örnekleridir. Üçüncü ağı tipi ise “Tek Organizasyon Liderliğı Altındaki düşünce kuruluşları birliğı” ağıdır. Bu örnekleri ise Transatlantik Politika Ağı (TPN), Doğı Avrupa ve C.I.S. ve TEPSA’dır. Düşünce kuruluşları ağı bazen daha fazla bilinen kamu politikası ağları ile gruplandırılmaktadır. İkisi birbirine benzese de aralarında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Kamu politikaları ağlarının çoğı farklı çıkarları olan üyeler arasında açıkça arabuluculuk yapmak için kurulmuşlarken düşünce kuruluşları ağı tipik olarak aynı perspektifi taşıyan kuruluşlardan oluşturulmuştur. Onlar temel görüşlerinde farklı olmaktan ziyade türdeşler.

Hızla orta çıkan ve şaşırtıcı derece farklı formları olan düşünce kuruluşları ulusaşırı (transnational) ağının bazıları bölgesel odaklı iken diğerleri küresel bir odağa sahiptir. Bazıları web sitelerine giren herkese bilgi sağlamak bakımından açık iken diğerleri üyeleri dışındakiler için kısıtlamalara sahiptir. Bazıları bilginin yayımı esaslı iken diğerleri oldukça dar bir politik odağa sahiptirler. Diğer bir kısım alternatif öncelikli hedeflere sahiptirler. Bazı gözlemciler göre düşünce kuruluşları ağı profesyonel derneklere (birliklere) veya bazı örneklerde epistemik cemaatlere daha yakındırlar. Düşünce kuruluşları ağları en iyi şekilde, görece istikrarlı ve süregiden ilişkiler, ortak hedefleri gerçekleştirmek amacıyla uyumlu hale getirilebilen ortak veya paralel eylemleri gerçekleştirmek için dağıtık kaynakların bir havuzda toplandığı ve harekete geçirildiği ağlar olarak anlaşılabilir (Struyk, 2002b:83).

Düşünce kuruluşlarının tanımlanmasına imkân sağlayan, farklılaşma ve uzmanlaşma modellerini yansıtan tipolojiler bulunmaktadır. Bu anlamda McGann'ın yaptığı sınıflandırmalardan birinde düşünce kuruluşları; akademik –farklı; akademik – uzman; sözleşmeli araştırma kuruluşları/sözleşmeli danışmanlık; müdafî (advocacy); ve politik girişim olarak ayrılmışlardır (McGann, 2007:2). Ülkelerinde ve toplumlarında farklı roller üstlenen düşünce kuruluşlarının hepsi aynı rolleri yerine getirmezler. Ayrıca bu rolleri yapma dereceleri de farklılık gösterebilmektedir. Weaver ve McGann'e (2000:7-9) göre, geçen seksen beş yıl boyunca oldukça farklı çalışma tarzları, işe alım kalıpları, akademik nesnellik ve araştırmada bütünsellik standartlarına bağlılıkları bakımından birkaç özgün düşünce kuruluşu örgütlenme biçimi ortaya çıkmıştır. Analistler tarafından farklı düşünce kuruluşu tipolojileri önerilmesine rağmen düşünce kuruluşlarının çoğunun (a) akademik (veya öğrencisiz üniversiteler), (b) sözleşmeli araştırmacılar, (c) müdafî/savunma (advocacy) ve (d) parti düşünce kuruluşları olmak üzere dört temel ideal tipten biri (**Tablo 4**) ve daha fazlasının farklı versiyonları olarak anlaşılabilirler. İlk iki tip olan akademik ve sözleşmeli düşünce kuruluşları arasında büyük benzerlikler bulunmaktadır. Bunlar güçlü akademik referanslara sahip prestijli üniversitelerden doktoralı kadrolara sahiptirler. Geniş bir izleyici grubu tarafından araştırmalarının güvenilir ve nesnel olarak algılanmasını sağlamak bakımından sosyal bilim yöntemlerini titizlikle kullanmada güçlü bir eğilim ortaya koymaktadırlar. Düşünce kuruluşları, gelir kaynakları, gündem tespiti ve üretim çıktıları açısından önemli boyutlarda farklılıklar gösterirler. Akademik düşünce kuruluşları, tipik olarak çeşitli vakıflar,

işletmeler ve bireylerden sağlanan karmaşık yapıda gelirlerle fonlanmaktadır. Gündemlerini genellikle içerden ve aşağıdan yukarıya doğru en azından araştırmacıların kendilerinin de bir parçasında önemli bir rol oynadıkları bir süreçte belirlemektedirler. Yine de fon sağlayıcıların gündemi oluşturmada akademik düşünce kuruluşlarında bile rolleri gittikçe artmaktadır. Akademik eğitimlerini ve eğilimlerini yansıtır şekilde düşünce kuruluşu personeli, araştırma sonuçlarını akademik monografiler ve dergi makaleleri formunda yazmaktadır. Öte yandan sözleşme temelli düşünce kuruluşları büyük oranda hükümet birimleriyle yapılan sözleşmelerle fonlanmaktadır. Fonları sağlayan birimler, tipik olarak gündemin oluşturulmasında çok büyük rol oynamakta ve araştırma sonuçları kamuya açık kitap ve makalelerden ziyade bu birimlere rapor formunda sunulmaktadır. Diğer iki tip düşünce kuruluşu, müdafî düşünce kuruluşu ile parti düşünce kuruluşu bir diğerine benzeyen özelliklere sahiptirler. Müdafî düşünce kuruluşu, resmi bağımsızlığını sürdürmesine rağmen belirli ideolojik gruplanmalara veya ilgi/çıkarlara bağlıdır. Onlar rollerini, en iyi politikalar için tarafsız araştırmalar yapmaktan ziyade politika yapım sürecinde fikir savaşlarını kazanma olarak görme eğilimindedirler. Kadrolarının çoğunluğu temel araştırmalara çok az ilgi duyan akademisyen olmayanlardan oluşur. Muhafazakâr düşünce kuruluşlarının şirketlerden ve liberal düşünce kuruluşlarının işçi sendikalarından beslenmeleri örneklerinden olduğu gibi bu iki tipolojideki düşünce kuruluşları gelirlerinin tamamına yakınına bağlantılı oldukları ilgi/çıkar gruplarından sağlamaktadırlar. Kadroları, sosyal bilim uzmanlarından ve üniversitelerden ziyade devletten, siyasal partilerden ve baskı gruplarından temin edilenlerden oluşmaktadır. Siyasal parti düşünce kuruluşları, müdafî düşünce kuruluşlarına benzer şekilde bir siyasal parti platformu ve konuları etrafında örgütlenmiş ve kadroları genellikle eski ve yeni parti çalışanları, politikacılar ve parti üyelerinden oluşturulmuştur. Gündemleri, sıklıkla yoğun bir şekilde partinin ihtiyaçlarının etkisinde düzenlenmiştir. Bu dört tür düşünce kuruluşunun birbirlerine kıyasla avantaj ve dezavantajları vardır. Ayrıca bu ideal tipler dışında melez tipte düşünce kuruluşları özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaygındır. Aşağıda yer alan **Tablo 4**, bu en genel ideal tipte düşünce kuruluşlarını, onlar arasındaki ayrımı mümkün kılan bariz özellikleri ve en bilinen örneklerini sunmaktadır.

Tablo 4: Düşünce Kuruluşları ve Başlıca Özellikleri (Weaver ve McGann, 2000)

DK Tipleri	Başlıca Özellikle ve Ürünler				AltTipler	Kolaylaştırıcı Koşullar	Örnekler
	Kadro	Finansman	Gündem Oluşturma	Ürünler ve Üretim Tarzları			
Akademik/ Öğrencisiz Üniversite	Güçlü akademik referans ve sessiz ideolojilere sahip personel odaklı	Öncelikle vakıflar, şirketler, bireyler	Ajanda öncelikle araştırmacılar ve vakıflar tarafından düzenlenir	Nesnel ve partizan olmayan bir tarzda akademik monografiler ve dergi makaleleri	Elit politik klüp; uzman düşünce kuruluşu	Partizan olmayan uzmanların fikirlerini destekleyen kültür ve hayırseverlik geleneği	Brookings Institution; Institute for International Economics (U.S.)
Sözleşmeli Araştırmacılar	Güçlü akademik referans, sessiz ideoloji ve nesnellik, partizan olmayan araştırma odaklı personel.	Öncelikle hükümet organları	Ajanda öncelikle sözleşme yapan birimce düzenlenir	Hükümet birimlerine ve diğer üyelere nesnel ve partizan olmayan raporlar	Uzman sözleşme araştırmacısı	Politik araştırma için mevcut hükümet desteği	Rand Corp. ve Urban Institute (U.S.)
Savunma Kuruluşu	Siyasal veya felsefi/ideolojik referanslı personel odaklı	Öncelikle vakıflar, şirketler, bireyler	Ajanda öncelikle örgüt liderleri tarafından düzenlenir	Güncel konuya odaklı kısa makaleler	Uzman savunucu düşünce kuruluşu	Elde edilebilir Vakıf, işletme ve grup desteği	Centre for Policy Studies (U.K.)
Parti DK	Parti üyelerine ve parti sadakatine odaklı	Öncelikle parti ve hükümet sübvansiyonları	Ajanda parti platformu ile yakından bağlantılıdır	Değişir		Siyasal parti araştırması için mevcut hükümet fonu	Konrad Adenauer Stiftung (Germany)

Düşünce kuruluşları Scott'a (1999:147-151) göre genel itibariyle iki tipte ortaya çıkmaktadır. Birinci tipte, araştırma, analiz ve öneri oluşturma yoluyla iletişim kurarak işleyen *geleneksel analiz yapan ve taraf tutan düşünce kuruluşları* yer alır. İkinci tipte ise araştırma değil pratiği, analiz değil katılımı, öneri değil uygulamayı taahhüt eden ve böyle işleyen daha ziyade son yıllarda ortaya çıkan *eylem –odaklı düşünce kuruluşları* bulunmaktadır. Önemli düşünce kuruluşları, kamu politika sürecine katılan hükümet, medya ve bir dizi çıkar grubu için önemli bir bilgi kaynağı olup, kamusal arenada fikirlerin canlı bir rekabeti sonucunu doğurur (Weidenbaum, 2010:134). Düşünce kuruluşlarının kamuya açıkladıkları bilgilerle, paydaşlarına raporladıkları bilgiler aynı düzeyde bilgiler olmazlar. Analizinde düşünce kuruluşlarını geniş kapsamlı bir çıkar/ilgi alanında araştırma yapmakla birlikte görece bağımsız kuruluşlar olarak ele alan Sherrington'a (2000:174-176) göre, bu kuruluşların birinci amacı politika yapım sürecine nüfuz etmek amacıyla araştırmalarını olabildiğince geniş bir alana yaymaktır. Müdafî tipi grup ve kuruluşların önemli bir üyesi olma potansiyelini düşünce kuruluşlarına veren şey, önerilerinin daha yenilikçi, muhtemelen daha radikal ve dışarıdaki fikirler ve uzmanlar tarafından daha fazla nüfuz edilebilir olmasıdır. Denhan ve Garnett (2005:6), düşünce kuruluşlarının gerçek anlamının ideolojik olduğunu, bu kuruluşların ideolojik girişimciler olarak hareket ettiklerini ya varolan "*fikirler iklimini*" meşrulaştırdıkları ve sürdürdükleri ya da yeni bir fikir ikliminin ortaya çıkması veya hızlanması açısından katalizör rolü oynadıklarını belirtmektedir. ABD ekonomisinin artan bir şekilde hizmet sektörü tarafından baskı altına alınacağından bazı ekonomist ve siyasetçilerin endişe ettiklerini belirten Weaver'a (1989: 563) göre, bu hizmet endüstrilerinden en azından biri, kâr amaçlı olmayan, yaygın olarak '*düşünce kuruluşları*' diye bilinen kamu politikaları araştırma endüstrisi bazı olumsuz ekonomik koşullara rağmen, büyüyüp gelişmektedir. Geçen on yılda düşünce kuruluşları alemi, fikirler pazarına yeni girenler ve bu örgütlerin çevresindeki değişimlerin her ikisini de yansıtır şekilde daha fazla farklılaşıp çeşitlenmiş, düşünce kuruluşlarının sürdürdüğü '*öğrencisiz üniversite*', '*sözleşmeli araştırmacı*' ve '*müdafî kuruluş*' modellerinin üçünün her birinde doğal olarak bu yönden gerginlik var olagelmıştır. Küreselleşme ile de uyumlu bir şekilde, demokrasinin desteklenmesinin ulus–ötesileşmesinde Batılı politik kurumların ve düşünce kuruluşlarının rolünü tartışan Scott (1999: 147), devlet –dışı aktörler, uluslararası organizasyonlar, demokrasi aktivistleri ve diğer demokrasiyi destekleyenler ile birlikte bilgi toplulukları olarak düşünce kuruluşlarının sonuçta '*çok –merkezli dünya*' nüfuzunun genişlemesine ve

devletin özerkliğinin, ‘devlet –merkezli dünya’nın daha fazla aşındırılmasına yardım ettiklerini belirtmektedir. Scott’ın bu öngörüsü, özellikle küreselleşmeyle bağlantılı olarak ulus ötesi hareket edebilen düşünce kuruluşları açısından ileri sürülebilir. Ancak bu sefer de bu kuruluşların hangi tipolojiye girdiğine bakmak lazımdır. Ulusal veya bölgesel düşünce kuruluşlarının, finansal ve bürokratik yapılardan biri veya her ikisi yönünden bağlılıklarının nereye olduğuna bakarak hangi düzeyde öneriler oluşturdukları ve bu önerilerin ulusal, bölgesel ve küresel ilgiler ve çıkarlar ile örtüşme düzeyleri önemlidir.

En bariz özelliklerinden hareketle farklı bir sınıflama yapan McGann (2009:82), düşünce kuruluşlarını örnekler de vererek; Politika -yapıcılar (the policymakers), parti düşünce kuruluşları (the partizans), hayaletler (the phantoms), bilimciler (the scholar), eylemciler (the activists) olarak sınıflandırmaktadır. **Tablo 5**, McGann’dan (2009) alınan bu bilgiler, açıklamalar ve örnekleri kapsayacak şekilde tablolastırılmıştır.

Tablo 5: Düşünce Kuruluşu Türleri

DK’NUN TİPİ	AÇIKLAMA	ÖRNEĞİ
Politika Yapıcılar (The Policymakers)	Bu kuruluşlar, devlet sözleşme ve araştırmaları geldiğinde rakiplerine karşı rekabet üstünlüklerinden yararlanırlar. Onlar uzmanlık (know –how) ve bakanların, bürokratların aradığı halkla ilişkiler ve tanıtım (PR: piar) becerilerine sahiptirler.	• Rand Corporation: ABD • Urban Institute: ABD • Overseas Development Institute: UK • Fundação Getulio Vargas: Brezilya • Institute for Research on Public Policy: Kanada
Parti Yanlısı Olanlar (The Partisans)	Bunlar ideolojik motivasyonlu kuruluşlar olup sağ ve solda öncü fikirleri üretmekte, yeni politik nitelikler geliştirmekte ve meclis veya iktidar dışı kalmış partilerin liderlerine meclisi veya iktidarı teklif etmektedirler.	• Heritage Foundation: ABD • Center for American Progress: ABD • Adam Smith Institute: Britanya • Civitas: Britanya
Hayaletler (The Phantoms)	Hükümet dışı sivil toplum örgütleri gibi düzenlenmiş olan bu kuruluşlar gerçekte devletin bir koludurlar. Bunlar otoriter yönetimlerin diktalarını maskeleyerek için sivil toplum maskesini kullandıkları bir strateji olarak ortaya çıkmışlardır.	• China Development Institute: Çin • Institute for Democracy and Cooperation: Rusya • Center for Political Studies: Uzbekistan
Bilimciler (The Scholars)	Bunlar düşünce kuruluşları dünyasının yıldızlarıdır. Bu politik güç merkezleri düzenli olarak gündem oluşturur ve yeni girişimleri ustalıkla başlatırlar.	• Brookings Institution: ABD • Council on Foreign Relations: ABD • Chatham House: Britanya • Danish Institute of International Studies: Denmark
Eylemciler (The Activists)	Sadece iyi amaçlarla (do-gooders) basitçe önemli sorunlarda müdafilik yapmazlar. Kendi hakları konusunda en usta politika ve araştırma merkezlerine dönüşürler.	• Human Rights Watch: ABD • Center for Conflict Resolution: Güney Afrika • Amnesty International: Britanya

Pennsilvinia Üniversitesi düşünce kuruluşları ve sivil toplumlar programı ve bu program kapsamında küresel ölçekte oluşturulan düşünce kuruluşları indeksi olan Global Go To Think Tanks Report'un başkanı olan yukarıda yer alan tablolarımızın referansı olan James G. McGan düşünce kuruluşları literatürünün ABD'deki öndeki gelen temsilcilerindendir. Birleşik Krallıktan Diane Stone ise Avrupa merkezli düşünce kuruluşu literatürünün diğer önemli bir temsilcisidir. Bu iki akademisyen uluslararası literatürün temel referans kaynaklarından en önemli ikisidir.

2.3. Düşünce Kuruluşu Tarihçesi

Düşünce kuruluşları tarihine ilişkin literatürde belirsizlik bulunmaktadır. Bu belirsizlik iki yönlü olup, hem düşünce kuruluşlarının orijinal kavramı olan think tank kavramının tarihinden ve hem de bu kuruluşların en eskilerinin hangileri olduğu noktasında bulunmaktadır. Düşünce kuruluşlarına ilişkin pek çok tanım önerilmesine karşın tatmin edici bir tanım üzerinde anlaşma sağlanmadığını belirten Koellner'e (2013:1) göre kavramsal ve yöntemsel yaklaşımlardan bu kuruluşların dönemselleştirilmesi, bölgesel, alansal ve başarı ölçütlerine göre endekslenmesine varıncaya kadar pek çok zorluklar bulunmaktadır. Koellner, bu zorluklardan kaynaklı olarak daha dikkatli yaklaşılmasını önermektedir.

Düşünce kuruluşları 20. yy'ın son çeyreğinde itibaren görülmeye başlanmışlardır. Ancak Amerika Birleşik Devletlerindeki başlangıçları daha eskiye gider. McGann'e (2007:8) göre, düşünce kuruluşlarının tarihi birçok ülkede ancak 30 -40 yıl öncesine giderken ABD 100 yıldan uzun bir süreden beri bu kuruluşlara ev sahipliği yapmaktadır. Tanımına ilişkin ikilem/çıkılmaz gerçekte henüz çözülmemiştir (Medvetz, 2008:1). Plan ve stratejilerin tartışıldığı güvenli bir oda anlamında kullanılan, İkinci Dünya Savaşı askeri jargonunda ödünç alınan think tanks kavramı Denham ve Garnett'e (2015:7-8) göre, ilk defa 1950'lerde savaş sonrasında Amerikan ordusu tarafında kurulan The Rand Corporation benzeri "*sözleşmeli araştırma örgütleri*"ni tanımlamak için kullanılmıştır. 1960'lara kadar geniş bir dizi özel araştırmacı grubunu tanımlamaya devam etmiş ancak Atlantik'in bir tarafında böyle kullanılan kavramın Atlantik'in diğer tarafında Birleşik Krallıkta muhafazakâr Başbakan Edward Heath tarafında 1970 -1 Kabinesi içinde "*merkezi yeterlik birimi*" olarak kurulan Merkezi Politika İnceleme Kadrosu'nu (CPRS,

Central Policy Review Staff) belirtmek için kullanılmıştır. Bu yapı Lord (Victor) Rothschild liderliğinde üniversite mezunu parlak elemanlardan, hükümete bakanlık sınırlarını aşan politikalarını koordine etmekte yardım etmek ve uzun vadeli düşünmeyi desteklemek amacıyla kurulmuştur. 1980'lere kadar merkezi hükümet içinden “*politika planlama ve araştırma birimi*”yle eşanlamli kullanıldıktan sonra 1980'lerden itibaren Amerika'daki kullanımına yakın bir anlam kazanmıştır. Yani hükümetin dışında, serbest piyasada yapılanmış ve ideoloji yüklü bir yapılanmayı ifade etmeye başlamış, bu terimin daha sonra hiçbir zaman düşünce kuruluşu olarak adlandırılmamış olan Fabian Topluluğu (Fabian Society (1884)) gibi diğer toplulukları da geçmişe doğru giderek adlandırmak amacıyla kullanılmıştır.

1907 ile 1950 yılları arasında ABD'de iki düzineden daha az düşünce kuruluşu varken Abelson ve Carberry (1997:681-682) her nasılsa 1980'lerin başlarına kadar Washington'da yüzü aşkın düşünce kuruluşunun ortaya çıktığı ve birkaç yüzden fazlasının da ABD çapında kurulduğu bilgisini aktarıyor. Abelson ve Carberry, niçin 2. Dünya Savaşından sonra sayılarında bu kitlesel artışın meydana geldiğini ve daha önemlisi önceliklerini yeniden tanımlayarak politik araştırmadan politik savunuculuğa geçmelerinde düşünce kuruluşlarını hangi etkenlerin cesaretlendirdiğini soruyorlar. Birkaç olası açıklamalardan öncelikli olanı, ABD'nin 2. Dünya Savaşı sonrası hegemonik bir güç olmanın küresel sorumluluklarını üstlenerek izolasyonist (yalnızlıkçı) tavrından vazgeçmesiyle dış ilişkilerini nasıl yürüteceğine ilişkin politik analistlerin önerilere gittikçe daha fazla dayanma ihtiyacından kaynaklanmış olmasıdır. Yurtiçi ve dışında politik ve sosyal kargaşa ortamında ortaya çıkan savaş –karşıtı ve medeni haklar hareketlerinin etkisiyle kamusal bilincin uyanmasının düşünce kuruluşlarının hızla çoğalmalarına önemli bir katkısı olmuştur. Bu dönemde the Institute for Policy Studies dahil “*liberal*” addedilen düşünce kuruluşları ortaya çıkmıştır. Buna karşıt olarak 1960'ların sonları 1970'lerin başlarında muhafazakâr akademisyenlerce ABD üniversitelerinin fakülteleri arasında gelişen “*liberal önyargı*” olarak düşündükleri bu gelişmeye karşı özerk (otonom) araştırma enstitülerinin ortaya çıkması yönünde bir talep ortaya konulmuştur. Institute for Contemporary Studies (1972), the Heritage Foundation (1973), ve the CATO Institute (1977) bu talep üzerine kurulan muhafazakâr nitelikte düşünce kuruluşlarıdır. Kâr amacı gütmeyen kuruluşlara cömert kurumsal finansmanın ve vergi muafiyetinin sağlanmasıyla politik girişimciler, politik liderler ve kendi düşünce

kuruluşunu kurmaya hevesli ofis sahipleri açısından fazladan bir motivasyon oluşturmıştır.

Düşünce kuruluşları Stone'a (2000b) göre, 1970'lerin ortalarına kadar genellikle bağımsız partizan olmayan bir tarzda siyaseti bilgilendirmeyi hedefleyen düşük profilli aktörlerdi. Bu enstitüler ne açıkça medyanın dikkatini çekmek isteyen ne de siyasal tartışmalarda yüksek görünürlüğü olan aktörlerdi. Perdenin gerisinde faaliyet gösteren ve sosyal bilimcilerce politik önemleri olmayan özel akademik dernekler olarak addedilerek önemsenmiyorlardı. Ancak ideolojik durumlarının daha fazla belirginleşmesi ve daha fazla “*müdafiliğe*” başvurmalarıyla düşünce kuruluşları ABD, Britanya ve diğer İngilizce konuşan ülkelerde sayılarının artması ve politikacıların politik çalışmalarına gerçekte atıf yapmak yerine retoriğe yönelmeleriyle görünür hale geldiler. Partilerle bağlantı, düşünce kuruluşlarının resmi olarak siyasal partilere bağlı oldukları Batı Avrupa'da da görünür olmuştur (2000b:150).

Düşünce kuruluşlarının öncelikle bu yüzyılın bir fenomeni olduğunu belirten Stone'a (2000a:156-157) göre gelişimin üç büyük dalga bulunmaktadır. İkinci dünya savaşına kadar esasen Avrupa ve Kuzey Amerika'da kurulmuşlardı. Bu *birinci dalga* politik araştırma enstitüleri devlet temelli kurulmuş ve elit ulusal takipçilerine literatürü geliştirerek ve kamusal tartışmaları domine ederek hizmet etmişlerdir. Ancak uluslararası bağlantıları nerdeyse bilinmemektedir. 1945'lerden başlayan *ikinci dalga* düşünce kuruluşları daha yaygın bir gelişimle karakterize edilirler. ABD, Almanya, Büyük Britanya ve Avusturya gibi ülkelerde Soğuk Savaş düşmanlıklarına cevap verebilmek için yabancı politika enstitüleri ve stratejik çalışmaların sayıları dramatik bir şekilde artmıştır. Hükümetin ekonomiye ve topluma müdahalesiyle sosyal ve ekonomik düşünce kuruluşlarının sayıları arttı. Gelişmekte olan ülkelerde az sayıda düşünce kuruluşu ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak son zamanlara kadar bu kurumlar takipçilerinin bölgesel karakterini ve finansal kaynaklarını yansıtır şekilde devlet –merkezli kalmaya devam etmişlerdir. Ancak bu dönemde de az sayıda düşünce kuruluşu düzenli olarak birbirleriyle ulus -aşırı ilişkiler kurmuş, ulus –aşırı politik temalardan gündemlerini oluşturmuşlardır. *Üçüncü* gelişme *dalgası*, düşünce kuruluşlarının en açık şekilde ulus –aşırı, küresel ve bölgesel düzlemlerde hareket ettikleri aşamadır. Bu durum birçok şekilde daha geniş eğilimlerin göstergesi ve çevresel faktörlere bir cevap niteliğindedir. 1974'lerde OPEC petrol krizi, çevresel konuların daha fazla göze çarpması ve daha sonraları otoriter

rejimlerin yıkılması, Avrupa Birliğinin gittikçe gelişmesi, daha da derinlenmesi ve genişlemesi, Sovyetler Birliğinin yıkılması ve sonrasında ulus –inşası, düşünce kuruluşlarının üzerine faaliyet gösterecekleri yeni bir politik alanın yaratmıştır. Bu dinamikler, ulus –aşırı politika toplulukları ortaya çıkarmış ve yeni bir politik ajanda oluşmuştur. Ulus –aşırı politika toplulukları düşünce kuruluşlarının ulus –aşırılaşmasını sağlamıştır.

2. Dünya Savaşı sonrası ABD stratejik düşüncesi için yakın ve güvenilir bir ortam olarak işletilen The Rand Corporation'dan kaynaklanarak 'Think tank' kelimesi 1960'lardan sonra popüler kullanıma girmiştir (Stone, 2005a:2). Tarihsel olarak think tank kavramının semantik belirsizliğinden kaynaklı olarak düşünce kuruluşlarının ortaya çıkışı hakkında ABD'de bir konsensüsün bulunmadığını ilgili yazarlardan örnekler vererek belirten Medvetz'e (2012:115) göre, James A. Smith (1991), düşünce kuruluşlarının izini 1865 yılına Amerikan Sosyal Bilimler Topluluğuna (American Social Science Association), Patricia Linden (1987) 1873 yılında Sosyal Refah Ulusal Konferansına (National Conferance on Social Welfare), James McGann (1992) ise bu kuruluşların orijinal izlerini 1916 yılında kurulan Brookings Institution'a götürmeyi tercih etmektedir.

1916 yılında kurulan Brookings Institution'den başlayarak McGann (1992:733-737), düşünce kuruluşları tarihinin – her dönemin büyük bir iç veya uluslararası karışıklığa ve bu karışıklığın yol açtığı yeni nesil düşünce kuruluşuna karşılık gelecek şekilde – dört periyoda ayrılabilceğini belirtmektedir. Bu doğrultuda; 1900-1929 Birinci Dünya Savaşı Dönemi, 1930-1959 İkinci Dünya Savaşı, 1960-1975 Yoksullukla Savaş ve 1976-1990 Fikir Savaşları dönemleri olmak üzere dört dönem ve her bir dönemin ekonomik ve politik ortamını yansıtan bir düşünce kuruluşunu seçmektedir. Birinci döneme denk gelen Brookings Institution (1916) kamu politikaları araştırma enstitülerinin yükselişini, ikinci dönem yansıtan The Rand Corporation (1948) askeri entelektüel birleşimin yükselişini, üçüncü dönemde The Urban Institute (1968) yerli düşünce kuruluşlarının yükselişini ve dördüncü dönemde The Heritage Foundation (1973) uzman düşünce kuruluşlarının yükselişini yansıtmaktadır. Yaptığı başka bir dönemselleştirme McGann (2019b:17-27) düşünce kuruluşlarının tarihlerini; 1830-1946 yılları arasını birinci dönem, 1946-1970 yılları arasını ikinci dönem, 1971-1994 yılları arasını üçüncü dönem ve 1994'ten günümüze gelen zaman dilimini dördüncü dönem

olarak bölümlendirmektedir. Bu son dönemi ise kararsız/dengesiz kuruluşlar ve akışkan mekân olarak isimlendirmektedir.

McGann'ın (1992) bu dönemselleştirmesine benzer bir dönemselleştirmeyi Stone (2000a) düşünce kuruluşlarının ulusötesi hale gelmeleriyle ilişkilendirerek yapmaktadır. Bölgesel ve küresel düzeyde niçin çok sayıda düşünce kuruluşlarının etkileşimde bulunduğu sorusunun cevabı Stone'a (2000a:153) göre, bir taraftan vakıflar, işletmeler ve sivil toplum kuruluşu olarak diğer hükümet dışı aktörlerin tarafından yüksek kaliteli araştırma, politik analiz ve ideolojik argümanların talep ve teşvik edilmesi diğer taraftan hükümetlerin ve uluslararası organizasyonların politik analiz kapasitesini genişletmek, sivil toplumun gelişmesine yardım etmek veya insan sermayesinin gelişmesini desteklemek amacıyla hibe ve diğer fonlarla teşvik edilmeleriyle sayılarında bir patlamanın olmasıdır.

Düşünce kuruluşları Stone'a (2000a:156-157) göre, esasen bu yüzyılın bir örgütsel fenomenidir. Düşünce kuruluşları üç ana dalga halinde gelişmişlerdir. İkinci Dünya Savaşına kadar esasen Avrupa veya Amerika'da vardılar. Bu birinci dalga kamu politikaları araştırma enstitüleri kamu politikaları tartışmalarına ilişkin gelişen literatüre ve baskıya cevap vermek amacıyla elit ulusal okuyucu kitlesine hizmet sunan devlet temelli kuruluşlar olarak kurulmuşlardı. Ancak uluslararası bağlantılar neredeyse bilinmemektedir. 1945'ten başlayan ikinci dalga daha kapsamlı düşünce kuruluşlarının gelişmesiyle karakterize edilir. ABD, Almanya, Büyük Britanya ve Avusturya gibi ülkelerde Soğuk Savaş düşmanlıklarına tepki olarak stratejik çalışmalar ve yabancı politik enstitülerle sayıları önemli ölçüde artmıştır. Sosyal ve ekonomik politika düşünce kuruluşlarının sayısı, devletin ekonomiye ve toplumsal yapıya müdahalesiyle artmıştır. Gelişmekte olan ülkelerde çıkan düşünce kuruluşu az sayıda olmuştur. Her nasılsa son on yıllara kadar bu kuruluşlar izleyici kitlelerinin yerli karakterini ve finans kaynaklarını yansıtacak şekilde devlet –merkezli kalmayı sürdürmüşlerdir. Ancak ya uluslararası politik konuları (themes) geliştiren araştırma gündemlerini (ajanda) takip etmiş ya da düzenli olarak birbirleriyle karşılıklı etkileşime girmiş bir avuç dış politika merkezi, stratejik araştırma enstitüsü veya gelişmiş enstitü, görece az sayıda düşünce kuruluşu bir kenara bırakılması şartıyla. Üçüncü gelişme dalgası düşünce kuruluşlarının bölgesel ve küresel forumlarda en açık bir şekilde ulusötesi hareket ettikleri aşamadır. Birçok yönden onlar daha geniş çevresel faktörlere tepkinin ve daha genel trendlerin politik

barometreleridir. Düşünce kuruluşlarının faaliyette bulundukları yeni düzlemi, 1974 OPEC petrol krizi, çevresel konuların görünürlüğünün artması ve daha sonra otoriter rejimlerin yıkılması, Avrupa Birliğinin gelişmeye, derinleşmeye ve genişlemeye devam etmesi, Sovyetler Birliğinin çöküşü ve ardından ulusların inşa ettiği yeni politik düzlem oluşturmaktaydı.

Düşünce kuruluşları McGann'e (2007:1) göre, 2000'li yıllardan itibaren, fikirler dünyası ile politika, ham bilgi ile amaca uygun bilgi, bilimsel araştırma ile politikaya uygunluk ve araç (medium) ile mesaj arasındaki bağlantıyı kurması açısından gittikçe daha fazla ihtiyaç haline gelmişlerdir.

2.4. Düşünce Kuruluşlarının Etki/Nüfuz Oluşturması

Düşünce kuruluşlarının işlevlerini nasıl yerine getirdikleri, etkilerinin ne olduğuna ilişkin sorular düşünce kuruluşları konusunun en önemli boyutlarından biridir. Düşünce kuruluşları belli yapılara nüfuz ederek, izleyicileri ve başta politika yapıcılar veya farklı düzeylerde karar alıcılardan oluşan hedef kitlesi üzerinde bir etki meydana getirerek kuruluş amaçları olan işlevlerini yerine getirmektedirler. McGann (2007:2), düşünce kuruluşlarının kamu politikası ve kamuoyu düşüncesi üzerinde meydana getirdikleri nüfuz, etkiyi birkaç farklı yoldan ölçmek için bazıları düşünce kuruluşunun kaynak büyüklüğünü, izleyicilerinin kapsamını ve politika yapıcılar tarafından uygulamaya konulan politika önerilerinin sayısını içeren bir dizi yol tespit ettiğini belirtmektedir.

Analistlerin ve politikacıların dikkati sadece düşünce kuruluşlarının bilgi sağlama işlevlerine değil onların sivil toplum veya üçüncü sektör olarak bilinen yapının önemli bir ögesini sağlama potansiyeline yöneliktir. Üçüncü sektör kavramı, kar –amaçlı özel sektör ve devlet sektörünün dışındaki kar –amaçlı olmayan hükümet dışı kuruluşları ifade etmektedir. Bu kuruluşlardan beklenen demokratikleşme sürecine katkı yapmaları ve vatandaşların kendi ihtiyaçları için eylem sorumluluğunu almalarını sağlamalarıdır (Weaver ve McGann, 2000:2). Düşünce kuruluşları, farklı disiplinlerde araştırmalar yürütmek, politika yapıcıları bilgilendirmek ve araştırma bulgularını halka duyurmak isteyen geniş bir özel örgütlenmiş araştırmacı gruplarını kapsamaktadırlar (Weaver ve McGann, 2000:3). Düşünce kuruluşları sadece politika araştırması, analizleri ve müdafiliği yapmaz. Onlar ayrıca eğitim, öğretim, konferans ve seminer, ağ oluşturma, pazarlama gibi etkinliklerde bulunur ve hükümet ve hükümet –dışı ajanlarla farklı türden

irtibat şekilleri geliştirirler. Kitap, dergi, gazete ve haber bültenleri hazırlar ve websiteleri kurarlar. Yine uzman değerlendirmesi, topluluk eğitimi, kamu tartışmalarına katkı sağlama, sivil toplumun kapasitesinin gelişmesini destekleme ve ağın gelişimine yardım etme gibi daha soyut faaliyetlerde de bulunurlar (Stone, 2000a:154).

Düşünce kuruluşları ve onların işleyişleri hakkındaki kendi deyimleri ile “tartışmalı” kitaplarının önsözünde Salas-Polas ve Murray (2017) düşünce kuruluşlarının ne olduğuna ilişkin geniş bir tanımdan hareket ettiklerini ve “iktidarın gözünden politik düşünceler dünyasına” baktıklarını, düşünce kuruluşlarının kime ait oldukları, onları kimin kullandığı, kimin onları kontrol ettiğine odaklandıklarını belirtiyorlar. Bunun için düşünce kuruluşu tanımlarını, standart olandan, cari süregiden “iktidar” ve “etki” ilişkilerinin düzenlenmesi, yeniden üretilmesi ve bazı nadir durumlardan bunlara karşı meydan okuma rollerini ele alacak şekilde genişlettiklerini ifade ediyorlar. Onların literatürdeki varolan tarafsız, nesnel, belli ilgi ve çıkarlardan uzak konumlarından, iktidar yapıları ile olan ilişkilerine odaklanan yeni bir perspektife geçtiklerini vurguluyorlar. Bu yaklaşımın da işaret ettiği yöne daha fazla ve derinden bakılması, literatürde düşünce kuruluşları ile ilgili boyutlara dair ama ve ancaklarla izah edilen konuların daha fazla öne çıkarılması ve merkezi hale getirilmesi onların güçleri ve gerçek “etki” oluşturma kapasitelerini ve iktidar aracı olma işlevlerini ortaya çıkarabilecektir.

Devlet sektörü dışında da Stone’a (2000a:156) göre, düşünce kuruluşları farklı izleyici gruplarını beslemektedir. Üniversitelerden öğrenciler, akademisyenler yayınlarını düzenli olarak kullanmakta, iş dünyasından yöneticiler, farklı organizasyonlardan bürokratlar, gazeteciler yani “*eğitimli halk*”, ticari birlikler ve din vaizleri, sivil toplum kuruluşları liderleri ve sosyal hareket aktivistlerinin aralarında bulunduğu üçüncü sektör entelektüelleri araştırmalarını sıklıkla takip etmektedirler.

Düşünce kuruluşlarının politika yapım sürecine sıkı bir şekilde nasıl ve niçin gömüldüklerini inceleyen Abelson ve Carberry’e (1997:680) göre, bütçelerinin büyüklüğü ve araştırma programları önemli derecede farklılık göstermesine karşın düşünce kuruluşlarının aynı amaçla, kamuoyunu ve kamu politikalarını etkilemekle motive oldukları görülmektedir. Aşırı –sıkı bürokrasileri ve ülke içi politika analiz kapasiteleri kısıtlı olan çok sayıda ülke, düşünce kuruluşlarına hükümet ihtiyaçlarına hizmet için imkân sağlamaktadır. Resmî kurumların bünyesinde yer alma veya atama suretiyle yönetilme bakımından bir düşünce kuruluşundan diğerine, ülkeden ülkeye,

bölgesel farklılık göze çarpmaktadır. Latin Amerika ülkelerinde özellikle liberal düşünce kuruluşları sisteme marjinal düşerken, buna karşın küçük bir grup elit düşünce kuruluşu Güneydoğu Asya'da hükümetleriyle çok yakın ilişkiler yürütebilmektedir. (Stone, 2000a:155). Çoğu kişi McGann'e (2007:4) göre, düşünce kuruluşunun esas sorumluluğunun meclis üyeleri ve idari birimlerin yönetimlerine politika önerisi sağlamak olduğuna inanmaktadır. Ancak düşünce kuruluşlarının; tartışma için mekân sağlamak, siyasal söylemler yoluyla gerçek sorunları kestirmek, kamu politikalarını şekillendiren sorunları tanımlamak, diğerlerine karşı çeşitli politika alternatifleriyle destek vermek ve politik görüş yelpazesini genişletmek gibi diğer işlevlerini de açığa çıkarmak gerekmektedir.

Bazı önemli akademisyenler Tromblay'a (2018:2-3) göre, düşünce kuruluşlarının 'fildişi kuleler' olmaktan daha ziyade pratik, politika merkezli bir etkiye sahip olduklarını belirtmektedirler. James A. Smith, James McGann ve Thomas Medvetz düşünce kuruluşları ve ev sahibi oldukları akademisyenlerin politika –yapım ekosistemiyle nasıl bütünleşmiş olduklarına dair farkındalığın gelişmesine önemli katkılar sağlamışlardır. Düşünce kuruluşları birçok yoldan politika –yapım sürecini etkileyecek şekilde pozisyon almışlar. Tromblay'ın aktardığına göre, McGann ve Sabatini, düşünce kuruluşlarının acil politik konular hakkında tavsiyelerde bulunabildikleri ve bu konulara ilişkin daha geniş çapta bir farkındalığı oluşturarak, aynı zamanda politika –yapım izleyicileri için medyada desteklenmiş mesajları politik konuları yorumlayarak temin edebildiklerini belirtmektedirler. Bu soyut etkileşimlere ilave olarak düşünce kuruluşları diğer kurumlara girişi sağlayan kanallar olarak da hizmet edebilirler. Tromblay, çatışan zıt ideolojileri olanlar da dahil olmak üzere kurumlar arası kısa süreli iş birliğine ve aynı zamanda kurumlar arası daha uzun vadeli personel hareketlerine Medvetz'in dikkat çektiğini; McGann ve Sabatini'nin kurumsal örtüşmenin ötesinde düşünce kuruluşlarının konuların tartışıldığı ağları kolaylaştırıcı olarak rol oynadıklarını tartıştıklarını aktarıyor. Bazı düşünce kuruluşları, siyasi eğilimleri herhangi bir zamanda muhalefette kalan uzman ve politikacılar için gerçekte bir 'stok deposu' (holding tanks) görevi görmektedirler.

Politik konuların, entelektüel çıktılarının içerik ve biçimlerinin düzenlenmesinde fonlamanın rolünün, iki araştırma bağlamı, üniversiteler ve düşünce kuruluşları üzerinden inceleyen Hernando ve Williams (2018:1-2) 'entelektüel müdahale' terimini, bilgilendirmeyi amaçlayan bir toplumsal konudaki tartışmaları, kitaplar, makaleler,

raporlar, bloglar, demeçler ve benzerleri ile aktaran kültürel eserler ve topluluklara atıfta bulunmak amacıyla kullandıklarını belirtmektedirler. Üniversite ve düşünce kuruluşları ‘mod 2’ bilgi üretim örgütlenmesinin baskısı altındadırlar. İki bilgi sosyolojisi kaynağının ilham verici olduğunu belirten Hernando ve Williams’a (2018) göre bunlardan birincisi Medvetz tarafından geliştirilen ekonomi, akademi, siyaset ve medya alanlarının düşünce kuruluşlarının sınırlarını belirlemek için geliştirdiği Bourdieucu çerçevedir. Medvetz, bilgi üreten örgütlerin amaçlarının çeşitli olduğunu ve bir alandaki konumlarının diğer alanlardaki aktörlerin onları nasıl algıladıklarını etkileyebildiğinin farkına varmanın zorunlu olduğunu vurgulamaktadır. Mesela, yüksek oranda bir kurumsal destek akademisyenler arasında kurumun güvenilirliğini zayıflatma riskine sebep olabilir ve bunun aksine çoğunlukla akademik üretime odaklanmış örgütler sıklıkla diğer alanlardaki katılımcılar tarafından politik olarak etkisiz ve yersiz oldukları için göz ardı edilmektedirler. İkinci bakış açısı, entelektüel sosyolojisindeki güncel gelişmelerden edinerek niyetlerinden daha ziyade entelektüellerin sosyal nitelikleri veya az veya çok sınırlandırılmış sosyal bir grup olarak normatif yönelimlerini anlama, dar kurumsal kökenlerini önemsemeksizin entelektüel ürünlerine ve etkilerine odaklanma ihtiyacını belirtir. Bu, bilgi üretim anlayışındaki ‘edimsel dönüş’ (performative turn), entelektüel müdahaleleri düşünmek için nitelikleri arayıp taramaktan daha ziyade kamusal bir tartışmada kimin bir uzman veya bir entelektüel sayıldığını belirlemenin gerekliliğine vurgu yapar (2018:2-3).

Son zamanlarda Plehwe vd. (2018:4) göre, ulus devletlere odaklanan karşılaştırmalı geleneksel birinci nesil düşünce kuruluşları literatürü değişmektedir. Bilim insanları hem ülke içinden hem de sınır aşırı politik araştırma ve danışmanlıkla ilişkili ulus –aşırı ağların (partizan) uluslararası düşünce kuruluşlarının yükselişine işaret ediyorlar. Politika oluşturma ve uluslararasılaşması politik uzmanlığın uluslararası arz ve talebini arttırmaktadır. Politika yapımında uzman etkisinin analizine ilişkin geleneksel yaklaşımların tersine düşünce kuruluşları çalışmaları, bilginin sosyal ve politik boyutlarına ve uzmanlığın sosyal ortak üretimine odaklanan “*muhakemeye dönüş*” (argumentative turn) ve bilim ve teknoloji çalışmaları tarafından biçimlendirilmektedir. Bu ortak üretim, politika uzmanları, siyasal partilerden aktörleri fakat aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarından, medya ve sermayeden aktörleri kapsamaktadır. Bu yaklaşım açısından, düşünce kuruluşları uzmanları basitçe ‘*iktidara gerçeği söyleyen*’ (speak truth

to power) veya bilim insanları ve karar –yapıcılar arasındaki ‘boşluğa köprü kurma’ olarak düşünülememektedirler. Eleştirel düşünce kuruluşu (network) analizi, hizmetler olarak tabir edilen ‘bilginin pazarlanması’ ve kesin politik yaklaşımların meşrulaştırılmasının, düşünce kuruluşlarının araçsallaştırılmasının farkında olmalıdır. Zararlı bilginin ‘şekillendirilmesi’ (shaping) ve bilginin manipülasyonu girişimleri geniş bir çeşitlilikte çevre, kamu sağlığı ve ekonomik politik çatışmalar dikkate alınarak çalışılıyordu. Düşünce kuruluşlarının stratejik kullanımına ilişkin bu tür endişeler ve güvenilirliğini baltalamak için ‘kanıt’ ve istenmeyen uzmanlık, ‘agnostoloji çalışmaları’ disiplinin gelişmesini sağlamıştır.

Belirsizlik hakkında sistematik akıl yürütme olarak da adlandırılabilen politik analizde “*muhakemeye dönüş*” (argumentative turn) Hansson ve Hadorn’a (2016:3-4) göre, pek çok araştırma girişiminden halen geliştirilen yeni bir yaklaşımdır. Muhakemeye dönüş, araştırmacılara karar analizleri için metot, felsefi içgörü ve muhakeme analizleri temeline dayanan yeni araçlar sağlamaktadır. Bu yöntemlerle, bilgilerin girdilerine (input) ilişkin daha yüksek taleplere bağlı olarak geleneksel metotların kullanılmadığı durumlarda (cases) karar desteği sağlanabilir. Felsefi analiz metotlarının ve özellikle savların (argument) analizinde büyük belirsizlik altında politik kararlar hakkında düşünmenin sistematize edilmesinde nasıl kullanılacağını gösterir. Politik analizde “*muhakemeye dönüş*”, karar desteği için “*genişletilmiş rasyonel yaklaşım*” sağlamaktadır. “*Muhakemeye dönüş*”ün avantajlarından biri karar desteği için çok sayıda yaklaşımı destekleyecek kadar geniş olmasıdır. Karar, düşünce sonrası varılan bir sonuç veya çözümdür. Karar bir hükme varmadır.

Politika ve planlanma argümanları (arguments) Fischer ve Forester’a (2002:3) göre, pratik (practical) ürünlerdir. Tanımlama, öngörme, değerlendirme, gündem oluşturma, sembolik güvence ve öneri test etmeyi kapsayan bir kerede birçok önemli rolü oynayabilmektedirler. Fakat bu argümanlar daima diğerleri tarafından eleştirilebilir olduklarını veya incelikte ilgilerini eldeki konulara yönlendirebildiklerini iddia ederler. Bu yüzden politik analiz ve planlamada muhakemeye dönüş, bizleri analistlerin ürettiği iddiaları “*doğru*” ve her taleplerini diğerleri gibi geçerli olarak kabul etmeden eleştirel olarak çalışmaya yönlendirir. Dolayısıyla pratikte muhakemeye odaklanmak görecelilere (relativists) bir zemin vermemektedir. Politik argümanların kanıtlarının kamuoyu testini karşılayamamasından her zaman olduğundan daha fazla şüphe edilmelidir. Politik

argümanları pazarlama konuşmalarından ayırt edemezsek onun “*analiz*” ismini hak etmeyen propaganda olduğunu dikkate almalıyız.

Bir cehalet (bilgisizlik) çağında yaşadığımızı kitabının önsözünde iddia eden Procter ve Schiebinge’r’e (2008) göre, nasıl ve niçin bu hale geldiğini anlamak önemlidir. Cehalet, kasıtlı ya da kasıtsız ihmal, gizlilik ve baskılama, belge tahribatı, sorgulanmayan gelenek ve sayısız doğal veya kaçınılabılır kültürel-politik seçicilik formları gibi mekanizmalar üzerinden, farklı ortamlarda üretilmekte ya da sürdürülmektedir. Agnotoloji, inşa edilmiş cehaleti çalışmaktadır. Bir odaklandığı nokta, var olabilmişken olmamış veya olması gereken fakat olmayan bilgiye ilişkindir fakat tüm cehaletlerin kötü olmadığını da bilmeliyiz.

Düşünce kuruluşlarına sınırlar tesis etmek kadar önemli olan başka bir konu Weaver ve McGann’e (2000) düşünce kuruluşlarının ne yaptığını anlamaktır. Düşünce kuruluşları birçok şey yaparlar ancak hepsi aynı şeyleri yapmazlar. Çoğu düşünce kuruluşunun *birinci* rolü, özellikle doktora başta olmak üzere sosyal bilimlerde üniversite temelli araştırmacılar tarafından yapılan tarzda politik problemler ve politik çözümlere ilişkin temel araştırmalar yürütmektir. *İkinci* rol olarak, çoğu düşünce kuruluşu hükümet görevlilerinin yakından ilgilendikleri acil politik kaygılara yönelik öneriler sağlamaktadırlar. Bu farklı düzeylerde ve yoğunluklarda olabilmektedir. Düşünce kuruluşları, medya ve politika yapıcılar için seminerler düzenler ve bilgilendirme toplantıları (brifing) organize edebilirler. Düşünce kuruluşlarının *üçüncü* rolü, sık sık hükümet programlarını değerlendirmektir. Böylesi araştırmalara örnek olarak askeriye tarafından kabul gören potansiyel iki silah sisteminden hangisinin bütçe harcamaları açısından daha verimli olduğunun araştırılması ve değerlendirilmesi verilebilir. Bu değerlendirmeler farklı biçimlerde olabilir ancak en önemlisi hükümet organları tarafından siparişe yaptırılan resmi çalışmalar olmasıdır. Düşünce kuruluşları sıklıkla acil politik öneriler ve temel politika araştırmaları gibi değerlendirme çalışmalarını halka, politika yapıcılara erişimlerini arttırmak amacıyla yayarlar. Düşünce kuruluşlarının gerçekleştirmesi olası dördüncü rolü, konu ağları ve fikirlerin değiş tokuşunu kolaylaştırıcılar olarak hizmet görmeleridir. Burada yazılı ürünlerden ziyade kişisel ilişkiler ve sözel alışverişler daha önemlidir. *Beşinci* rol olarak, düşünce kuruluşları hükümet için entelektüel işgücü tedarikçisi olarak veya iktidar dışı kalan politikacılar ve politika yapıcılar için enerjilerini toparlayacakları veya vakit öldürecekleri bir yer olarak

hizmet görebilirler. Düşünce kuruluşları ayrıca yeni nesil politika yapıcılarının eğitimlerine burs ve staj programlarla yardımcı olabilir. Düşünce kuruluşlarının *altıncı* ve son rolü, kadrolarının yazılı ve elektronik medya için politikalar ve güncel olayları yorumlamalarıdır. Düşünce kuruluşlarının yorumlama rolü habere konu olayların hem elitler hem de geniş halk kesimlerince görülme biçimini çerçevelemek amacıyla bir bakış açısı (perspective) verilmesidir (2000:5-6).

Muhafazakâr düşünce kuruluşlarının kamu politikasını etkilemedeki rolleri ve stratejilerini inceleyen Miller –Cribbs ve Cagle’a (2010:294-295) göre, 1960’lar sonrasında bu kuruluşlarının izledikleri başarılı stratejileri birisi, forumlar, konferanslar ve bahşedilen koltuklar ve profesörlüklerle sağlanan maddi destekle muhafazakâr düşünürlerin yükselişe geçmesidir. Muhafazakâr düşünce kuruluşlarının cesaretlendirmesiyle üniversitedeki ünvanlar(koltuklar) Heritage, Cato veya Bradley vakıflarına bağlı olan ve onların destekledikleri akademisyenlerle doldurulmuştur. Muhafazakâr düşünce kuruluşları aynı zamanda “*politik uygunluk*” (political correctness) ve “*liberal önyargı*”ya göre academia ve kampüsleri izliyorlar. Üniversite profesörlerinin bilimsel yaklaşımlarının aksine düşünce kuruluşlarına bağlı bilim insanları tarafsız olmadıkları gibi saldırgan politik uzmanlardır. Plehwe vd. (2018:1) göre, ekonomik tedbirler Avrupa’da genelde sağ politik kanattan düşünce kuruluşlarınca desteklenmektedir. Düşünce kuruluşu ağları merkez –sağ politik kuşağının fikirsel ve kişisel bağlantı ihtiyaçlarını karşılarlar. Düşünce kuruluşu ağlarında ulus –ötesi kilitlenmeler merkez –sağ gruplarda merkez –sol gruplara kıyasla daha yaygındır.

Pennsylvania Üniversitesi bünyesinde hazırlanan 2017 ve 2018 yılları Global Go To Think Tank Index Report’da (McGann, 2018:31-33; 2019a:31-33) küresel ölçekte düşünce kuruluşlarının sıralanma kriterleri tespit edilmiştir: Düşünce kuruluşlarının başkan ve yönetim kurullarından oluşan liderliklerinin kalitesi ve taahhütlerine bağlılıkları, personellerinin itibar ve kaliteleri, yapılan araştırma ve üretilen analizlerin hedef kitle için itibar ve kalitesi, seçkin akademisyenleri bünyesinde toplama ve elde tutma yetenekleri, akademik performans ve itibar, yayınlarının kalitesi, sayısı ve erişimi, araştırma ve programlarının politika yapıcılar ve diğer politik aktörler üzerine olan etkileri, politika yapıcılar nezdindeki itibarları, bağımsız araştırma ve analizler üretme taahhüdünde bulunma, kilit kurumlara erişim, kilit politik aktörleri toplantılarda toplayabilme, ortaklıklar ve etkin ağlar geliştirebilme becerileri, kuruluşun tüm çıktıları,

araştırma, politik öneri ve diğer ürünlerin kullanılması, kuruluşun bilgisinin yararlılığı, medyayı kullanma becerisi, medyada sahip olunan itibar, sosyal medya araçları dahil interneti kullanma becerisi, web sitesi ve dijital var olma, parasal kaynakların sağlanmasının seviyesi, çeşitliliği ve istikrarı, entelektüel işgücü ve finansmanın etkin yönetimi ve tahsisi, sözleşme şartlarını etkili olarak yerine getirebilen örgütlenme becerisi, yeni bilgi, yenilikçi politik öneriler veya politika üzerine alternatif fikirler üretmek için örgütsel beceri, politika yapım topluluğu ile akademik topluluk arasında bağlantı oluşturma becerisi, politika yapıcılar ile toplum arasında bağlantı oluşturma becerisi, politika yapım sürecine yeni sesler (fikirler) katma becerileri, politik ağlar ve konularda iz bırakma becerileri, topluma etki etme. Daha sonra bu kriterler, kaynak, kullanım/fayda, çıktı/ürün, etki göstergeleri olarak dört kategoride gruplandırılmışlardır (McGann, 2018:34). Bu kriterlerle 2018 düşünce kuruluşları indeksi dört aşamada tamamlanmıştır: 8.100’ü aşkın düşünce kuruluşu, Dünya genelinde, gazeteciler, politika yapıcılar, kamu ve özel bağışçılarından oluşan yaklaşık 12.800 kişiye *adaylık için çağrı* yapılması; *hakem ve uzmanlarca sıralamalarının* yapılması; *uzman anketlerinin* tamamlanması; ve *listlerin 31 Ocak 2019’da yayınlanması* (McGann, 2019a:30).

İkinci bölümün “giriş”inde işaret edildiği gibi Türkiye’deki düşünce kuruluşlarının sıralamalarında bazı hatalar, özensizlikler sözkonusu olsa da Dünya genelinde 8.100 düşünce kuruluşu, 12.800 hakem ve uzmanla yapılan bu sıralamaların zorluğu açık olup, hatalar kısmen anlaşılabilir durumdadır. Özellikle tespit edilen kriterler genellikle nitel özellikte olsa da bir düşünce kuruluşunu değerlendirmek açısından oldukça kullanışlı görünmektedirler. McGann (2018;2019a) ilgili dönem raporlarında bu kriterlere dair geniş açıklamalar ve indekslerinin altyapısına ve bu sıralamalara niçin güvenilmesi gerektiğine dair değerlendirmeler yapmaktadır. Bu tezde, ilgili raporlarda tespit edilen bu kriterler uyarlanarak, Türkiye’de düşünce kuruluşları hakkında bilgi edinmenin zorluğu da dikkate alınarak, oldukça sadeleştirerek hukuki yapı, gelir, entelektüel işgücü, etkinlikler ve yayınları gibi diğer faaliyetlerini kapsayan dört kritere dayalı olarak **Tablo 6** oluşturulmasında kullanılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRKİYE’DE DÜŞÜNCE KURULUŞLARI

3.1. Giriş

Düşünce kuruluşları, bilgi temelinde kurumsallaşmış, siyasal yönetimlerden kısmen özerk olmaları yönüyle başlangıçları, Platon’un *Akademia*, Aristoteles’in *Liseum*, İskenderiye’deki *Museum*, Abbasiler dönemindeki darüşşifalar (hastahaneler), rasathaneler (gözlemevleri), beytülhikmeler (bilgelikevleri) ve medreseler (Adıvar, 1987; Kaya,1992) gibi bilim, araştırma ve düşünce merkezlerine kadar geriye götürülebilir. Bu yapılar aynı zamanda üniversitelerin de ilk örnekleri sayılmaktadır. Yine 17. Yüzyıldan itibaren görülen ve Aydınlanmaya giden yolu açan kapalı bilimsel bir hareketten doğan derneklerle olan benzerliklerinden de bahsedilebilir. Bu dönemde Roma’da Galileo’nun üyesi olduğu *Accademia Dei Lincei* (1603), 17. Yüzyıl ortalarında Floransa’da Medici Dükünün himayesinde kurulan *Accademia Del Cimento* (1657) (Deney Akademisi) yine Fransa’da *Academie Française* (1635) ve Montmor Akademileri (Westfall, 2000:129-130) bu anlamda akla gelebilir. Bahsedilen bilimsel derneklerin düşünce kuruluşları ile benzer yönü, öncelikle ilk dönemlerinde genel bilimsel kabuller ve yapılar dışında heretik² yapılar olmalarıdır. Ancak dünyada genel olarak düşünce kuruluşlarının ilk örnekleri kabul edilen kuruluşların ABD’de 1900’lerde ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Türkiye’de ise yarım asırlık bir geçmişe sahip olup özellikle son 15-20 yılda sayıları ve görünürlükleri önemli oranda artmıştır.

Günümüz düşünce kuruluşları tanımına uygun en eski kuruluşlarının ABD’de Brookings Institution (1916) ile RAND Corporation (1948) kabul edilmesine karşın Türkiye’de genel olarak TESEV (1960) en eski düşünce kuruluşu kabul edilmektedir. ABD düşünce kuruluşlarının faaliyet alanları geniş bir yelpazeyi oluşturmalarına karşın Türkiye’de düşünce kuruluşları daha dar bir çerçevede genellikle dış politika, güvenlik ve güvenlikle ilişkili konularda faaliyet göstermektedirler. Türkiye’de kaç düşünce kuruluşunun bulunduğu sorusuna halen net bir cevap vermenin imkânı yoktur. Sayılarının yaklaşık otuz civarında olduğu tahmin edilmektedir (Güvenç, 2007:142). Aras vd. (2010:54) tespitlerine göre, düşünce kuruluşları sektörü Türkiye’de halen sınırlı büyüklükte ancak gelişmekte olan bir sektördür. Büyük çoğunluğu İstanbul ve Ankara’da olmak üzere, üniversitelerin bünyesinde bulunanlar hariç, alanda bilinen, aktif ve etkili

² Kabul edilmiş bir inanç veya doktrinden farklı görüşte olan. (<https://www.merriam-webster.com/dictionary/heretic>, erişim tarihi: 17.12.2018).

30-40 araştırma kuruluşu bulunmaktadır. Ancak bu çalışmanın yapıldığı tarihte tespit edilerek **Tablo 6**'da listelendiği şekilde üniversite bünyesinde kurulanlar hariç olmak üzere Türkiye'de 53 tane düşünce kuruluşu bulunmaktadır.

Türkiye'de düşünce kuruluşlarına ilişkin literatüre baktığımızda aşağıdaki tespitlerin yapılması mümkündür:

- Think tank kavramının Türkçe karşılığı üzerinde henüz bir uzlaşma sağlanamamıştır.
- İlk Türk düşünce kuruluşunun hangisi olduğu ve başlangıç tarihinin ne olduğundan uzlaşılamamıştır.
- Düşünce kuruluşu olarak ortaya çıkan ancak aralarında ciddi farklılıklar bulunan kuruluşlardan hangilerinin düşünce kuruluşu olduğuna ilişkin kriterlerde belirsizlikler mevcuttur.
- Düşünce kuruluşlarının karar alma süreçlerine nasıl etki ettiklerine ilişkin tartışmalar yapılmaktadır.
- Düşünce kuruluşunun ne olduğu, rolünün ve sınıflandırmasının ne olduğu tartışılmaktadır.
- Türkiye'nin siyasal yapısının düşünce kuruluşlarına etkisinin “ne” ve “nasıl” olduğu, genel olarak destekleyici mi yoksa engelleyici mi olduğu tartışılmaktadır.
- Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının isimlerinde yaygın olarak kullanılan “strateji”, “stratejik araştırma” ve “stratejik araştırma kültürü” kavramlarının anlamı, önemi ve başkaca kullanıldığı bölge ve ülkeler hakkında devam eden eleştiriler ve tartışmalar bulunmaktadır.
- Düşünce kuruluşlarının farklı disiplinler temelinde değil bilimler arası (interdisipliner, transdisipliner) yaklaşım temelinde araştırmalar yapması gerektiği tartışılmaktadır.
- Yeni bilgi üretimi ile düşünce kuruluşlarının ilişkisi tartışılmaktadır.
- Özellikle muhafazakâr eğilimli düşünce kuruluşlarında bilimin yerleşmesi ya da milli bilim vurguları yapılmaktadır. Bunun bilimin evrenselliği ilkesiyle ilişkisi tartışılmaya değerdir.
- Düşünce kuruluşlarında çalışanların mesleklerini adlandırma ve konumlandırma çabaları, mesleklerinin zorluklarının ne olduğu tartışılmaktadır.

- Düşünce kuruluşlarının farklı sorunları bulunduğu, etki ve nüfuz oluşturmalarına etki eden bu sorunlar ve çözümlerine ilişkin tartışmalar yapılmaktadır.
- Ülkelerin gelişmişlik durumu ile düşünce kuruluşlarının gelişmişliği arasında ilişki kurulmakta ve bunun düşünce kuruluşlarının etkili olmalarında belirleyici olduğu ileri sürülmektedir.

Tezimizin konusu genelde düşünce kuruluşları, daha özelde diğerleri ile kıyaslamalı bir şekilde Türkiye’de muhafazakâr kesimde yer alan düşünce kuruluşlarıdır. Türkiye literatüründe, liberal –muhafazakâr veya Ankara –İstanbul merkezli düşünce kuruluşları arasında bir ayırım yapılabilmektedir. Analiz ve önerilerde Türkiye perspektifine yapılan vurgu düşünce kuruluşları bağlamında giderek daha fazla konuşulan bir gündem maddesi olmuştur. Günümüzde yaşanan bu tartışma giderek bir saflaşma halini almaktadır (Güvenç, 2006:172). Jacques vd. (2008:355), ABD’deki muhafazakâr düşünce kuruluşlarının, kâr amaçlı olmayan, kamu politikalarını araştıran, ‘serbest girişim’, ‘özel mülkiyet hakları’, ‘yönetimin sınırlandırılması’ ve ‘ulusal savunma’ gibi temel muhafazakâr düşünceleri destekleyen örgütlenmeleri savunan kuruluşlar olduklarını belirtmektedir.

3.2. Türkiye’de Düşünce Kuruluşlarının Genel Görünümü

Çalışmanın başlangıcından itibaren amaç, Türkiye’de düşünce kuruluşlarının sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel boyutlarıyla konumlarının ortaya koyabilmek ve üstlendikleri işlevleri ne derece yerine getirdikleri/getirebildiklerini araştırmak olmuştur. Ancak bu araştırmanın birçok zorlukları bulunmaktadır ve bu zorluklara gerekli durumlarda değinilmektedir. Dile getirilen bu zorluklar, düşünce kuruluşları açısından da öneri şeklinde de anlaşılabilir. Bu anlamda öncelikle vurgulanması gereken husus, Türkiye’de genel olarak düşünce kuruluşları, üzerlerinde değerlendirme ve yorum yapılabilecek hususlarda yeterli bir açıklık ve şeffaflığa sahip olmadıklarıdır. Tanımlanmalarını, ilişki ve irtibat durumlarını, etkinlik derecelerini açıklayan ve bunlar üzerinden yorum yapmaya imkân sağlayacak bilgilerin tanıtımlarında, websitelerinde ve diğer açık kaynaklarında genel olarak bütünüyle yer almadığı görülmektedir. Bunun istisnaları vardır ve kendilerine uluslararası literatürde yer bulmakta ve düşünce kuruluşları endekslerinde sıralamaya girebilmektedirler. Liberal Düşünce Topluluğu ve TEPAV buna ilişkin iki örnek olarak verilebilir (Stone, 2000a:155; 2015:807). Uluslararası endekslerde yer almalarına etki eden bu hususlara daha fazla dikkat

edilmesinde yarar bulunduğu değerlendirilmektedir. Bu anlamda aşağıda yer alan **Tablo 6**, Türkiye’de faaliyet gösteren Türkiye orijinli olan tüm düşünce kuruluşlarını kapsayan bir tablo olarak, haklarında değerlendirme ve yorum yapmaya imkân verecek bilgileri kapsayacak şekilde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak yine **Tablo 6**’da da görüldüğü üzere birkaç istisna haricinde düşünce kuruluşlarına ilişkin bilgilerin kendilerine ait açık kaynaklardan sağlanması mümkün olamamıştır. Düşünce kuruluşlarının öncelikle web sayfalarından ve diğer açık kaynaklarından elde edilebilen bilgiler temelinde yaptığımız **Tablo 6**’daki veriler incelendiğinde birçok düşünce kuruluşu hakkında yeterli açık bilginin bulunmadığı, değerlendirmelerine esas teşkil eden verilerin yer almadığı görülebilmektedir.

Kendi açık kaynakları esas alınarak yapılan **Tablo 6**, düşünce kuruluşlarının “*araştırma alanları*”; “*hukuki yapıları*”, “*irtibat/iltisak durumları*” (hukuki yapıları); etki ve nüfuz kullanmalarının göstergeleri olabilecek “*personel*”, “*gelir durumları*”, “*medya görünümü*”, konferans, kongre, sempozyum, panel ve raporlar gibi “*diğer etkinlikleri*” ve bunların dikkate alındığı göreceli “*etkinlik düzeyi*”; ve “*açıklama*” sütunlarından oluşmaktadır. Bu sütunlar oluşturulurken bazı varsayımlardan hareket edilmiştir. Bu anlamda düşünce kuruluşunun hangi statüde kurulduğu, dernek, vakıf veya işletme alternatiflerinden hangisine tabi olduğu, vergi muafiyet ve bağışıklıklarının bulunup bulunmadığı, faaliyetlerinin nelerden ibaret olduğu, entelektüel işgücünün niteliği ve niceliği, araştırma yaklaşımlarının ne olduğu gibi hususların düşünce kuruluşlarının etki ve nüfuz meydana getirebilme kapasiteleri bakımından önem taşıdığı varsayılmıştır. Gelir kaynaklarının yeterli olması ve çeşitliliğe sahip olmasının araştırma gündemlerini belirlemede kendilerine kısmen bir esneklik sağlayacağı varsayıldığından buna ilişkin bilgiler araştırılmış ve **Tablo 6**’ya yansıtılmaya çalışılmıştır. Medya görünümlerinin sıklığına ve diğer etkinlikleri olarak sempozyum, kongre, panel ve raporlara ilişkin araştırmalar da yapılmış ve ilgili sütuna yansıtılmıştır. Aktivlik düzeyleri bu veriler dikkate alınarak göreceli bir yaklaşımla derecelendirme yapılarak belirlenmeye çalışılmıştır. Açıklamalar kısmı da benzer bir çalışma ve göreceli bir yaklaşıma göre oluşturulmuştur. Mümkün olduğunca sade, anlaşılabilir kriterler ve standart kelimelerle değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır. Elde edilen bilgilerin belli bir standartta olmaması, çoğu bilgilerin elde edilememiş olması gibi handikaplardan da kaynaklı olarak göreceli ve kısmen sübjektif değerlendirmeler yapılmıştır. Fenomenolojik bir çalışmada

bu açıklamaların yapılması gerektiği açıktır ve bu nedenle tarafımızdan yapılan kısmen sübjektif ve göreceli açıklamaların hangi hususlarda olduğu ve karşılaşılan sıkıntılar buraya açıklıkla yazılmıştır.

Tüm kısıtlamalara, göreceli ve sübjektif değerlendirmelere karşın yapılan tablonun (**Tablo 6**) tezimizin çalışıldığı dönemde Türkiye’de düşünce kuruluşları sektörünün genel ve sade bir toplu görünümünü sağladığı için değerli ve yapılacak başka çalışmalara ilk verileri sağlaması açısından önemli olduğunu belirtmek gerekir. Yoğun bir zaman ve emek gerektiren bu tablo bu nedenle ve gereken titizlik içinde yapılmaya çalışılmıştır.

Yapılan **Tablo 6** çalışması neticesinde bazı sonuçlara ulaşılmıştır. En başta tekraren belirtilmesi gereken düşünce kuruluşlarının kendi aralarında kendilerini tanımlama konusunda bir standartlarının bulunmadığıdır. Dernek, şirket ve vakıf kanuni şekillerinden birinde veya bunların bir melez terkininde örgütlenme seçenekleri haricinde tüzel bir kişilik elde edeceklerse başka bir seçenekleri bulunmamasına rağmen, çoğu düşünce kuruluşunun açık kaynaklarda buna ilişkin bilgiyi paylaşmadıkları tespiti yapılabilir. Açıkça vakıf ve şirket olduklarını belirten birkaç düşünce kuruluşunun haricindeki tüm diğerlerinin tabi varsa bir tüzel kişilikleri, dernek statüsünde kuruldukları anlaşılmaktadır. Tabi bu bilgiler bulunmadığında “*vergiden muafiyet ve bağışıklık*” durumlarına ve filantropi (yardımseverlik) kapsamında bir ayrıcalık durumlarının varlığı ya da yokluğuna ilişkin bir veriye çoğu zaman erişilememektedir. Medya araçlarını çoğunlukla yeterli bir etkinlikte kullanmadıkları ve diğer çalışmalarına erişim sağlayacak bilgilere yeterince yer vermedikleri tespiti de yapılabilir. Bu durum varsa çalışmalarının yeterince bilinmesini ve daha fazla görünüm kazanmasını olumsuz etkilemektedir. Sosyal medya araçları da dahil medyanın farklı alanlarını popülerlik ve bilinirliklerini arttırmak ve kamuoyu ile irtibat sağlamak açısından genellikle etkili kullanmadıklarından bahsedilebilir. Bu tespitler daha evvel belirttiğimiz kısmen sübjektif ve göreceli tespitlerimizin yanında daha objektif kriterlere dayanan tespitlerimizin bir kısmını oluşturmaktadır.

Çok genel olarak **Tablo 6** çalışmasında düşünce kuruluşlarının liberal, İslami, milliyetçi, muhafazakâr, sol gibi genel ideolojik eğilimleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu anlamda yapılan tespitler, düşünce kuruluşları ile meydana getirilmek istenen “etki”nin şekli ve yönü hakkında bir fikrin oluşmasına imkân verebilmektedir. Bu tespitler aynı zamanda, “etki” ve “iktidar” ilişkisi boyutuyla toplumsal iktidar bloklarına

ve onların çabalarının yoğunluk ve yönüne de ışık tutabilmektedir. Bir iki istisna haricinde düşünce kuruluşları bu yöndeki eğilimlerini açıkça belirtmekten ziyade göstergelerle yansıtmayı tercih etmektedirler. Eğilimlerini yansıtan farklı göstergelere, gerek websiteleri, bu sitelerde kullanılan dil dahil göstergelere ve oradaki tanıtımlarına gerekse de görüş yazıları ve raporları dahil yayınlarına, yayınlarının başlık ve konularına bakılmıştır. Yine bağlı oldukları vakıf, dernek vb. bir üst yapı varsa ona, kurucularının kamuoyunda bilinen kimliklerine, araştırmalarına ve etkinlikleri ile bu etkinliklerine katılım sağlayanlar kişilerin profilleri gibi diğer göstergelere bakılmıştır. Böylece tespit edilen ideolojik eğilimler, bu kuruluşlarının irtibatlı oldukları toplumsal kesimleri ön görmeye imka sağlamakta ve daha geniş Türkiye toplumsal iktidar bloklarının bir görüntüsü ortaya koymaktadır.

Çalışma konuları bakımından **Tablo 6**'da görüleceği üzere, genel olarak Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının genel konuları çalıştıkları görülmektedir. Buradan hareketle uzmanlaşmanın bir iki düşünce kuruluşu ile sınırlı kaldığı söylenebilir. Bu uzmanlaşmaya ilişkin örneklerden biri İran Araştırmaları Merkezi (İRAM) olabilir. Ancak kurumsallaşma ve etkinlikleri düzeyleri bakımından açık kaynaklarında yeterince bir bilgi bulunmamaktadır. Pensilvania Üniversitesi Düşünce Kuruluşları ve Sivil Topluluklar Programı 2017 ve 2018 yılı düşünce kuruluşları indeksinde Türkiye'de enerji ve kaynak politikaları, çevre politikaları, yurtdışı sağlık politikaları, küresel sağlık politikaları, şeffaflık ve yönetim alanlarında Türkiye'de hiçbir düşünce kuruluşunun yer almadığı görülmektedir (McGann, 2018;2019a). Bu konulardan enerji ve kaynak politikalarını çalışan genelde muhafazakâr eğilimde; çevre, sağlık ve şeffaflık konularını çalışan liberal ve sol eğilimde düşünce kuruluşları bulunmakla birlikte bu konularda kendilerine listelerde yer bulamamışlardır.

Tablo 6 : Türkiye’de Düşünce Kuruluşları

ADI	ARAŞTIRMA ALANLARI	İRTİBAT/ İLTİSAK (Kendilerine Göre)	ETKİLİLİK/ETKİNLİK DURUMLARI					AÇIKLAMA
			PERSONEL	GELİR DURUMLARI	MEDYA GÖRÜNÜM	DİĞER ETKİNLİK	AKTİFLİK DÜZEYİ	
Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Ankara (2005) www.setav.org	Siyaset, dış politika, ekonomi, toplum ve medya, güvenlik, hukuk ve insan hakları, strateji araştırmaları, eğitim ve sosyal politikalar, toplum ve kültür, Avrupa araştırmaları	Vakıf (BK'ncu Vergi Muafiyeti var) Bilimsel standartlar ve partizan olmama vurgusu var.	75 kişilik kadro	Vakıf gelirleri	TRT’de düzenli, diğer kanallarda sıklıkla	Konferans sempozyum panel ve raporlar	Çok Yüksek	Kurumsallaşma yüksek. Siyasete entelektüel işgücü aktarıyor. Muhafazakâr Ak Parti çizgisinde.
Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) İstanbul (1961) www.tesev.org	Demokratikleşme, iyi yönetim, dış ilişkiler, sosyal eşitsizlikler ve kapsayıcılık, sürdürülebilir kalkınma	Vakıf (BK'nca Vergi Muafiyeti var) İrtibat/iltisak bilgisi yok	17 kişilik kadro	Vakıf gelirleri Uluslararası sağlanan fonlar	Aralıklarla	Konferans seminer panel ve raporlar	Çok Yüksek	Büyük sermaye kesimine (Kurucusu, Nejat F. Eczacıbaşı) yakın.
Dış Politika Enstitüsü (DPE) Ankara (1974) ww.foreignpolicy.org.tr	Avrupa Birliği, Kıbrıs, Akdeniz, Balkanlar, Kafkaslar gibi konular yanında Türk Dış Politikasının hedefleri	Vakıf	9 kişilik kadro	Vakıf gelirleri	Aralıklarla	Dergicilik ve raporlar	Çok yüksek	İlk düşünce kuruluşlarında n biri
Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (EDAM) İstanbul (K.Yılı Bilgisi yok) http://edam.org.tr/	Dış siyaset ve güvenlik, Türkiye-AB ilişkileri, Enerji ve iklim değişikliği politikaları, Ekonomi ve küreselleşme, Siber politikalar	Hukuki kişilik (dernek, vakıf vb.) bilgisi yok.	16 kişilik kadro Proje bazlı geçici personel	Amaçlarıyla ilgili proje bazlı fonlar, kurumsal bağışlar ve ilgili ödenekler	Aralıklarla	Toplantı ve raporlar	Çok Yüksek	Global Go To Think Tanks Index’te uluslararası sıralamaya girebilen birkaç kuruluştan biri.

Tablo 6 devam

Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) İstanbul (1999) https://asam.org.tr	Politik, ekonomik, sosyal, teknolojik, demografik, güvenlik, hukuki ve tarihi altyapılar	Vakıf (BK Vergi Muafiyeti Yok) Bir İrtibat belirtilmiyor.	Bilgi yok	Vakıf gelirleri	Aralıklarla	Konferans seminer, panel vs. Kitap ve raporlar.	Yüksek	Milliyetçi çizgide. T.C. kuruluş ilkeleri, millî çıkar vurgusu var.
Güney Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (GASAM) İstanbul (2004) https://gasam.org.tr	Dış Politika, İç Politika, Eğitim ve Kültür, Güvenlik Politikaları, Ekonomi, Enerji, Sosyal Hizmetler ve Sosyal Politikalar	Vakıf (BK Vergi Muafiyeti Yok) Bir irtibat belirtilmiyor.	21 Kişilik Kadro	Bilgi yok	Nadir	Konferans seminer, panel vs.	Normal	Kurucuları (Ali Şahin, Cemal Demir ve Kahraman Emmioğlu) itibarıyla İslami kesime yakın.
Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) Ankara (2014) www.tepav.org.tr	Anayasa, ekonomi, ABD, AB çalışmaları, bölgesel, mali izleme, sosyal politika çalışmaları, Kıbrıs, Kafkasya çalışmaları	Vakıf (BK Vergi Muafiyeti Yok) Objektiflik, akademik etike vurgu var	50 kişilik Kadro	Vakıf gelirleri TOBB desteği	Aralıklarla	Konferans, seminer, panel vs.	Çok yüksek	TOBB'un desteklediği kurduğu düşünce kuruluşu.
Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM) Ankara (1995) http://sam.gov.tr	Türk dış politikasında karar alma mekanizmalarında görev yapanlara ilgili konularda bilimsel ve entelektüel danışmanlık ve geleceğe yönelik bir perspektif sağlamak	T.C. Dışişleri Bakanlığına resmi kuruluştur.	12 kişilik kadro	Kurum resmi ödenekleri	Nadiren	Konferans, seminer, panel vs.	Yüksek	Faaliyet konuları Dışişleri Bakanlığının taleplerine bağlı.
Liberal Düşünce Topluluğu (LDT) Ankara (1996) www.liberal.org.tr	İnsan hakları, ekonomik özgürlükler, eğitim politikaları, din ve hürriyeti araştırmaları, çevre politikaları, hukuk politikaları	Dernek STK tipi kuruluş Siyasî partilerden	10 kişilik kadro	Dernek ve yayıncılık gelirleri	Aralıklarla	Panel konferans ve raporlar	Çok yüksek	Müdafi tipte düşünce K. Başkan ve bazı üyelerinin kamusal bilinirliği var

Tablo 6 devam

		bağımsızlık vurgusu var						
İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV) İstanbul (1965) www.ikv.org.tr	AB ve Türkiye-AB ilişkileri	Vakıf	18 kişilik kadro	Vakıf gelirleri	Aralıklarla	Konferans panel ve raporlar	Çok yüksek	İstanbul Ticaret Odası ve İstanbul Sanayi Odası'nın ortak girişimi.
Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) Ankara (2009) www.orsam.org.tr	Ortadoğu sosyal, ekonomik ve siyasi gelişmelere yönelik çalışmalar yapmakta ve bunları kamuoyuna sunmak. Bölgesel uzmanlaşmayı hedefliyor.	Hukuki kişilik (dernek, vakıf vb.) bilgi yok. Tarafsız ve kâr amacı gütmeyen vurgusu var.	15 kişilik kadro	Bilgi yok	Nadiren	Panel, konferans ve raporlar	Orta	Uluslararası ağlar, The Strategic Studies Network, Euromesco üyelikleri var.
Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı (KÖKSAV) Ankara (1991) www.koksav.org.tr	Türk dilini, tarihini, düşüncesini, hayat tarzını, kültürünü, diğer milletler, topluluklarla ilişkilerini bilimsel yöntemlerle incelemek ve araştırmak.	Vakıf (BK Vergi Muafiyeti Yok) STK vurgusu var	22 kurucu üyeleri var	Vakıf gelirleri	Aralıklarla	Panel, konferans ve raporlar	Orta	Milliyetçi yönelime sahip. Irak Türkmenleri ile irtibatlı.
Uluslararası Stratejik Tahlil ve Araştırmalar Merkezi (USTAD) Mardin (2011) www.ustad.org.tr	Eğitsel, Düşünsel faaliyetler, Sosyal-Kültürel, Sivil İnisiyatif Çalışmaları, Uluslararası İlişkiler, Çevre, Hukuk, Sanayi, Bilim- Teknoloji, Bölgesel, Ulusal Güncel Konular	Hukuki kişilik (dernek, vakıf vb.) bilgisi yok. STK vurgusu var	Bilgi yok	Bilgi yok	Bilgi yok	Raporlar	Düşük	Raporlarında işlenen konular ve şekli itibarıyla Muhafazakâr Ak Parti çizgisinde.
Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) İstanbul (2004)	Afrika, Asya, Avrupa, Latin Amerika ve Karayipler ile Kuzey Amerika bölge bazında; güvenlik kuşağı olarak Balkanlar, Orta Doğu , Akdeniz ve Karadeniz –	Hukuki kişilik (dernek, vakıf vb.) bilgisi yok.	11 kişilik kadro	Bilgi yok	Aralıklarla	Sempozyum, konferans, panel ve raporlar	Çok yüksek	Ak Parti ve bürokratlarla ilişkili görünüyor. Uluslararası ağ, the

Tablo 6 devam

www.tasam.org/tr	Kafkas; Türk ve İslam Dünyası, kimlik alanları olarak çalışmaktadırlar.							Strategic Studies Network üyesi.
21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü (21YYTE) Ankara (2006) www.21yyte.org	Türkiye ve Türk Dünyası ile ilgili konuları kapsayacak şekilde stratejik araştırma ve çalışmalar yapma	Vakıf (BK Vergi Muafiyeti Yok)	15 kişilik kadro	Vakıf gelirleri	Aralıklarla	Panel, konferans ve raporlar	Yüksek	Milliyetçi çizgiyede. Türkiye ve Türk Dünyası'nda Birlik Vakfı kuruluşu
Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı İstanbul (1985) www.marmaragrubu.org	Ülkenin ekonomi, demokrasi, güvenlik konularındaki sorunları üzerinde düşünmek, akılcı ve bilimsel çözümler üretmek kamuoyu ile paylaşmaktır.	Vakıf STK tipi düşünce kuruluşu	13 kişilik kadro	Vakıf gelirleri BM ve uluslararası kuruluşlarda partnerlik, gözlemcilik.	Nadiren	Konferans Toplantı ve raporlar	Çok yüksek	Büyük iş alemine (Onursal başkan Jak Kamhi) yakın.
Sahipkiran Stratejik Araştırmalar Merkezi (SASAM) Ankara (2012) http://sahipkiran.org	Ülke sorunları, yerel sorunlar ve yurtdışında yaşayan vatandaşların sorunlarına yönelik araştırma ve incelemeler yapmak	Dernek	45 kişilik gönüllü kadro	Dernek gelirleri	Nadiren	Söyleşiler ve raporlar	Düşük	Çizgisini belirlemek zor. Milliyetçi muhafazakâr eğilimin göstergeleri var
İran Araştırmaları Merkezi (İRAM) Ankara (2016) www.iramcenter.org/	İran ve çevresi ile ilgili araştırmalar yapmak	Hukuki kişilik (dernek, vakıf vb.) bilgisi yok.	13 kişilik kadro	Bilgi yok	Arasıra	Konferans, raporlar	Orta	İran'daki konjoktürel gelişmelere göre medya görünürlükleri artmaktadır.
Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi (TURAN –SAM) Kars (2007)	Türk Devletler Topluluğunun kurulup bütün Dünya Türklerinin üstün refah seviyesine erişmeleri için çalışmak	Hukuki kişilik (dernek, vakıf vb.) bilgisi yok.	4 kişilik kadro	Bilgi yok	Bilgi yok	Raporlar	Düşük	Kars Kafkas Üniversite iletişim adresleri olarak belirtilmiş.

Tablo 6 devam

ww.turansam.org								
Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) Ankara (2009) www.sde.org.tr	İç ve dış politika, ekonomi, savunma ve güvenlik, tarih ve hafıza	Vakıf	12 kişilik kadro	Vakıf gelirleri	Aralıklarla	Raporlar	Düşük	Kadrosu Muhafazakâr Ak Parti çizgisine yakın isimlerden oluşuyor.
Adaleti Savunalar Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASSAM) İstanbul (2014) www.assam.org.tr/	İslam dünyası ve iş birliği imkanları	Dernek	19 kişilik kadro	Dernek gelirleri	Aralıklarla	Bilgi yok	Düşük	Başkanları Cumhurbaşkanı danışma Adnan Tanrıverdi.
Birlik Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİRSAM) İstanbul (2014) http://birsam.org/#	Türk İslam Dünyası, Gençlik araştırmaları, Türk Ermeni Barış Araştırmaları, Enerji Politikaları, İslamofobi ve hak ihlalleri araştırmaları, medya, güvenlik bilimleri.	Hukuki kişilik (dernek, vakıf vb.) bilgisi yok.	12 kişilik kadro	Bilgi yok	Nadiren	Raporlar	Düşük	Amblemleri ve yapılan açıklamalar, etkinliklerine katılanların profili Ak Parti çizgisine yakın görünmekte.
Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi (TÜRKSAM) Ankara (2004) turksam.org/	Enerji, terör ve etnik çatışmalar, ittifak ilişkileri, savunma ve güvenlik, çevre ve iklim değişikliği	Hukuki kişilik (dernek, vakıf vb.) bilgisi yok.	28 kişilik kadro	Bilgi yok	Sıklıkla	Raporlar	Orta	Milliyetçi çizgide (Kurucusu Sinan Oğan) görünüyor.
Yeni Türkiye Stratejik Araştırmalar Merkezi (YTSAM) Ankara (2013)	Yeni Türkiye, demokrasi ve insan hakları, uluslararası ilişkiler, Ortadoğu Balkanlar Kafkaslar, Ermeni, İslam	Şirket statüsünde	55 kişilik kadro	Şirket gelirleri	Aralıklarla	Kitap yayınları	Orta	AK Parti iktidarına (Kurucusu Hasan Celal Güzel) yakın.

Tablo 6 devam

www.yeniturkiye.com/	araştırmaları, Türk dünyası, Türk kültürü, milli güvenlik ve strateji, ekonomi, sosyal, siyasal araştırmalar							
Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (ESAM) Ankara (1969) www.esam.org.tr/	Ekonomik ve sosyal araştırmalar yapmak, sosyal sorunlara çözüm üretmek, stratejiler geliştirmek ve ülkenin maddi ve manevi kalkınmasına katkı sağlamak	Dernek	7 kişilik kadro	Dernek gelirleri	Nadiren	Kongre, panel ve raporlar	Orta	Kurucu üyelerin kimliklerinden dolayı Saadet Partisi ile ilişkili görünüyor
Sosyal Ekonomik ve Kültürel Araştırmalar Merkezi (SEKAM) İstanbul (1993) ww.sekam.com.tr/	Aile, Kadın, Gençlik, Toplum ve Siyaset Araştırmaları, Sosyoloji, İktisat, Hukuk, Tarih, Demografik Yapı, Teknoloji, Dış Politika ve Uluslararası İlişkiler	Hukuki kişilik (dernek, vakıf vb.) bilgisi yok. Bağımsızlık ve özerklik vurgusu var	11 kişilik kadro	Bilgi yok	Aralıklarla	Konferans sempozyum panel ve raporlar	Orta	Saadet Partisine (Başkan Burhanettin Can Millî Gazetede yazar) yakın
Sağlık -Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi (SASAM) Ankara (K. Yılı: Bilgi yok) ww.sasam.org.tr/	Sağlık ve Sosyal Hizmet Çalışanları Sendikası'nın politika ve uygulamalarının akademik altyapısını oluşturmak. Sağlık, sosyal politikalara ilişkin küresel ve Türkiye ölçeğinde bilgi üretmek.	Hukuki kişilik (dernek, vakıf vb.) bilgisi yok. Bilimsellik, bağımsızlık, tarafsızlık, vurgusu var.	7 kişilik kadro	Sendika aidatları	Nadir	Dergi ve Raporlar	Orta	İşçi Sendikasına bağlı düşünce kuruluşu
Ankara Düşünce ve Araştırma Merkezi (ADAM) Ankara (2006) www.adam.org.tr/	İslami ilimler, düşünce, uluslararası ilişkiler, sanat ve dil faaliyetleri	Dernek	25 kişilik kadro	Dernek gelirleri	Aralıklarla	Sempozyum panel ve raporlar	Orta	Websitelerinde yapılan açıklamalar itibarıyla Ak Parti ile yakın bir ideolojik çizgide.
İçişleri Bakanlığı Araştırma ve Etütler Merkezi (AREM)	İç güvenlik, terör, kamu yönetimi ve bunlarla ilişkili genel konular. Uluslararası	Resmi Kurum	Kadro bilgisi yok	Resmi ödenekler	Nadir	Raporlar	Orta	Resmi Kurum

Tablo 6 devam

Ankara (2000) www.arem.gov.tr/	önemli kurum, düşünce kuruluşu raporlarını takip ettiklerini belirtiyorlar.							
Ankara Politikalar Merkezi (APM) Ankara (2012) www.apm.org.tr	Güvenlik, demokrasi, arabuluculuk, barış, insan hakları, göç, toplumsal cinsiyet, gençlik, eğitim, insani yardım, kalkınma ve bölge çalışmaları	Dernek Partilerden, çıkar gruplarından bağımsızlık vurgusu var	25 kişilik kadro	Dernek gelirleri	Aralıklarla	Toplantı ve raporlar	Orta	Çok sayıda uluslararası düşünce kuruluşları ile iş birliği yapıldığı belirtiliyor
Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Ankara (2009) ww.avim.org.tr/tr	Kafkasya, Balkanlar, Irak, Asya ve Avrupa	Vakıf Bağımsız, kâr amacı gütmeyen vurgusu var	12 kişilik kadro	Vakıf gelirleri	Nadir	Konferans ve Raporlar	Orta	Türkmeneli İş birliği ve Kültür Vakfına bağlı. Milliyetçi çizgide.
Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM) İstanbul (K.Yılı Bilgi yok) ww.bilgesam.org	Türkiye'nin iç sorunları, bölgesel ve küresel gelişmeler, bölgeler ve konular bazında geniş bir alanı çalışmaktadırlar	Hukuki kişilik (dernek, vakıf vb) bilgisi yok. Milli bakış, Bilimsel yöntem vurgusu va.	14 kişilik kadro	Bilgi yok	Aralıklarla	Konferans seminer ve raporlar	Yüksek	Millilik vurgusu var. Muhafazakâr çizgide. Akademisyen ve Dışişleri bürokratlarında n oluşan kadro.
Global İlişkiler Forumu (GIF/GRF) İstanbul (2009) www.gif.org.tr/	Dolaylı diplomasi çalışmaları, AB ve Türkiye ilişkileri, Ortadoğu ve Kuzey Afrika, 21. yüzyılda dünya ticaret sistemi, enerji ve iklim değişikliği	Dernek Bağımsızlık vurgusu var.	40 kişilik kadro	Dernek gelirleri	Aralıklarla	Konferans, seminer raporlar	Yüksek	Büyük sermayenin (Koç ve Boyner aileleri) kurduğu ve yönettiği bir kuruluş.
İstanbul Stratejik Düşünce ve Araştırma Merkezi (İSDAM)	Ülkemiz ve küresel ölçekli siyasal ve sosyal konularda araştırmalar yapmak	Hukuki kişilik (dernek, vakıf vb) bilgisi yok.	23 kişilik kadro	Bilgi yok	Nadir	Konferans ve raporlar	Düşük	Danışma kurulunda mevcut siyasal

Tablo 6 devam

İstanbul (2014) www.isdam.org.tr/		Siyasal, sosyal İş birliği ve bağımsızlık vurgusu var.						iktidara yakın akademisyenle r var
Karadeniz Araştırmaları Merkezi (KARAM) Ankara (2002) www.karam.org.tr/	Türkiye'de Kafkasya Araştırmaları, Son Gelişmeler Işığında Türkiye Azerbaycan İlişkileri, Enerji ve Güvenlik Bağlamında Karadeniz	Hukuki kişilik (vakıf, dernek vb) bilgisi yok	7 kişilik kadro	Bilgi yok	Nadir	Konferans toplantı ve raporlar	Düşük	Dergicilik temel faaliyetleri. Milliyetçi Muhafazakâr çizgide.
Küresel Araştırma Düşünce Merkezi (GRTC) Kütahya (2015) http://grtc.org.tr/	Eğitim, ekonomi, enerji ve çevre, sağlık, savunma ve güvenlik, siyasi bilimler, uluslararası ilişkiler	Hukuki kişilik (vakıf, dernek vb) bilgisi yok	25 kişilik kadro	Bilgi yok	Nadir	Konferans panel toplantı ve raporlar	Düşük	Yerlilik ve millilik tanımı ve kullanılan göstergeler Ak Parti iktidarına yakın bir çizgide.
Ortadoğu ve Afrika Araştırmaları Derneği (ORDAF) İstanbul (2008) http://ordaf.org/	Ortadoğu ve Afrika ve İslam kültür ve medeniyetinin yayıldığı alanlar üzerine çalışmalar	Dernek	19 kişilik kadro	Dernek gelirleri	Nadir	Konferans toplantılar ve raporlar	Düşük	Görüş ve değerlendirme yazıları ile muhafazakâr Ak Parti çizgisinde.
Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV) Ankara (2012) www.tasav.org/	Dış politika, ekonomi, enerji, güvenlik, siyaset, hukuk ve yönetim, sosyal ve kültürel araştırmalar	Vakıf Türk milliyetçiliği hedef ve prensiplerine sadakatle bağlı vurgusu var	5 kişilik kadro	Vakıf gelirleri	Nadiren	Konferans seminer panel ve raporlar	Orta	Kullanılan göstergeler itibariyle Milliyetçi Hareket Partisi çizgisinde.
Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (ULİSAM)	İç ve dış politika, güvenlik, ekonomi, toplum ve eğitim, hukuk ve anayasa	Hukuki kişilik (vakıf, dernek vb) bilgisi yok	24 kişilik kadro	Bilgi yok	Nadir	Konferans seminer ve raporlar	Düşük	Kullanılan göstergeler itibariyle

Tablo 6 devam

Ankara (2008) http://ulisam.org/								Muhafazakâr çizgide
İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER) İstanbul (K. Yılı Bilgisi Yok) http://insamer.com/	İnsani yardım, insani diplomasi ve insan hakları konuları başta olmak üzere sosyal bilimlerin farklı dallarında araştırmalar ve bilimsel çalışmalar	Vakıf	Bilgi yok	Bilgi yok	Nadir	Konferans seminer ve raporlar	Orta	İslami kesimle, İHH yardımlaşma vakfı ile irtibatlı
Kafkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (KAFKASSAM) Ankara (2002) www.kafkassam.com/	Kafkasya	Hukuki kişilik (vakıf, dernek vb) bilgisi yok	29 kişilik kadro	Bilgi yok	Nadir	Raporlar	Düşük	Görüş yazıları ve kullanılan göstergeler ile Milliyetçi Muhafazakâr çizgide.
Dicle Toplumsal Araştırmalar Merkezi (DİTAM) Diyarbakır (2010) www.ditam.org.tr	Bölgesel sorunlar	Hukuki kişilik (vakıf, dernek vb) bilgisi yok	4 kişilik kadro	Bilgi yok	Nadir	Raporlar	Düşük	Müdafi tipi kuruluş. Bağımsızlık ve kendi misyon ve ilkeleri için çalışma vurgusu var.
Rumeli Balkan Stratejik Araştırmalar Merkezi (RUBASAM) İstanbul (Kuruluş Yılı: Bilgi yok) www.rubasam.com	Balkan ülkeleri	Dernek	22 kişilik kadro	Dernek gelirleri	Arasıra	Seminer ve raporlar	Düşük	Bulgaristan Türkleri ile ilgili Hak ve Özgürlükler Hareketiyle irtibatlı görünüyor

Tablo 6 devam

95	Ekonomistler Platformu İstanbul (2000) www.ekonomistler.org.tr	Ekonomi en temelde "Ekonomik İstikrar", "Yeni Ekonomi", "Avrupa Birliği" ve "Sosyal Politikalar"	Dernek	10 kişilik kadro	Dernek gelirleri	Arasıra	Bilgi notları ve raporlar	Düşük	Ekonomik liberalizm eğilimli, işletme tipi bir kuruluş
	Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES) İstanbul (1988) www.tuses.org.tr	Hukuk ve insan hakları, ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma, sosyal politikalar, yerel yönetimler, demokratikleşme, dış politika, bilim, teknoloji, girişimcilik	Vakıf	48 kişilik kadro	Vakıf gelirleri	Nadiren	Konferans seminer atölye çalışmaları ve raporlar	Orta	Sosyal Demokrat çizgide. Alman Siyasi Parti Düşünce Kuruluşlarına benzerliği var
	Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM) Ankara (Kuruluş Yılı: Bilgi yok) www.ankasam.org	Afrika, Amerika, Asya – Pasifik, Avrupa, Balkanlar, İran, Kafkasya, Ortadoğu, Rusya bölgesel çalışmaları, Din – mezhep, eko-politik, enerji, etnisite, güvenlik, insan hakları gibi konular	Dernek	Bilgi yok	Dernek gelirleri	Arasıra	Seminer ve raporlar	Orta	Websiteleri ve yayınlarındaki göstergeler itibarıyla Milliyetçi muhafazakâr bir çizgide
	Küyerel Düşünce Enstitüsü İstanbul (1995) http://www.kuyerel.org/	Sosyal, ekonomik, siyasal, felsefi, kültürel konularda düşünce üretilmesi, kamuoyu ile paylaşılması, toplumda demokrasi bilincinin yaygınlaştırılması	Hukuki kişilik (vakıf, dernek vb) bilgisi yok	Bilgi yok	Bilgi yok	Aralıklarla	Konferans ve raporlar	Orta	Birçok yerel ve yabancı düşünce kuruluşu ile destek ve iş birlikleri var.
	Boğaziçi Küresel İlişkiler Merkezi (BK) İstanbul (2015) bosphorusglobal.org/tr	Yerel ve küresel ölçekte siyasi, toplumsal, kültürel ve ekonomik sorunları	Hukuki kişilik (vakıf, dernek vb) bilgisi yok	Bilgi yok	Bilgi yok	Bilgi yok	Raporlar	Düşük	STK vurgusu var. Faaliyetleri arasında lobicilik de belirtilmektedir

Tablo 6 devam

TESUD Stratejik Araştırmalar Merkezi (TESSAM) Ankara (2011) http://www.tesud.org.tr	Siyasi, askeri, ekonomik, sosyal, kültürel konular ile güvenlik konularına ilişkin özel ve bilimsel araştırmalar yapmak	Dernek	Bilgi yok	Dernek gelirleri	Bilgi yok	Raporlar	Düşük	Cumhuriyetin Niteliği, Atatürkçülük vurgusu var. Bir grup emekli asker derneğine bağlı.
Sosyal Demokrasi Vakfı (SODEV) İstanbul (K. Yılı Bilgisi Yok) http://sodev.org.tr/	Sosyal demokrasi, yerel yönetimler, emek	Vakıf İlişkileri hakkında bilgi yok	20 kişilik kadro	Vakıf gelirleri	Aralıklarla	Sempozyum ve raporlar	Orta	Alman sosyal demokrat Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) vakfı ile iş birlikleri var.
Avrupa Birliği ve Küresel Araştırmalar Derneği (ABKAD) Ankara (2014) http://abkad.org/	Avrupa Birliği, Avrupa Birliği Türkiye ilişkileri	Dernek	15 kişilik kadro	Dernek gelirleri	Aralıklarla	Kongre ve raporlar	Orta	Ekonomi ve sol demokrat çevrelere yakın bir eğilimde
Avrupa Asya Birliği Türk Ekonomik Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Vakfı (ASAM) Ankara (1999) www.asam.org.tr/	Ekonomi, eğitim, enerji, bilim sanayi ve teknoloji, sağlık, savunma ve ulusal güvenlik, hukuk ve insan hakları, Türk politikası ve devleti, Türk dünyası ve akraba topluluklar	Vakıf	Bilgi yok	Vakıf gelirleri	Bilgi yok	Raporlar	Düşük	Milliyetçi çizgide (Türkiye Cumhuriyeti kuruluş ilkelerine vurgu var)
İranoloji Derneği Ankara (K. Yılı Bilgisi Yok) http://iranoloji.com/	Sanatsal, tarihi, kültürel, eğitim, sosyal yönleriyle İran'a yönelik araştırmalar yapmak	Dernek	Bilgi yok	Dernek gelirleri	Bilgi yok	Dergicilik	Düşük	İran konusunda bölgesel çalışma yapan bir iki düşünce kuruluşundan biri

Tablo 6 devam

3.3. Bazı Tartışma, Kavram ve Nitelemeler

Düşünce kuruluşlarına ilişkin özellikle Türkiye literatürü değerlendirmelerinde çok sık kullanılan bazı kavramlara ve bazı çarpıcı nitelemelere rast gelinebilmektedir. Bu kısımdan bu tartışma, kavramlar ve nitelemelerden bazılarına yer verilmektedir. Literatürde yapılan bu tartışmalar, öne çıkarılan kavramlar ve nitelemeler ilgililerince konuyu daha çarpıcı ve anlaşılır kılma amacının yanında, “*değer*” yüklemek, “*etiket*”lemek amacını taşıdıkları izlenimi vermektedir.

3.3.1. İsim tartışması

Dünyada ve Türkiye’de düşünce kuruluşlarına ilişkin farklı tanımlamaların yapıldığı görülmektedir. Düşünce kuruluşlarına ilişkin yapılan tanımlamalar bu kuruluşların Türkiye’de algılamalarını yansıttığı için önemlidir. Özellikle önde gelen düşünce kuruluşları ve onların temsilcilerinin tanımlamalarına – karşılaştırmalar yapmak amacıyla – yer verilerek onlar üzerinden çözümlemeler yapmak mümkündür.

“*Think tank*” kavramının çıkış kaynağı olan Anglo-Sakson literatüründe tanımı üzerinde uzlaşma sağlanamaması, tek bir “*düşünce kuruluşu*” tanımının dünya üzerindeki farklı ülkelerde ortaya çıkmış çeşitli düşünce kuruluşlarının tamamını kapsamı içine alamayacağını göstermektedir. Türkiye’de de düşünce kuruluşu tanımı üzerinde bir uzlaşma bulunmamaktadır. Türkiye’de İngilizce *think tank* kavramının karşılığı olarak farklı kavramların kullanıldığı görülmektedir. ‘*Düşünce kuruluşu*’ kavramını tercih eden Güvenç (2006:159), ‘*think tank*’ kavramının Türkçe karşılığı olarak, ‘*düşünce üretim merkezi*’, ‘*düşünce fabrikası*’, ‘*düşünce küpü*’, ‘*düşünce havuzu*’ ve ‘*akıl deposu*’ kavramlarının bugüne değin önerildiğini belirtiyor. Arslan’a göre (2009:34), bu kuruluşlar Türkçede ‘*düşünce kuruluşu*’, ‘*düşünce tankı*’, ‘*stratejik araştırmalar yapan sivil toplum örgütleri*’ olarak kendisine yer bulmuş, genel itibarıyla geleceğe yönelik strateji belirleme gruplarıdır. Yine kavramın Türkçe karşılığı için farklı isimlendirmelere başvurulduğu halde Ediger’e (2009:198) göre bu isimlendirmelerden biri üzerinde uzlaşılammış olması ciddi eleştiri konusudur. “*Kullandığı ‘think tank’ sözcüğünün Türkçesini bile üretmeyen, üretse dahi kullanmayan bir zihniyetin*” düşünce üretmesinin söz konusu olamayacağı, bu yapıların olsa olsa başkalarının düşüncelerini yorumlayıp, derleyip, raporlayıp, uygulayacağını belirtmektedir. Türkiye’de dış politika ve ulusal güvenlik kültürü boyutu üzerinden düşünce kuruluşlarını inceleyen Karabulut (2010)

Türkiye’de bu işle uğraşan kişilerin ‘stratejist’, ‘analist’, ‘siyasi analist’, ‘dış politika uzmanı’, ‘dış politika araştırmacısı’, ‘düşünce merkezi uzmanı’, ‘think-tanker’ olarak adlandırıldıklarını belirtiyor. Halen Ankara Politikalar Merkezi (APM) başkanı olan Kanbolat (2009:305-307), düşünce kuruluşlarında çalışanları ‘stratejist’ olarak adlandırmakta ve stratejisti kendi duygusal veya siyasi görüşünü bir yana bırakarak olaylara objektif yaklaşan ve değerlendiren kişi olarak tanımlamaktadır. Türkiye’de “strateji” kavramına yoğun vurgu yapan düşünce kuruluşları, özellikle iç ve dış güvenlik, uluslararası ilişkiler gibi konularda çalışmalar yapmak amacıyla kurulmuşlardır (Caşın, 2009; Cömert, 2009:175).

Türkiye’de düşünce kuruluşlarının son yıllarda hızla arttığını belirten bir dönem Ankara merkezli Global Strateji Enstitüsünde uzman olarak çalışan Özpek’e (2009:457) göre, bunlar sivil toplum örgütleridir ve dış politika yapma süreçlerine olumlu katkı sunmaktadırlar. Uluslararası ilişkiler akademisyeni olan Güvenç’e (2007:137-138) göre düşünce kuruluşları konusu, sivil toplum ve dış politikayla bağlantılıdır. Düşünce kuruluşlarını dış politikada çözüm ve siyaset önerileri geliştiren diğer aktörlerden ve/veya baskı ve çıkar grubu gibi örgütlenmelerden ayırabilmek zordur. “Düşünce kuruluşu nedir?” sorusunu kesin ve tatmin edici şekilde yanıtlamayı sağlayacak yerel veya uluslararası ölçütler bulunmamaktadır. Yapı ve statü ayırımına gitmeden Güvenç (2007) dış politika ve güvenlik konularında araştırma ve analiz yapma, çözüm/siyaset önerme iddiasıyla yola çıkan sivil toplum örgütü ya da kâr amaçlı ticari kuruluş ile askeri ve sivil bürokrasiye bağlı araştırma merkezlerini çalışmasında düşünce kuruluşu olarak kabul etmektedir. Düşünce kuruluşları karar alıcılara ve kamuoyuna görüşlerini aktarırken farklı bir dizi araca başvurur; bu araçlar belli başlı konuların tartışıldığı konferans seminer gibi etkinlikler düzenlemek, yapılan araştırma sonuçlarını basmak ve /veya internet üzerinden yayınlamak gibi araçlardır (Ayman, 2009:51). Düşünce kuruluşları, “arabulucu”, “iletişimi kolaylaştırıcı”, “problem çözümü” ve “eğitim işlevi” gibi işlevleri yerine getirmektedirler (Ayman, 2009:55-56).

Türkiye’de düşünce kuruluşlara ilişkin hususlardan biri isimlerinde yaygın bir şekilde “strateji” ibaresinin kullanılmasıdır. Strateji, tabaka, seviye, düzlem anlamına gelen Latince *stratus/stratum* kelimesinden gelmektedir. Kavram ilk olarak askeri alanda, daha sonra birey, grup, toplum ve devlet düzeyinde kendine ve dışa dönük ilişkilerde kullanılmıştır (Kantarıcı, 2009:324). Strateji klasik anlamıyla bir ulusun sahip olduğu

kavram ve kaynakları saptadığı politik, ekonomik, teknolojik, askeri, moral vb. amaçlara ulaşmak için etkin biçimde örgütlenme sanatı olarak tanımlanmaktadır. Düşünce kuruluşları da bu örgütlenmeye yardımcı olmak üzere oluşturulan resmi ve gayri resmi modern anlamda sivil toplum kuruluşlarınca kurulan kurumlardır (Nurhan, 2009:433). Sönmez'e (2009:494) göre, “*bir düşünce kuruluşunun temel işlevi milli menfaatler doğrultusunda... projeler yaparak ilgililere sunmak ve kamuoyunu aydınlatmak olmalıdır*”. Geleneksel güvenlik anlayışına yakın duran düşünce kuruluşları başlıklarında “stratejik” sıfatını taşıyan dergiler çıkartmayı tercih etmektedir. ASAM'ın *Stratejik Analiz*'i, TUSAM'ın Cumhuriyet Gazetesi eki olarak çıkan *Strateji*'si ve TASAM'ın *Stratejik Öngörü*'sü bunlar arasında sayılabilir (Güvenç, 2006:176). Ülkemizde 1990'larda Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra strateji, jeopolitik, jeostrateji, stratejik öngörü kelimeleri en yetkininden en ilgisizine kadar birçok insanın yerli yersiz kullandığı toplumsal hayatımıza girmiş kelimelerdir (Akter, 2009:4). Türkiye'deki otuz düşünce kuruluşunun yarıya yakının adında “stratejik araştırma merkezi” ibaresinin bulunduğu tespitini yapan Ediger (2009:204), Türkiye'deki bu yaygın kullanımının aksine “stratejik araştırma” kavramının dünyada yaygın olarak kullanılmadığını belirtmektedir. Japon National Institute for Research Advancement (NIRA) tarafından yayımlanan *World Directory of Think Tanks 2005* Raporundan yaptığı tespite göre, eski Osmanlı ve Sovyetler Birliği hinterlandında bulunan birkaç ülke haricinde “stratejik araştırma” ibaresinin çok yaygın kullanılmamakta ve bu ilginç bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin uluslararası politika alanında neden önemli bir aktör olduğu sorusunun sıklıkla ‘jeo -stratejik önem’ olarak yanıtlanması, jeo –stratejinin en fazla önemsenen popüler bir alan ve bunun içinden türediği realist yaklaşımın en çok başvurulan ve benimsenen uluslararası ilişkiler perspektifi olduğuna vurgu yapan Ayman (2009:46), Türkiye'de dış politika ve stratejik araştırmalarla ilgili faaliyet gösteren özellikle üniversitelerde kurulmuş olan merkezlerin önemli bir çoğunluğunun ‘stratejik araştırma merkezi’ adını aldığı tespitini yapmaktadır. Aynı doğrultuda Güvenç'e (2007:138) göre, Türkiye'de düşünce kuruluşları büyük ölçüde stratejik araştırma merkezleri ile özdeşleştirilmektedir. Daha ziyade “Ankara merkezli” düşünce kuruluşlarının yaklaşımını yansıtan Yeniçeri'ye (2009:542) göre, Türkiye üzerine yabancılar Türkiyeli strateji yapımcılardan daha çok ve daha derinlemesine çalışmalar yapmaktadırlar. Uluslararası ilişkiler bağlamında Türkiye'yi jeopolitik, jeostratejik, jeo-ekonomik ve jeo-kültürel yönden vazgeçilmez bir ülke olarak görmek de başlı başına bir

dogmadır. Türkiye’ye karşı yabancılara biçtiği rol, doğal olarak kendi ülkelerinin çıkarlarını önceleyecek türden roller olmuştur. Öngörü anlamında kullanılan ve ‘askeri’ bir tekel alanı olarak değerlendirilen ‘strateji’ kavramı, eski bir asker olan Bilhan’a (2009:131-133) göre, yaygınlaşmaları ile birlikte Türkiye’de düşünce kuruluşlarının adlarında en çok kullanılan kelimelerden biri olmuştur. Günümüzde strateji kavramı doğuşundaki askeri anlamını aşarak her alana uygulanabilir bir kavram haline gelmiştir. Kamu yönünden Türkiye’de “strateji geliştirme”nin yasal dayanağını 24.12.2003 tarih ve 5018 sayılı Kamu Mali Kontrolü ve Denetim Yasa oluşturmaktadır. N. Karasar (2009: 364-365), Türkiye’de strateji kavramının son beş yılda yoğun olarak kullanılmaya başladığını, hemen her kurumun kendi stratejisini internet sayfasında ilan etmeyi “çağdaşlık” ölçüsü olarak algılayıp “ezber tekrarı gibi” algılanabilecek yayınlarla kamuoyuna yansıttığını belirtmektedir.

Düşünce kuruluşlarının isimlendirilmesine ilişkin tartışmalarda iki yaklaşım ön plana çıkmaktadır: (a) Düşünce kuruluşlarını daha salt –soyut düşünce üretme yönleriyle ele alan yaklaşım ile (b) daha tepkisel ve pratik yönelimli olan yaklaşım. Birinci yaklaşım, genel olarak düşünce kuruluşlarını diğer düşünce üreten kurumlar olan üniversiteler ve enstitülerle benzerlik kurarak soyut düşünce temelinde konuya yaklaşmaktadırlar. Akademik kökenli araştırmacıların genel yaklaşımı bu yöndedir. İkinci yaklaşım sahiplerinin ise bazı resmî kurumların yapılanma ve çalışmalarını temel aldıkları ve buradaki pratikten hareket ettikleri görülmektedir. Stratejik araştırma ve kültürüne ilişkin yapılan açıklamalar ve verilen örnekler değerlendirildiğinde, stratejik araştırmadan belli bir hedefe yönelik, geleceğe ilişkin vizyonların içerildiği kestirimlerin ve geleceğin bu kestirimlere göre şekillendirilmesine ilişkin planlar ve hareket eylemlerinden oluşan bir etki etme, şekillendirme çabasının kast edildiği anlaşıyor. Düşünce kuruluşlarına, bilginin stratejik kullanımı ve bu amaçla araştırmalarının üzerinden yaklaşıldığı ve bu nedenle gelecek tasarımları üretme yönlerinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Bu tür bir çalışmanın bilimsel akademik bir çalışmadan farkının geleceği şekillendirme ona etki etme bakımından olduğu, bilimsel araştırmanın genel olarak nötr olması gerektiğine ilişkin ilkesiyle farklılaştığı anlaşıyor. Bu anlamda Milli Güvenlik Kurulu veya Harp Akademileri gibi resmî kurumların bile geniş anlamda düşünce kuruluşu kategorisinde değerlendirildikleri (Koçer, 2009) tespiti yapılabilir. “Strateji” kavramının tercih edilmesinde genel olarak algılanan tehditler karşısında çoğu zaman savunma ancak fırsat

bulunduğunda saldırı ve pro-aktif olma ihtiyacının etkili olduğu ileri sürülebilir. 1990’lardan Sovyetler Birliğinin dağılması sonucunda o tarihe kadar iki kutuplu dünya ekseninde düşünülen dış politika, güvenlik ve güvenlikle ilgili kavramlar yeni olguyu açıklamakta yetersiz kalmışlardır. Strateji kelimesi ve bunun türevleri olan jeopolitik, jeostrateji, stratejik öngörü, stratejik araştırma ve benzerlerinin yeni durumu açıklamak amacıyla özellikle bürokrasiden gelenlerin etkisiyle kullanıma girerek başat hale geldiği anlaşılmaktadır. Türkiye’de akademik çalışma alanı olarak düşünce kuruluşları, uzun bir süre ve halen uluslararası ilişkiler alanının kavramsal şemsiyesi altında ve bu alanın akademisyen ve büyükelçiler gibi pratikten gelen uzmanları tarafından domine edilmektedir. Diğer disiplinlerin bu alana yeterince nüfuzu mümkün olmamış görünmektedir. Özellikle strateji kelimesi ve realist yaklaşımın bu kadar öne geçmemesinin önemli bir sebebi budur. Diğer bir sebep ise iki kutuplu dünya sisteminin Soğuk Savaş sonrası yıkılması ve yeni konumlanma sürecinde devlet organlarınca domine edilen güvenlik ve dış politika odaklı çalışma alanının bu kuruluşlara açılması ve yaygınlaşması ancak onların henüz bu durumu çözümleyecek kavramsal bir çerçeveyi oluşturacak ve olgunlaştıracak konuma gelememiş olmalarıdır.

Türkiye’de düşünce kuruluşlarının tarihini bir “*stratejik düşünce tarihi*” olarak okuma alışkanlığı özellikle askeri bürokrasiden düşünce kuruluşlarına geçen ve buralarda önemli görevler alan kişilerde çok belirgindir. Temel yaklaşımları bu yönde olan Türkiye’deki düşünce kuruluşlarının rol modelinin ABD’deki RAND Corporation (Ediger, 2009) olduğu tespiti kolaylıkla yapılabilir. Türk düşünce kuruluşları ancak bu şekilde örgütlenir ve yönetilirse başarılı olacakları vurgulanmaktadır. ASAM’ın araştırma faaliyetlerinin *strateji* vurgusu özellikle 1990’ların sonlarında Türkiye’de düşünce kuruluşlarının işlevini stratejik araştırma ile özdeşleştirme eğilimiyle örtüşmektedir. Türkiye’de gözlemlenen strateji anlayışının “*devlet politikası*” ya da “*devlet odaklı*” seçenekler oluşturma üzerine yoğunlaştığını gösteren ilk girişimler Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM) ile Yüksek Öğretim Kurulu bünyesinde kurulan Stratejik Araştırmalar ve Etütler Milli Komitesi (SAEMK) ile gündeme gelmiştir. SAM, Bakanlığın resmi kanallar dışındaki iletişim ağlarına katılımına yardımcı bir araç olarak düşünülmüş gibi durmaktadır. Komitenin kuruluş amacının Türkiye’deki üniversitelerde yapılacak stratejik araştırmaları tek bir merkezden şekillendirme kaygısının ağır bastığı görülmektedir (Güvenç, 2006:169). Yaygınlaşan

düşünce kuruluşlarının bölgesel bir güç olan Türkiye açısından önemi, strateji, jeostrateji ve jeopolitik kavramlarının işaret ettiği geleceğe yönelik projeksiyonlar sunabilmeleridir (Sönmez, 2009:490-494). Değişimin yöneticisi konumunda olan Batı dünyası Akter'e (2009:12) göre, bilginin işlenmesi için düşünce kuruluşlarını meydana getirmişlerdir. Bu sayede bilgi üzerinde hakimiyet kurmanın ötesinde, bu kurumlar aracılığı ile gelecekle ilgili tasarımlar geliştirmekte, geleceği anlamaya ve tasarlamaya çalışmaktadır.

Strateji kelimesi “sivil” bir alanın aksine genel olarak Türkiye’de devlet ve özelde askeri bir alana işaret etmektedir. Türkiye örneğinde bunun genelde böyle algılandığı ileri sürülebilir. Çalışmasında Türkiye’deki düşünce kuruluşlarını geniş bir çerçevede ele alan Koçer (2009) devlet merkezli kurum ve kuruluşlardan daha fazla söz ettiğini belirtmektedir. Koçer’e (2009:387-390) göre, bunun sebebi Türkiye’de “sivil” kavramının taşıdığı anlama duyulan kuşku ve sivil toplum örgütlerinin sivilliklerinin “fazlasıyla” tartışmaya muhtaç olmasından kaynaklanmaktadır. Bu yaklaşım bağlamında Harp Akademileri’nin Türkiye’deki en eski düşünce kuruluşu sayılmalıdır. Soğuk Savaş sonra “strateji”, “siviller”in de ilgi göstermesi, ulusal ve uluslararası düzeyde güvenliği tehdit eden unsurların yaygınlaşması ve niteliğinin değişmesi sonucunda askeri bir kavram olmaktan çıkmıştır. Sahip olunan kaynakların belirlenen hedef doğrultusunda etkin kullanımı anlamında stratejik anlayış, Kuloğlu’na (2009:414) göre, düşünce kuruluşlarını oluşturma ihtiyacını ortaya çıkaran sebeplerden biri olmuş, “*bu anlayış ABD’de en ileri düzeyde hayat bulmuştur*”.

21. Yüzyıl Türkiye’sinde Kanbolat’a (2009:309) göre, işlenmiş bilgi ve analize gereksinim giderek artmakta, bilginin işlendiği ve analiz edildiği kurumlar olan düşünce kuruluşları önem kazanarak öne çıkmaktadırlar. Türkiye’nin izlediği dış politikanın ‘uzdüşümcü’ nitelikte olması, dış politika konusunda bilgilendirilerek düşünce kuruluşlarıyla ortak oluşturulması çıkarınadır. Eski ASAM daire başkanı ve başkonsolos Nurhan’a (2009:433) göre, iletişim çağında “*bilgi kirliliği*” ortamında düşünce kuruluşlarının amacı, ham bilgiyi işlemek ve uygulanabilir yani pratiğe geçirilebilir (processed information) hale getirmektir. Ancak “*stratejik araştırmalar ... çok pahalı, özellikle ofansif, proaktif dış politika geliştirme aşamasına ulaşmamış ülkeler için lüks faaliyetlerdir*”. Kanbolat (2009:306-316), göre, stratejide yeni bir şey söylemek yerine olaylara farklı açılardan bakabilmek önemlidir. “*Strateji ayrı bir disiplin ve çalışmayı gerektirir*”. Türkiye’de dış politika ve strateji alanı dışındaki enerji, terör, din, ulaşım,

turizm, bankacılık, ekonomi, tarım, sağlık, eğitim ve savunma sanayi vb. alanlarda çalışan, dış politika alanında ihtisas sahibi dar alanda bölge esasına göre örgütlenen kuruluşlara da ihtiyaç vardır.

Türkiye’de “*stratejik düşünce*” ve “*stratejik çalışma*” olarak tanımlanmaya çalışılan düşünce kuruluşlarının faaliyet alanını, farklı bir disiplin ve yaklaşım olarak ele alma çabaları dikkat çekmektedir. Emekli büyükelçi olan ve 2004-2006 yıllarında ASAM genel yayın yönetmeliğini yapan Ersun’a (2009:233) göre, stratejik araştırmalar bilim insanları için “*fevkalade güç, karmaşık hatta gizemli bir çalışma alanı*”, en fazla diplomat ve askerler için bir “*ihtiyaç*” ve bunların bulgularını kullanacak olan siyasetçiler için “*varsayılan bir ihtiyaç*”tır. “*Temelde ulusun yüksek çıkarları ve bazı devlet sırları sözkonusu olduğu için bilim insanlarının diplomatlar ve askerlerle diyalogu kolay değildir, sorunlar çıkar*”. Siyasetçi çoğunlukla sıkıştığında bilgiye dayalı destek arar, vereceği karar önemliyse sağlam bir zemine oturtması gerekir. Bu noktada diplomat ve kısmen asker bilim dünyasıyla siyaset arasında bir tür filtre işlevi görür. Bilimsel veri ve bulguları, devletin gizli –açık ihtiyaç ve hedefleriyle mecz edip hükümetlere “*süzülmüş siyasi karar seçenekleri*” sunar. Stratejik araştırma kültürünün önkoşulları Ersun’a (2009:234) göre, (i) Sağlam bir demokrasi geleneği ve hoşgörüyeye dayalı tam bir “*özgürlük ortamı*”, (ii) toplumda ve bilhassa özel sektörde özgürce yürütülecek araştırmaların yararları konusunda belirli bir bilinç ve sorumluluk duygusunun yeşermesi, (iii) bireylerin ve bürokrasinin büyük oranda “*çoğulculuğu*” içine sindirmiş ve benimsemiş olması, (iv) bir veya iki yabancı dil bilen genç insanların herhangi bir AR-GE alanında istikbal arayabileceği asgari ekonomik koşulların oluşması ve (v) nihayet bilime saygılı, kültürlü, demokrat politikacı tipinin yerleşmesidir. Görev yaptığı yıllarda Wall Street Journal’da okuduğu ABD’nin silahlanma harcamalarının hizmete özel olması gereken somut bilgi ve belgeler ışığında ülkeye ve ekonomiye zarar verdiğini ileri süren bir makaleye rast geldiğinde ilk büyük şaşkınlığı yaşadığını ve ilk tepkisinin “*bu yazıyı bu şekliyle bir Fransız Fransa için yayınlasa kesin başı derde girer; bir Türk yayınlasa ‘komünist’ diye hapse atarlar, hayatı kararır!*” olduğunu belirtmektedir. Türkiye’de düşünce kuruluşlarına ilişkin kültür az gelişmiş (Alemdar, 2009), stratejik araştırma kültürü terminolojisi henüz oturmamıştır (Karasar, 2009:362). ASAM başkanlığı yapmış emekli büyükelçi Loğoğlu’na (2009:424-425) göre, düşünce kuruluşları, demokratik ve açık toplumlarda daha erken ortaya çıkmışlardır. Sivil toplum kuruluşlarının ortaya

çıkabilmesi için gerekli gerekli toplumsal ve siyasi zemin ne ise düşünce kuruluşlarının da ortaya çıkabilmesi için aynı şartların bulunması gerekmektedir. Öncelikle ABD’de ve sonra Avrupa’da ortaya çıktıktan sonra küreselleşmeyle birlikte bütün toplum ve rejimlere yayılmışlardır. Demokrasilerle yönetilmeyen Çin gibi ülkelerde düşünce kuruluşlarının ortaya çıkması farklı sebeplerden kaynaklanmaktadır. Devlet tarafından desteklenen bu kuruluşlar, devletin politikaları ve beklentileri doğrultusunda faaliyet göstermektedirler. Türkiye’de de düşünce kuruluşlarının son yıllarda gelişmesi ihtiyaçtan ve özel sektörün bu kuruluşlara kaynak ayırabilecek bilince ulaşmış olmasından kaynaklanmaktadır.

3.3.3. Politika ağları (Policy networks):

Düşünce kuruluşları, yerel veya küresel ölçekte bulunan politika ağlarının bir parçasıdır. Faaliyetlerini bu ağlarla etkileşimde bulunarak yerine getirirler. Ağ müessesesi Castells’e (2008:237) göre, araçlar, yöntemler sistemi, belli hedefleri olan özerk sistemlerin bazı kesimlerinin kesişmesiyle oluşan müessese biçimidir. Ağın bileşenleri hem ağdan özerk hem de ağa bağımlıdır, başka ağların, dolayısıyla başka hedeflere yönelmiş araç ve yöntem sistemlerinin bir parçası olabilirler. Bu durumda, bir ağın performansı, *iç bağlantılarının sağlamlığı* yani bileşenleri arasında gürültüsüz bir iletişim sağlama yönündeki yapısal becerisi ve *tutarlılığı* yani ağın amaçlarıyla bileşenlerinin amaçlarının ne ölçüde örtüştüğü olmak üzere iki temel özelliğe bağlıdır.

“Politika ağı” terimi, siyaset biliminde 1970’lerden itibaren kullanılmıştır. Kamu politikaları yapımına katılan, buna ilgi duyan ve bundan çıkarı olan hükümet içi ve dışı aktörler ile bunlar arasındaki ilişkileri ifade eder (Compston, 2009:7). Politika ağları, toplumsal, siyasal ve ekonomik yapıdan aktörlerden oluşur. Bu aktörler, politik yöneticiler ve ilişkili partiler, hükümet dışı politikacılar, memurlar, özel danışmanlar ve diğer kamu sektörü çalışanları, bölgesel ve yerel yöneticiler, yargıçlar ve idari veya kanuni düzenlemeler yapanlar, iş dünyası, ilgi/çıkar grupları ve hükümet dışı organizasyonlar, medya ile düşünce kuruluşlarının da içinde yer aldığı uzmanlar ve seçmenlerdir (Compston, 2009:59-60). Düşünce kuruluşlarının ulus –ötesi ağı, yeni ve gelişen bir olgudur. Düşünce kuruluşlarının ağı, çoğu zaman daha geniş kapsamlı olan politika ağlarının içinde gruplandırılmaktadır. Ancak bazı önemli yönlerden benzeseler de başka yönlerden farklılıklara sahiptirler. Politika ağlarının çoğu öncelikle farklı ilgi ve çıkarılara sahip üyeler arasında aracılık yapmak amacıyla yaratılmış olmalarına karşın

düşünce kuruluşları ağı, tipik olarak benzer perspektife sahip düşünce kuruluşlarının birleşmesinde oluşmaktadır. Temel görüşlerinde heterojen olmaktan ziyade homojen yapılardır (Struyk, 2002a:626).

3.3.4. Politika toplulukları (Policy communities):

İlgi/çıkarlar (interests) ile devlet arasında olası iki tür temel ilişki bulunmaktadır. Birincisi, politik kararları etkilemek amacıyla devletin karar alma sürecine erişim için ilgi/çıkar grupları arasındaki rekabettir. İkinci yaklaşımda ise ilgi/çıkarların kendi aralarında ve ilgi/çıkarlar ile devlet arasında bir iş birliği vardır (Jordan ve Schubert, 1992:7).

Politika toplulukları terimi, politik aktörler arasındaki çok yakın ve istikrarlı bir ilişkiyi ifade etmek için kullanılmaktadır (Falkner, 2003:43). Politik topluluklar, seküler veya dini, paylaşılan ortak değerler sistemine, inançlara, sivil ve vatanseverlik ritüellerine dayanan topluluklardır (Maier, 2004:106). Düşünce kuruluşlarının birinci hedefi politika topluluklarıdır. Bu topluluklara ulaşabilmek için politik tartışmalara yeni fikirlerle katkıda bulunur. Bir politik topluluk, genel bir “*politik odak*” paylaşılan, zamanla politika şekillendirmede başarılı olan tüm aktörler ve potansiyel aktörleri ifade eder. Bireysel olarak politikacılar, bürokratlar, ilgi/çıkar grupları ve onların üyeleri ve hükümet, üniversiteler veya politika enstitülerinden uzmanlar gibi politika topluluğu üyeleri, düzenli olarak etkileşimde bulunur, önemli olduğu varsayılan ve olası çözümlerin tasarlandığı problemlerle ilgili paylaşılan bir anlayışı geliştirirler (Stone, 2000a:155).

3.3.4. Bilgi Toplulukları (Epistemic Communities):

Düşünce kuruluşu ağları, profesyonel derneklere veya çoğu örnekte bilgi topluluklarına yakındırlar (Struyk, 2002a:626). Bilgi toplulukları, Haas (1992) tarafından *Epistemic Communities* ve Cetina (2007) tarafından *Knowledge Societies* olarak adlandırılan topluluklardır. Bilgi toplulukları, yetkili ve politik uzmanlıkla ilgili profesyonel ağlar olup, kavram ‘*Bilgi, İktidar ve Uluslararası Politika Koordinasyonu*’ başlıklı bir 1992 tarihli Uluslararası Organizasyon sayesinde iyi bilinmektedir (Cross, 2013:137). Bilgi toplulukları, ‘*bürokratik pozisyon, teknokratik eğitim, bilimsel bakış açılarında benzerlikler ve ortak bir disipliner paradigma*’ temelinde oluşurlar (Cross, 2013:141).

Bilginin kültürel kavramının yükselişi, günümüz toplumunda, bilgi toplumuna geçişte kökünü bulur. Terim, *post –endüstriyel toplum, post-modernite, bilgi toplumu, risk toplumu, küreselleşme ve bilgi toplumu* terimleri dahil modernitenin ötesinde dönüşümlere ve yeni tip bir sisteme atıfta bulunmaktadır (Cetina, 2007:361). Bilgi toplulukları, tahminler ve “saf” verileri değil fiziksel ve sosyal olguların insani yorumları türünden bilgiler ve öneriler üreten topluluklardır. Bunlar, belli bir konu hakkında ortak analitik ve normatif inanç ve fikirleri olan uzman topluluklar veya ağlardır (Haas, 1992).

Bu ağlar, yerel, ulusal ve küresel ölçekte oluşabilmektedir. Küreselleşme ile birlikte bu ağlar arasında etkileşim artmıştır. Carayannis vd. (2012:123) göre, küresel bilgi toplulukları, kurumsal öğrenmeyi destekleyerek ve bunu bir araç olarak kullanarak ulusal ve yerel bilgi topluluklarını oluşturabilmektedir. Kurumsal öğrenme, politikalarda iyileşme sağlamakta ve buna uygun politikaları beraberinde getirmektedir. Bu öğrenme geri bildirimli ve çok katımlı bir süreç olarak işlediğinden, bu sürece katılan aktörler arasında ortak görüş ve anlayışlar gelişmektedir. Düşünce kuruluşları bu farklı düzeydeki ağlarla ilişki kurabilmektedirler. 80’i aşkın ülkede 400’den fazla düşünce kuruluşu arasında bağlantı kuran The Atlas Economic Research Foundation, 69 politik partiyle ilişkili kuruluşu bünyesinde toplayan European Network of Political Foundations, ABD’de kurulan devlet –odaklı düşünce kuruluşlarını bünyesinde toplayan 100’den fazla düzenli ve kurumsal üyeye sahip State Policy Network (SPN) ve Network for Teaching Entrepreneurship gibi güçlü küresel ve ulusal ağlar (Chafuen, 2014) sözkonusu olabilmektedir. Ancak Dünyanın diğer bölgelerinde de The European Think-tank Network on China (ETNC), West African Think Tank Network (WATTNet) ve Türkiye’den ORSAM ve TASAM’ın da üye olduğu Strategic Studies Network gibi başka bölgesel küresel ağlar da vardır.

3.3.5. Müdafî (savunucu) koalisyonlar (Advocacy coalitions):

Politika toplulukları, politika ağları ve savunucu koalisyonlar üzerine araştırmalar, Kuzey Amerika ve Avrupa’dan siyaset bilimcilerin modern toplumların karmaşık, dinamik politika oluşturma süreçlerini tanımlama ve açıklamaya dair en son çabalarını göstermektedir (Schlager, 1995:243).

İnsan davranışını açıklamak için kişilerarası ilişkilerin öneminin gittikçe daha fazla farkına varılması ve politika ağının gelişmesine paralel olarak savunucu koalisyon

sistemi, paydaşların inanç ve davranışlarının bilgi ağlarının içine gömüldüğü ve önemli politik katılımcılar arasındaki resmi olmayan ağ tarafından kısmen politika oluşturma yapılındırıldığını öngörmektedir (Sabatier ve Weible, 2007:196).

Araştırmacılar, gazeteciler, benzer politik inançlara sahip ilgi/çıkar grupların liderleri ve onların parlamentodaki müttefikleri, farklı ajansların yetkilileri savunucu koalisyonların potansiyel üyeleridir (Sabatier, 1998:107).

3.3.6. Söylem koalisyonları (Discourse coalitions):

Söylem teorisi, Mayıs 1968 sonrasında ana akım teorisinin sorunsallaştırılmasına, yapısalcı dil teorilerinin eleştirisine, kültür ve toplum, neo-liberal ve neo-muhafazakâr hegemonya karşısındaki Marksizmin krizine entelektüel bir cevap olarak 1970'lerin sonunda ortaya çıkmıştır (Torfing, 2005:1).

Genellikle bazı koşullar gerçekleştiğinde geniş bir elit grubunun ürünü olan, kendi aralarında anlaşma sağladıkları ve bazı istisnai durumlarda resmi birimlerce ‘iletişimsel söylemin’ (communicative discourse) ürünü olan “eşgüdümlü söylem” (coordinative discourse) sözkonusu olabilmektedir (Schmidt, 2002:13).

Söylem –koalisyonu, belirli bir zaman dilimi boyunca, tanımlanabilir bir dizi uygulama bağlamında, özel bir hikâye dizisinin kullanımını paylaşan bir grup aktöre işaret eder. Söylemin unsurları olan bütün kelimeleri politikaya uygulayabilmek için söylemin iktidar ve egemenlik ile bağı kurulabilmelidir. Sadece söylemi tanımlamak değil fakat aynı zamanda onun etkilerini de değerlendirebilmek mümkün olmalıdır. İki terim bunu kolaylaştırır: bir söylem, verili bir sosyal birimin (bir politik alan, bir firma, bir toplum) dünyayı kavramsallaştırma şeklini domine etmeye başladığında söylemin yapılandırılması gerçekleşir. Eğer bir söylem, özellikle kurumsal düzenlemeleri destekleyip pekiştiriyorsa artık söylemin kurumsallaşmasından söz ederiz. Böylece basit iki basamaklı bir süreçte söylemin etkisi ölçülebilir: Pek çok insan dünyayı kavramsallaştırmak için onu kullandığında söylemin yapılandırılmasından bahsederiz. Eğer kurumsal ve örgütsel uygulamalarla desteklenirse artık söylemin kurumsallaşmasından bahsederiz. Bu iki kriter yerine geldiğinde belli bir söylemin baskın hale geldiğini tartışmaya başlarız (Hajer, 2005:302-303).

3.3.7. Pijamalı analistler

Düşünce kuruluşlarında kadrolu ve geçici pozisyonda görev yapan personel bulunmaktadır. Kadrolu personelin bir kısmı kendilerinin yetiştirdiklerinden oluşurken diğer bir kısmını akademiden gelenler oluşturmaktadır. Esasen bu iki tür personelin dışında düşünce kuruluşlarında bürokrasiden gelen uzmanlar da bulunmaktadır. Kanbolat’a (2009:310) göre, düşünce kuruluşları, bürokrasiden gelen tecrübeli uzmanlar için emekliliklerinde evde oturmanın “*güzel bir alternatifi*” durumundadır. Üst düzey emekli sivil ve askeri bürokrat için düşünce kuruluşları potansiyel olarak aktif politikaya giriş kapısı olarak da görülmektedir.

Düşünce kuruluşlarında çalışan bu grupların haricinde Kanbolat’a (2009:310) göre, emeklilik yıllarında evde oturup stratejist kimliğini kullanarak amatörce yazıp çizen bir ‘*pijamalı analistler*’ grubu bulunmaktadır. Bunlar herhangi bir yerle irtibatlı olmadan düşünce kuruluşlarının ilgi alanlarına giren konularda analizler yapmaktadırlar. Kanbolat, “*pijamalı analist*” analojisini, amatörce ve bir yere bağlı olmadan kendi imkânlarıyla analizler üreten bir kısım eski bürokratı tanımlamak için kullanmaktadır. Bunların yaptıkları bazen “*mesleki deformasyon*” olarak değerlendirilebilmektedir. Mesleklerinin hayatlarının önemli bir parçası haline gelip özel yaşamlarını kuşatması hallerinden ortaya çıkar. Bauman’ın (2003) “*bahçıvan*” metaforunda bahsedilen durum gibi düşünce kuruluşları temsilcileri de “*ayrık ot*” mesabesinde olan bu analistleri, düşünce kuruluşlarının alanının dışında tutmayı istemektedirler. Düşünce kuruluşlarının alanını belirleme çabası olarak da değerlendirilebilecek bu analogi, bilim disiplinlerinin oluşması, alanların ayrılmasında olduğu gibi yapılan işe ve işi yapan kişiye ilişkin tanımlamaların yapılması, işe ilişkin standartların tespit edilmesi yoluyla alana girişlerin kısıtlanmasına benzemektedir. Kanbolat’ın hassasiyetinin kaynağı, düşünce kuruluşu işinin uzman işi olduğu, amatörce yapılabilecek bir iş olmadığı temeline dayanmaktadır. Düşünce kuruluşlarının kurumsallaşması ve resmi ve gayri resmi olarak tanınması için çaba gösteren bir düşünce kuruluşu temsilcisi olarak “*mesleki bir duyarlılık*” olarak dile getirdiği ve “*pijamalı analist*” dediği karşı tarafı naive bir konuma ittiği görülmektedir.

3.4. Türkiye’de Düşünce Kuruluşu Tarihçesi

Düşünce kuruluşları bir anda ortaya çıkmamışlardır. Belli bir tarihsel geçmişe dayanmaktadırlar. Gelişme trendleri belli bir düz çizgiyi takip edecek şekilde değil, dönemlerinin özelliklerini yansıtır niteliktedir. 20. Yüzyılın sonu ve 21. Yüzyıl, düşünce kuruluşlarının ortaya çıkmalarında ve gelişip yaygınlaşmalarında önemli bir zaman

dilimdir. Bu dönemde, düşünce kuruluşlarının gerek nicel gerekse nitel olarak gelişmelerinin çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bu yüzyıllarda yaşanan bilgi ve teknoloji devrimleri, ulus devletlerin bilgi üzerindeki tekellerinin sona ermesi, siyasal sorunların doğasının teknik ve karmaşıklığının artması, devletler ve seçilmiş görevlilere (hükümetler) olan güven krizi, küreselleşme, devlet ve devlet dışı aktörlerin büyümesi, “*doğru biçimde, doğru zamanda ve doğru ellerde*” zamanında ve özlü bilgi ve analize olan ihtiyacın artması bu sebeplerin en başında gelmektedir (McGann: 2018:11). Ancak McGann’ın (2018:11) tespitine göre, son yıllarda dünya çapında kurulan düşünce kuruluşlarının sayılarında farklı sebeplerden kaynaklı düşüş meydana gelmektedir. Bunlar: Birçok ülkede siyasal ve yasal düzenleyici çevrede düşünce kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarına karşı düşmanlık gelişmektedir. Kamu ve özel bağışçılar, kamu politikası araştırmaları için ayırdıkları fonlarını azaltmaktadırlar. Kamu ve özel bağışçılar, fikirlere ve kurumlara yatırım yapmak yerine kısa dönemli proje esaslı fonlamaya meyletmektedirler. Yine, gelişmemiş kurumsal kapasite, değişime uyum sağlamada yetersizlik, savunucu örgütlenmelerin, kâr amaçlı danışmanlık firmaları, hukuk firmaları ve 24/7 elektronik medyayla aralarındaki rekabetin artması, amaçlarını gerçekleştirmiş ve faaliyetlerini durdurmuş kuruluşlar gibi sebeplerdir.

Bölgelerin, ülkelerin sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik koşullarının düşünce kuruluşlarının gelişimine, şekillenmelerine ve etkinlik sağlama düzeylerine doğrudan ve dolaylı etkileri olmaktadır. Tarihsel süreç içinde bu koşullarda değişimler gerçekleşmekte ve yeni koşullar ortaya çıkmaktadır. Bu koşullara dayalı olarak dönemselleştirmeler yapılmaktadır. Uluslararası literatür de olduğu gibi Türkiye’de konuyla ilgili yazarlar ve otoriteler arasında dönemselleştirmelerine ilişkin farklı yaklaşımlar söz konusudur. Belirlenen her bir dönemde, o döneme özelliğini veren ayırt edici yurtiçi ve yurtdışı gelişmelerden kaynaklı olarak genellikle 1960, 1990 ve 2000’ler ve sonrası şeklinde bir dönemselleştirme yaygın olarak yapılmaktadır (Aras vd. 2010: 13-31; Bağcı ve Aydın, 2009:86-93). Tespit edilen dönemlerin ayırt edici özelliklerine ve bu özelliklerin düşünce kuruluşlarının örgütlenme ve çalışma şekillerine olan etkilerine ilişkin açıklamalar yapılmaktadır. Güvenç’e (2007:138) göre, içinde bulunulan uluslararası ortam düşünce kuruluşlarının faaliyetlerinin yönünü, kapsamını ve önceliklerini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu bakımdan kendisi düşünce kuruluşları tarihini Soğuk Savaş öncesi ve sonrası olarak iki dönem üzerinden değerlendirmektedir.

Tezimizde Türkiye düşünce kuruluşları tarihi, her birinde önemli ve ayırt edici gelişmelerin olduğu ve bunların o döneme özelliğini verdiği üç ayrı dönem üzerinden açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu dönemler; 1960 ile 1990 yılları arası dönemi kapsayan *birinci dönem*, 1990 ila 2000 yılları arasını kapsayan *ikinci dönem* ve nihayet 2000’li yıllardan başlayan günümüzde devam eden *üçüncü dönem* olarak tespit edilmiştir. Birinci dönemin başat özelliği Soğuk Savaş ve iki kutuplu dünya dengesi; ikinci dönem, bir geçiş dönemidir. Soğuk Savaş döneminin ve iki kutuplu dünyanın sona erdiği, yeni bir dengenin henüz kurulamadığı bir dönemdir. Bu nedenle sosyal, siyasal ve ekonomik bakımlardan bir geçiş dönemi özelliği taşımaktadır. Üçüncü dönem ise küreselleşme dönemidir. Bu dönem, çok kutuplu bir siyasal yapıyı, küresel ekonominin belirleyiciliğini ve geçmiş dönem ve yapılarından farklı yeni sosyal yapıların ortaya çıkışını göstermektedir. Bu sınıflandırmadan farklı bir sınıflandırmayı tercih eden Güvenç (2007:138) dış politika ve uluslararası ilişkiler boyutunda olaya yaklaştığından olsa gerek Soğuk Savaş öncesi ve sonrası şeklinde ikili bir ayırım kullanmıştır. Burada kullandığımız üç dönemli ayırmda ikinci dönem bir ara dönem özelliği göstermektedir. Zorluklar ve fırsatların sözkonusu olduğu bu dönem düşünce kuruluşlarının sayılarında ciddi bir artışın yolunu açmıştır. Devletin iç ve dış politika oluşturma referansları ve alışkanlıklarının değişmesini getirdiğinden yeni düşünce kuruluşlarının kurulması teşvik edilmiş; Devletin Türki Cumhuriyetlere açılım politikalarına uygun düşen, isimlerinde ve yayınlarında “Avrasya” göstergelerine sıklıkla atıf yapan düşünce kuruluşlarının sayılarının hızlı bir şekilde artmasına fırsat yaratmıştır.

3.4.1. Birinci dönem (1960-1990 yılları arası):

Dünyada ve Türkiye’de önemli sosyal, siyasal olayların döneme özelliğini verdiği ve Türkiye’de ilk düşünce kuruluşlarının ortaya çıktığı bir dönemdir. İki kutuplu bir dünya söz konusudur. Türkiye 1950’lerden itibaren Batı Bloku içinde yerini almıştır. Soğuk Savaş ve Kutuplar arasında ortaya çıkan “*dehşet dengesi*” gibi dış koşullar ile Türkiye açısından 1960 Anayasasının görece özgürlükçü ortamının iç koşullar bakımından başat özellikleri olduğu bir dönemdir. 1970’lerden itibaren yeni merkantilist ekonomik uygulamalar, refah toplumu uygulamaları ve 1980’lerden itibaren neo-liberal yaklaşımlar söz konusu olmaya başlamıştır. Yine 1960’lı yıllar yeni sosyal hareketlerin, çevreci, savaş karşıtı eylemlerin ortaya çıktığı bir dönemdir. Güvenç’e (2007:140) göre, Soğuk Savaş döneminde özellikle 1960’larda düşünce kuruluşlarının ilk örneklerinin ortaya çıkmasını

tetikleyen üç ana neden bulunmaktadır: (a) 1960 Askeri İhtilali, (b) Türk sermayesinin yükselişi ve (c) Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile gerçekleştirilen ortaklık ilişkisi.

Bu döneme ilişkin olarak gerek literatür değerlendirmesi gerekse alan incelemelerimizde öne çıkan hususlar; (i) sistem yaklaşımı kapsamında düşünce kuruluşlarının çevresini oluşturan dönemin toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel özellikleri, (ii) ilk düşünce kuruluşlarının ne zaman ve nasıl ortaya çıktıkları, (iii) dönemin başlıca düşünce kuruluşlarının hangileri olduğu ve belirgin niteliklerine dair konulardır. Türkiye'nin bu dönemdeki siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel çevresel koşulları düşünce kuruluşları açısından genelde olumsuzdur. Gelişmelerini destekleyici olmaktan çok, engelleyici olmuşlardır. 1960 askeri darbesi Türkiye'de önemli gelişmelere neden olmuştur. Bir taraftan demokrasi çok ciddi bir yara almış, Başbakan Menderes ve arkadaşları idama mahkûm olmuştur. 1960 darbesi Türkiye'nin soğuk savaş döneminde Batı Bloğunun yanında yer almasına yönelik pozisyonunda önemli bir değişikliğe neden olmamıştır. Her ne kadar Batı ile ilişkilerde başta Kıbrıs meselesi olmak üzere kimi zaman sıkıntılar ortaya çıksa da Türkiye'nin Batı Bloğunun içerisinde yer almaya yönelik siyasi tutumu devam etmiştir. 1960'lı yıllara damgasını vuran bir diğer önemli gelişme ise 1961 Anayasası'dır. 1961 Anayasası ile birlikte ifade ve örgütlenme alanı genişlemiştir. Ayrıca bu dönemde dışsal etmenler olarak da iki konu önemlidir. Bunlardan ilki 1963'te imzalanan Ankara Antlaşmasıyla Avrupa ekonomik bütünleşmesine eklenme yönünde atılan ilk adımdır. Diğer dış gelişme ise Kıbrıs sorunu konusunda Ankara'nın özellikle 1964 Johnson Mektubu sonrasında uluslararası ilişkilerini çeşitlendirme arayışıdır. Tüm bu etmenler 1960 -1980 döneminde ortaya çıkan ilk kuşak Türk düşünce kuruluşlarının faaliyet parametrelerini de önemli ölçüde belirlemiştir (Güvenç, 2006:160). Türkiye'de düşünce kuruluşlarına ilişkin tarihsel tespitler yapan Bilhan'a (2009:133-134) göre, *“çok partili dönemde de yakın zamanlara kadar ülkemizde sivil düşünce kuruluşlarına ihtiyaç görülmediği ve bu nedenle mevcut olmadığı görülmektedir”*. Bu boşluk bir bakıma askeri merkezlerle doldurulmuş ancak askerin yerine getirmesi mümkün olmayan siyasi, ekonomik ve özellikle dış politik kararlara ışık tutacak sivil düşünce sistemi kurulamamıştır. İş, hükümetlerin sağduyusu ve bürokratik altyapısıyla sınırlı kalmıştır. Kamu kurumlarına bağlı, stratejik konularla uğraşan birimler, araştırma –geliştirme (AR-GE) ya da Araştırma Planlama Kurulu (APK) birimleri olarak örgütlenmişlerdir. Fakirleşen ve çoraklaşan bu alan uzun yıllar

güven eksikliğinden dolayı özel sektöre de bırakılamamıştır. Kuloğlu (2009:415), İkinci Dünya Savaşından sonra tercihini Batı'dan yana kullanan Türkiye'nin, Sovyetler Birliğinin dağılmasına kadar geçen süreçte kendi özel ulusal güvenlik politikalarını geliştirmede, görevinin sadece ABD'nin Sovyetler Birliğine karşı geliştirdiği politikaların Türkiye kısmının sevk ve idaresinden ibaret olduğunu belirtmektedir. *“Bu noktada dünya düzenin hep aynı kalacağı, ülkenin jeopolitik durumunun değişmeyeceği anlayışı yerleştiğinden Türk yetkililer kolaycılığa kaçmışlardır”*. Ersun'a (2009:235-236) göre, 1960'larda ABD'de büyük yoğunluk kazanan entelektüel çaba Avrupa'ya yavaş ve geç yansımışken, *“o dönemde Türkiye'nin akademik düzlemde stratejik kültürden kayda değer bir pay alması beklenemezdi. İş az sayıdaki diplomat ve askerin sırtına yüklenmekteydi.”* Bu noktada siyasette de temelde *“büyüklerimiz her şeyi herkesten iyi bilir”* yaklaşımı bulunmaktaydı. Yine bu dönemde 'Küba Krizi'yle irtibatlı olarak Türkiye'yle yaşanan 'Jüpiter Füzelere' krizi örneğinde olduğu gibi 1960'ların ne öncesinde ne sonrasında –hükümetlerin sağ ve sol olması fark etmeksizin –asker ve diplomat, bu meseleyi siyasete anlatamamıştır. *“Stratejik kültür gibi hassas alanlarda ‘özgürlük ortamı’ eksikliğimiz tüm şiddetiyle devam etmek”*teyken Ersun'a (2009:236-237) göre, 1980'lerin başında nükleer savaş tehdidi ciddi boyutlara ulaşmış, yine bu dönemde İran –Irak Savaşı (1980-1988) yaşanmıştır. Bu nedenlerle, stratejik düşünce ve kültürü açısından ABD ve Avrupa'nın durumları bile pekiyi değilken, Türkiye'den *“...özerk düşünce kuruluşları aracılığıyla stratejik kültüre katkıda bulunmasını beklemek aşırı iyimserlik”*tir. Düşünce kuruluşları alanında Türkiye'nin yetersizliğini Ergüvenç (2009:223), Soğuk Savaş döneminin siyasi ve stratejik koşulları, Türkiye'nin o dönemde bir köprü değil de engel rolünü üstlenmiş olmasıyla ilişkilendirmektedir. Ülke savunmasının Kuzey Atlantik İttifakına emanet edildiğini, bilgi ihtiyacı da aynı kaynaktan karşılandığından stratejik düşünceye ihtiyaç duyulmadığını, istihbaratın bu nedenle daha çok içe dönük kaldığını, çevreye ilgisiz kalındığını ancak Kıbrıs Harekati'nin bu anlamda dönüm noktası oluşturduğunu belirtmektedir. Çeçen'e (2009:192-196) göre, Soğuk savaş döneminde (1947-1991), *“tam anlamıyla bir bilgi tekeli büyük istihbarat kuruluşları aracılığı ile oluşturulduğu için üniversiteler ya da bilgi kuruluşlarının düşünce üretme ya da bilim yapabilme şansları ortadan kaldırılıyordu”*. Bulut ve Güngör'e (2009:267) göre, genel olarak Soğuk Savaş dönemi düşünce kuruluşlarında, içeride Batıya yönelik dış politika uzlaşısının devam ettirilmesi, dışarıda ise Türkiye'nin Batı ittifakının demokratik ve kapitalist değerlerinin paylaşıldığının

kanıtlanması yaklaşımı benimsenmiştir. Düşünce kuruluşları kültüründeki gecikme Yeniçeri'ye (2009:536) göre, matbaanın Türkiye'ye geç gelmesinde yaşanılana benzer bir etki meydana getirebilirdi. Batı Bloğunun bir parçası olarak Türkiye Soğuk Savaş döneminde Batının stratejik tehdit ve fırsatlarını kendi tehdit ve fırsatları olarak kabul etmiş ve bu nedenle kendi tehdit ve fırsatları üzerine yoğunlaşma ihtiyacı hissetmemiştir. Düşünce kuruluşları alanında Türkiye'nin zayıf kalmasının Karakoç'a (2009:343) göre, çeşitli nedenleri ve sonuçları vardır. Türkiye'nin 1. Dünya Savaşının öncesinde ve sonrasında savaşlarda yetişmiş insan gücünün önemli bir kısmını kaybetmiş, 2. Dünya Savaşı sonrası kabuğuna çekilerek statükoyu korumaya çalışmış, 1952'de Türkiye'nin NATO'ya üye olmasıyla dış politika ve güvenlik konuları başta olmak üzere hemen her alanda Batı blokuna göre konumlanarak içe kapanmıştır. Ancak Kıbrıs Barış Hareketi ve kendisine uygulanan Batı menşeli yaptırımlarla içe kapanıklıktan vazgeçmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde ülke içinde sağ ve sol ideolojilerin büyük bir hızla gelişmeye başlaması, Karakoç'a göre (2009:345-346), ülkede zaman zaman statükonun devamı uğruna sergilenen belli gruplara yönelik "*korkutma politikaları*"nın uygulanması bilgiye, öğrenmeye ve düşünmeye darbe vurmuştur. Ayrıca düşünce kuruluşları alanında tam bir kurumsallaşma oluşamamış, devletin ilgili birimleri ile aralarında organik bağlar halen kurulamamıştır.

Düşünce kuruluşlarının Türkiye'de ilk defa ne zaman ortaya çıktıklarına dair literatürde bir konsensüs bulunmamaktadır. Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının geçmişi 1960'ların başına dayanmaktadır (Aras vd., 2010:13-31; Güvenç, 2007:137; Köseoğlu ve Köktaş, 2017:534). Bağcı ve Aydın (2009:86) ile Kodaman'a (2009:394-398) göre Türkiye'de ilk düşünce kuruluşları 1960 ve 1970'li yıllarda kurulmuştur. Güvenç'e (2007:137) göre 1960'larda kurulan Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV) ilk düşünce kuruluşudur. Kodaman'a (2009:394-398) göre, 1962'de kurulan İktisadi Araştırma Vakfı, Türkiye'nin ilk düşünce kuruluşlarından biridir. Yavuz'a (2009:515) göre, Türkiye'de 1970'li yıllardan itibaren "*stratejik*" araştırmalar yapmak üzere düşünce kuruluşları açılmıştır. Karaosmanoğlu ve Onulduran'a (2009:349) göre, ilk Türk dış politika düşünce kuruluşu 1974'te kurulan *Dış Politika Enstitüsü*'dür ve bu kuruluş, Ediger'e (2009:197) göre, Türk düşünce kuruluşu geleneğini başlatmıştır. Ergüvenç'e (2009:221) göre, özel kesimde, 1970'li yıllarda öncü kuruluşlar olarak Dış Politika

Enstitüsü (DPE) ile Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, uzun süre bu alanda yalnız kalmışlardır.

Dönemin başlıca düşünce kuruluşları, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV), Dış Politika Enstitüsü (DPE), İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV), Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (ESAM), 1980'lerden itibaren Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV) ve 1985'lerden itibaren Marmara Grubu'dur. 1961 Anayasasının sağladığı görece özgürlükçü ortam, Avrupa'yla gelişen ilişkiler ve Kıbrıs Sorunu Türkiye'de düşünce kuruluşlarının ilk örneklerinin 1960'larda ortaya çıkmasını sağlamıştır. Avrupa Ekonomik Topluluğu ile imzalanan 1963 Ankara Antlaşması, bu alanlarda bilgi ve uzmanlık ihtiyacını ortaya çıkarması üzerine iş dünyasının desteğiyle *Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı* (TESEV), *İktisadi Araştırma Vakfı*, İstanbul Ticaret Odası ve İstanbul Sanayi Odası ortak girişimi ile *İktisadi Kalkınma Vakfı* kurulmuştur. 1970'lerde *Dış Politika Enstitüsü* kurulmuş, 1980 sonrasında ise bunların sayısı artmış, *Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı* (SİSAV), *Türk Demokrasi Vakfı*, *Ortadoğu ve Balkan Araştırmaları Vakfı*, *Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı*, *Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı* kurulmuştur (Aras vd. 2010: 13-31; Bağcı ve Aydın, 2009:86-93). Köni'ye (2009:407) göre, 2000 yılı öncesinde düşünce kuruluşu örneği olarak Dış Politika Enstitüsü ile Marmara Vakfı vardır. Dış Politika Enstitüsü hem dış olayları haber vermiş hem de Türkiye'nin görüşlerini yabancılara aktarmıştır. Tahminine göre masrafları o dönem Dışişleri özel bir fonundan karşılanmıştır. 1985 yılında kurulan Marmara Grubu ise İstanbul'da bulunan uzman akademisyenlerden ve askerlerden kurulu bir grup olarak konferanslar vererek ve kitaplar yayınlarak faaliyet yürütmüştür. Karaosmanoğlu ve Onulduran'a (2009:350-351) göre, DPE akademi ve siyasi karar alma dünyaları arasında bir köprü kurma deneyimi olmuş, bildirileri ve yayınları tarafından yol gösterilen bir kamuoyu şekillendirilmiştir. Soğuk Savaş dönemi düşünce kuruluşlarında ağırlıklı yaklaşım, içeride Batı'ya yönelik dış politika uzlaşısının sürdürülmesi, dışarıda ise Türkiye'nin Batı ittifakının demokratik ve kapitalist değerlerini paylaştığının kanıtlanmasıdır. Dolayısıyla temel amaç dış politika yapım süreçlerini doğrudan etkilemekten çok mevcut uzlaş ve yönelimin korunmasıdır. Soğuk savaş döneminde kurulan Dış Politika Enstitüsü (DPE) (1974-) ve Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV) benzer eğilim ve kaygılar taşımaktadır. Bu üç kuruluşun en temel ortak özelliği Soğuk Savaş yıllarında Türkiye'nin

Batı yönelimli dış politikasını destekleyecek işlevler üstlenmeleridir. İlişkilerde olumlu ya da olumsuz yeni unsurların çıktığı dönemlerde ya da işlevlerini uyarlamaları/dönüştürmeleri bu gözlemi doğrular niteliktedir (Güvenç, 2006:141-165). 1969 yılında kurulan Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (ESAM), Ersoy’a (2009:225-226) göre, “*milletimizin ortak dünya görüşü ve değer ölçülerini esas alan*” bir düşünce kuruluşu olup 1990’larda Refah Partisinin “*Adil Düzen Projesi*”nde ve “*D-8 Teşkilatı*”nın kuruluşunda önemli bir rol oynamıştır.

Bu dönemde kurulan düşünce kuruluşları dönemin siyasal, sosyal özelliklerini yansıtır nitelikte kurulmuşlardır. Bu dönemde ilk düşünce kuruluşları ortaya çıkmıştır. 1961’de TESEV ve 1965’te İktisadi Kalkınma Vakfı, büyük sermaye gruplarının, sanayi ve ticaret odalarının liberal eğilimleriyle örtüşür çizgide kurulmuşlardır. Bu kuruluşlar, 1990’larda Avrupa Birliğine dönüşen 1957’de kurulan Avrupa Topluluğu ile ilişkilerle yakından ilgilidir. 1974’te kurulan DPE ise Kıbrıs meselesinde Batı ile ortaya çıkan sorunlarda ikincil kanal vazifesi görmüş ve Devlet birimleri ile uyum içinde çalışmıştır. Bu dönem de kendi içinde 1960-1980 ile 1980-1990 arası şeklinde iki alt bölüme ayrılabilir. 1980’lere geldiği Avrupa Topluluğuna tam üyelik başvurusunun yapılması ve demokratikleşme hareketlerinin etkisiyle düşünce kuruluşların sayılarında ve toplumsal kesimleri temsillerinde artış olmuştur. Bu dönemde hem ekonomi çevrelerinin ilgi/çıkarlarını temsil eden TESEV ve İKV’ye ilaveten Marmara Grubu (1985), 1990’lardan itibaren dönemin siyasi partileri ile uyumlu çalışacak olan Türk Demokrasi Vakfı (1985), TÜSES (1988), ESAM (1969) kurulmuştur. Ancak bu dönemde de sayıları hala sınırlıdır ve oldukça elitist özelliktedir.

3.4.2. İkinci dönem (1990-2000 yılları arası):

Bu dönem Soğuk Savaş, iki kutuplu dünya sistemi dönemi ile küreselleşme dönemi arasında bir geçiş dönemi özelliği taşımaktadır. Her iki dönemin özellikleri bu dönemde vardır. İki kutuplu dünyada kutuplardan birinin lider ülkesi olan Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla Soğuk Savaş dönemi ve düzeni sona ermiştir. Artık çok kutuplu bir dünya ve kaotik bir ortam söz konusudur. Aynı zamanda 2000’li yıllarda yaygın bir görünüme kavuşan küreselleşmeye geçiş dönemidir. Sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal sistemler ile uluslararası ilişkilerde 2. Dünya Savaşının ardından oluşan statüko bu dönemde değişmeye başlamış, eski düzen ve alışkanlarının terk edilmesi gerekmiştir. Ancak yeni

bir düzen de henüz oluşmamıştır. Belirsizlikler ve dolayısıyla ön görülemeyen riskler taşıyan bu dönem, mevcut eski düzene dayalı örgütlenmiş yapılarda sorunlar meydana getirmiştir. Bazı ülkeler ise yeni durumu kendi lehlerine çevirmek için girişimlerde bulunmuşlardır. Küresel ve ulusal sistemler, doğaları gereği muhafazakâr yapıları ve görece değişime karşı kapalılık durumları, bu yeni koşullara karşılık vermede yavaş ve yetersiz kalmışlardır.

Düşünce kuruluşları açısından bu dönemin önemi, düşünce kuruluşlarının sayısında ciddi bir artışın meydana gelmiş olmasıdır. Bu artışın birbirleriyle yakından ilişkili iç ve dış sebepleri vardır. Soğuk Savaş ve iki kutuplu dünyanın güvenlik temelli dış politika paradigmasının zayıfladığı ancak düşünce yapısını etkilemeye devam ettiği bu dönemde, belirsizlik ve belirsizliğin beslediği kaotik ortam, fiziksel ve zihinsel bakımlardan yeni meydan okumaları ortaya çıkarmıştır. Böylece sosyal, siyasal ve ekonomik bakımlardan iç ve dışta yeniden yapılanma ihtiyacı duyulmuştur. Yeni meydan okumalar ve düşünsel paradigmada değişme ihtiyacı Türkiye’de düşünce kuruluşlarının etkilerinin artmasına ve sayısal bakımdan da gelişmelerine yol açmıştır. Bu dönemde yurtiçinde ve dışında değişen koşullar karşısında, geleneksel yaklaşımlarda yenileşme ihtiyacı ortaya çıkmış, her alanda çoğulculuk ön plana çıkmaya başlamış ve yeni aktörler sahneye çıkmıştır. Bu nedenle düşünce kuruluşları bu yeni durumda avantajlı hale gelmiş ve etki düzeyleri artmıştır. Efegil’e (2009:208) göre, Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemin yapısında meydana gelen belirsizlikler ile uluslararası politikada konuların ve aktörlerin sayısındaki artış karar vericileri karar vermede “*bilgi eksikliği*”ne ve durum değerlendirmelerinde “*yetersiz kalma*”ya itmiştir. Bu anlamda özellikle 1991 Körfez Krizi Türkiye’deki karar vericiler için düşünce kuruluşlarının önemini anlamada dönüm noktası olmuştur. Türkiye’de ve dünyada düşünce kuruluşlarının çoğalması büyük ölçüde 1990’larda Soğuk Savaş dönemi sonrası karşımıza çıkan bir olgudur (Ayman, 2009:46; Yavuz, 2009:515; Aras vd. 2010: 13; Bağcı ve Aydın, 2009:86; Kodaman, 2009:398). Bu tarihten itibaren Türkiye’de tam anlamıyla düşünce kuruluşu patlaması yaşanmıştır. Türkiye’de “*askerin işi*” olarak kabul edilen ulusal güvenlik ve dış politika alanını, alternatif düşüncelerin ifade edildiği bir alana dönüştüren asıl gelişme Soğuk Savaşın bitişidir. Yeni dönemde “*tüketilebilir bilgi*” ve “*analize*” duyulan ihtiyaç karar vericiler üzerindeki zaman baskısını arttırmış ve geleneksel dış politika oluşturma süreçlerini zorlar hale gelmiştir. Geleneksel Türk dış politika yapım sürecinin sürdürülebilirliğinin

sorgulanmasına, düşünce kuruluşlarının hedef ve yönelimlerinde benzeri görülmedik farklılaşmaya neden olmuştur. Bunun temel nedeni, kökleri daha Cumhuriyetin ilk yıllarına uzanan ve Soğuk Savaş süresince pekiştirilen seçkinler düzeyindeki dış politika uzlaşısının kırılması ve yerine yenisinin halen konulamamasıdır. Dolayısıyla 1990'dan günümüze dek kurulan düşünce kuruluşlarını büyük ölçüde yeni uzlaşmayı şekillendirme girişimlerinin uzantısı olarak görmek olasıdır. Yeni dönemde Türkiye'nin dış politikası zaman zaman gergin tartışmaların yaşandığı düşünsel ve entelektüel bir rekabet alanı haline gelmiştir (Güvenç, 2006:142-165). Ersun'a (2009:238) göre, stratejik gündemin artık yeni maddeleri, *“demokrasi ve Pazar ekonomisine dayalı abartılmış ümitler, NATO'nun yeni işlevlerinin neler olacağı, Körfez Savaşı sürprizi, Yugoslavya'nın dağılma süreci, Rusya'nın bağımsızlığına yeni kavuşan devletler üzerindeki emperyal oyunları, Karadeniz Ekonomik İş birliği Antlaşması girişimi”* olmuştur. Kanbolat'a (2009:312-313) göre, 1990'lı yıllarda Doğu Avrupa, SSCB ve Uzakdoğu ülkelerine açılımlarla Türkiye'nin dışa açılması neticesinde Türk halkı, dış politikayı belirleyen ve dış politikadan etkilenen bir unsur haline gelmiştir. Ancak özellikle 1980'lerden itibaren Türk dış politikasının kamu kurumları dışında da yönlendirilmeye başlanmasıyla, Türkiye'de ve dünyada dış politikaya farklı bakabilen genç bir kuşak oluşmuştur. Türkiye'nin güvenlik algılaması ve yapılanması iki kutuplu sistem ve Soğuk Savaş koşullarında oluşmuş olduğundan Koçer'e (2009:386-387) göre, Türkiye Soğuk Savaş sonrasında yaşanan değişim sürecinde birçok ülkeden daha fazla zorlanmıştır. Karakoç'a (2009:342) göre, Sovyetler Birliği *“aniden”* yıkılıncaya değin statükoyu muhafaza etmeye çalışan Türkiye'nin ortaya çıkan bu yeni uluslararası konjonktüre hazırlıksız yakalanmıştır. Yeniçeri'ye (2009:536) göre, Soğuk Savaş sonrasında *“Türkiye kendi kafasıyla düşünmek zorunda”* kalmıştır. Bunun sonucu olarak Türkiye'de onlarca düşünce kuruluşu faaliyete geçirilmiştir. Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra şekillenmeye başlayan yeni uluslararası ortam Kuloğlu'na (2009:415) göre, tehditlerin çeşitlenmesini, belirsizlikleri ve tedirginlikleri beraberinde getirmiştir. Etnik, dini ve kültürel çatışmalar, demokrasiye ve serbest piyasa ekonomisine geçişte yaşanan krizler, kaynağı belli olmayan terör, uyuşturucu ticareti, kara para aklama girişimleri gibi yeni unsurların eklenmesiyle güvenlik konuları çeşitlenmiş ve devletlerin duyarlılık alanları genişlemiştir. Türkiye'de düşünce kuruluşlarının Soğuk Savaş sonrasında çoğalmaları Ayman'a göre (2009:46-47), üç ayrı sebepten kaynaklanmaktadır. Bunlardan birincisinin Türkiye açısından Soğuk Savaş sonrası dış politika yapım sürecinin karmaşıklığının

devlet kurumlarının böyle bir uzman grubu tarafından desteklenmesi düşüncesini ortaya çıkmasıdır. Dışışleri Bakanlığı, Başbakanlık gibi devlet kurumları ile üniversiteler düşünce kuruluşları kurmaya, mevcut oluşumları geliştirmeye, açık ya da örtük bir şekilde desteklemeye yönelmişlerdir. İkinci nedenin siyasa yapım sürecini etkilemeyi, ona katkıda bulunmayı isteyen üniversite, profesyonel örgüt, çıkar grubu veya kişilerin düşünce kuruluşlarının oluşumuna ön ayak olması, onları desteklemesidir. Son olarak Türkiye'nin yakından izlemesi gelişmelerini doğru okuması gereken devletler ve derinlemesine incelenmesi, hakkında tutum tespit etmesi gereken olaylar çoğalırken, bizzat Türkiye'nin kendisinin de gerek AB üyesi ülkelerin gerekse küresel güçlerin ve komşularının yakından izlenmesi ve değerlendirilmesi gereken bir ülke olarak yoğun bir ilgi toplamasıdır. Türkiye'de düşünce kuruluşları, coğrafyasından da kaynaklı karşılaştığı hayati sorunların sağlıklı teşhis edilmesi ihtiyacı, Soğuk Savaş sonrası dönemin ortaya çıkardığı yeni tehlikeler, belirsizlikler ve fırsatlar ortamında stratejik arayışlar yeni bir ivme kazanması, devletleri kendilerine bağlı olarak kurdukları düşünce kuruluşları aracılığı ile ya da iş birliği içine girdikleri diğer benzeri kuruluşlar eliyle kamuoyunu izleme, oluşturma ve yönlendirme etkinliklerini arttırmaları sonucu sayılarında artış olmuştur (Çeçen, 2009:192-193; Kantarcı, 2009:327; Ergüvenç, 2009:223). Türkiye'de sayıları az sayıda olan düşünce kuruluşlarının 1990'larla birlikte gösterdikleri artışın dikkat çekici olduğunu belirten Oğuzlu'ya (2009:444) göre, uzun yıllar devlet merkezli bir anlayışın egemen olduğu güvenlik ve dış politika konularının yanısıra ekonomi başta olmak üzere diğer alanlarda da düşünce kuruluşları ortaya çıkmıştır. Ülgen'e (2009:511) göre, dış politika, Soğuk Savaş sonrasında küreselleşmenin hız kazanması sonucunda demokratikleşmiş ve çoğulcu bir yapıya kavuşmuştur. Sönmez'e (2009:494) göre, Türkiye düşünce kuruluşlarını oluşturmakta oldukça geç kalmış, Sovyetler Birliğinin 1990'larda dağılmasıyla Orta Asya, Balkanlar ve Kafkasya'da meydana gelen tarihi fırsat ve şansı de yeterince değerlendirememiştir. Ediger'e (2009:198) göre, Türk düşünce kuruluşları Batı'dakilerden daha farklı bir kulvarda gelişmişlerdir. Sovyetlerin dağılmasıyla 1990'lı yıllarda ikinci evresine girmiş bulunan dünyadaki tarihsel süreci, yarım asırdan fazla bir gecikmeyle takip etmişlerdir. Gelineen noktada bu serüvene onunla birlikte başlayan ülkelerin bile gerisinde kalmışlardır.

Bu dönemde çok sayıda yeni düşünce kuruluşu ortaya çıkmıştır. Liberal Düşünce Topluluğu (LDT), Arı Hareketi, Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı (KÖKSAV),

Ulusal Politika Araştırmaları Vakfı (UPAV), Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV), Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM), Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV), Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM), Türkiye Sınıf Araştırmaları Merkezi (TÜSAM), Ulusal Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Derneği (UGSAD), Türkiye Stratejik Analizler Merkezi (TÜRKSAM) kurulmuştur. Ayrıca resmî kurumlara bağlı olarak, Dışışleri Bakanlığının Stratejik Araştırma Merkezi (SAM), Yüksek Öğretim Kurumunun Stratejik Araştırma ve Etütler Milli Komitesi (SA-EMK), İçişleri Bakanlığının Araştırma ve Etütler Merkezi (AREM), Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SAREN) kurulmuştur. Bu arada özellikle Almanların düşünce kuruluşlarının şubeleri Türkiye’de açılmıştır (Aras vd., 2010:51-52; Ergüvenç, 2009:221; Efegil, 2009:208). Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) (1999) Sönmez’e (2009:494) göre, Türkiye’de düşünce kuruluşlarının öncüsü, ilk strateji bilgi bankası ve düşünce kuruluşudur. Karasar (2009:360), sivil stratejik araştırma kültürü ve düşünce kuruluşlarının atası olarak DPE ve KÖKSAY gibi bazı daha erken örneklere karşın çoğunlukla ASAM’ın kabul edildiğini belirtiyor. Özellikle Anglosakson düşünce kuruluşları kültürünün içini dolduran kurum olarak kabul edilen ASAM’ın kendisinden sonra kurulanlara model teşkil etmiştir. şüküroğlu’na (2009:502-503) göre, bir “*ekol*” ve bu kuruluşların Türkiye’deki “*ilk kök hali*” olan ASAM’ın Ülker Grubuyla karşılaşmaları sonucundan, dünya ölçeğinde bir kuruluş haline gelmiştir.

Bu dönemde kurulan düşünce kuruluşlarından birkaçı dönemin siyasal, toplumsal trendlerine uygun olarak yeni kuşak düşünce kuruluşu olarak ortaya çıkmıştır. Siyasi partilerle bağlantı anlamında örneklerden biri sol siyaset alternatifleri üretmek amacıyla kurulan Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı’nın (TÜSES), kuruluşunda, Alman Sosyal Demokrat Partisi’ne (SDP) bağlı Freidrich Ebert Vakfı’ndan esinlendiği anlaşılmaktadır. O dönem Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) lideri olan Erdal İnönü bu kurumlaşmanın fikir babası olmuştur. Ancak vakfin eski ve yeni yöneticileri bu parti ile organik bir bağlarının olduğunu ısrarla reddetmişlerdir. 1990’larda önce sol partilerin Avrupa’da yakaladıkları yükselme dalgasıyla TÜSES görünürlüğü ve mali destek imkânlarını arttırmış ancak Vakfin hem genel hem de dış politika özelindeki görünürlüğü ve etkinliği sol partilerin iktidardan uzaklaşmasıyla giderek azalmıştır. Benzer örneklerden olan Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV)

aynı dönemde DYP çizgisine yaklaşıırken, ANAP ile Türk Demokrasi Vakfı arasında benzer bir gelişme yaşanmıştır (Güvenç, 2006:166-167).

Bu dönem Soğuk Savaş ve iki kutup dünya düzeni ile küreselleşme dönemleri arasında bu iki dönemin özellikleri yansıtan bir dönemdir. Sovyetler Birliği'nin dağılması (1989), devletin dış politika ve güvenlik alanı üzerindeki bilgi tekelinin terk edilerek sivil alana açılması, Türki Cumhuriyetlere açılma fırsatlarının değerlendirilmesi, Körfez Krizi'nin (1990) Türkiye'ye etkilerine karşı politika önerileri geliştirme ihtiyacı, kurulacak yeni düzende en avantajlı pozisyonu bulma motivasyonu ile bu dönemde yeni düşünce kuruluşları ortaya çıkmıştır. Yine 1990'larda Avrupa'da başlayan sol-sosyalist partileri iktidara taşıyan bir dalga görülmüş ve bunun etkisiyle siyasi partilerle düşünce kuruluşları arasında yakın iş birlikleri sözkonusu olmuştur.

3.4.3. Üçüncü dönem (2000'li yıllardan günümüze):

Ne zaman başladığı hususunda literatürde tartışmalar devam etse de 2000'lerin başında itibaren küreselleşme yaygınlık ve görünürlük kazanmıştır. Küreselleşme çok boyutlu bir fenomen olup, sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel boyutları bulunmaktadır. Siyasal anlamda artık çok kutuplu bir dünya söz konusudur. Klasik toplumsal yapıların – ulus devlet yapılanması dahil – değiştiği veya değişeceği yeni bir çağın başladığı iddia edilmektedir. Bu dönem, ulus-ötesi yapıların güçlenerek katı toplumsal yapıları geçişken hale getirdiği, statükonun değil değişimin esas olduğu, belirsizliklerin ve risklerin hayatın bir parçası haline geldiği, bilgi ve teknoloji çağına girildiğinin iddia ve dominant bir söylem olarak deklare edildiği bir dönemdir. Bilgi ve teknolojinin son derece önemli hale gelmesiyle, bilgiyi üreten ve bilgiyi kullanan yapıların önemi artmıştır. Bu yapıların en önemlilerinden biri olan düşünce kuruluşları bu dönemde medyanın da yardımıyla daha fazla ön plana çıkmışlardır.

Bilginin, teknoloji ve medyanın öne çıktığı bu dönemde Dünya'daki gelişmelere de paralel olarak, 21. Yüzyıl Türkiye'sinde işlenmiş bilgi ve analize gereksinim giderek artmış, bilginin işlendiği, analiz edildiği ve medya dahil farklı alıcılar için uygun formatlarda paketlenerek dağıtıldığı kurumlar olan düşünce kuruluşları önem kazanarak öne çıkmıştır. Küreselleşmeyi mümkün kılan ancak sebep mi yoksa küreselleşmenin sonucu mu olduğu belirsiz olan sözlü, görüntülü, basılı ve diğer tür tüm medyalar ile internet, düşünce kuruluşlarının da yaygınlık kazanmalarında, etkilerini ve

görünürlüklerini arttırmada tetikleyici bir etki meydana getirmiştir. 2000’li yıllardan itibaren internet, medya ve diğer iletişim teknolojilerinin gelişmesi gerek kamu gerekse özel sektörden fon, teşvik ve desteklemelerin artması, küreselleşmeyle ülkeler ve sınırlar arasında akışkanlığın artması, bilginin ve bilgi üretiminin küreselleşmesi, bu yönden bilgiye olan talebin artması, düşünce kuruluşlarının sayılarında çeşitlenme ve patlamaya neden olmuştur. 2000’lerin Türkiye’inde ülkenin dış politika konularında söz sahibi olmak isteyenler sürece katkılarını düşünce kuruluşları üzerinden şekillendirmeye gayret etmektedir (Güvenç, 2006:171). Küreselleşmenin sonucu olarak 90’lı yılların başında Türkiye’de tek bir düşünce kuruluşu bulunmazken şimdilerde yüzün üzerinde kuruluş faaliyette bulunmaktadır. Haliyle düşünce kuruluşlarının en hızlı yaygınlık kazandığı ülkelerden biri Türkiye’dir (Çeçen, 2009:191).

2000’li yıllarda Güvenç’e (2007:142) göre, siyasi partiler, etnik gruplar ve iş dünyası gibi etkinlik arayan yeni ve alışılmadık aktörlerin yanı sıra dış politika yapım sürecinin geleneksel aktörleri olan sivil ve askeri bürokrasi yeni dış politika uzlaşısını şekillendirme çabasıyla düşünce kuruluşlarına yönelmişlerdir. Düşünce kuruluşları sayısında yaşanan patlama bu durumda, hem Türkiye’nin giderek çeşitlenen hatta çoğulculaşan siyasal yaşamının bir sonucu hem de buna bir tepki niteliği taşımaktadır. Tepki oluşu, bu alandaki tekel konumu sorgulanan geleneksel aktörlerin de tartışmaya düşünce kuruluşları üzerinden katılmayı tercih etmesinden kaynaklanmaktadır. Kanbolat’a (2009:312-313) göre, 2000’li yıllarda kurulan düşünce kuruluşlarıyla birlikte profesyonel dış politika kurumları ortaya çıkmıştır. “*Böylece Cumhuriyetin kurulmasından 80 yıl sonra Türk dış politikası özelleşmeye başlamıştır*”. Karasar (2009:313), Türkiye’de 2000’li yıllara kadar dış politikanın kamunun tekelinde olduğunu, özel sektörün düşünce kuruluşlarına ihtiyaç duymadığı, medyanın da niteliğe dikkat etmeden bedava kullanmayı tercih ettiğini belirtmektedir. Özpek’e (2009:457) göre, Soğuk Savaşın sona ermesi ve küreselleşmenin yayılması düşünce kuruluşlarının sayısının artmasında etkili olmuştur. Bu dönemde devlet organları etkilenmeye daha açık hale gelmişlerdir. Literatürde ortaya çıktıkları 1960’lardan itibaren haklarında bir sessizlik süren düşünce kuruluşlarının sayısında Güvenç’e (2007:137) göre, 2004 yılı sonrasında özellikle Kıbrıs’ta yaşanan Annan Planı Referandumu ve Irak Savaşı patlamaya yol açmış ve görünürlükleri artmıştır. Bağcı ve Aydın’a (2009:86) göre Türkiye’de düşünce kuruluşları 2000’li yıllardan itibaren yaygınlık, çeşitlilik, görünürlük

ve nispeten etkinlik kazanmışlardır. Kuloğlu'na (2009:413-414) göre, özellikle Soğuk Savaş sonrasında belirsizlik, risklerin ve tehditlerin çeşitlenmesi, bilginin ön plana çıkmasıyla “*bilgi çağı*” veya küreselleşme dönemine girilmiştir. Bu dönemde bilgiyi alacak, tasnif edecek, stratejik veri bankası oluşturacak geçmişte yaşananlardan ders çıkaracak, mevcut durumu tespit edecek, geleceğe yönelik senaryolar oluşturacak, stratejik kültürün oluşmasını sağlayacak ve bunu sürekli kılacak düşünce kuruluşlarına ihtiyaç duyulmuştur. Aras vd. (2010:13-31) göre, 2000’lerde küreselleşmeyle birlikte bilgi ve analize duyulan ihtiyacın artması, demokrasinin gelişmesi ve yayılması ve sivil toplumun öneminin anlaşılmasıyla, düşünce kuruluşlarının sayısında, çeşitlenmesi ve yayılmasında patlama yaşanmıştır. Yine 2000’li yıllarda sayıları hızla artan vakıf üniversiteleri, kendilerini ayırttıkları alanları belirlemek, adlarını duyurarak kamuoyunda bilinirliklerini arttırmak, üniversitelerdeki bilgi birikimlerini zenginleştirmek ve paylaşmak için araştırma merkezleri kurmuşlardır (Alemdar,2009:19). Küreselleşmenin ivme kazanmasıyla sorunlar karmaşıklaşıp kompleks hale geldikçe klasik güvenlik bürokrasisinin yetki ve ehliyet tekeli yapısı kırılmış, düşünce kuruluşları bu alanda ortaya çıkan bilgi ve tecrübe açığını doldurma yönünde önem kazanmaya başlamıştır (Oğuzlu, 2009:447).

Son on yılda Türkiye’de farklı siyasal, ideolojik, sınıfsal ve etnik yönelimlerin şekillendirdiği çok sayıda düşünce kuruluşu ortaya çıkmıştır. Bu çeşitliliğin Türkiye’nin giderek daha çok sesli hale gelen sosyal, siyasal ve yaşamının bir yansıması olduğu ileri sürülebilir. Soğuk Savaş öncesinde ve süresince tartışma götürmeyen, siyaset ve ideolojiler üstü bir alan kabul edilen dış politika artık bir siyasal tartışma ve ideolojik rekabet alanına dönüşmüştür (Güvenç, 2006:177). Günümüzde sermayenin stratejik araştırmaya yatırıma başlamasıyla düşünce kuruluşları Ergüvenç’e (2009:221) göre kurumsal olarak sayıca ve etkinlik yoğunluğu bakımından tatmin edici bir düzeye gelmişlerdir ancak Türkiye’de “*belirgin bir stratejik araştırma kültürü*” henüz tam olarak oluşmamıştır. Bilhan’a (2009:134-135) göre, küreselleşmenin etki ve zorlamalarıyla başlangıçta teşvik ve destek görmemelerine ve güven eksikliğine rağmen büyük şirketler, bu şirketlerin dernek ve birlikleri, sivil toplum kuruluşları, dernek ve vakıflar, ideolojik sistemlere bağlı kuruluşlar ile üniversitelere bağlı özel kurumlar şeklinde düşünce kuruluşları ortaya çıkmıştır. Bilhan (2009:135), kendilerine insan ve maddi kaynak sağlayan kurumların amaç ve çıkarlarına uygun ve uyumlu, siyasi partilere, ideolojik

yapılara ya da sermaye gruplarına hizmet eden kuruluşlar haline geldiğini ileri sürmektedir. Bu tür kurumlaşmaların çoğunun küçük sermayeler, tabela ve logolarla işe başladığı, yeterince gelir akışı sağlamadıkları durumlarda kapandıklarını belirtmektedir. Bu kuruluşların bir bölümü belli ideolojiler bağlamında ve desteğinde uzmanlaşmakta, bu ideolojik bağlantılar, maddi kaynaklarına olan bağlılık, yönetici ve mensuplarının siyasi ve sosyal eğilimleri veya önlerinde buldukları işlenmemiş alanları değerlendirmek suretiyle bir faaliyet biçimini seçmektedirler.

Türkiye’de düşünce üretim faaliyetleri, geleneksel olarak üniversiteler, siyasi partiler ve basın tarafından yerine getirilmektedir. Ancak gerek küreselleşme koşullarında bilgiye talebin artması gerekse ülkede son 10-15 yılda sivil toplumun güçlenmesine paralel olarak alternatif görüşleri üretmek ve savunmak üzere düşünce kuruluşlarının sayılarında ciddi artışlar olmuştur. Bu gelişmede basının önemli bir rol oynadığını belirten Karadeniz’e (2009:337-338) göre, düşünce kuruluşlarının henüz Batılı ülkelerde görülen düzeylerde kurumsallaşamamış ve kamuoyunda kalıcı bir yer edinememişlerdir. Bulut ve Güngör’e (2009:267) göre, 2000’li yıllarda siyasi partiler, etnik gruplar, baskı grupları ve iş dünyası gibi etkinlik arayan yeni aktörlerin yanında, dış politika yapım sürecinin geleneksel aktörlerinden olan sivil ve askeri bürokrasi de bünyelerinde oluşturdukları düşünce kuruluşları aracılığı ile dış politika stratejilerini meşrulaştırma yoluna gitmişlerdir. Koçer’e (2009:391) göre, Türkiye’de stratejik düşünceye ilişkin Soğuk Savaş sonrasında fark edilen en çarpıcı örneklerden biri 2005 yılından itibaren bütün kamu kurum ve kuruluşları bünyesinde bulunan bütçe daire başkanlıklarının Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı olarak yeniden yapılandırılmış olmalarıdır. Karasar’a (2009:361) göre hem yükselen aktörler hem de geleneksel aktörler dış politika tartışmalarını düşünce kuruluşları üzerinden yürütmektedir. Gelineen noktada düşünce kuruluşları Güvenç’e (2007:143) göre, dış politika konusunda söz söylemeye en yetkin ve donanımlı kurumlar olarak sunulmakta ve öyle de algılanmaktadır. Bir düşünce kuruluşuyla donatılmak dış politika konusunda söz söyleme “*ehliyetine*” sahip olmak anlamına gelmektedir. Bunun çarpıcı bir örneği olarak, AB müzakere heyetinde yer alma talebini Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği’nin o dönemde yeni kurmuş olduğu Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Enstitüsü’nün (TEPAV) (2004-) mevcudiyetiyle meşrulaştırmaya çalışması verilebilir. Ersun (2009:238-239), 2004-2006 yıllarında Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi’ndeki (ASAM) görevi döneminde, Türk özel

sektörünün “aynen ABD’de olduğu gibi düşünce kuruluşunu yaşatacak kaynak ve bilinç düzeyine ulaşmış” gördüğünü belirtmektedir. Küreselleşme döneminde Çeçen’e (2009:193-196) göre, “düşünce kuruluşlarının ortaya koydukları bilimsel çalışmalar, yayınlar ve araştırmalarına bakıldığında parayı veren çevrelerin sesi olarak hareket ettikleri görülmektedir”. Türkiye’de özel düşünce kuruluşlarının yoğun bir şekilde artması karşısında “Türk devleti, Yüksek Öğretim Kurulunun kararı ile 15 devlet üniversitesinde stratejik araştırma merkezi adı altında düşünce kuruluşları oluşturulmuştur”. “Türkiye’de bugün büyük bir düşünce savaşı yaşanmaktadır”. Küreselleşme çağında bölgesel, ulusal hatta daha yerel sorunlar küresel bir hal alabildiğinden Külebi’ye (2009:419-420) göre, ülkelerin iç –dış politika ayırımı ortadan kalkmıştır. Küresel politikalar üretmek ya da bu politikalara karşı “ulusal duruşlar” sergileyebilmek için düşünce üretecek kurumlara ihtiyaç duyulmuştur. Türk düşünce kuruluşları Kodaman’a (2009:403) göre, ABD ve Avrupa’daki muadilleriyle kıyaslandığında gelişme durumunda olsalar da hükümetin izlediği politikaları etkileme noktasında geçmişe oranla daha başarılıdırlar. Son yıllarda özellikle medya aracılığıyla yaptıkları bilgilendirme toplantıları ile kamuoyunu yönlendiren bu merkezler, siyasi karar vericilere de bir nevi danışmanlık hizmeti vermektedirler.

Türkiye’de her konuda olduğu gibi aşırılık ve bir başıboşluğun düşünce kuruluşları sektöründe de kendisini gösterdiğini yakınlardan belirten Arslan’a (2009:35) göre, strateji konusuyla yakından uzaktan ilgisi olmayan bir takım medyatik olmak isteyen kişiler düşünce kuruluşu kurma işine girişmişlerdir. Diğer tarafta devlete yakın olan bireylerin girişimleriyle cumhurbaşkanından alınacak yardımlardan pay almayı hedeflemiş kişiler, yapıları gereği derinlemesine araştırma yapmayı pek sevmeyen ancak çağa ayak uyduran bazı gazeteciler bu işe hevesli olmuşlardır. Yine bazı eski vakıfların da birilerinin becerikli ellerinde “strateji merkezi” oluvermişlerdir. Siyaset ve devlet kurumları nezdinden tanınır olmak ve bunun sağladığı meşruiyetin önemi bakımından Kanbolat (2009:310), “kilometre taşları” mesabesinde gördüğü birkaç olaydan bahsetmektedir. Bunlar: 22 Temmuz 2008 genel seçimlerinde ilk defa iki Türk stratejistin (ANKAM Başkanı ile ASAM Başkanı), milletvekili olması 2008 yılında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün Türk tarihinde ilk defa düşünce kuruluşları başkanlarına Cumhurbaşkanlığında yemek vermesi, Genelkurmay Başkanının düşünce kuruluşu uzmanlarını çağırması olaylarıdır.

Bu dönemde bir kısmı halen devam eden önemli düşünce kuruluşları ortaya çıkmıştır. Başlıcaları; Türkiye Ekonomik siyaset ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (TESAM), Uluslararası Stratejik Tahlil ve Araştırmalar Merkezi (USTAD), İstanbul Politikalar Merkezi (İPM), Eğitim Reformu Girişimi (ERG), Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (EDAM), Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETAV), Ankara Politikalar Merkezi (APM), Ankara Strateji Enstitüsü (Ankara Strateji), İçişleri Bakanlığı Araştırma ve Etütler Merkezi (AREM), Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (Bilgesam), Global İlişkiler Forumu (GİF) ve Güney Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi'dir (GASAM). 1999 yılında kurulan ASAM, Batı ve Avrupa ile ilişkilere ağırlık veren diğer düşünce kuruluşlarının aksine Avrasya ya da Asya yönelimlidir. Öte yandan Avrasya ve Türk dünyası vurgusu sadece bir coğrafi yönelim farklılaşmasına değil ideolojik bir tercihe de işaret etmektedir. ASAM'ın Türkiye için dış politika ve politika önerilerinde milliyetçi –muhafazakâr vurgu ön plana çıkmıştır. ASAM, Güvenç'e (2006:168) göre, devlet odaklı araştırma ve örgütlenme alışkanlığının göstergesi olarak değerlendirilebilecek, Dışişleri Bakanlığının bölgesel masalar modelini anımsatır bir örgütlenme modelini benimsemiştir. Bu örgütlenme modeliyle ASAM daha geniş bir araştırmacı kadrosunu istihdam etmekte ve çok daha dar kadrolarla ve proje bazında iş yapan Türkiye'deki diğer dış politika düşünce kuruluşlarından ayrılmaktadır. Son olarak araştırmacı kadrolarının bu kadar geniş tutulabilmesi, ASAM'ın maddi kaynak bakımından diğerlerine oranla daha rahat olduğunu göstermektedir. “Büyük Türkiye, Yeni ASAM” sloganıyla 2018-2019 döneminden itibaren “yeni bir yüzle” ve mevcut siyasal iktidara yakın bir duruşla ortaya çıktığı görülmektedir (<http://asam.org.tr/erişim> tarihi: 02.04.2019).

Yazılı ve görsel kaynaklardan yaptığımız taramalarla Türkiye'de dönemler itibariyle kurulan düşünce kuruluşlarına ilişkin aşağıdaki tablo (**Tablo 7**) yapılmaya çalışılmıştır. Ancak bu kuruluşların bir kısmı ya küçülmüş ve etkisiz hale gelmiş ya da tamamen kapanmış olması nedeniyle sağlıklı bir tablo yapmak güçleşmektedir.

Tablo 7: Yıllar İtibariyle Düşünce Kuruluşları

1960 – 1990 Arası Dönem (1960 Anayasası Sonrası Dönem)	Dış Politika Enstitüsü (DPE) İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV) Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV) İslami Araştırmalar Merkezi (İSAM)
---	---

	Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV) Türk Demokrasi Vakfı Ortadoğu ve Balkan Araştırmaları Vakfı Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (ESAM)
1990 -2000 Yılları Arası Dönem (Soğuk Savaş Sonrası Dönem)	Liberal Düşünce Topluluğu (LDT,1994) Arı Hareketi Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı Ulusal Politika Araştırmaları Vakfı Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Stratejik Araştırma Merkezi (SAM) Stratejik Araştırma ve Etütler Milli Komitesi (SA-EMK) Araştırma ve Etütler Merkezi (AREM) Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (SAREN)
2000’li Yıllardan Günümüze (Küreselleşme Dönemi ve Post Küresel Dönem)	Türkiye Ekonomik siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (TESAM) Uluslararası Stratejik Tahlil ve Araştırmalar Merkezi (USTAD) İstanbul Politikalar Merkezi (İPM) Eğitim Reformu Girişimi (ERG) Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETAV) Kültür Üniversitesi Küresel Siyasal Eğilimler Merkezi (GPOT) Ankara Politikalar Merkezi (APM) Ankara Strateji Enstitüsü (Ankara Strateji) İçişleri Bakanlığı Araştırma ve Etütler Merkezi (AREM) Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi (BÜSAM) Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (Bilgesam) Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (EDAM) Global İlişkiler Forumu (GİF) Güney Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (GASAM)

3.5. Türkiye’de Düşünce Kuruluşu Türleri

Düşünce kuruluşları genellikle kâr amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşları olarak oluşturulurlar. Düşünce kuruluşlarının tarafsızlığı ve bağımsızlığı önemli olmakla birlikte genellikle hükümetler, çıkar/baskı grupları ve ekonomi çevrelerince desteklenmekte ve onlar adına çalışmalar yapabilmektedirler. Bu nedenle farklı türden düşünce kuruluşlarından bahsedilmektedir. Burada temel ayırım, ideolojik, ekonomik temelli bağlı olmakla, belli bir toplumsal, ekonomik, siyasal aidiyetten bağımsızlık durumlarıyla ilgilidir. Politika yapıcılar, politik orijinli sivil toplum organizasyonları ve kamu için hazırlanan değerli bir kaynak olduğu belirtilen *2017 ve 2018 Global Go To Think Tanks Index Report’ta* (McGann: 2018:8; 2019:12-13), geçmiş 87 yıl boyunca, düşünce kuruluşlarının birtakım farklı şekillerinin ortaya çıktığı, bunların kendilerini işleyiş şekilleriyle, eleman istihdam etme ve araştırmada akademik bütünlük ve objektiflik standartlarına uyma isteklilikleriyle farklılaştırdıkları belirtilmektedir. Weaver (1989) gibi başka analistler tarafından farklı tipolojiler önerilmekle birlikte kendilerinin

endekslerinde ve raporlarında, *özerk ve bağımsız, yarı bağımsız, hükümete bağlı, yarı resmi, üniversiteye bağlı, politik partiye bağlı* ve son kategori olarak (*kâr amaçlı*) *şirket* olmak üzere yedi tipoloji kullandıklarını belirtmektedir.

Türkiye’de düşünce kuruluşlarının sınıflandırılmalarına ilişkin otoriteler arasında farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bu yaklaşım farklılıkları uluslararası literatürde de mevcuttur. Ancak Türkiye’deki düşünce kuruluşlarını sınıflandırmanın zorluğu çeşitli sebeplerden dolayı daha fazladır. Bu anlamda kurumsallaşma sorununu en başta belirtmek gerekir. Kurumsallaşma olmayınca süreklilik olmamakta dolayısıyla bu kurumları farklı açılarda değerlendirmede yeterli veri bulunmamaktadır. Daha genel olarak Türkiye’nin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel sistem koşulları henüz bu kuruluşları destekleyici nitelikte değildir. Aksine sorunlarının temel kaynağı da bu sistemlerdir. Genel olarak Türkiye’deki düşünce kuruluşlarını müdafî tipte düşünce kuruluşları kategorisinde değerlendirmek mümkündür. Bunlar genelde ideolojik bir temele sahiptir ve bu ideolojileri gündemlerinin şekillenmesinde belirleyici durumdadır. Liberal, sosyalist ve muhafazakâr ideolojilere sahip düşünce kuruluşları bulunmaktadır. Ancak yine bu kuruluşların çoğunluğu muhafazakâr ideoloji temeline sahiptir. “*İstanbul merkezli*” düşünce kuruluşları genel itibarıyla liberal düşünceye yakınken “*Ankara merkezli*” düşünce kuruluşları muhafazakâr eğilimdedir (Güvenç, 2006). Ankara merkezli kuruluşların hedef kitlesi genellikle devlet birimleridir. Başlarda Batı’da sonra dünya genelinde 1970’ler ortaya çıkan, 1980’lerde daha görünür hale gelen muhafazakârlık ve “*yeni muhafazakârlık*” (Clawson and Clawson, 1987) dalgasının düşünce kuruluşlarına yansımaları olmuştur. Bu etkilenme Türkiye açısından da sözkonusu olmuştur. 1980’lerde siyasette ABD’de Başkan Ronald Reagan, İngiltere’de Başbakan Margaret Thatcher’ın temsil ettiği “yeni muhafazakâr” dalganın Türkiye’deki izdüşümü 1983’lerden itibaren Başbakan ve Cumhurbaşkanı Turgut Özal dönemidir (Köker, 2006:289). Siyasal bakımdan Türkiye, 1980’lerden günümüze kısa süreli sol – sağ koalisyon dönemleri haricinde muhafazakâr siyasi partilerin iktidarlarında geçmiştir. Yeni muhafazakâr dalganın siyasette olduğu gibi ekonomide, sosyal ve kültürel alanlarda yansımaları olmuştur. Muhafazakâr düşünce kuruluşuna örnek olarak Türkiye’de mevcut siyasal iktidara ve temsil ettiği görüşlere yakın kabul edilen Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) ele alınabilir. İnternet sitelerinde yer alan tanıtımlarında (<https://www.setav.org/hakkimizda/>(erişim tarihi: 22.08.2017) amaçlarının uluslararası

bilim standartlarına uygun ve partizan kaygılardan uzak bir şekilde ulusal, bölgesel, uluslararası sorunlara yönelik çalışmalar yapmak olduğunu, Türkiye'nin dinamik yapısının bugün yeni bir bilgi tasavvurunun geliştirilmesini zorunlu kıldığını, Türkiye'nin vizyonunun kendi tarihi –kültürel kimliği ve jeo –stratejik konumuyla uygun bir ufuk ve derinliğe ihtiyaç duyduğunu belirtmektedirler.

Kuruldukları ve içinde bulundukları dönemlerin özelliklerine göre düşünce kuruluşlarının örgütlenme ve çalışma şekilleri farklılıklar gösterebilmektedir. Türkiye'dekiler de dahil olmak üzere düşünce kuruluşları Loğoğlu'na (2009:426) göre, genel olarak (i) belli çıkar gruplarını temsil eden (ii) belli görüş ve yaklaşımları savunan ve (iii) bağımsız olmak üzere üç kategoride örgütlenmektedirler. Birinci kategoride tütün, silah, tekstil, tarım, petrol, uçak sanayi gibi sektörlerin özel çıkarlarını korumak amacıyla faaliyet gösteren lobicilerle iç içe geçmiş kuruluşlar, ikinci kategoride ülkedeki siyasi parti veya eğilimlere yakınlık duyan veya sosyal ve kültürel hedeflere yönelik çalışan kuruluşlar, son kategoride ise gerçek anlamda bağımsız ve otonom olan toplumun gündemindeki sorunlar hakkında objektif ve bilimsel analizler yapan ve çözüm önerileri geliştiren kuruluşlar bulunmaktadır. Yapılan sınıflandırmalardan biri olan Arslan'ın (2009:32-34) belli örnekler ve örgütlenme yerlerini kriter alan dokuzlu gruplamaya dayalı sınıflandırmasına göre, Türkiye'de faaliyet gösteren düşünce kuruluşları; Genelkurmay Başkanlığı bünyesinde görev yapan, Dışişleri Bakanlığı bünyesinde görev yapan, İçişleri Bakanlığı bünyesinde görev yapan, üniversiteler kuruluşunda bulunanlar, vakıflar bünyesinde ya da doğrudan vakıf şeklinde örgütlendirilenler, sendika bünyesinde yapılandırılanlar, sivil toplum örgütü olarak yapılandırılanlar, cemaat ve tarikatların içerisinde vakıf, dernek şeklinde örgütlendirilenler, ayrılıkçı hareket içerisinde yapılandırılanlar şeklindedir. Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının örgütlenme, finansal yapı, personel ve irtibat/iltisak durumlarına göre farklılaştığı durumları yansıtan bir sınıflandırmanın yararı olabilir. Bu anlamda Arslan'ın (2009) sınıflandırmasından yararlanarak, Türkiye'deki düşünce kuruluşları aşağıdaki şekilde **(Tablo 8)** gruplandırılabilir. Bu tabloda bağımlı olma durumu ve örnek düşünce kuruluşlarına yer verilmiştir. Bunlardan bazılarının günümüzde devam etmediği dikkate alınmalıdır. Ancak çeşitliliği göstermesi açısından bu kuruluşlara yine de grubunun tek düşünce kuruluşu ise yer verilmiştir. **Tablo 8**, değişmeyi ve bu kuruluşların zamana uygun trendlerini bir ölçüde göstermektedir.

Tablo 8: Türkiye Düşünce Kuruluşu Türleri

Düşünce Kuruluşu Türü	Alt – Tür	Örneği
Devlete Bağlı	Askeri Birimlere Bağlı	Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM) (Genelkurmay Başkanlığı bünyesinde 2002-2011)
	Diğer Devlet Birimlerine Bağlı	Stratejik Araştırmalar Merkez, (SAM) (Dışişleri) Araştırma ve Etütler Merkezi (AREM) (İçişleri)
Üniversitelere Bağlı	Devlet Üniversitelerine Bağlı	ODTÜ Ekonomik Araştırmalar Merkezi İÜ Stratejik Araştırmalar Merkezi Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü
	Vakıf Üniversitelerine Bağlı	Beykent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Kültür Üniversitesi Küresel Siyasal Eğilimler Birimi
Sivil Toplum Örgütü Olarak Yapılandırılanlar	Sendikalara Bağlı	Türkiye Ulusal Güvenlik Stratejileri Araştırma Merkezi (TUSAM) (Türk Metal İş Sendikası 2004-2009)
	Dernek Olarak Yapılandırılanlar	Arı Hareketi Liberal Düşünce Topluluğu Sahipkiran Stratejik Araştırmalar Merkezi
	Vakıf Olarak Yapılandırılanlar	Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM) (Avrasya Bir Vakfı) Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı
	Merkez Olarak Yapılandırılanlar	Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi Futbol Ekonomisi Stratejik Araştırmalar Merkezi (FESAM)...
	Enstitü Olarak Yapılandırılanlar	Dış Politika Enstitüsü (DPE) Stratejik Düşünce Enstitüsü
	Sivil Dini Yapılara Bağlı Olanlar	İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER)
Siyasi Partilere Bağlı/İlişkili		Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Türkiye Sosyal Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES)
Kar Amaçlı Şirket ve Birlikler		Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV) Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV)

3.6. Türkiye’de Düşünce Kuruluşu Sorunları

Düşünce kuruluşlarının kurumsallaşma, gelişme ve yaygınlaşmalarına, sürekliliklerine ve etkili çalışmalar yapmalarına etki eden sorunları bulunmaktadır. Bu sorunların bir kısmı daha genel olup literatüre yansıyan dünya genelinde sorunlar iken bir kısmı daha lokal olarak Türkiye’ye ve buradaki düşünce kuruluşlarına özgüdür.

3.6.1. Düşünce kuruluşu hukuki yapılanma sorunları

Türkiye’de düşünce kuruluşlarının hukuki statüsüne ilişkin tartışmalar sürmektedir. Hukuki statüleri, kurumsallaşmalarından başlayarak meslek olarak tanınmalarına, insan

ve gelir kaynaklarına sahip olmalarına, tarafsız ve özerk kalabilmelerine varıncaya kadar düşünce kuruluşlarının tüm boyutlarını ilgilendiren bir konudur. Hukuki statülerine ilişkin farklı durumların varlığı düşünce kuruluşlarını başta tanımlama ve tiplere ayırmada muğlaklık meydana getirmesi bakımından çalışmayı diğer etkenlerin yanında güç hale getirmektedir. Önemli bir konu olarak Aras vd. (2010:69-71) ile Bağcı ve Aydın'ın (2009:102) çalışmalarında ele alınmış olup vakıf, dernek veya şirket olarak örgütlenmek seçeneklerinin her birinde örgütlenen düşünce kuruluşlarının var olduğu belirtilmektedir. Bu seçeneklerin her birinin avantaj ve dezavantajları vardır. Aras vd.nin (2010:170-177) yaptıkları tespitlere göre; Türkiye'de düşünce kuruluşları ağırlıklı olarak vakıf, dernek ve şirket şeklinde örgütlenmektedirler. Bazıları bu statülerden ikisini veya üçünü birlikte kullanmaktadır. Faaliyet konuları geniş ve dağınıktır. Mülakat yaptıkları düşünce kuruluşu yöneticileri, sektörde saygın bir konumda rekabet edebilmelerinin temel koşulunun mali ve düşünsel özerklik olduğunu belirtmişlerdir. Ancak Türkiye'de düşünce kuruluşları bazı çıkar ve baskı grupları tarafından doğrudan desteklenmekte veya o grup bünyesinde faaliyet yürütmektedirler. Düşünce kuruluşları için tercih edilen tüzel kişilik Güvenç'e (2006:175) göre, örgütlenme özgürlüğüne ilişkin yürürlükteki mevzuat ve mali kaynakların niteliği ile yakından ilgilidir. Bazı düşünce kuruluşlarının ticari şirket, vakıf ve dernek tüzel kişiliğinden kaynaklanan avantajları aynı anda kullanabilecekleri bir yapılanmaya yöneldikleri görülmektedir. Tez çalışmamız kapsamında yapılan derinlemesine saha görüşmelerinde düşünce kuruluşları temsilcileri, kurumsallaşmanın yetersizliğine işaret etmişlerdir. Düşünce kuruluşlarına yasal bir altyapının kazandırılması için bazı girişimlerin olduğu ancak bunların bugüne değin sonuçlanmadığı belirtilmektedir:

“Think tanklerin statüleri ile ilgili sorunlar var. Daha önce bir yasal düzenleme çalışması falan vardı. Yasa hazırlığı vardı. Ama bir düzeye varmadı. Kimisi vakıf bünyesinde çalışıyor, kimisi dernek bünyesinde çalışıyor. Yani yasal olarak think tank diye bir şey yok. Öyle olunca onların hakları, sorumlulukları düzenlenemiyor” (G2).

Dernekler gerçek veya tüzel kişi toplulukları (4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, m.56; 5253 sayılı Dernekler Kanunu, m. 2/a), vakıflar mal toplulukları (4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, m. 101) olarak tanımlanmaktadır. Dernek ve vakıf şeklinde örgütlenmenin gelir sağlamada bazı avantajları söz konusudur. Elde edilecek, “*kamu yararına çalışan dernek*” ve “*Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıf*” statüleri ile mal varlıklarına bir kısım güvenceler (5253 sayılı Dernekler Kanunu, m.27)

sağlamasının yanında vergi muafiyet ve bağışıklarına kavuşmaktadırlar. Ancak şirketlere göre uymaları gereken daha sıkı şartlar bulunmaktadır. Şirket statüsü ise geniş bir özgürlük alanı bıraktığı için yeterli işletme sermayesi olan kuruluşlarca daha fazla tercih edilebilmektedir. Marmara Grubu Vakfı genel başkanı olan Suver'e (2009:497) göre, Türkiye'deki düşünce kuruluşlarının 'vakıf' adıyla anılan kuruluşlar içinde yer almaları isabetlidir. Ancak Türkiye'de vakıf muamelesi gören sivil toplum kuruluşlarının hiçbirisi gerçekte vakfı değildir çünkü hiçbirinde vakfeden yoktur.

Düşünce kuruluşu yönetici ve uzmanları kendilerini bir “*meslek grubu*” olarak tanımlamaktadırlar. Mesleklerinin resmiyette tanınması için yapılması gerekenlerin sayıldığı ve bu tanınmanın maddi getirilerine işaret edildiği ancak bu konuda yeterince bir gelişmenin sağlanamadığı anlatılmaktadır. Türkiye'de düşünce kuruluşlarının sorunlarına çözüm bulabilmeleri için Kanbolat'a (2009:316) göre, vakıf, dernek, sendika, platform, grup vb. herhangi bir şekilde örgütlenmeleri gerekir. Kanbolat, mesleklerinin tanınması, meslek kültürünün oluşması, sorunların dile getirilmesi, kamuoyu, devlet ve özel sektör nezdinde saygınlık kazanması için örgütlenmenin gerekli olduğunu ancak “*Türkiye’de kendi sorunlarına karşı bu kadar duyarsız ve ilgisiz, örgütsüz başka meslek grubunun*” olmadığından yakınmaktadır.

Düşünce kuruluşları kurum ve meslek olarak yaklaşık on yıldır Türkiye’de var olmalarına ve entelektüel kapasiteleri yüksek insanlardan oluşmasına rağmen bir platform çatısı altında birleşemediklerini vurgulayarak tanınma ve etkinlik kazanabilmeleri için bir dizi öneri geliştiren Kanbolat’a (2009:318-319) göre, Türkiye’de meslek odası olmanın kamu ve üyeler nezdinde avantajları bulunduğundan sahafların örgütlenme modeli düşünce kuruluşlarının olası örgütlenmesine model olabilir. Düşünce kuruluşları çalışanlarının 212 sayılı Basın İş Kanunu’na dahil edilmeleri olumlu olacaktır. Mesleklerine kimlik kazandırılması amacıyla Kültür Bakanlığı Telif Hakları ve Sinema Genel Müdürlüğü’ne bağlı olan Türkiye İlim ve Edebiyat Eserleri Sahipleri Meslek Birliğine (İLESAM) stratejist mesleği tescil edilmeli ve stratejistler üye olmalıdır. Kültür Bakanlığının kamu yararı gerekçesiyle kültürel ürünlere karşılıksız yardımı gibi Başbakanlık ve Dışişleri Bakanlığından düşünce kuruluşlarına karşılıksız yardım yapılmalıdır. Milli Güvenlik Akademisine düşünce kuruluşlarından da katılım sağlanmalı, üniversitelerde öğrencilerin strateji düşünce topluluğu oluşturmalarına yardımcı olunmalıdır. Kamu kurumları elindeki açık bilgi kaynakları, düşünce

kuruluşlarına açılmalı, düşünce kuruluşlarının akademisyenlerle ilişkileri YÖK kanalıyla sağlanmalıdır. TBMM ile düşünce kuruluşları arasındaki ilişkiler arttırılmalıdır. Batı’da özellikle ABD’de olduğu gibi düşünce kuruluşlarına yapılan bağışların vergiden düşürülebileceği bir yasal düzenleme yapılmalıdır. Türkiye’de ‘teknokentler’ gibi ‘sosyokentler’ kurulmalı, Cumhurbaşkanı ve Dışişleri Bakanının yurtdışı gezilerinde gazeteciler, iş adamları ve akademisyenlerin yanı sıra düşünce kuruluşlarına da yer verilmeli, Dışişleri Bakanlığı başta olmak üzere kamu kurumlarının düzenlediği basın toplantılarına düşünce kuruluşları da davet edilmelidir.

3.6.2. Düşünce kuruluşu entelektüel işgücü sorunları

Literatürde düşünce kuruluşlarının hükümet ve parlamentoya personel desteği sağlaması “entelektüel işgücü”, bizzat düşünce kuruluşunun çalışanları için “kadro” ve genel olarak bunları kapsayacak şekilde “personel” terimi kullanılmaktadır (McGann, 2019b; Stone, 2000a). Bu çalışmada düşünce kuruluşlarının entelektüel çalışanları ifade etmek için “entelektüel işgücü” terimi kullanılmaktadır. Yetişmiş entelektüel işgücü sorunu, düşünce kuruluşlarının diğer sorunları ile yakından ilişkilidir. Bu kurumların süreklilik sorunu bulunmaktadır. Süreklilik sorunları bulunduğundan, nitelikli araştırmacılardan oluşan işgücünü çekmekte sorun yaşamaktadırlar. Süreklilik sorunu, başka sebeplerin yanında temelde yeterli bir gelir kaynağını sağlayamamaktan kaynaklanmaktadır. Gerek literatür gerekse saha görüşmelerinde, düşünce kuruluşlarının yasal bir zemine kavuşturulması, kuruluşlarının ve çalışanların unvanları üzerinde bir konsensüsün sağlanması ve ardından bu unvanların gazetecilik mesleğinde olduğu gibi tanınmasının sağlanması yönünde girişimlerin bulunduğu tespit edilmiştir.

Düşünce kuruluşlarının entelektüel işgücü sorunu, kurumsallaşma ve düzenli gelir kaynağına sahip olmakla yakından ilgilidir. Bu kurumlarda çalışacak kişiler açısından cazip bir meslek tanımları yoktur ve dolayısıyla kariyer yapma imkânları bulunmamaktadır. Düşünce kuruluşları, kurumsal örgütlenmelerinin zayıf ve gelir kaynaklarının yetersiz olması nedeniyle kalıcı istihdam imkânı sağlayamamaktadırlar. Bu nedenle entelektüel işgücünü cezbetmek ve istihdam etmekte sorunlar ortaya çıkmaktadır. Düşünce kuruluşlarının çok farklı sorunları bulunmaktadır. Türkiye’de düşünce kuruluşları işi bir kariyer mesleği değildir. Türkiye’de ‘stratejist’, ‘analist’, ‘siyasi analist’, ‘dış politika uzmanı’, ‘dış politika araştırmacısı’ ‘düşünce merkezi uzmanı’, ‘think tanker’ adıyla tanımlanabilecek bu meslek, ‘tam zamanlı’ bir meslek olarak

bilinmemekte, kariyere dönüşmemekte, resmi ve gayri resmi olarak tanınmamaktadır. Türkiye’de düşünce merkezlerinin en önemli sorunu, “*öğrenci (25 yaş üstü) ile emekli (55 yaş altı) arasında kalan (25-55 yaş arası) iyi eğitilmiş uzmanları, tam zamanlı çalışma ortamına uzun süreli olarak çekebilmektir*”. Oysa genellikle emekli üst düzey bürokratların ve yüksek lisans veya doktora öğrencilerinin tam zamanlı, akademisyenlerin yarı zamanlı işi olarak bilinmektedir (Kanbolat, 2009:309; Karabulut, 2010). Türkiye düşünce kuruluşlarında görev alanlar, emekli diplomat, asker ve öğretim üyelerinden oluşmaktadır. Öğretim üyeleri, çoğu zaman yetersiz gördükleri maaşlarına bir destek bulmak için kısmi statüde veya emekli olarak tam zamanlı mesaiyle görev almaktadırlar. Asker ve diplomatlar ise eski alışkanlıklarını devam ettirerek önceden çalıştıkları yerlerle ilişkilerini bozmamak için devleti sürekli olarak haklı gören klasik yazılar yazmaktadırlar. Bunlardan bazıları, analiz yeteneği gerektiren işlerde daha önce çalışmamışlardır. Emekli oldukları için eskisi gibi devletten bilgi almaları ve objektif analiz yapabilmeleri de kolay değildir (Köni, 2009: 408-409). Bünyesinde araştırmacı bulunduran düşünce kuruluşlarının birçoğunun akademisyen veya emekli büyükelçi ve subay gibi emekli bürokrat yöneticileri bulunmaktadır (Aras vd., 2010:54). Bulut ve Güngör’e (2009:267) göre, Türkiye’de yürüttükleri görevlerden emekli olduktan sonra düşünce kuruluşlarında çalışan bürokrasiden kişilerin sağladıkları kazanımlardan biri, çok iyi bildikleri devlet politikalarının oluşturulması ve uygulanması aşamaları hakkında düşünce kuruluşlarını bilgilendirmeleri, araştırma ve analizlerine tecrübelerini katmalarıdır.

Türkiye’de düşünce kuruluşlarının birkaç tanesi dışında önemli bir çoğunluğu daimî çalışanlarının sayısı itibarıyla oldukça küçük çaplı ve kurumsallaşma çabası içinde olan oluşumlardır (Ayman, 2009:51). Ekonomik bakımdan daha güçlü olanları haricinde Aras vd. (2010:54) göre, düşünce kuruluşları genellikle tam zamanlı ve kadrolu araştırmacı çalıştırmak yerine proje bazlı, sözleşmeli ve kısa dönemli araştırmacı çalıştırmakta, ayrıca gönüllüğün esas olduğu kısa dönemli stajyerlerin hizmetinden yararlanmaktadır. Türkiye’de genel olarak düşünce kuruluşları sık sık faaliyetlerini sona erdirmektedirler. Bu durum istihdam edilen uzmanlarda sosyal statülerini yitirme endişesine neden olmakta, dolayısıyla sektörde işgücü değişimi çok hızlı olmaktadır. Kurumsal kültürün oluşmasında da sorun oluşturduğundan bunun önüne geçebilmek için Karadeniz’e (2009:339) göre, “*düşünce kuruluşları ile üniversiteler arasında*

oluşturulabilecek köprüler vasıtasıyla uzmanlara üniversiteler unvanları kazanabilme imkânları” sağlanmalıdır. Kanbolat’a (2009:310-312) göre, Türkiye’de düşünce kuruluşlarında eleman değişim hızı fazla olduğundan, kurumsallaşma ve kurumsal hafıza zayıf kalmaktadır. Türkiye’de düşünce kuruluşlarının bir geleceğinin olabilmesi için *stratejistlerin iş güvencesi olmalı, meslekleri kariyer meslek haline gelmeli, bürokrasi, siyaset ve iş dünyasıyla aralarında geçişkenlik sağlanmalıdır. Stratejistlik, kamuoyu, kamu ve özel sektör tarafından resmen tanınan bir meslek haline gelmelidir. Düşünce kuruluşlarının Ülgen’e (2009:512-513) göre; entelektüel işgücü darboğazı gelir kaynaklarıyla ilişkilidir. Finansman sorununun bir sonucu olarak, uzun vadeli entelektüel işgücü politikasına dayalı kurumsal bir kapasite ve kurumsal kültür geliştirmekte zorlanmaktadır. Saha görüşmesinde düşünce kuruluşlarının en önemli sorunlarının ne olduğu sorulan görüşmeciye göre, kaynak sorunu başka sorunları da tetikleyen başlıca sorundur:*

“İşte kaynak yeterliliği olmayınca da nitelikli eleman istihdam etmesi zor. Eleman yetiştirmeyi bir kenara bırakın. Piyasa da zaten az sayıda yetiştirmiş eleman var. Onları da tutması zor. Bu önemli bir mesele. Yani kaynak eksikliği ve kaynak eksikliğine bağlı olarak da eleman eksikliği” (G2).

Kurumsallaşmanın ve yeterli gelir kaynağının olmaması, çalışanlar açısından da sorunlara yol açmaktadır. Düşünce kuruluşu işinde istikrar beklentisi zayıf olduğundan alternatiflere yöneldiklerini belirtmektedirler. Görüşmeciye göre;

“Think tankte çalışıyorsanız ne zaman işinize son verilecek kaygısı oluyor. Epey bir iş güvenliği kaygısı var. Siz belki iyi bir uzman da olabilirsiniz ama bir taraftan da yeni yetişen birileri varsa onlar potansiyel olarak sizin rakibiniz oluyor. Çünkü istihdam alanı sınırlı, öyle olunca da hep bir iş kaygısı oluyor. O yüzden think tankçilerin çoğu da kendilerini başka bir yerlerde, üniversiteler olsun, bir kamu kurumu olsun, ya da gazete olsun. Kendi geleceklerini garantiye almak için” (G2).

Diğer bir görüşmeci ise, finansman sorunundan kaynaklı olarak düşünce kuruluşlarının kamu kurumları kadar bile personeline özlük hakları sağlayamadığını, bu nedenle düşünce kuruluşlarının uzmanlar tarafından başka işler için bir basamak olarak kullanıldığını belirtmektedir:

“bir zıplama tahtası olarak veya en kötü ihtimalle akademinin veya gazeteciliğin yanında ek getir getiren bir iş olarak” (G4).

Düşünce kuruluşlarında çalışanları, bir unvanla tanımlamanın gerekliliğine yapılan vurguların yanı sıra bu kişilerin sahip olmaları gereken nitelikler de önemli bir boyut olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu uzmanlar, akademi ile medya arası bir iş yaptıklarını ileri sürmektedirler. Saha görüşmesinde görüşmeciye göre, medya, akademisyenler gibi lafi dolandırmadıklarından düşünce kuruluşları uzmanlarını tercih etmektedirler. Çünkü;

“medyanın diline daha uygun bir tarzda konuşur. Spekülatif konuşmayı sever” (G1).

Düşünce kuruluşlarında çalışanları ‘stratejist’ olarak adlandıran Kanbolat’a (2009:305-307) göre, bir stratejistin sahip olması gereken nitelikler bulunmaktadır:

“akademisyen, gazeteci, yazar, istihbaratçı ve politikacı arasında, bu mesleklerin bazı özelliklerini de taşıyan farklı bir meslek dalıdır. Stratejist, olaylara objektif yaklaşan ve zıvıvı kişidir. Strateji bir meslek olmaktan ziyade doğal bir yetenek ve bir yaşam tarzıdır. Analizlerin temel bulması için dış politika alanında ilgilenilen bölgede yaşanılması, yemeklerinin tadılması, dostlar, sevgililer veya eşler edinilmesi, ev sohbetleri yapılması, bölgenin haritasının çalışma odasına asılması, bibtoların çalışma masasını süslemesi, bölge dillerinin konuşulması gerekir”.

“Türkiye’de, bazı mesleklerin bir politik duruşu vardır. Gazeteciler sol, bankacılar orta sağ bir duruşu vardır. Stratejistler ise siyasi görüş olarak devlete yakın orta sağ veya orta sol kanatta yer alıyorlar. Kurum ve kişi olarak aslında mecbur da kalıyorlar. Devletin ve kamuoyunun ‘ajan’ algılamasından ‘potansiyel ülkeyi satan’ görüntüsünden kurtulabilmek için bunu yapıyorlar.”

Düşünce kuruluşlarının personellerine ilişkin olarak Nurhan’a (2009:441) göre, *“ilme ve bilgiye susamışlık ve bunun tutkusı”* ilk vasıfları olmalıdır. *“Ruhsuz memur tipi akademisyen”*den ziyade heyecanlı, daha üniversite sıralarından izlenerek alınmış, alanlarına göre yabancı ülkelerde master ve doktora yapmaları temini edilmiş ve daha sonra da medeni bir yaşam sağlayabilecekleri gelirin kendilerine sağlanmış olması gerekir. Uluslararası alanda tanınan ve yabancı araştırma kurumlarının konferans, kongre ve diğer etkinliklerine davet edilen Türk uzmanların sayısının az olduğunu belirten Bilhan’a (2019:139-140) göre bu alanda *“Türk mevcudiyetini ve temsilini genişletmek büyük bir ihtiyaç”*tır. Ayrıca finansal yönden güçlenerek yeterli sayıda ve kalite uzman istihdam ederek düşünce kuruluşlarının belirli konularda uzmanlaşmaları gerekir. Düşünce kuruluşlarının etkinliği Kuloğlu’na (2009:418) göre, faal oldukları alanlarda önde gelen uzmanları kadrolarına katabilmeleriyle doğru orantılıdır. Türkiye’de aktif düşünce kuruluşları Nurhan’a (2009:442) göre, uzman işgücüne sahip olmak için

doktoralı stratejistler görev üstlenene kadar kısa vadeli çözümlerle üniversitelerden hevesli yabancı master ve doktora öğrencilerini kadrosuna katmalıdır. Uzmanlık masalarını hücre sistemine göre kurmalı ve sayıları mesela yalnızca üçer uzmandan oluşmalıdır. Bilginin az sayıda uzmandan oluşan hücrelerde konsantrasyonu sağlanmalıdır. Bu sayede uluslararası camiada otoriteler yetişmesi sağlanmış olacaktır.

3.6.3. Düşünce kuruluşu finansman sorunları

Düşünce kuruluşlarını çalışmaya başladığı ilk dönemlerde McGann (2007:1) meslektaşlarının kendisine niçin vakıfların düşünce kuruluşlarına bu kadar çok para harcadıklarını sorduklarını, bu basit sorunun kendisini düşünce kuruluşları ve fikirlerin niçin önemli olduğu ve daha önemlisi bunların niçin desteğimizi hak ettiklerini araştırmaya ittiğini belirtmektedir. Bazı önde gelen Amerikan düşünce kuruluşlarının katılımıyla yaptıkları tarama sonucunda, McGann'e (2007:3) göre, gelir sağlama yolları, düşünce kuruluşlarının gündemleri, araştırma stratejileri ve etkileycilikleri üzerinde belirleyici olmaktadır. Düşünce kuruluşlarının politik tartışmalara katkısının ve yararlılıklarının devamı için başka tedbirler yanında daha fazla uzun –dönemli fon sağlanması önemlidir. Bağımsız ve yüksek kaliteli araştırmaların üretilmesi, diğer standartlar yanında buna da uyumla mümkündür.

Düşünce kuruluşları Anglo –Amerikan ve Batı Avrupa ülkeleri dışında coğrafi olarak genişledikçe yeni koşullara uyum sağlamak zorunda kalmışlardır. Asya, Afrika, Latin Amerika, Orta Avrupa ve eski Sovyetler Birliği ülkelerinde düşünce kuruluşları, faaliyetlerini sürdürmek için yenilikçi yollar bulmaya kendilerini zorlayan farklı bir medya okuma seti ile yüz yüze gelmişlerdir. Bu bölgelerdeki ülkelerin çoğunda bu kurumları cesaretlendirecek güçlü bir hayırseverlik geleneği veya vergi yasaları yoktur. Bu nedenle bu ülkelerdeki düşünce kuruluşları öncelikle hükümetler, siyasal partiler veya uluslararası bağışçılar tarafından fonlanmaktadır. Bu, düşünce kuruluşlarını çok da düzenli olmayan fon kaynaklarına özellikle bağımlı hale getirmektedir. Bağımsız gelir kaynaklarının yetersizliği bu kuruluşların uzun dönemde hayatta kalmaları ve gerçekte bağımsız araştırma ve analiz yapma yetenekleri hakkında soru işaretlerinin artmasına neden olmaktadır. Yine de bu bölgelerdeki çoğu düşünce kuruluşu, görünür olmada ve ülkelerindeki politik tartışmalara aktif katılım sağlamada yüksek bir düzey yakalamışlardır (Weaver ve McGann, 2000:3).

Genel olarak düşünce kuruluşları açısından önemli ve sorunlu bir konu olan finansman konusu, yaşanan sıkıntıların büyüklüğü nedeniyle özellikle Anglo –Amerikan dünyası dışında kalan Türkiye gibi ülkelerde daha önemli hale gelmiştir. Düşünce kuruluşlarının en başta gelen sorunun finansman sorunu olduğu Altınbaş (2009), Karaca (2009:338), Özpek (2009:457) ve Karadeniz (2009:337) gibi birçok akademisyen ve araştırmacı tarafından ve yapılan saha görüşmelerinde sıklıkla dile getirilmektedir. Saha görüşmelerinde, düşünce kuruluşlarının kendi yeterli finansman kaynaklarının bulunmadığını, ekonomi çevreleri ile ilişkilerin de farklı sebeplerden istenilen düzeyde olmadığını, finansman sorununu çözmek bakımından, Almanya örneğinde olduğu gibi siyasi partilerin kendilerine bağlı düşünce kuruluşlarının olabilmesi için yasal düzenleme yapılmasını öneren, siyasal iktidara yakın bir düşünce kuruluşunda geçmişte bir süre *direktör* olarak görev yapan bir görüşmeciye göre;

“Bu genel olarak bizim ekonomik sistemimizle, kültürümüzle ilgili bir mesele... bağış mekanizması ve bağışlar üzerinden bir kurumun ayakta kalmasına yönelik yasal sıkıntılar var. Ekonomik güç merkezleriyle ilişkileri iyi değildi. Yeni yeni belki bundan sonra gelişirse gelişir. Türkiye’de siyasi partiler de ekonomik gruplar da bu düşünce kuruluşu işine biraz finansman ayırmaları lazım. Hem onların kamu diplomasisi ve benzeri işlerini yapmaları için, hem Türkiye siyasetine dair doğru ve yerinde bir katkı yapabilmelerini sağlamak için, hem de globalleşebilmek için ... Bizde sadece ekonomi ile ilgileniyor iş çevreleri. ...bir iş adamı sadece ekonomi politikalarına yoğunlaşarak işini büyütmez ... Devletle, siyasetle, toplumla bağıni güçlendirerek bu işi yapabilir” (G1).

Düşünce kuruluşlarının TÜSİAD ve MÜSİAD gibi ekonomik güç merkezleri ile ilişkilerinin nasıl olduğu veya olması gerektiğine dair sorumuza görüşmecilerden biri;

“Türkiye’nin özel bir durumu var. Dolayısıyla kurulan think tanklerin önemli bir kısmı iktidardan maddi olarak besleniyorlar. Çünkü think tanklere para ayıran bir sivil toplum örgütü ya da vakıf, şirket pek yok. Think tankler, ürettikleri bilgileri de pazarlamadıkları için bundan gelir de elde etmiyorlar. Dolayısıyla varlığını sürdürebilmesi için kamu kurumlarından aldıkları maddi destekler önemli. Ya da bazen kamu kurumlarına özel bilgiler projeler yapılıyor. Onlar vasıtasıyla destek alınıyor” (G3).

Düşünce kuruluşlarının ekonomi çevreleri veya onların güç merkezleriyle ilişkilerin nasıl olması gerektiğine dair görüşmecilerden biri, el yordamıyla ve daha acemice ve geleneksel yollardan iş yapmak alışkanlığının terk edilerek iş dünyasının özellikle yurtdışına açıldıklarında ilgili ülkelerin mevzuatını, iş yapma usullerini

bildikleri ve bağlantılara da sahip olduklarından düşünce kuruluşlarından destek almalarının her iki taraf açısından da yararlı olacağını belirtmektedir:

“O yüzden de iş dünyası ile ilişkiler sorunlu ve sınırlı. Aslında think tankler siyasi konulardan daha ekonomik konulara yoğunlaşabilirler ve daha bağımsız olabilirler” (G2).

Yeterli geliri sağlamada yaşanan sıkıntılar, irtibatlı birçok başka konudaki sorunların da başlıca sebebidir. Düşünce kuruluşlarının Türkiye’de geç ortaya çıkmış olmaları, ortaya çıkanların sürekliliğinin olmaması, kurumsallaşamamaları ve bir düşünce kuruluşu kültürü meydana getirememeleri, tarafsızlık ve özerklik konularında yaşanan sıkıntılar, şeffaflık yetersizliği, üretimlerinin nitelik ve nicelik olarak yetersiz olması gibi sorunlar, gelir konusuyla doğrudan ilgilidir. Bu durum aynı zamanda etki ve nüfuz oluşturma konusundaki yetersizliklerinin de başlıca sebebidir. Türkiye’de düşünce kuruluşlarının Karabulut’a (2010) göre, yüz küsur yıl sonra ortaya çıkmaları, ülkenin bu olguyla geç tanışmış olması, finans, kalıcı kadro temini, kurulan kadronun uyumlu şekilde kurgulanması, zamanın verimli kullanımı ve güncel bilgi tedariki gibi sorunların çözümünü de geciktirmiştir. Ekonomik bakımdan rahat olamayan bir devlet Karakoç’a (2009:346-347) göre, geleceğini şekillendirecek stratejiler ve politikalar oluşturamaz. Düşünce kuruluşlarının bu strateji ve politikaların şekillenmesinde önemli bir rol ifa edebilmeleri ancak güçlü bir ekonomik yapının desteği ile mümkün olabilir.

Düşünce kuruluşları farklı kaynaklardan gelir sağlayabilir. Gelir sağlayabilecekleri kaynakları çeşitlendirebilenler, tek bir kaynağa bağılıktan kurtulduğunda daha tarafsız ve objektif üretimler yapabilir. Özerklik bakımından da bu konu önemlidir. Saha görüşmesinde kendisi de bir düşünce kuruluşu başkanı olan görüşmeciye göre, Türkiye’de düşünce kuruluşlarının finansman sorunları vardır:

“Sorunun çözümü, bağış yapma (philanthropy) kültürünün geliştirilmesi ve bağış kaynaklarının çeşitlendirilmesinden geçmektedir” (G3).

Düşünce kuruluşlarının birçok konuda olduğu gibi finansman konusunda da şeffaf olmalarının kendilerine olan güveni arttırmaktadır. Saha görüşmesi yapılan görüşmecilerden biri, “gerçek”te finansman sorunun varlığına rağmen bunu aşacak üretilen bilgilerin, yayınların ve diğer faaliyetlerin kamu ve özel kurumlara abonelik bedelleri karşılığı satılması, AB ve benzeri kurumlardan projelerle gelir sağlanması gibi reçetelerin bulunduğunu belirtmektedir. İş dünyasının desteğini alan TESEV, İKV ve

TEPAV gibi kuruluşlar, Güvenç'e (2006:174) göre, görece sürdürülebilir ve saydam mali imkânlardan yararlanmaktadır. En azından başlangıçta kişisel kaynaklarla finanse edilen düşünce kuruluşları da vardır. DPE ve TASAM bunların iki örneğidir. Köni'ye (2009:411) göre, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezinin arkasında Ülker gibi bir kuruluşun maddi desteğinin bulunması, bu kurumun bir zamanlar dış alanda çok aktif olabildiğini sağlamıştır. İstanbul Belediyesinin desteklediği Türk Asya Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAM), devletin desteklediği Global Strateji Enstitüsü belli miktarda mali desteğe sahip gözükmemektedirler. Gelir kaynaklarına değinen Nurhan'a (2009:435) göre, strateji kuruluşları devletten gizli ve açık destek aldıkları gibi özel sektörden de bağış alarak yaşarlar. İkinci bir gelir kaynakları devlet ve özel sektör tarafından kendilerine sipariş edilen konulardaki araştırmalardır. Düşünce kuruluşları karar vericilerin siparişlerinin yanı sıra hissettikleri, koku aldıkları trendler konusunda inisiyatif olarak önemli gördükleri araştırmayı yapar, bunu da karar ve uygulama makamlarına sunarlar. Türkiye'de düşünce kuruluşları ulusal ve uluslararası kaynaklardan fonlar sağlayabilmektedirler. Ulusal fonlar bakımında en önemli kaynak TÜBİTAK fonlarıdır. Aras vd.nin (2010:54) tespitlerine göre, düşünce kuruluşları çeşitli gelir kaynaklarına sahip olabilirler. Gelirleri; bağışlar, üyelik aidatları, kitap, dergi, rapor gibi yayınlardan elde edilen gelirler, yurtiçinde ve dışında bağımsız veya ortaklarla birlikte gerçekleştirilen araştırma projelerinden elde edilen gelirler ile TÜBİTAK'tan aldıkları proje desteklerinden oluşmaktadır. Uluslararası fonlardan kaynaklanan en önemli sorun, araştırma konularının seçiminde Türkiye'nin ihtiyaçlarıyla uluslararası toplumun ihtiyaçlarını kesiştirme zorluğudur (Ayman, 2009:50). Düşünce kuruluşlarının ana etkinliklerinden biri de süreli ve süresiz yayınlardır. Büyük kuruluşların uluslararası saygınlık kazanmış genelde üç veya dört ayda bir yayınlanan hakemli dergileri vardır. Süreli yayınlarının yanı sıra özel sayılar, misafir uzmanların araştırma kitapları bu kurumların yayınları arasındadır (Nurhan, 2009:440). Saha çalışması sırasında düşünce kuruluşlarının somut bir ekonomik sektör oluşturduğunu gördüklerini belirten Aras vd. (2010:170) göre, çalışmalarının sonuçlarından biri, dış politika, güvenlik, iç ve dış siyaset gibi birçok alanda ürettikleri bilginin bir meta gibi satın alınabilir ve kullanılabilir vasıfta olduğunun tespiti.

Düşünce kuruluşları, kamu dahil bir düşünce pazarı oluşturmakta ve bu pazarda aktif olarak faaliyet göstermektedir. Türkiye'de düşünce kuruluşlarının kurumsallaşması

ve kamuoyunda görünürlük ve saygınlık kazanabilmeleri Karaca'ya (2009:338) göre, güçlü mali yapılara sahip olmalarını gerekli kılmaktadır. Özel sektör, bu tür kuruluşlar için mali destek sağlayabilir. Bunu teşvik edecek yasal düzenlemeler yapılmalı, kamu kurumlarının özel kuruluşlara sponsorluk yapabilmelerini temin etmek üzere bütçelerine ödenek konulmalı ve bunun mali mevzuatı oluşturulmalıdır. Yanlı ve yansız kuruluşların her ikisinin de toplumda artı değer yaratma yeteneği vardır. Bu kuruluşların iç kaynaklarının sürekliliğinin sağlanması ve kamu desteği konusunda kamu sektörünün bu kurumlara olan ihtiyacı görebilmeleri ve değerlendirebilmeleri gerekir (Bilhan, 2009:142-143). Kibaroglu ve Kibaroglu'na (2009:383-384) göre, düşünce kuruluşu kurmak ve derinlemesine araştırmalar yapabilmek için devlet imkânlarının kullanılması “kaçınılmaz ve hatta gerekli”dir. Ülgen'e (2009:512) göre, Türkiye’de düzenli biçimde kamu desteği alabilen kurum sayısı azdır. Tek alternatif olarak özel kesimden fon toplanması yoluna başvurmaktadırlar. Özel sektörün bağış yapma eğilimi son yıllarda artsa da “kendi işlerini doğrudan ilgilendirmeyen veya fazla ‘siyasi/eleştirel’ buldukları bu kuruluşların çalışmalarına finansman sağlamayı tercih etmemektedirler. Saha görüşmesinde görüşmecilerden birine göre, düşünce kuruluşları bağışlarla “holding veya banka gibi büyük ekonomik kuruluşların finansman desteği” ile ayakta kalır. Sürdürülebilirlik için yeterli gelir kaynağı bulma sorununa dair diğer bir görüşmeci ise;

“en önemli mesele o. Para, kaynak sorunu. Bunu çözenin bir yolu, belki iş dünyası ile daha yakın ilişkiler geliştirmek. İş dünyası üzerinden bir finansman olabilir. Finansal türü hazırlanacak raporlar, bunu ödeyecek iş adamı çıkarsa tabii. Ayrıca yasal statülerinde de yasal bir derinlik oluştursa, bağışlar toplama imkanı olabilir. Bağışlarla ayakta kalabilirler. Yurtdışındaki think tanklere baktığımızda aslında çoğu bağışlarla ayakta kalıyor. Biz de böyle bir seçenek pek yok” (G2).

Gelir kaynaklarını yeterli hale getirme ve çeşitlendirme bakımından öneriler getiren görüşmecilerden biri, ürettikleri ürünleri satmalarını önerirken bunun avantaj ve dezavantajlarına dikkat çekmektedir:

“Satarsa, biraz gelir elde edebilir ama hitap ettiği kitle azalacak. Orda bir çelişkili durum var. Ama belki daha özel bilgi üretilip bazı ajansların haberleri gibi. Ajanslara satılabilir. Ama bunlar kime satılırsa satılsın zaten ondan sonra dağılıyor. Bilgide tekel olmayınca bir gelir de elde edilemiyor. Belki onunla ilgili bir düzenleme yapılabilir” (G2).

Türkiye’de kurumsallaşabilen özel düşünce kuruluşlarının sayıları sınırlı kalmış, daha ileri demokrasilerde benzer kuruluşların üstlendikleri rol ve etkinliğe

kavuşmamışlardır. Aras vd.ne (2010:54) göre, düşünce kuruluşlarının çoğunun mali yapısı ve finansal kaynakları şeffaf değildir. Şeffaflığın önemine, düşünce kuruluşlarının güven sağlamaları bakımından vurgu yapan görüşmeciye göre, Türkiye’de önemli ekonomik güç merkezleri olan TÜSİAD, MÜSİAD ve diğerleriyle, bunlar aynı zamanda sivil toplum kuruluşları da olduklarından,

“Şeffaflık sağlanabildiği müddetçe sivil toplum kuruluşlarının birbirleriyle işbirliği yapmaları teşvik edilmelidir” (G3).

Bazı araştırma kuruluşları hükümet tarafından desteklenmektedir ancak hangi düşünce kuruluşlarının devletten destek aldığı, hangilerinin sermaye yapısının özerk olduğu açık değildir. Bu nedenlerden dolayı, düşünce kuruluşlarını devlet destekli olanlar ve olmayanlar olarak ayırmak zorlaşmaktadır. Mali kaynaklar açısından dünyadaki genel eğilime koşut bir saydamlık eksikliği göze çarpmaktadır. Bazı düşünce kuruluşu yöneticileri, resmi devlet görüşünü destekledikleri için kamu diplomasisine ve topluma faydalı olduklarını ileri sürerek devletin düşünce kuruluşlarını destekleyen bir politika geliştirmesini ve bu kurumların bağımsızlıklarını koruyabilmeleri için Türk Parlamentosu tarafından finansal olarak desteklenmelerini önermektedirler. Ülgen’e (2009:512) göre, düşünce kuruluşlarının en büyük sorunu olan finansman sorunu birçok Avrupa ülkesinde kısmen kamudan sağlanan desteklerle giderilmiştir. Ancak bu model destek alan kuruluşların hükümet çizgisine veya “resmî ideoloji”ye fazla yakın durma riskini taşımaktadır. Bu tereddütleri gidermek amacıyla yalnızca kamu desteğine bağlı kalmayarak, finansman kaynaklarının çeşitlendirilmesi yoluna giderilebilir. Örneğin uzun bir dönem Türkiye’nin tek düşünce kuruluşu olarak tanıtılan ASAM’ın mali kaynakları konusunda ancak dedikodu düzeyinde bilgi edinilebilmektedir. Aras vd.ne (2010:55) göre, bazı düşünce kuruluşları, çıkar veya baskı grupları tarafından doğrudan desteklenmekte veya o grup bünyesinde faaliyet göstermektedirler. Örnek olarak, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV) Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği tarafından doğrudan ve tam finansmanlı desteklenmektedir. Türkiye Ulusal Güvenlik Stratejileri Araştırma Merkezi (TÜSAM), Türk Metal Sendikası bünyesinde faaliyet göstermekteyken 2009 yılında kapanmıştır. İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV), iş dünyası tarafından desteklenmektedir. Karaca’ya (2009:335) göre, özellikle devlet dışı kaynaklarla desteklenen kuruluşlarda stratejinin tarafsız olması ilkesi bir kenara

bırakılabilmekte, düşünceden ziyade dogmatik analizler ve güdümlü raporlar ile ideolojik görüş üretme riskleri doğmaktadır.

3.6.4. Düşünce kuruluşu bilgi kaynakları sorunları

Araştırma ve bilgiye dayalı analizler yapan kişi ve kurumların en öncelikli ihtiyaçlarından biri, güçlü bilgi kaynaklarına sahip olmalarıdır. Bilgi kaynaklarının bir kısmı ücretsiz ve açık bilgi kaynaklarıdır. Diğer bir kısım ise kapalı kaynaklar olup belli ücretler karşılığında üyelik yoluyla ulaşılabilir durumdadır. Açık bilgi kaynaklarının bir kısmı hemen kullanılabilir durumda bilgiler içermeyebilir. Bunlardan alınan bilgilerin derlenip toparlanmaya ve doğruluğunun kontrol edilmeye ihtiyacı vardır.

Türkiye’de düşünce kuruluşlarının bilgi kaynaklarına sahip olma yönünden yetersizliklerine değinen Kanbolat’a (2009:311) göre, kendi kaynakları yetersiz, temel bilgi kaynakları internet, “*kitap, dedikodu, konferans, beyin fırtınaları ve söyleşiler*” olduğundan, kamu bilgi kaynaklarından ve kurumlarından yararlanmaları gerekmektedir. Köni’ye (2009:410-411) göre, Türk düşünce kuruluşlarının çoğu son on sene içinde dışarıya açılmayı gerçekleştirmişlerdir. Rusça, Çince gibi dillerde yazılmış olan araştırmalar okunabilmiş ve bazı bilgiler düşünce kuruluşlarınca yazılan makalelerle ortaya çıkmıştır.

Bilgi kaynakları yönünden nitelikli bir kütüphanenin ve güncel tutulan bir web-sitenin önemine vurgu yapan Nurhan’a (2009:440-441) göre, düşünce kuruluşunun gücünü yansıtan kütüphanede, genel kütüphanelerde bulunamayacak uzmanlık yayınlarının koleksiyonları bulunmalıdır. Ayrıca elektronik veri bankalarının varlığı ve güncel tutulan, düşünce kuruluşunun vizyonun yansıtan, uzmanlık alanlarına ilişkin komprike notların konulduğu web-siteleri olmalıdır.

3.7. Türkiye’de Düşünce Kuruluşu Paydaşlar İlişkisi

Düşünce kuruluşlarının paydaşları, iş birliği ve rekabet ilişkileriyle bağlı ve irtibatlı olduğu yapı ve kurumlardır. Bu ilişki farklı şekillerde olabilmektedir. İlişkinin şekli; iş birliği, rekabet veya her ikisi birden olabilir. Rekabet ilişkisini ele alacak olursak, üniversiteler, bürokrasi, medya temsilcileri, sivil toplum kuruluşlarıyla bir rekabet ilişkisinden bahsedilebilir. Ancak genellikle bunlarla iş birliği birincil konumdadır. Bu ilişkilerin durumu ülkeden ülkeye, zamana ve mekâna göre değişiklik gösterir. McGann’e

(2007:12) göre, birçok ülkede düşünce kuruluşları ilişkili olmak bakımından geleneksel olarak hükümetler, siyasal partiler veya işletmeler tarafından bütünüyle fonlanma ve/veya kurulma eğilimi gösterirken bunun aksine ABD’de eğilim bağımsızlık, partizan olmama ve hükümet –dışı olma yönündedir. Böylece onlar, entelektüel, finansal ve yasal bağımsızlıktan faydalanırlar. McGann (2007:3) ABD’de düşünce kuruluşlarının analiz ve öneri sağladığı piyasayı değişime zorlayan; partizan politikalar, liberal ve muhafazakâr müdafî (advocacy) grupların gelişmesi, politik araştırmalara fon sağlanmasındaki zorluklar, uzman düşünce kuruluşları ve alt şubelerinin gelişmesi, ihale ve bağış verenlerin ve politika yapıcılarının kısa dönem yönelimleri, 24/7 kablo haber ağlarının yükselmesinden oluşan çevresel güçlerin bulunduğunu belirtmektedir. Bu zorluklar kısmen artan kutuplaşma ve politik hizalanma baskısından kaynaklanmaktadır. Düşünce kuruluşları McGann’e (2007:11) göre, siyasal partiler, hükümetler, çıkar/ilgi grupları, özel işletmeler veya bağımsız hükümet dışı organizasyonlar olan yapılarla ilişkili olabilirler.

3.7.1. Düşünce kuruluşu – siyaset ilişkisi

Düşünce kuruluşlarının siyasetle ilişkisi, faaliyette bulundukları ülkelerin siyasal rejimiyle yakından ilgilidir. Siyasal rejim, bu ilişkiyi teşvik edebildiği gibi engelleyici de olabilir. Daha genel olarak toplumsal yapı, bu ilişkinin en belirleyici unsuru olabilmektedir. Rejimin çoğulcu ve güçler ayrımının güçlü olduğu siyasal sistemler, bu ilişki için elverişli bir ortam sunabilmektedir. Toplumsal güçler arasındaki keskin ayrımlar ve hiyerarşik kademelenme, düşünce kuruluşları için ortamı kısıtlarken, hegemonik ilişkilerin olduğu ancak bunun keskin bir hiyerarşiye dönüşmediği ortamlar daha teşvik edici ve destekleyici olabilmektedir. Önerilerine daha fazla talep oluşmakta ve bu kuruluşlar daha komplike öneriler geliştirmek durumunda kalabilmektedirler.

Düşünce kuruluşlarının siyasetle ilişkisinin farklı boyutları vardır. Ancak ilişkilerde üç boyutun önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar biri, siyasal rejimin ve genel olarak toplumsal yapının çoğulcu ve demokratik olması, ilişkilerin gelişmesini teşvik etmektedir. İkincisi, düşünce kuruluşlarıyla siyasi aktörler arasında geçişlilik olması yani düşünce kuruluşları temsilcilerinin meclislere aday gösterilmeleri ve seçilmeleri ile siyasilerin düşünce kuruluşlarında görev almaları bu ilişkinin gelişmesi yönünde etki meydana getirmektedir. Düşünce kuruluşu McGann’e (2007:6) göre, görev süreleri dolduğunda orta ve üst düzey kariyer sahibi hükümet görevlilerine, kendisinin tarifıyla

“beklemedeki hükümet” için bekleme mekânı olarak hizmet ederek destek olmaktadır. Üçüncüsü ise Almanya gibi ülkelerde olduğu gibi siyasi partilerin kendilerine bağlı düşünce kuruluşları edinmeleri ve bunların kamu bütçesinden desteklenmeleri bu ilişkinin gelişmesinde destekleyici rol oynayabilmektedir. Düşünce kuruluşlarının birincil hedef grupları, ulusal ve yerel düzey yönetimlerde yasama organları ve yöneticileri, bürokratlar ve politikacılarıdır. Politika enstitüleri doğrudan lobicilikten ziyade entelektüel savlarla politikayı etkilemeye çalışırlar. Politik topluluklara ulaşabilmek için politik tartışmalara yeni fikirler enjekte ederler (Stone, 2000a:155). Siyaset, özellikle dış politikanın demokratikleşmesi, şeffaflaşması ve kitlelere mal olmasına paralel olarak Nurhan’a (2009:437) göre, sivil toplum kuruluşları gerek baskı grubu gerekse uzlaştırıcı nitelikleriyle etkin rol oynamaktadırlar. Türkiye’de askeri darbelerin sıklığından kaynaklı mevcut parti yapılanmalarında düşünce kuruluşları ile işbirliği kültürü ileri düzeyde değildir. Bu nedenle, “*siyasi partilerin gölge kabineler kurmaları, bu kabineleri besleyecek düşünce kuruluşlarının olgunlaşması zaman alacaktır*”. Kuloğlu’na (2009: 416- 417) göre, düşünce kuruluşlarının görevi, devletin yasama ve yürütme organlarına olgunlaştırılmış analizler, raporlar ve uygulanabilir alternatifli hareket tarzları sunmak ve onları etkilemektir. Kendisi de bir düşünce kuruluşunda çalışan Altınbaş (2009:23), genel olarak düşünce kuruluşlarının en büyük müşterisinin hükümetler ardından siyasi partiler, medya mensupları, akademisyenler ve öğrenciler olduğunu belirtmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde düşünce kuruluşları ve Türkiye’deki durumlarına ilişkin olarak Köni (2009:406), Batı dünyasında en gelişmiş düşünce kuruluşlarının ABD ve İngiltere’de bulunduklarını belirtmektedir. Diğer Batı ülkelerinde de düşünce kuruluşları bulunmasına karşın liberalizmin çok ileri düzeyde olması, insan haklarına ve insan kişiliğine verilen değerden kaynaklı olarak Anglo – Sakson ekolü kadar gelişemediklerini vurgulamaktadır. Türkiye’de düşünce kuruluşlarının siyasi partilerle ilişkilerine değinen “*Türk stratejistin gönlünde aktif politika olmasına*” rağmen Türkiye’nin siyasal yapısından kaynaklı olarak siyasette yeterince temsil imkânı bulamadıklarından yakınan Kanbolat’a (2009:315-316) göre;

“Türkiye’de politikacılar derinlemesine düşünmeden konuşmakta, bürokrasiyi dinlemeden veya Türk siyasi tarihini bilmeden karar almaktadırlar... Türkiye’de ise siyasi partiler bütçeden aldıkları katkıyı genel olarak parti bürokrasisini beslemek ve propaganda için kullanırlar. Parti içinde düşünce kuruluşu açmak parti yönetimine alternatif yaratabileceği için arzulanan bir durum değildir.”.

Bulut ve Güngör'e (2009:267) göre, “*Türk dış politikasının geleneksel yapısı ve değişen siyasal karar alıcıya göre kolay değişmemesi, düşünce kuruluşlarını dış ülkelerdeki benzerlerine göre sınırlamaktadır*”. Siyasal, sosyal sistemin çoğulcu yapısı düşünce kuruluşlarının çalışması için uygun bir ortam meydana getirebilmektedir. ABD ile Türkiye düşünce kuruluşları arasında yapısal, kültürel ve ekonomik etkenler bakımında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye’de olduğundan farklı olarak ABD dış politikası farklı aktörler tarafından şekillendirmekte ve her bir aktörün dış politikanın oluşumuna etkisi farklı seviyelerde olabilmektedir. Hükümet yetkilileri dışında düşünce kuruluşları kongre üyelerine de tavsiyelerde bulunmakta ve danışmanlık yapmaktadır. Bilhan (2009:136-137), Almanya’da siyasi partilerin ideolojik çizgisine hizmet etmek üzere “*vakıf*” şeklinde örgütlenen ve zengin kaynaklara sahip olan düşünce kuruluşları bulunduğunu, bunların Türkiye dahil yabancı ülkelerde şubelerinin varolduğunu, Essen’de bulunan “*Türk Araştırmaları Merkezi*” örneğinde olduğu gibi Türklerin de Almanya’da kurduğu akademik, hukuki, sosyal düşünce kuruluşları bulunduğunu belirtmektedir.

Küreselleşme ve bilgi toplumu, medya ve teknolojinin etkisiyle, siyaset – düşünce kuruluşları ilişkisinin niteliklerinde değişimler meydana gelmiştir. Hızlanan ve yaygınlaşan iletişim şekillerinin artması ve her gün muhatap olunan engin bilgi bombardımanı politika yapımcılar ve halk için güncel sorunları anlamayı daha da güç hale getirmektedir. Düşünce kuruluşları bu zorlukları aşmak açısından, politikaya uygun bilginin sağlanması, ham bilgiden uygun bilginin üretilmesi, akademik araştırma sonuçlarının politika açısından kullanılabilir hale getirilmesi ve bunun kullanılabilir biçime sokulması, uygun araç (medium) ve ona uygun mesajın sağlanması bakımından önemli işlevler üstlenmektedirler (McGann, 2007:1). Devletle kurulan ilişkiler sadece bir düşünce kuruluşundan diğerine değil, bir ülkeden diğer ülkeye farklılık gösterebilmekte, Bulut ve Güngör’e (2009:266) göre, yasama organının dış politika sürecindeki ağırlığı ile düşünce kuruluşlarının dış politikaya etkisi arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Ancak yasama organı üzerinden Türkiye’de dış politika sürecine düşünce kuruluşlarının etkisi sınırlı kalmaktadır. Bu kuruluşların etkileri Türkiye’de daha ziyade “*fikirlerin oluşması için gerekli zihinsel bilginin oluşması sürecinde*” görülebilmektedir. Siyasi partilerle düşünce kuruluşları arasında çoğu zaman açıkça ifade edilmese de geçmişte ve şimdi güçlü ilişkiler ve bağlantılar bulunmaktadır. Güvenç’e (2006:166-167) göre,

1990’lardan sonra Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TÜSES) ile Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP), SİSAV’la Doğru Yol Partisi (DYP), Türk Demokrasi Vakfı ile Anavatan Partisi (ANAP) böyle bir ilişki sözkonusu olmuştur. 2000’ler sonra saha görüşmeleri ile teyit edildiği üzere Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) ile Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) arasında yakın iş birliği bulunmaktadır. Ayrıca sol, milliyetçi, muhafazakâr eğilimler de çok sayıda düşünce kuruluşu vardır ve bu eğilimlerdeki siyasi partilerle fikrî bir ilişki içindedirler.

Düşünce kuruluşlarının siyasetle ilişkilerine dair “*onlar daha böyle siyasi derterli olan yapılar, ekonomik çıkar ilişkilerine fazla bulaşmazlar*” diyen “*düşünce kuruluşları kültürünün oturmamış olması*”ndan kaynaklı olarak bazı zorluklarla karşılaştıklarını belirten görüşmecilerden birine göre;

“Özellikle ekonomik ve siyasi bağımsızlığın net olarak oturmamış olması ... özerkliğin oturmamış olması[dır]. ...ekonomik ve siyasi özerkliğin oturmamış olması, kurumların tek başına ayakta kalmasına ya da bazen doğru bilgilerini ısrarla ve inatla savunmalarını engelleyen bir işleve sahip oluyor. Yani diyelim sizi iki ya da üç iş adamı destekliyor. ... Siz biraz siyaseten o iş adamının siyasi bağlantılarıyla ters düşecek bir şeye [mevzuya] girdiğiniz zaman geleceğiniz olmuyor çok fazla. O nedenle biraz belli bir siyasi marjda hareket etmek zorunda kalıyorsunuz” (G1).

Başka bir görüşmeci ise düşünce kuruluşlarının ile siyasi güç merkezleri ilişkilerinin “*doğrudan ve güçlü bir bağla kurulduğu*”nu vurgulamakta ve bu ilişkinin kurulma şeklinin, düşünce kuruluşlarının finansman kaynaklarını da etkilediğini belirtmektedir:

“[Bu ilişkiyi] siyasi ve toplumsal kültür ve ekonomik yapıdan azade düşünemiyorum. .. İktidarın açıktan veya zımnen işaret ettiği düşünce kuruluşları büyük ekonomik kuruluşların yardımına mazhar olabil[mektedir] (G4).

Diğer görüşmecilerin “*düşünce kuruluşlarının kültürünün yerleşmemiş dedikleri*” şeyi “*Türkiye’nin özel durumu*” olarak ifade eden finansman sorununa da gönderme yapan görüşmecilerden birine göre;

“kurulan think tanklerin önemli bir kısmı iktidardan maddi olarak beslen[mektedir] (G2).

Düşünce kuruluşu siyaset ilişkisine dair örnekler de veren organik değil düşünsel eğilimler yönden ilişkiden bahseden görüşmeciye göre ise,

“siyasi partilerle içli dışlı değiller. Ama mesela MHP’nin bir think tankı var. CHP’nin bir think tankı yok. Daha önce... Cumhuriyet Gazetesiyle bağlantılı çalışan bir think tank vardı. O da kısa ömürlü oldu biraz” (G2).

Görüşülen bir başka görüşmeci ise ilişkinin “açık ve şeffaf” olması koşuluyla;

“liberal demokrasilerde siyasi güç merkezlerine yakın ya da onların organik bir parçası olan düşünce kuruluşlarının olması normaldir. Öte yandan siyasi partilere ya da diğer güç merkezleri ile herhangi bir bağı olmayan diğerleri de olacaktır. Bu türlü kuruluşların – parasal kaynaklar açısından- şeffaf olmaları son derece önemlidir (G2)”

Düşünce kuruluşlarının siyasetle ilişkisini açıklamak bakımından SETA ile Ak Parti ilişkisi uygun bir örnek olabilir. İktidara geldiğinde güçlü toplumsal desteğe rağmen AK Parti’nin, ‘Hariciye’ geleneği başta olmak üzere Türkiye’deki ‘vesayet rejimi’ tarafından kısıtlandığını belirten bir görüşmeci göre;

“AK Parti dış politikada yeni açılımlar sağlamak, dinamik etkin ve ideolojik taassuplara bulanmamış politikalar ve insan kaynağı için düşünce kuruluşlarına ihtiyaç duyduğunu biliyordu. SETA biraz bu ihtiyaca binaen kurul[muştur]” (G4).

Görüşmecilerden başka birisi, Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı’nın (SETA) 2005 yılında, 2002’de iktidara gelen AK Partiye fikirsel alanda destek olmak için “siyasi amaçlarla” kurulduğunu, siyasi amaçtan kastının “siyasi karar alıcılara sivil bir alandan katkı yapmak” ve “kamuoyu farkındalığı” oluşturmak olduğunu belirtmektedir. Görüşmeciye göre;

“bizimkiler de o zaman bu amaçla kurulmuş. Ak Parti kurulmuş. Ak Parti’nin uğraştığı, bir sıkıntı var, gerilim var. O sıkıntı ve gerilimlerle baş edebilecek bir ikinci şey oluşsun diye. Farklı görüşlerden bir sürü insanı bir araya getirip, ordan bir fikir oluştururduk. O fikirleri, hem kamuoyuna açıklardık hem de siyasiler de bizi çok iyi okurlardı. Toplantılarımıza gelirlerdi” (G1).

Görüşmeci, AK Partinin ilk döneminde birçok sıkıntı ve gerilimle uğraştığını ve bürokrasiden gerekli yardımı ve desteği göremediğini, bu nedenle farklı görüşlerden insanları bir araya getirerek, parti programında yer alacak konulardan dış politika konularına kadar geniş bir alanda, toplantılar ve çalıştaylar yaptıklarını ve buralarda oluşturdukları görüş ve önerileri hem siyasilere hem de kamuoyuna açıkladıklarını vurgulamaktadır. Ancak siyasetle düşünce kuruluşlarının ilişkilerinin siyasi, sosyal

çevresel etki ve konjonktürel değişimlerinden çok fazla etkilendiğine işaret eden aynı görüşmeciye göre;

“Ak Parti, 2002’den 2010, 11-12 yıllarına kadar daha çok Avrupa Birliği, Türkiye içinde özgürlükler, demokratikleşme, kimliklerini tanınması, bir arada yaşama, toplumsal uzlaşma, askeri vesayetle mücadele ve siyaseti sivilleştirme, siyaseti güçlendirme gibi önceliklere sahip olduğunda düşünce kuruluşları güzel performanslar gösterdiler...Diğer kanatları etkile[diler], askerin de düşünce kuruluşu aktif hale geldi. O da kendi görüşlerini değiştirdi ... Ama şimdi ülkenin siyasi iklimi biraz daha kutuplaştığı, sertleştiği için o kutuplaşma ve sertleşme düşünce kuruluşlarının bilgi üretimine de yansdı ve eskisi kadar net ve objektif bir pozisyon üzerinden bir şeyler yapma marjları kalmadı çok fazla” (G2).

Düşünce kuruluşu ile siyasi iktidar birbirleri ile uyuşsalar bile bunun yine de sınırları vardır. Görüşmecilerden birine göre;

“[Bu durum] doğrudan siyasi kültürümüzle alakalı ... Biraz açmak gerekirse, hassas yani netameli konularda cesur veya objektif değerlendirmeler yapmak çok mümkün olamayabiliyor. ... Kutuplaşmış ve bölünmüş bir toplum ve siyasi erke rağmen özgün bir şeyler söylemek kolay değil. Yani siyasi ve sosyal kültürümüzün sınırları dışına çıkan çok özgün çalışmaları düşünce kuruluşundan beklememek lazım. Bunu olumlamak için söylemiyorum ama durum bu” (G4).

Düşünce kuruluşlarının siyasi güç merkezleri ile ilişkilerinin nasıl olduğu sorusuna cevaben görüşmecilerden biri, ciddi bir yasal dayanakları, özerk ekonomik kaynakları, kurumsal bir kültürleri olmadığı için düşünce kuruluşlarının siyasi atmosferden, siyasi etkilerden çok fazla etkilendiklerini belirtmektedir. Düşünce kuruluşlarının siyasi güç merkezlerinin çekim ve etki alanından tam olarak kurtulamadıkları ve bundan doğan bir tarafgirlik sorunun bulunduğunu söyleyen görüşmecilerden birine göre, bu ilişkinin ABD’deki benzerleri gibi “belli bir miktarda olması ... anlamlı ve masum” kabul edilebilirse de “ancak bizim düşünce kuruluşlarımız yakınlığı aşan bir partizanlık ve parti arka bahçesi konumuna gelmişlerdir” demektedir. Düşünce kuruluşlarının Türkiye’deki geleceği, siyasal toplumsal alanın koşullarına bağlıdır. Geleceklerine ilişkin soruya görüşmeci cevaben, siyaset yapma, fikirleri ifade edebilme yönünde demokrasi ve özgürlüklerin arttığı oranda, düşünce kuruluşlarının gelişeceğini, aksi durumda bu kurumların anlamsızlaşıp ve işlevsizleşecekleri ve bir geleceklerinin de olamayacağını belirtmektedir:

“Bence ... millet sevdi bu düşünce kuruluşlarını. Çoğu kişi besleniyor. Fakat trend, Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasal iklim, dünyanın içinden geçtiği siyasi iklim, Türkiye'nin bu 15 Temmuz sonrası güvenlik kaygıları, Suriye ile ilgili güvenlik kaygıları falan düşünce kuruluşlarının o trendini kesti biraz” (G1).

Siyasetle ilişkilerin, düşünce kuruluşlarının geleceği açısından çok belirleyici bir unsur olduğunu belirten bir görüşmeciye göre,

“...siyaset dünyası, siyasi karar alıcılar... Eğer ...farklı fikirleri dinleme rahatlığına sahip bir psikolojideyse düşünce kuruluşları ilerliyor. Değillerse bir anlam ifade etmiyor. Şimdi Amerika'da da aynı şey oluyor. Dünyada [düşünce kuruluşu işinin] en iyi yapıldığı, fonksiyonlu, etkili, büyük bütçelerle, büyük uzmanlıkla yapıldığı yer Amerika. Trump geldikten sonra düşünce kuruluşlarının prestiji çok azaldı. Düşünce kuruluşlarına ayrılan fonlar azaldı, yapılan bağışlar azaldı. Düşünce kuruluşları bütçelerini azalttılar. Niye? Çünkü senin ürettiğin düşüncenin yönetim üzerinde bir etkisi olmuyor” (G1).

Bir görüşmeci, düşünce kuruluşlarının siyasetle ilgili eksikliklerinden birinin, aralarındaki ilişkinin resmileşmemesi olduğunu vurgulamaktadır. Bunun için Almanya parti düşünce kuruluşları örneğinde olduğu gibi yasal düzenleme yapılmasını önermektedir. ABD ve Avrupa ülkelerinin çoğunda düşünce kuruluşlarının siyasi pozisyonun belli olduğunu, objektif ve tarafsız olmaya zorlanmadıklarını, Almanya düşünce kuruluşlarının parti düşünce kuruluşları olduğunu ilave etmektedir. Görüşmecilerden biri, düşünce kuruluşlarının önemli bir aktörü olduğu yeni bilgi üretimine ilişkin olarak mesela Trump'ın ülkeyi klasik bürokratik yazılardan ziyade twitter üzerinden yönetmesini, düşünce kuruluşlarının medya gibi magazinelle yönüyle değil siyasal bir çerçevede, siyasi bir bağlamda değerlendirdiklerini belirtmektedir.

Düşünce kuruluşlarının gündeminin nasıl oluştuğu sorulan görüşmeciye göre, düşünce kuruluşları gündemlerini belli marjlarda ancak genelde kendileri belirlemektedir:

“Kendisi oluşturur. En azından bizim şeyimizde öyleydi. Kendinizi nereye konumlandığınıza bakar o. Biraz ilgili olduğunuz alandaki gelişmeler sizi yönlendirir. Yani [ülkede seçim varsa] seçimi gündeminize almak zorundasınız. Dolayısıyla biraz siyasetin, hükümetin, devletin, iç politikadaki gelişmelerin, ekonomideki gelişmelerin bir etkisi oluyor. Ama bunların sıralamasına kendiniz karar veriyorsunuz” (G1).

Diğer bir görüşmeci ise gündemlerinin belirlenmesinde her düşünce kuruluşunun farklı usulleri olduğunu, kendilerinin gündemlerini, kendi düşünce kuruluşu çevresi ile istişare sonucunda yönetim kurulu tarafından belirlediklerini ifade etmektedir.

Görüşmecilerin gündeme ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde, düşünce kuruluşlarının gündemlerini o anda cereyan eden siyasi gündemin etkisi altında kalarak büyük oranda belirledikleri anlaşılmaktadır. Bunu güncel kalmak, siyasi anlamda bir şeyler ifade ederek varlıklarını göstermek ve mümkümsel medya görünümelerini sıcak gündem üzerinden arttırmak amacıyla yaptıkları anlaşılmaktadır. Ancak sıcak gündemin dışında ABD ve Batı Avrupa ülkelerindeki bir kısım düşünce kuruluşu örneklerinden olduğu gibi uzun vadeli sayılabilecek, parametrelerine, süresine ve içeriğine tamamıyla kendilerinin karar verdikleri bir gündemi henüz belirleyerek çalışmadıkları anlaşılmaktadır.

Siyasetle ilişkiler ve özellikle ABD’de Cumhuriyetçi ve Demokrat düşünce kuruluşları için geçerli olan sırasını bekleyen “*gelecekteki hükümet*” tanımı bağlamında Türkiye’deki düşünce kuruluşlarının durumu sorulan görüşmecilerden birine göre,

“... think tank aslında siyaset ve üst düzey bürokratlar için biraz bekleme havuzu gibi oluyor orada. ... bizde think tanklar ve siyasal partilerin think tank kültürü çok oluşmadığı için siyasal parti -think tank ilişkisi, özdeşliği uyuşması olmadığı için bu zor. Ama ...mümkün think tanklerde yetişen uzmanların, başlıca kamu kurumlarında istihdam edilmeleri, önemli pozisyonlara gelmesi. İşte bunu SETA’da görüyoruz. Size bir havuz sağlıyor. Orda çıkan insanlar, yetişen insanlar bir yerlere geliyorlar” (G2).

Aynı görüşmeci, Türkiye’nin parlamenter sistemden başkanlık sistemine geçtiğini, bu yeni durumun siyasetle düşünce kuruluşları arasındaki geçişler anlamında olumlu – olumsuz etkisinin ne olabileceği sorusuna cevaben;

“bu çok fark etmeyecek aslında. Geçtiğimiz Başkanlık yönetim sisteminde kimsenin pazarlık etmediği üst düzey görevler için kamu tecrübesi de aranmaksızın kendisi atayabildiği için Başkanın elini kolaylaştırıyor. Think tanklar, o açıdan bir insan havuzu sağlayabilir. Ama bizdeki think tankların sorunu; bir kısmı genç think tanklar, çalışanları da gençtir. Siyasi tecrübeleri vs. yok. Dolayısıyla siyasette önemli rol almaları zor ama think tank kurumsallaştıkça ve think tanklerde çalışanların sayısı arttıkça bu geçişkenlik daha fazla olabilir. Eğer iktidarla siyasi bir sorunu yoksa rahatlıkla bunu kullanabilir” (G2).

Yapılan derinlemesine görüşmeler ve literatür değerlendirmelerinden hareketle düşünce kuruluşlarının siyasetle ilişkilerine dair ayrıca aşağıdaki tespitler yapılmıştır. Siyasetle ilişkilerin yoğunluğu ve boyutları, faaliyette bulunulan siyasal rejimin özellikleri ile yakından ilgilidir. Demokratik, çoğulcu ve sert güçler ayırımının olduğu rejimlerde yerel ve ulusal düzeydeki meclisler ve buraların üyeleri daha etkili olabildiklerinden düşünce kuruluşları açısından uygun bir ortam sağlarken, totaliter rejimler ve çatışmacı toplumsal bölünmelerin olduğu toplumlar olumsuz etkiler meydana getirebilmektedir. Karar alma süreçlerinin farklı aşamalardan geçilerek oluşturulduğu, meclislerin güçlü olduğu sistemlerde, düşünce kuruluşları bu aşamaların birçoğunda işlev görecektir şekilde yapılanabildiklerinden etkili olmaları daha kolay olmaktadır. Türkiye’de geçmişte yaşanan darbeler veya toplumsal yapılarda yaşanan hızlı değişimlerin etkisiyle siyasi partilerin kapatılması veya toplumsal destekleri kaybetmeleri nedeniyle bir süreklilik gösterememeleri, düşünce kuruluşlarının bunlarla uzun süreli ilişkiler geliştirmelerini sınırlandırmıştır. Süreklilik konusunda düşünce kuruluşlarının kendi durumları da zaten farklı değildir. Geçmişte dönem dönem düşünce kuruluşu ile siyasi partiler arasında yoğun temaslar ve iş birlikleri oluşmuştur. Ancak bu ilişkiler kurumsal ve sürekli nitelikte olmaktan ziyade ortak kurucular veya üyeler, resmi olmayan danışmanlıklar ve ortak siyasal eğilimler temelinde oluşmuştur: TÜSES –SHP, SİSAV –

Doğruyol, Türk Demokrasi Vakfı –ANAP ve 2000’lerden sonra SETA –Ak Parti arasındaki ilişkiler. Zaten bir görüşmeci düşünce kuruluşlarını “siyasi dertleri olan yapılar” olarak tanımlayarak, siyasi amaç ve hedeflerle kurulduklarını; başka bir düşünce kuruluşu mensubu siyasetle ilişkiler bağlamında “*Türk stratejistin gönlünde aktif politika ol[duğunu]*” (Kanbolat, 2009:315) belirtmektedirler.

3.7.2. Düşünce kuruluşu – devlet (bürokrasi) ilişkisi

Devlet ve bürokrasi, siyasi mücadelenin bir alanıdır. Bürokrasi devletin üzerinden işlediği bir yapı ve sistemdir. Bürokrasi uzmanlık ve pratikten gelen bilginin avantajlarına sahiptir. Bunun sonucu olarak değişen iktidarların ve onların politikalarının karşısında daha uzun vadeli planlarla durabilmektedirler. Bürokrasiler dışarıdan müdahalelere çok fazla tolerans tanımazlar. İç mahremiyetlerine düşkünlüdürler. Bu onları dış etkenlere karşı korunaklı hale getirir. Düşünce kuruluşları bu nedenle özellikle Türkiye’de bürokrasi tarafından kabul görme ihtiyacı hissetmektedir. Birçok ülkede düşünce kuruluşlarıyla bürokrasi arasında geçişkenlik çok fazladır. Düşünce kuruluşları ayrıca üst düzey devlet görevlilerinin emeklilikleri sonrası bilgi ve tecrübelerini kullanabilecekleri uygun mekanlardır. Daha genç bürokratlar açısından ise düşünce kuruluşları, bürokrasiye atanma sıraları gelinceye kadar çalışma yapabilecekleri ve göz önünde bulunmalarını sağlayacak mekân ve araçlar olarak hizmet edebilmektedir.

Düşünce kuruluşları ile bürokrasi ve devlet arasında ilişkilerin kurulabilmesi, ülkenin gelişmişlik düzeyi, bürokratik yapının esneklik ve katılığı, demokratik bir yapı ve çoğulculuğun varlığına bağlıdır. Bu koşullar, düşünce kuruluşlarının genel olarak devletle, özel olarak bürokrasiyle ilişkilerinin düzeyini belirleyebilmektedir. Gelişmiş – gelişmemiş ülke ayırımı yaparak Nurhan (2009:434), ülkelerin gelişmişlik düzeyleriyle düşünce kuruluşları ve onların ürettikleri bilgilere yaklaşımları arasında kıyaslamalar yapmaktadır. Gelişmemiş ülkelerin iletişim kanallarının tıkalı olması, bürokrasilerinde ve iş dünyasında düşünce kuruluşlarında üretilen bilginin pratiğe geçirilmesi konusunda henüz yeterince bilinçlenme bulunmaması bu ülkelerin en önemli eksikliğidir. ABD başta olmak üzere Batı yönetim anlayışı, tutarlı, bütüncül, entegre “*doktrin*”ler üzerine bina edilmiş politikalarla çalışmayı esas alır. Gelişmekte olan ülkelere devlet kurumu veya devlet destekli kurumlar ağırlıklı iken Batı dünyasında sivil toplum kuruluşu nitelikli düşünce kuruluşları ağırlıklıdır (Nurhan, 2009:439).

Düşünce kuruluşlarının devletle, özel olarak bürokrasiyle nasıl ilişkiler geliştirdikleri saha görüşmelerinde görüşmecilere sorulmuştur. Mevcut siyasal iktidara yakın bir düşünce kuruluşunda bir dönem görev yapan, devletle ve bürokrasiyle bir etkileşimin var olduğunu belirten görüşmeciye göre;

“bir etkileşim vardı. Günümüzde bürokratlar biraz düşünce kuruluşlarının siyasal yelpazede nerede durduklarına bakarak muhtemelen ilişki kuruyordur. Biz Ak Parti’ye daha yakın bir düşünce kuruluşu olduğumuz için bürokrasiyle bir sıkıntımız yoktu. Ancak başka düşünce kuruluşları bürokrasiyle ilişki kurabiliyorlar mı bilmiyorum” (G1).

Aynı görüşmeci, düşünce kuruluşlarının kamu değil üçüncü sektör olan sivil toplum kuruluşları sektörüne daha yakın olduklarını ancak kamusal bir sorumluluğa da sahip olduklarını belirtmektedir. Kamusal sorumlulukla neyi kastettiğini açıklamaktadır:

“[düşünce kuruluşlarının] ülkenin, toplumun çıkarı diye bir nosyonları var. Çünkü bir şey yapacağınız zaman sizin o işi bir şekilde bu toplumun daha fazla yararına, ülkenin daha fazla faydasına gibi bir marja oturtarak yapmanız lazım. Motivasyonunuzu oradan alıyorsunuz biraz” (G1).

Görüşmeci, ancak bürokrasi ile düşünce kuruluşlarının kamusal sorumluluk ve ülke çıkarı temelinde sorunlara yaklaştıkları halde aralarında tam bir uyuşmanın olmadığını belirtmektedir. Tanımlama veya olaya dar veya daha geniş bir açıdan bakmadan kaynaklanan uyuşmazlığı şöyle açıklamaktadır:

“bürokrasi biraz düşünce kuruluşlarına göre dar bakar olaylara. Yani bir önceliği vardır. O öncelik üzerinden bakar. Düşünce kuruluşları biraz farklı dinamikler üzerinden bakar. Mesela mülteci meselesi diyelim. Bir Dışişleri bürokratının mülteci meselesi ile ilgili bakışı, ülkenin çıkarıdır. Ama bir düşünce kuruluşu sadece ülkenin çıkarı perspektifinden olaya bakmaz. Bunun üzerinden, insanlığa yaptığı hizmet üzerinden bakar, bir trajediyi gidermek üzerinden bakar, bir kamuoyu farkındalığı oluşturmak için neyin nasıl kullanılabileceğine dair bir perspektifle yaklaşır. O anlamda düşünce kuruluşlarının perspektifi biraz daha geniştir. Ve bir karar verme aşamasında devreye soktuğu dinamiklerin sayısı fazladır ... yani sadece tek yönlü ..., sadece kamu çıkarı gözüyle bakmaz, kamu çıkarını da bürokrat kadar dar yorumlamaz. Yani kamu çıkarını tarifi üzerinden yapabilirsin ama. Bir sürü başka şey üzerinden bu çıkarının içini doldurabilirsin” (G1).

Düşünce kuruluşlarının devlet ve bürokrasiyle ilişkilerine dair başka bir görüşmeci, “ORSAM’ı yakından izleme” şansının olduğunu, “Ankara piyasası”nı daha iyi bildiği belirten görüşmeci göre,

“[ORSAM’ın 2009’da kurulduğu dönemde] Dışışleri Bakanlığı ile daha yakından iş birliği yapıyorlardı. Faaliyetlerinin önemli bir bölümünde destek alıyorlardı. Dışışlerine raporlar hazırlanıp gönderiliyordu. [Düşünce kuruluşlarının] kamu kuruluşları ile yakın temas var. Çünkü en önemli müşterileri kamu kuruluşları. Onlar için projeler yapıyorlar. O zaman statüleri karışıyor. Görünürde özerk bir statüleri var. Ama kamu kurumları ile o içli dışlı ilişkileri nedeniyle adeta bu sefer kamu kurumlarının yan kuruluşuna dönme riski var... Bağımsızlık meselesi biraz karışık. Dünyada da böyle. Bu işlerin merkezi Amerika, orada da think tanklerin en önemli müşterisi kamu kurumları. ... Zaten böyle özel bir ilişki geliştiremeyenler, kamu ile özel ilişkileri olmayanlar da zaten ayakta duramıyorlar” (G2).

Ancak bu ilişkilerin genelde kişisel ilişkiler temelinde kurulduğunu, bazı düşünce kuruluşlarının yeni bilgiler üreterek faydalı bir iş yaptıklarını vurgulayan aynı görüşmeciye göre;

“[Bilgi üretirken], kamuoyuna sunarken, aynı bilgileri belki biraz daha özetini ilgili kamu kurumlarına da sunuyorlar. Dolayısıyla kamu kurumlarını da etkileme şansı oluyor. Gerçi kamu kurumlarından bu arada istek alıyorlar. Kamu kurumlarıyla girift bir ilişkisi var. Hem onlardan mali açıdan besleniyorlar hem de kamu kurumlarına ürettikleri geri bildirimlerle, bilgilerle dönüyor, kamu kurumlarını besliyorlar” (G2).

Ancak görüşmeci, “bildiği kadarıyla” henüz devlet, bürokrasi ile düşünce kuruluşlarının ilişkilerinin “istenilen düzeyde” olmadığını, ilişkilerin kurumsal değil, kişisel düzeyde ve “tanıdıklık ilişkisi” düzeyinde ilerlediğini belirtmektedir:

“[Mesela] bu düşünce kuruluşlarından biri Dışışleri Bakanlığından birilerini tanıyorsa, ya da atıyorum Aile Bakanlığı ile iyi ilişkileri varsa, onlar da ortak projeler geliştirerek hem kaynak aktarıyor hem de faaliyet alanını genişletebiliyor. Ama tamamen kişisel. Kurumsal bir ilişki yok. Bazı kurumların doğrudan desteklediği think tankler var. Bunların içinde Dışışleri Bakanlığının spesifik think tankı var: Stratejik Araştırmalar Merkezi. Onun dışında Dış Politika Enstitüsü var. Onu uzun yıllar Dışışleri Bakanlığı ne destekliyor ne de desteklemiyor, karışık” (G2).

Düşünce kuruluşları devlet ve bürokrasi ilişkileri ve bağlantılı diğer konulara dair başka bir görüşmeciye göre,

“Demokratik rejimimizdeki erozyona paralel olarak bu konuda iç açıcı bir durumda olduğumuz söylenemez. İdeal olarak düşünce kuruluşları –tıpkı diğer sivil toplum kuruluşları gibi- devletten bağımsız ve özerk olmalıdır. Türkiye’de devletin gücü ve ağırlığı yüzünden sivil toplum kuruluşlarının devletin cazibesine direnmeleri kolay değildir. Sivil toplum faaliyetlerinde yer alan birçok insanın temel motivasyonlarının STK faaliyetleri yoluyla devlette yer edinebilmek ya da devlet kaynaklarına erişebilmek olduğu söyleniyor ki, ben

burada çok abartma olduğu kanaatinde değilim. Devletin çoğu zaman düşünce (ve diğer sivil toplum) kuruluşlarına şüpheyile baktığı da sır değildir” (G3).

Bir başka görüşmeci, Türkiye’de özellikle bürokrasinin önemli bir parçasını oluşturan “Hariciye”nin siyaset üzerindeki vesayet odaklarından biri olduğu ve SETA’nın bu alanlarda AK Parti’ye destek sağlamak amacıyla kurulduğunu belirterek devlet düşünce kuruluşları ilişkilerine dair açıklamalar yapmaktadır:

“Eğer düşünce kuruluşlarıyla devleti bürokratik kurumlar olarak ele alırsak ilişkilerin çok ama çok alt düzeyde olduğunu ancak geliştirilmesi gerektiğini dile getirmeliyim. Şöyle ki Türkiye’de 657 sayılı devlet memurları [kanunu]... bizim devlet kültürümüzdeki ciddi hantal ve tembel bir memur prototipi oluşmasına olanak sağlamıştır. Bu yüzden düşünce kuruluşlarının dinamik yapısına zamanla körelen sabah 8 akşam 5 memur tipolojisi kolay uyum sağlayamaz. Devlet kurumlarının temel kuruluş ve işleyiş prosedürlerindeki katı bürokratik gelenekler daha esnek olan düşünce kuruluşlarıyla ilişkilerin inşa edilmesi önünde ciddi bir engeldir. Düşünce kuruluşları için Bürokrasi çok mühim bence. Çünkü bu kadar farklı ve inanılmaz bir nicelikte alanında uzman personeli Düşünce Kuruluşları Bürokrasi hariç başka bir yerde bulma konusunda umduğunu bulamaz” (G4).

Devletin bürokratik sisteminin kendisi de bilgi ürettiği, öneri ve planlar geliştirdiği halde düşünce kuruluşlarını bürokrasi ve genel olarak devlet açısından işlevleri itibariyle önemi kılan nedir sorusu sorulabilir. Altınbaş (2009) gibi birçok düşünce kuruluşuyla ilişkili akademisyen ve araştırmacı, düşünce kuruluşlarının hedef kitlesinin hükümet ve devlet birimleri oldukları, bunların ürettikleri bilgilerle bürokrasinin ürettiği bilgilerin farklarına vurgular yapılarak neden düşünce kuruluşlarının ürettiği bilginin talep edildiğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Ürettikleri ürün olan bilgileri, müşterilerine sağlayacağı fayda üzerinden pazarlarken, ekonomik bir malın değer unsurları olan zaman faydası, mekân faydası oluşturabilme durumlarına vurguların bilgi için de yapıldığı sıklıkla görülmektedir. Düşünce kuruluşlarının spesifik bir zaman ve mekân faydası sağlayacak şekilde hızlı bilgi üretmeleri mümkündür. Yapıları gereği bürokrasiden düşünce kuruluşları ile aynı hızda bu bilgileri üretmeleri genellikle beklenemez. Düşünce kuruluşlarının katkıları ile Pakin’e (2009:464) göre, devletin ağır işleyen bürokratik yapısı daha esnek ve etkin hale getirilebilir. Karar alma süreçleri bu kuruluşların katkıları sayesinde hız kazanabilir. Şahin’e (2009:499) göre, Türkiye’de düşünce kuruluşlarının temelleri daha çok askeri motiflerle atılmıştır. Düşünce kuruluşlarının, demokratikleşme ve sivilleşme ile aralarında önemli bir bağ vardır. Düşünce özgürlüğü olan ülkelerde daha güçlü ve etkili bir konumdadırlar. Düşünce kuruluşlarının üretimlerini “stratejik düşünce”

olarak tanımlayan Karasar'a (2009:354-355) göre, bu düşünce uzun yıllar boyunca Türkiye'de iki seçkin zümre tarafından temsil edilmiş ve geliştirilmiştir. “*Devlet dışı (sivil) sahada yok denilebilecek olan bu kültür*” devlet bürokrasisinde Dışişleri Bakanlığı ve Silahlı Kuvvetler ve onlara bağlı birimler tarafından temsil edilmiştir. Devlet kadrolarında çalışan asker ve sivil görevlilerin Kibaroglu ve Kibaroglu'na (2009:380) göre kanun önünde belli sorumlulukları olmasına karşın benzer sorumluluğu bulunmayabilen akademi mensuplarına güvenmeleri ve bazı bilgi ve belgeleri paylaşmaları dünyanın her ülkesinde önemli bir sorun teşkil etmektedir. Ancak birçok araştırmacı, dünyanın pek çok ülkesinde devlet kadrolarının sahip olduğu hassas bilgi ve belgeler üzerinde çalışabilmekte ve ülkelerinin kalkınmasına ve güvenliğine katkı sunmaktadırlar. Stratejik çalışmaları açısından en önemli faktör Nurhan'a (2009:434-435) göre, karar makamının “*beyninin acıkmaması*”dır. Büyük devletler, politikalarının tıkanıdığı alanlarda, konuları bürokrasi dışı uzmanlara tartıştırıp olgunlaştırma kültürüne sahiptir. Genelde uzun ve derin araştırmalara dayanan doktrinlere sahiptirler. Doktriner yaklaşımın karşı tarafında ise, güçsüz ülkelerin defansif, palyatif, günü kurtaran kültürü yer alır. Bölgesel veya küresel aktör olamayan ülkeler defansta olur, oyun kurucu güçleri yoktur, hesapları “*oyun bozma*” üzerine kuruludur. “*Makam bilgi getirir*” sanısıyla uzman görüşüne başvurmayı akıl edemeyen ülke uygulayıcıları, özel sektör açısından iş adamları, sınırlı bilgiye dayanan duygusal, anlık, rastgele ve çatışan kararlar alırlar.

Düşünce kuruluşlarıyla ilişkileri bakımından Türkiye'de bürokrasinin özellikleri, ilişkiyi engelleme veya destekleme açılarından açıklanmaya muhtaçtır. Bu durum, düşünce kuruluşlarının Türkiye'de gelişme potansiyeli bakımından da önem taşımaktadır. Düşünce kuruluşlarını yakından ilgilendiren Türk bürokrasisine ilişkin iki hususiyete değinen Karasar'a (2009:359-360) göre, birincisi rekabetçi ve meritokrasi [liyakat] temelli değildir ve ikincisi özel sektör –bürokrasi geçişkenliğine kapalıdır. Başarı ve ehliyet temelli bir meritokrasiye geçilir, özel sektör geçişkenliği de kolaylaştırılırsa Anglosakson ekolünde olduğu üzere pek çok sorunun çözümü bulunabilecektir. Ancak bürokrasinin, “*kıymeti kendinden menkul*” uzmanlara gösterdiği tepki normal karşılanabilir çünkü medya organları tarafından her meselede “*uzman*” ilan edilen kişilerin donanım ve analiz yetenekleri hakkında ciddi çekinceler bulunmaktadır. Türkiye'de düşünce kuruluşları Ülgen'e (2009:512-513) göre, Dışişleri Bakanlığının bu kuruluşların çalışmalarını talep etmemesi, kurumsal ilişki kurmaması nedeniyle etkisiz

kalmaktadır. Ülkenin genel sorunlarına “devlet” ve “sivil toplum” merkezli olmak üzere iki farklı yaklaşımdan bahsedilebilir. Oğuzlu’ya (2009:445-452) göre, ASAM ve TESEV özellikle güvenlik ve dış politika konusunda iki farklı yaklaşımı temsil etmektedir. Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM), güvenlik ve dış politika konularına devlet merkezli bir yaklaşımı temsil ederken, TESEV devlet dışı unsurları da hesaba katan daha çoklu ve sivil toplum esaslı bir yaklaşımı temsil etmektedir. Bir görüşmecenin de belirttiği gibi; *“TESEV’i İstanbul ekolünün temsilcisi gibi görürsek ASAM’ı da Ankara ekolünün temsilcisi olarak görebiliriz”*.

Bürokrasinin genel itibariyle Türkiye’de uzmanlaşmaya karşı olduğunu belirten Karasar (2009), düşünce kuruluşları için uzmanlaşmayı tavsiye etmekte ve uzmanlaşmanın bürokrasi ve devlet açısından faydalı olacağını vurgulamaktadır. Soğuk Savaş sonrası döneme kadar süren bürokrasideki ‘genelci’ yaklaşım tarzı Karasar’a (2009:355-359) göre, uzunca bir süre akademi ve istihbarat mekanizmasına yansımış, uzmanlık müessesesi gelişmemiştir. “Genelci”nin karşısına konumlandığı “uzman” ile arasında belli bir gerilimin varlığına vurgu yapan Karasar, uzmandan kastının “bölge”, “tema” uzmanlıkları olduğunu; bu iki uzmanlığın birleşimini yansıtan *“ideal uzman”*ı istihdam etmek için Türkiye’de düşünce kuruluşlarının dört türlü çözüm ürettiklerini belirtmektedir: (i) Azami ölçüde tam ve yarı zamanlı akademik destek almak. (ii) Genç üniversite mezunları ile master ve doktora öğrencilerinden izleme ve açık istihbarat amaçlı faydalanmak. (iii) Emekli hariciye, istihbarat örgütleri ve askeri bürokrasi uzmanlarının tecrübelerinden ve teşkilatçılıklarından faydalanmak. (iv) Türkiye’de eğitim gören dış Türk veya farklı kökenlerden lisans ve yüksek lisans öğrencilerinden özellikle yabancı dil desteği alarak faydalanmak.

Saha görüşmeleri ve literatürden hareketle ayrıca başka tespitler yapmak mümkündür. Devlet, siyasi mücadelenin bir alanı, bürokrasi devletin bu alanda üzerinde işlediği bir yapı ve sistem olduğundan düşünce kuruluşları devlet kurumları ve bürokrasiyi etkilemek ve iş birlikleri geliştirmek isterler. Devlet kurumları ile düşünce kuruluşları arasında bürokratik sistemin katılığı ve yumaşıklığına bağlı olarak geçişler sık veya sınırlı olabilmektedir. 2000’ler sonrasında bu geçişkenlik artmış olsa bile Türkiye geçişkenlik yönünden katı bir bürokrasiye sahiptir. Yine düşünce kuruluşları özellikle asker ve dışişleri üst düzey bürokratlarının emekliliklerinde bilgilerini ve tecrübelerini paylaştıkları, genç bürokratların vizyon olarak kullandıkları yapılar durumundadırlar.

3.7.3. Düşünce kuruluşu – sermaye ilişkisi

Toplum, rekabetin, çatışmanın ve oluşan uzlaşmaların bir mekânıdır. Marksist literatüre göre toplumda çıkar temelinde oluşan sınıfsal bölünmeler temelde kapitalist sınıf ile proletarya sınıflarını ortaya çıkarmıştır. Altyapıda üretim araçlarına sahip olma durumuna göre şekillenen üretim ilişkileri bu sınıf yapısının sebebidir. Marksist ortodoksiye göre, üst yapı kurumları alt yapıda üretim araçlarına sahip olan kapitalist sınıf tarafından meydana getirilmişlerdir. Sermaye sınıfı, Anglo -Sakson ülkelerinde düşünce kuruluşları kültürünün oluşumunda ve gelişmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Devlet tarafından kurulan Rand Corporation gibi düşünce kuruluşlarının yanında özel sektör tarafından kurulan veya desteklenen düşünce kuruluşları bulunmaktadır. Ekonomik, toplumsal, kültürel veya sembolik sermaye ve güce dayalı iktidarlar vardır. Bu güçler birbirleriyle tamamen ayrılmış olmayıp, çoğu zaman içiçe geçmiş durumdadırlar. İktidara sahip olan sermaye sınıfı, siyasetle ve halkla temas kurma yolları bulmakta sıkıntı yaşamadığı halde düşünce kuruluşlarını da bu yollardan biri olarak proje ve öneri oluşturma boyutuyla etkili bir şekilde kullanmaktadır. Sermayenin bizzat kurduğu düşünce kuruluşları yanında sadece yönetimine iştirak ettikleri, finansal bakımda sürekli veya proje ve sözleşme esasına göre geçici surette destekledikleri düşünce kuruluşları bulunmaktadır. ABD’de sermayenin kalbi olan Wall Street düşünce kuruluşlarını inceleyen Shoup’a (2015:13) göre bu düşünce kuruluşlarından biri The Council On Foreign Relations (CFR) 1918 yılında ilk defa kurulduğunda en üst düzey Wall Street finansörleri ve uluslararası hukukçuların ağırlıkta olduğu üyelere sahipti. Amacı, savaşın ticaret üzerindeki etkisini araştırmak ve ticareti teşvik etmektir.

Düşünce kuruluşları fikirlerin organize edilip geliştirilmesini iş edinmişlerdir. Ancak şirketlerin başarı kriteri olan kar marjlarını maksimize etmenin aksine düşünce kuruluşları, başarılarını, kamuoyunu şekillendirmede, politik referans konusu olmada ve liderlerin tercihlerinde ne derece etkili olduklarıyla değerlendirmektedirler (Abelson, 2018:120). Düşünce kuruluşlarının üretimleri, “*kar –amaçlı olmayan*” analiz, öneri ve müdafilik (advocacy) olarak (Stone, 2000a) değerlendirilmektedir. Özgürlük ve bağımsızlıklarının ölçütlerinden biri olarak öne sürülen bu “*kar –amaçlı olmama*” durumu, literatürde eleştiri konusu olmayı sürdürmektedir. Düşünce kuruluşları bir ürün meydana getirdiklerine göre, bunu bir amaçla meydana getirmişlerdir ve bu anlamda bir hedef kitleleri vardır. Sözleşmeyle analiz, öneri ve müdafilik yaptıkları durumlarda bunun

karşı taraf için bir bedelinin olduğu bellidir. Ancak bunun dışında genel kamuoyuna yapılan bir kısım sözleşme dışı analiz, öneri ve müdafilikleri söz konusu olabilir. Bu eylemlerinin açıkça kar –amaçlı oldukları söylenebilir mi? Stone’a (2000a:153) göre, gerek üçüncü sektör sivil toplum kuruluşu gerekse uluslararası düzeyde hükümet –dışı aktörler olarak sınıflandırılışınlar genellikle maddi çıkarlar için araçlar ve ikna sanatlarında, gündem oluşturmada ve müdafilikte (advocacy) ustalaşmış düşünce güçleri olarak görülürler. Sonuç olarak bu kuruluşlar gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak maddi çıkarların bir aracı olarak değerlendirilebilmektedirler. Gerek yerel gerekse küresel düzeyde niçin bu kadar çok düşünce kuruluşunun faaliyet gösterdiğini soran Stone’a (2000a:153) göre bunun sebebi bir tarafta vakıfların, şirketlerin ve hükümet –dışı organizasyonlar (NGO) gibi diğer aktörlerin yüksek kaliteli araştırma, politik analiz ve ideolojik argüman taleplerinin artması diğer yandan bu kuruluşları desteklemek için ödenti ve fonlarda meydana gelen artıştır. Bunlar ekonomik anlamda düşünce kuruluşlarını sisteme sokan arz ve talep güçleridir.

Türkiye’de özel sektörün düşünce kuruluşları ile ilişkisi henüz Batılı türdeşlerinin ilişkileri türünde ve gelişmişlik düzeyinde değildir. Özellikle düşünce kuruluşları mensuplarının bu yönden ciddi ve sürekli bir eleştirileri söz konusudur. Nurhan’a (2009:438) göre, giderek daha fazla dünyaya açılan küreselleşen Türk sermayesi Batılı rakipleriyle mücadelede strateji kültürünün içine girme ihtiyacı duymakta, bu amaçla kendi bünyelerinde yapılanmakta, siparişle yerli ve yabancı düşünce kuruluşlarından fikri üretim talep etmektedirler. Köni’ye (2009) göre, araştırma yaptırma ve bilgi sahibi olma konusunda Türkiye’de yeni gelişen ilginç bir ortam var. Daha önceki yıllarda asker ve sivil bürokrasi çok bilgili iken özel sektörün karlılığı ve maaş politikası veya kalifiye elemanlara gereksinme duyması nedeniyle daha güçlü elemanları bünyesine katma basiretini göstermiştir. Örneğin, TÜSİAD’ın ABD’den Çin’e kadar büroları bulunmakta ve etkili elemanları aracılığıyla bulundukları bölgelerde ekonomik ve siyasal gelişmeleri izlemekte ve zaman zaman devlete ne yapması gerektiğini söyleyebilmektedir. Özel sektör, özellikle ekonomik araştırmalar konusunda uzman kalitesini oldukça yükseltmiş olduklarından düşünce kuruluşlarının çalışmalarını mali açıdan destekleme ihtiyacı duymamaktadırlar. Öte yandan özel sektör destekledikleri uzmanlara yazdırılan raporlarla aslında kendi görüşlerinin yansıtılmasını sağlamaktadırlar. Avrupa Birliğinin sağladığı burslar ve maddi imkânlarla AB ve Türkiye ilişkileri üzerine önemli sayıda

araştırma ve bilgilendirme merkezi kurulmuştur. Ancak bu kuruluşlar, bazı projelerine önemli fonlar sağlamalarına karşın AB konusunda devlet politikasını “*liberal grup*” olarak adlandırılan mevcut hükümeti destekleyen “*medyacılar*” kadar etkileyememişlerdir (s. 409-410).

Düşünce kuruluşlarının sermaye kesimi ile ilişkilerinin nasıl olduğu ve aynı zamanda düşünce kuruluşları açısından nasıl olması gerektiğine dair sahada yapılan derinlemesine görüşmelerde sorulara konu edilmiştir. Düşünce kuruluşlarının ekonomik güç merkezleri ile ilişkilerinin iyi olmadığı belirten görüşmecilerden birine göre,

“[İlişkiler] yeni yeni belki bundan sonra gelişirse gelişir. ... Türkiye’de siyasi partiler de ekonomik gruplar da bu düşünce kuruluşu işine biraz finansman ayırmaları lazım. Hem onların kamu diplomasisi ve benzeri işlerini yapmaları için, hem Türkiye siyasetine dair doğru ve yerinde bir katkı yapabilmelerini sağlamak için, hem de globalleşebilmek için ... Bizde sadece ekonomi ile ilgileniyorlar iş dünyası çevreleri”. “...bir iş adamı sadece ekonomi politikalarına yoğunlaşarak işini büyütemez ... Devletle, siyasetle, toplumla bağıni güçlendirerek bu işi yapabilir”. [Düşünce kuruluşu işine] kimse çok fazla yatırım da yapmaz böyle bir şeye. Yani o anlamda ben bir eksiklik olduğunu düşünüyorum” (G1).

Düşünce kuruluşlarının nerdeyse bütün sorunlarının temelinde ekonomik bağımsızlıklarının bulunmaması olduğunu vurgulayan görüşmeciye göre,

“...yani diyelim sizi iki ya da üç iş adamı destekliyor. O iki üç iş adamı, genellikle düşünce kuruluşları vakıftır, iş adamları o vakfa katkı sağlarlar. O vakfın üzerinden bir enstitü yaşar. Siz biraz siyaseten o iş adamının siyasi bağlantılarıyla ters düşecek bir şeye [mevzuya] girdiğiniz zaman geleceğiniz olmuyor çok fazla” (G1).

Sermaye kesimi ile düşünce kuruluşu ilişkilerinin geliştirilmesi gerektiğini belirten görüşmecilerden birine göre,

“İş dünyası ile think tanklerin ilişkilerinin geliştirilmesi, Türkiye’nin sahada daha etkili varlık göstermesini sağlıyor. TÜSİAD’ın sanırım TESEV’le önemli ilişkileri var. TESEV’in çalışmalarına destek veriyorlardı. TOBB’un da TEPAV’ı var. Büyük holding kuruluşların doğrudan onlara bilgi üreten merkezleri var” (G2).

Ancak görüşmeciye göre “*iş dünyası ile ilişkiler sorunlu ve sınırlı*” olduğundan, İran Araştırmaları Merkezi (İRAM) gibi uzmanlaşmış ancak butik düşünce kuruluşları bu gibi desteklerden mahrum kalmaktadırlar:

“Ordaki arkadaşlar hala iş dünyasının ilgisizliğinden ve kayıtsızlığından şikayetçiler. İran’la ilgili yatırım yapmayı düşünüyorsa ilk gitmesi gereken yer burası. Çünkü bunlar hem İran’ın mevzuatına hakimler hem yatırım mevzuatına hem yatırım dünyasına hakimler” (G2).

Yine düşünce kuruluşları açısından siyasi konulardan ziyade ekonomik konulara yoğunlaşmalarını, ekonomik raporların hazırlanarak sermaye kesimine pazarlanmasını öneren görüşmeci, böylece en azından siyasi bakımlardan daha kurumsal ve bağımsız hareket edebileceklerini belirtmektedir. İlişkilerde şeffaflık vurgusu yapan diğer bir görüşmeci ise “*şeffaflık sağlanabildiği müddetçe*” sivil toplum örgütleri olarak kabul ettiği TÜSİAD, MÜSİAD, TOBB ve benzeri örgütlerle iş birliklerinin teşvik edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Düşünce kuruluşlarının TÜSİAD, MÜSİAD, TOBB gibi ekonomik güç merkezleriyle ilişki mevcut olduğunu belirten bir görüşmeciye göre,

“Ancak bu ilişkilerin siyasi güç merkezlerine kıyasla daha limitli olduğunu gördüm. Zira bu üç büyük ve diğer büyük ekonomik güç merkezleri bir çıkar grubu. ...birliğe üye olan firma veya iş çevrelerin ekonomik çıkarlarını gözetmek zorunda oldukları için bu ekonomik güç merkezlerinin düşünce kuruluşlarıyla kurduğu ilişki daha limitli oluyor. Ayrıca düşünce kuruluşlarıyla yaptıkları iş birliği de daha çok ekonomik süreçlerle ilgili çıkar gruplarını ilgilendiren rapor analiz gibi akademik üretim yaparlar” (G4).

Literatür ve saha görüşmelerinin değerlendirilmesinde, düşünce kuruluşlarının sermaye kesimi ve onların birlikleriyle ilişkileri sözkonusu olsa da istenilen düzeyde olmadığı, varolan ilişkinin genelde daha güçlü düşünce kuruluşları üzerinden kurulduğu, butik ve uzman kuruluşların ise kendileriyle ilişki kurulmamasından yakındıkları tespiti yapılabilmektedir.

3.7.4. Düşünce kuruluşu – sivil toplum kuruluşu ilişkisi

Düşünce kuruluşları yaygın bir şekilde sivil toplum kuruluşları olarak tanımlanabilmektedir. Düşünce kuruluşlarının sivil toplum kuruluşları ile arasında benzerlikler ve farklılıklar vardır. Sivil toplum kuruluşlarının temel özelliği belli bir toplum kesimini temsil etmeleri, belli konularda toplumsal ve siyasal ilgi ve çıkarlara sahip olmalarıdır. Düşünce kuruluşları özellikle son yıllarda belli uzmanlık alanlarına yoğunlaşmaya başlamışlardır. Çevre ve enerji gibi alanlarda çalışmalar yapan kuruluşlar bulunmaktadır. Ancak düşünce kuruluşlarının bu özel konularda uzmanlaşmalarına rağmen tam olarak bir sivil toplum örgütü gibi olaylara yaklaşmamaktadırlar. Onların çalışmaları, öneri geliştirilmesiyle çoğu zaman sınırlı kalmaktadır. Çıkar/ilgi grupları

olan sivil toplum örgütlerinden bu yönüyle kısmen farklılaşmaktadırlar. Ancak sivil toplum örgütleri teriminin yaygın olarak kullanıldığı ve farklı tipte örgütlere işaret ettiğini belirten Marchetti'ye (2017:3-4) göre, kavram, topluluk örgütlerini, hükümet dışı örgütleri (STK), sosyal hareketleri, işçi sendikalarını, yerel grupları, hayırseverlik örgütlerini, inanç –temelli örgütleri, medya işletmelerini, akademiyaı, diaspora gruplarını, lobi ve danışmanlık gruplarını, düşünce kuruluşları ve araştırma merkezlerini, uzmanlar, profesyonel dernekler ve vakıfları kapsamaktadır. Siyasi partiler ile özel işletmelerin bu terim kapsamına girip girmediğine ilişkin tartışma ise devam etmektedir. Düşünce kuruluşları dahil politika enstitüleri doğrudan lobicilik yapmaktan ziyade politikaları düşünsel argümanlarla etkilemeye girişirler (Stone, 2000a:155). Onları işlevleri araştırma yapmak ve alternatifli öneriler oluşturmaktır. Bu önerilerini talep eden siyasi aktörler, devlet bürokrasisi veya çıkar grupları olabilir. Düşünce kuruluşları ulus devlet içinden tanımlandığında Stone'a (2000a:153) göre genellikle sivil toplumdan çıkan üçüncü sektör örgütler olarak tanımlanırlar. Bunlar uluslararası düzeyde faaliyet gösterdiklerinde ise genellikle küresel veya yerel politikalarda hükümet –dışı aktörler olarak sınıflandırılırlar. Ancak her iki bakış açısında da bu kuruluşlar genellikle maddi çıkarlar için araçlar ve ikna sanatlarında, gündem oluşturmada ve müdafilikte (advocacy) ustalaşmış düşünce güçleri olarak görülürler. Ancak Stone (2000a:154) düşünce kuruluşlarını sivil toplum kuruluşlarının bir alt kategorisi olarak değil ancak daha geniş bir terim olan hükümet –dışı organizasyon kategorisinde ele aldığını belirtmektedir.

Düşünce kuruluşlarının en azından hükümete dolaylı olarak öneri sundukları ve/veya yardım ettiklerinden dolayı sivil toplum kavramının gri alanına düştüğüne bazı gözlemcilerin inandıklarını belirten Weaver ve McGann'e (2000:2-3) göre, düşünce kuruluşları sivil toplumun vazgeçilmez bir parçasıdır. Dünya üzerinde demokrasinin ortaya çıkması ve gelişmesinde fikirler ve eylem için önemli bir katalizör hizmeti görmektedirler. Sivil toplumu oluşturan kuruluşlar gibi düşünce kuruluşları da farklı biçimler alabilmektedir. Sivil toplum kavramı çoğul kullanıldığında ortak özellikleri, kar –amaçlı olmamaları, devletten bağımsız olmaları ve politik problemleri uygun kamu politikalarına dönüştürmeye kendini adanmış olmalarıdır. Sivil toplum kuruluşu olarak düşünce kuruluşu bir dizi kritik rol üstlenir: (i) Halk ile hükümet arasında aracılık rolü oynamak. (ii) Mevcut veya yeni ortaya çıkan konular, problemler veya önerileri belirlemek, ifade etmek veya değerlendirmek. (iii) Fikirler ve problemleri politik

konulara dönüştürmek. (iv) Politik tartışmalara bilgili ve bağımsız bir ses olarak katılım sağlamak. (v) Politikanın formüle edilmesi sürecindeki önemli paydaşlar arasında fikirlerin ve bilgilerin değişimi için uygun bir zemin (forum) sağlamak. Düşünce kuruluşları fon ihtiyaçlarını karşılamak için Tromblay'e (2018:11) göre, özel amaçlar nedeniyle Washington DC'de danışman arayışında olan bağışçıların kendileriyle buluşmalarını sağlayan "*kır evi endüstrisi*" yaratmışlardır. Lobiler, müşterilerinden bağışçı olarak ilgi duydukları konulara araştırmacıların odaklanmalarının bir aracı olarak düşünce kuruluşlarına bağışta bulunmalarını teşvik etmektedir.

Sivil toplum zengin bir tarihe sahip olmasına karşın Edwards'a (2014:13) göre ancak 1980'lerden itibaren uluslararası düzeye taşınmıştır. Bu gelişme, komünizmin düşüşü, takip eden demokratik açılımlar ve uluslararası düzeyde hükümet dışı organizasyonların (NGO) yani sivil toplum kuruluşlarının hızlı bir artışı gibi sebeplerden ortaya çıkmıştır. Washington DC'de liberal eğilimli Cato Institute'a göre "*sivil toplum*", "*temelde serbest piyasa ve bireysel özgürlüğe varıncaya kadar toplumda politikanın rolünün düşürülmesi*" anlamına gelmektedir. Sivil toplumu Edwards (2014) "*örgütlü bir yaşam*", "*iyi toplum*" ve "*kamusal alan*" olarak değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Sivil toplumu Edwards (2014:129) sonuçta, eş zamanlı olarak amaçlanan bir hedef, başarılması gereken bir araç, amaçlar ve araçların her biriyle bağlantılı olduğu bir yapı (sistem) olarak göstermeye çalışmaktadır.

'Sivil' kelimesinin çok önemli ve enteresan sosyal, tarihi ve yorumsal yüklenmelere sahip olduğunu bildiren Tester'a (1992:9) göre bir değerler kataloğundan ayıramaz. Barbarlık koşullarına karşıt olarak bu kelime eğitim, saflık, entelektüellik durumuna işaret eder. Sivil olmak, kaba veya barbar olmanın tersidir. Sivil, toplumun kendini içinde bulduğu bir durum olarak anlaşılmamıştır. 18 ve 19. Yüzyıllarda sivilleşme (civilization), sivil olma veya sivil hale gelme koşulları, bulunulma değil olunma koşulları olarak anlaşılmıştır. 'Toplum' ise Tester'a (1992:13) göre, doğrudan bilinen veya bilinebilir bir gerçeklik değil bir kavramdır. Dünyayı anlamlı ve anlaşılabilir kılan sosyal ve tarihi zihinsel yapıdır. Toplumun kendisi toplumsal olarak inşa edilmiş gerçekliktir. Terim 18. Yüzyılda bir tarafta "*sivil*" ve "*medenileştirilen*" ifadeleri diğer tarafta özgür, bağımsız ve özgüvenli bireyler deyimleriyle çok yakından bağlantılıydı. 19. Yüzyılın ilk yarısı kavramın geliştiği bir dönem olmuştur. Terimi, aile ve devletten ayrı olarak tanımlayan kişi Hegel olup, sivil toplumu bir alan mantığına göre tanımlamıştır. Hegel için sivil

toplum alanı bireyin grup eyleminin, sosyal dayanışmanın değerini ve refahının diğerlerine bağlı olduğunu öğrendiği yerdir. Bu, onu vatandaşlık için eğitir ve devletin politik arenasına katılımı için hazırlar. 19. Yüzyılın ikinci yarısı ve 20. Yüzyılın ilk yarısında “sivil toplum” tanımına dair tartışmalar görece sakin olmuş, sadece birkaç yazar sivil toplum üzerine yayın yapmıştır. Bunlardan biri olan Antonio Gramsci, sivil toplumu en geniş anlamıyla “*ekonomik yapı ve devlet arasında*” kültür alanı olarak ele almıştır. Gramsci için sivil toplumun merkezi rolü kültürel hegemonyanın üretimi ve sürdürülmesi olup sosyal sınıflar tarafından sömürgeleştirilmesi gereken bir alandır. Kavramın Rönesansı, geç 20. Yüzyılda 1970 ve 1980’lerde Orta ve Doğu Avrupa ile Latin Amerika’da başlar (Reichardt, 2004:35-41).

“Sivil” toplum ne tür bir toplumdur ve onu toplumdan farklı kılan şey nedir? Sivil toplum, açıkça, toplumdur. “*Toplum*”u betimlemek veya nitelemek için “sivil” sıfatı ön plana çıkartıldığında önemli bir şey söylenmektedir. Sivil toplum, kişisel çıkar, iktisadi olarak karşılıklı bağımlılık ile yasal ve ananevi kuralların şekillendirdiği ilişkiler içinde bir araya gelen karmaşık bir bireyler topluluğudur. Sivil toplum kavramı önemi olan bir diğer fikri daha somutlaştırır. Sivil toplum bir özgürlük alanıdır. Marx’ın kavramlaştırmasında “sivil toplum”, burjuvazi toplumu –pazar toplumdur. Bu alana hâkim ilişkiler de kendi-çıkâr ve ekonomik hesaplardan doğan ilişkilerdir. Bu toplumda bulunamayacak tek şey insanın özgürlüğüdür (Kukathas, 1999:22-27). Modern sivil toplum sürecinde, düşünce düzeyinde iki ünlü ayrıştırıcı Descartes ve Locke olup, Locke düşüncesinde beliren, toplum içinde politik ve sivil toplumun ayrıştırılmasıdır. İki toplumun ayrışıklığı madalyonun bir yanındır, öbür yanı da burjuvazinin yurttaşlığı ya da iktidara ortaklığının belirlenmesidir. Farklı gerekçelerle önce Hegel devlet görüşüyle, ondan sonra Marx, bu ikiyüzlü madalyona karşı çıkarlar, eleştirirler. İkisinde de sivil toplum, ihtiyaçların giderildiği piyasa sistemine dayalı toplumdur. Düşüncelerinde piyasa sistemi verili olup düşüncelerini onun üzerine kurarlar. “*Genellikle Doğu toplumlarında, ayrışık anlamda iktidar (konsey ve parlamentolar...) oluşmadığından, sivil –politik toplum ayrımı olmamıştır. Bizde özellikle!*” (Küçükömer, 2009:148). Modern dünyada, güçlerin ayrılığını kurumlaştırmayı amaçlayan çok önemli bir politik gelenek demokrasi geleneğidir (Kukathas, 1999:31).

Bugün Türkiye’de birlikte düşünülmesi gereken üç tane sivil toplum anlayışı ve dili aynı anda varolabilmektedir: (i) Devlet ve ekonomi alanının dışında yer alan, çevresini

dönüştürmeyi amaçlayan, belli bir inancı olan gönüllü örgütlerden oluşmuş STK'lar olarak sivil toplum. (ii) kamusal alan olarak sivil toplum, (iii) demokratik yönetim olarak sivil toplumdur (Keyman, 2004b:10-13). Türkiye’de sivil inisiyatifi temsil eden hareketler çerçevesinde değerlendirilebilecek “1.Ticaret birlikleri, 2.Sendikalar, 3.İşveren kuruluşları/profesyonel federasyonlar, 4. Hükümet dışı kuruluşlar (NGO) 5. Hizmet ve üretim birlikleri, 6. Yerel idarelerin birlikleri, 7. Politik ilgi grupları, 8. Dinsel ilgi grupları, 9. Diğer gruplar” gibi ve bu grupları temsil eden dernek, vakıf ve birliklerden oluşan pek çok STK mevcuttur. Söz konusu STK’ların en etkili ve güçlüleri neo-liberal çerçevede değerlendirilebilecek iş adamları dernekleri (TUSİAD, MUSİAD v.s.), vakıflar (TESEV, TEMA Vakfı, Türk Eğitim Vakfı v.s.), birlikler (TOBB), sanayi ve ticaret odalarıdır (Talas, 2011:396). Sivil toplumu demokrasinin üretimi ve kökleşmesini sağlamaktadırlar. TESEV, TÜSEV, SODEV gibi "think-thank" düşünce kuruluşları var. Sivil toplum örgütleri, yaptıkları işler kadar, Türkiye’de kamusal alanı genişletmek, siyaseti ve devleti etkileme ve demokratik toplum yaratmada etkili olmaktadır (Keyman, 2004b:12).

Sivil toplum ve düşünce kuruluşları ortak bir amaç olarak genellikle politik toplumu yani karar ve yönetim mercilerini etkilemeye çalışmaktadırlar. Düşünce kuruluşu -sivil toplum ilişkisi genellikle bu ortak hedef nedeniyle çoğu durumda örtüşebilmektedir. Ancak ayrıştıkları durumlarda mevcuttur. Bu ilişkinin nasıl olduğu saha görüşmelerinde düşünce kuruluşu mensuplarına sorulmuştur. Kamu, özel ve üçüncü sektör olan sivil toplum sektörünün üçünün ortasında ancak üçüncü sektöre daha yakın bir yerde bulunduğunu belirtmektedirler. Sivil toplumla ilişkilerin iyi olduğunu belirten görüşmecilerden birine göre,

“en fazla işbirliği yaptığımız unsurlardan biri sivil toplumdur. Biraz çalıştığınız konuya göre de değişir. ... eğitimle ilgili bir rapor hazırlayacaksanız, eğitimle ilgili sivil toplum kuruluşları ile oturup konuşursunuz. Toplantı yaparsınız, kapalı çalıştay yaparsınız. Atıyorum Kürt meselesiyle ilgili bir rapor hazırlayacaksanız, Kürt sorunu ile ilgili sivil toplum kuruluşlarını çağırırsınız, o anlamda bir sıkıntı yoktu bizim aramızda” (G1).

Türkiye’de sivil toplumun parçalı bir görünüme sahip olduğunu, herkesin bu nedenle kendi “mahallesi”nde çalıştığını ve ilişkilerin de bu mahalle temelinde ve kendi aralarında kurulduğunu belirten görüşmecilerden birine göre,

“sivil siyasetin parçalanmışlığı, sivil toplumun parçalanmışlığı think tanklerin sivil toplumla ilişkilerini etkiliyor. Ama buna rağmen bir bölümü think tanklerin özellikle araştırma raporlarının sunumları, kamuoyuyla paylaşımları vs. Bunlara farklı sivil toplumdan katılımlar oluyor, temsilciler oluyor. ...Bir temas var ama bu temas bütün sivil toplum örgütlerini kapsayan bir temas değil. Yani belli mahallelerde, think tankleri var bunların sivil toplum örgütleri de var. Ama özellikle çalıştaylarda hem kamu kurumlarından hem sivil toplum örgütlerinden katılımcılar davet ediliyorlar. Bilgi paylaşımları oluyor” (G2).

Düşünce kuruluşlarının birinde araştırma ve danışmanlık yapan, uluslararası ilişkiler bölümünde öğretim üyesi olan görüşmeci, düşünce kuruluşunun dar veya geniş anlamda sivil toplum örgütü kapsamına girip girmedikleri sorusuna *“gerçi ya da projeden projeye değişiyor”* şeklinde bir ihtiyat payı da bırakarak cevaben;

“literatürdeki sivil toplum örgütü sınıflamasına girmez. Bu işi biraz daha profesyonel yapanlar, onların derdi sivil toplumdan ziyade kendilerini ispatlayarak varlıklarını güçlendirme. Dolayısıyla bunlar baskı grupları olarak çalışıyorlar aslında. Yönlendiriyorlar kamuoyunu vs. ...işte hepsinin farklı çalışma alanları olduğu için hepsinin farklı işlevleri var. Ama benim gördüğüm düşünce kuruluşlarına bir sivil toplum örgütü demek zor. Çünkü hem kamuoyu ile zaten çok içli dışlı ilişkileri var hem de ajandaları dar. Sivil toplumun dertleri ile pek ilgilenmiyorlar. Sivil toplum örgütü, birey ile devlet arasındaki o boşluğu doldurmak, orda köprü kurmaksa think tankler açısından bunu söylemek çok zor” (G2).

Düşünce kuruluşlarının tüm paydaşlarla ve genel olarak toplumla “şeffaf” ilişkiler kurulmasını sıklıkla ve önemle vurgulayan, düşünce kuruluşlarının kamu ve kâr amaçlı özel sektörden ziyade sivil toplum örgütlerine sektör olarak daha yakın olduklarını belirten görüşmecilerden birine göre;

“Kanaatimce üçüncü sektöre daha yakın oldukları söylenebilir. Düşünce kuruluşları ile diğerleri arasında çok daha yakın işbirliği ve diyalog imkanlarının zorlanması gerektiği kanaatini taşıyorum. ..Şeffaflık sağlanabildiği müddetçe sivil toplum kuruluşlarının birbirleriyle işbirliği yapmaları teşvik edilmelidir” (G3).

Sivil toplum kuruluşlarını sorunsallaştıran ve çoğunun varlığının bir tabela ve orada yazan bir isimden ibaret olduğuna vurgu yapan görüşmecilerden birine göre,

“Bu büyük sivil toplum kuruluşları olmadığı anlamına gelmiyor tabi. Ancak ...var olan kökleşmiş sivil toplum kurumlarının birçoğunun paradoksal olarak siyaset ile iktidar ile bağıntılı olduğu bir gerçek. Bu yüzden düşünce kuruluşlarının ..., toplumun kendi refleksiyle yarattığı ve geliştirdiği sivil toplum kuruluş ve bağlarına ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum ve en çok noksan[lığın] da bu noktada olduğunu düşünüyorum” (G4).

Literatür ve saha görüşmelerinin değerlendirilmesinde; düşünce kuruluşlarının genellikle kamu ve kâr amaçlı özel sektörden ziyade üçüncü sektör olan düşünce kuruluşlarına daha yakın oldukları tespiti yapılabilir. Ancak “saf” bir sivil toplum örgütünden de bazı farklılıklara sahiptirler. Sivil toplum örgütlerinin taleplerinin yerine getirilmesi için bazı başvurabildikleri “eylemlilik” niteliği düşünce kuruluşlarında bulunmamaktadır. Birçok durumda düşünce kuruluşları ile sivil toplum kuruluşları iş birlikleri yapabilmektedir. Genellikle birçok sektörde var olan “şeffaflık” eksikliği bu iş birliklerinde de sözkonusudur. Türkiye özelinde toplumsal fikirsel ayrılık ve bölünmelerin düşünce kuruluşları arasında da var olduğu ve genellikle “mahalle” esaslı iş birliklerinin sözkonusu olduğu görülmektedir.

3.7.5. Düşünce kuruluşu – üniversite ilişkisi

Küresel çağda bilgi toplumu olarak tanımlanan toplumlarda bilgi üretiminin farklı kaynakları söz konusudur. Üniversiteler ve düşünce kuruluşları bunlardan ikisidir. Üniversiteler bilgi üretiminin klasik ve halen en önemli ajanıdır. Düşünce kuruluşları ise özellikle Türkiye’de nispeten yeni olan ajanıdır. İnsan kaynakları yönüyle büyük ölçüde üniversitelerin entelektüel işgücünden yararlanmaktadırlar. Bu yararlanma durumu bir bağımlılık ilişkisi şeklindedir. Türkiye’de düşünce kuruluşları kendi araştırmacı ve uzmanlarını yetiştirme kapasitesinden henüz uzaktır. Düşünce kuruluşlarının üniversitelere kıyasla cazip olan tarafları vardır. Akademisyenleri bu kurumlara çeken şey bu cazibeleridir. Düşünce kuruluşlarının üretimlerinin daha popüler olması, akademik bütünlük yönünden daha zayıf koşullar talep etmeleri ve siyaset ve bürokrasiye geçişte avantajlara sahip olması onu cazip hale getirebilmektedir. Düşünce kuruluşlarının amaçları Nurhan’a (2009:433) göre, ham bilgiyi işlemek ve uygulanabilir, yani pratiğe geçirilebilir (processed information) hale getirmektedir. Küreselleşme çağında, “*bilgi kirliliği*” ortamında diploması başta olmak üzere kamu ve özel kurumlar, analist yetiştirmeye ve uluslararası düşünce kuruluşlarının işlenmiş, süzölmüş bilgilerinden yararlanmaya çaba göstermektedirler.

Bilim ve üniversitelerin yükseliş hikayesi, düşünce kuruluşlarının ortaya çıkışı ve yaygınlaşma hikayelerini açıklamak bakımından aydınlatıcı olabilir. Yaşanan zorlukla ve yapılan mücadeleler bakımından düşünce kuruluşlarının da benzer bir hikayelerinin olabilirliğini akla getirmektedir. 17. yüzyılda ortaya çıkan bilimsel devrimin başarı hikayesi, Kilisenin dogmalarıyla ve esas aldığı Aristotelesçi bilimsel bilgilerle

çeliştiğinden üniversitelerde kendisine yer bulamaması nedeniyle dışarıda dernekler üzerinden örgütlenmesine dayanır. Pratik yönelimi kuramsal yöneliminden daha güçlü ve fayda yönü daha baskın olan, teknolojiyle ve coğrafi keşiflerle irtibatlı olan *doğa bilimleri* temelinde başlayan *Bilimsel Devrimin* başarısı, dönemin sosyal, siyasal, ekonomik yükselen güçleri ve koşullarıyla örtüşmesiyle ilişkilidir. Düşünce kuruluşlarının ürettiği bilgi, pratik yönelimli ve fayda temelli bir üretim olması, üniversite dışında örgütlenmesi nedeniyle bu ilk dönem bilim dernekleriyle ilginç ortak benzerliklere sahip görünmektedir. Fikirselsel ve maddi toplumsal güçlerin temelini oluşturduğu “*bilimsel devrim*” (1500-1800) üniversitelerin dönüşümü ve bağımsız bilimsel derneklerin çalışmalarıyla başarıya ulaşmıştır.

Bilgi ve bilginin üretici aktörleri olarak üniversiteler sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel açılardan tarihin her aşamasında önemli kurumlar olmuşlardır. Üniversitenin yeni bilginin, ekonomik ve sosyal gelişmenin en önemli unsuru olduğunun yaygın şekilde bir temel gerçeklik olarak kabul edildiğini belirten Kerr’e (2001:xii) göre, üniversitenin görünmez üretiminin, bilginin, mesleklerin, sosyal sınıfların, bölgelerin ve hatta ulusların yükseliş veya düşüşlerini etkileyen en güçlü tek öge olma olasılığı vardır. Üniversite, tarihsel süreçte bir değişim ve dönüşüm içinde farklı aşamalardan geçerek günümüze gelmiştir.

Üniversitenin tarihi genellikle üç kuşağa ayrılarak açıklanmaktadır. Birinci kuşak üniversiteler Ortaçağ üniversiteleri; ikinci kuşak modern Humboldt Alman üniversiteleri; son ve üçüncü kuşak üniversiteler ise küreselleşme, bilgi toplumu ve neo-liberal eğilimlerle ilişkili olan kuşaktır. Kerr (2001) bu kuşak üniversiteleri girişimci üniversiteler olarak adlandırmaktadır. Üniversitenin, anayasal krallık, parlamento veya mahkemeler gibi açıkça bir Ortaçağ kurumu olduğu belirten Rashdall’a (1895:5) göre, idealler, büyük tarihi güçlere dahil olarak kurumlarda cisimleşerek tarihe geçmektedirler. Bilimsel çalışmalar dahil her türlü entelektüel etkinlik Orta Çağda üniversiteler çatısında yer almıştır (Westfall, 2000:125). Ortaçağda üniversitenin, bir ad, merkezi bir konumlanma, bir dereceye kadar özerkliğe sahip öğreticiler, öğrenciler, bir ders sistemi, sınav ve puanlama sistemi, hatta “fakülteleri” ile bir yönetim sistemi gibi birçok özellikleri geliştirilmiştir. Salerno tıpta, Bologna hukukta, Paris teoloji ve felsefede büyük öncüler olarak ortaya çıkmışlardır. Oxford ve Cambridge ise fakülte sistemi yerine yerleşik kolej sistemine dayalı olarak farklı bir şekilde gelişmiştir (Kerr, 2001:8). Ancak

17. Yy'da Kıta Avrupası'nda başlıca öğretim mevkileri kendisine kapalı olan, eğitim değil bilimi entelektüel toplumsal bir olgu haline getiren bilimsel hareket, bilim derneklerini ortaya çıkarmıştır. Yüzyılın başlarında Roma'da gelişen Accademia dei Lincei (Lincei Akademisi), Yüzyılın ortasında Floransa'da Medici Dükünün himayesinde Accademia del Cimento (Deney Akademisi), 1650'lerde Fransa'da Herbert de Montmor'un koruyuculuğu altında kurulan Montmor Akademisi, İngiltere'de Gresham Koleji 1662'de kurulan Royal Society (Kraliyet Derneği) bu derneklerin önemlilerinden bir kaçıdır (Westfall, 2000:129-178). Ancak 18. yy'ın sonuna gelindiğinde Avrupa üniversiteleri oligarşilere dönüşmüş, araştırma konularında katılmış, kendi toplumlarında büyük ölçüde Reformasyona, Rönesansa ve yeni bilime karşı tepkilerin merkezi haline gelmişlerdir. Dışarıya kapalı, derinden içeriye dönük “penceresiz kaleler” gibiydiler (Kerr, 2001:8). Bu dönemde bilimsel etkinliklerin sadece merkezi olmak için direnmemiş doğa bilimlerini üniversitelerden bağımsız bir biçimde kendi etkinlik merkezlerini kurmaya zorlamış ve modern bilimin inşa ettiği yeni doğa bilimi kavramlarına muhalefetin de öncüsü olmuşlardır (Westfall, 2000:126).

19. yüzyılda üniversitenin yeniden doğuşu Almanya'da olmuştur. 1809'da Wilhelm von Humboldt girişimiyle 1809 Berlin Üniversitesi kurulmuş; felsefe ve bilim, araştırma, lisansüstü öğretim, profesör ve öğrencilerin özgürlüğü, bölüm ve enstitüler temeline dayanmıştır. Profesör, üniversite içinde ve dışında çok bir rolle ortaya çıkmıştır. Berlin modeli hızla bütün Almanya'ya yayılmıştır. Böylece Alman üniversitesi 19. yy'daki en güçlü yeni kurumlardan biri olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde ABD'de Oxford ve Cambridge Kolejlerini model alan yüksek öğretim kurumları vardır (Kerr, 2001:8-9). Hızla değişen dünyaya kısmi bir cevap olarak Alman üniversitelerinin daha seküler bir müfredata yönlennmeleri, bilim ve araştırma eğitimi dahil öğrenim alanlarındaki temel çabaları desteklemeleri şeklinde roller üstlenen (Shapiro, 2005:51) 19. yy'ın başlarında Almanya Üniversite kuşağı doğmuştur. Fakat Humboldt modelinde modern ABD üniversitesi 1825 Harvard'la başlar (Kerr, 2001:10). Tarihte, Platon'un Akademisi ve Aristoteles'in lyseum'un yanısıra, Sofistlerin retorik ve “ulaşılmaz bir “gerçek”tense ulaşılabilir bir hayat başarısına odaklanan” diğer faydalı yetenekleri öğrettikleri bir okulları ve Pythagoreas'ın okulları vardır. Modern üniversite, “akademi”den ziyade Sofistlerin ve Pythagoreascıların profesyonel okulları ve bilim enstitülerine daha kolay eşleşebilir görünmektedirler. Böylece, hümanistlerin, profesyonellerin ve bilim

insanlarının antik çağlara uzanan kökleri vardır (Kerr, 2001:7-8). Üçüncü kuşak üniversiteler ise Etzkowitz'in (2013) deyimıyla "girişimci veya müteşebbis" üniversitelerdir. Bu yapılanma ABD'de yaygınlaşmış dünyanın diğer bölgeleri ve Bologna süreci (Curaj vd, 2012) ile birlikte Kıta Avrupası eğitim sistemlerini etkilemektedir.

Girişimci üniversite, farklı toplumlardaki farklı şekillenmelere karşın üçlü bir sarmal içinde endüstri ve hükümetle etkileşime girmektedir (Etzkowitz, 2013:506). Girişimci üniversite, teknoloji transferi, firma oluşumu ve bölgesel kalkınmayı eğitim ve araştırma görevleriyle bütünleştirmiş olarak akademik bir görev haline getirmektedir (Etzkowitz, 2013:487). Girişimci üniversite, fikirlerden pratik faaliyete geçmeyi, bilgiyi sermayeye dönüştürmeyi, yeni varlıklar örgütlemeyi ve riskleri yönetmeyi içerir. Üniversite, yaratıcı bir gerginlik içindeyken bile bir diğerini güçlendiren öğretim ve araştırma gibi birçok görevi bir araya getirme ve kendini yeniden icat etme becerisine sahip, yetenekli bir kurumdur (Etzkowitz, 2013:489). Girişimci üniversite modeli, toplumdan izole değil, sanayi ve hükümetle *etkileşim* içinde, nispeten *bağımsız*, etkileşim ve bağımsızlık arasındaki gerilimin üstesinden eş zamanlı gelebilen *melezleşme* ve hükümet ve endüstrideki değişimlere bağlı olarak üniversitenin içsel yapısını sürekli yenilerken endüstri ve hükümet de üniversite ile ilişkilerini revize etmesini ifade eden *karşılıklılık* varsayımları ile açıklanmaktadır (Etzkowitz, 2013:491-492). Kerr'e (2001) göre, "üniversite ideası" rahipleriyle bir köydü. 'Modern üniversite ideası' entelektüel oligarşisi ile endüstrileşmiş bir kasabaydı. 'Çok kampüslü mega üniversite ideası' (multiversity) sınırsız çeşitlilikte bir şehirdir. Bazıları bu şehirde kaybolur; bazıları tepesine yükselir; onların yaygın olarak birçok alt kültürlerin birinde yaşamaları yaygın bir modadır. Köyde olduğundan daha az topluluk duygusu fakat daha az sınırlanma duygusu var. Kasabada olduğundan daha az amaç duygusu ama sivrilme ve başarılı olmak için daha çok yol var. Bir şehirde olduğu gibi tek bir yönetim altında çok sayıda ayrı çaba vardır" (s.31).

Üniversitelerin üçlü sarmal içinde küreselleşmenin ve bilgi toplumunun bir sonucu olarak değişim ve dönüşümüne eleştirel yaklaşımlar da sözkonusudur. Bu doğrultuda, Altbach'a (2004) göre, küreselleşme ile yüksek öğretim veya yüksek öğretimin küreselleşmesi hakkında içlerinde doğruluk ve yanlışlıkları barındıran iddialar bulunmaktadır. Küreselleşmenin yüksek öğretime etkisi hakkında çok şey söylenmektedir. Bazıları, küreselleşmenin, internetin ve bilim dünyasının, karşılıklı

bağımlılığın olduğu yeni bilgi çağında oyun alanını düzleştireceğini (eşitsizlikleri gidereceğini) savunmaktadır. Diğerleri, küreselleşmenin hem dünya çapında eşitsizlik hem de üniversitenin McDonaldizasyonu olduğunu iddia etmektedir. Yükseköğretime yapılan çağdaş baskıların tümünün, küreselleşmenin sonucu olarak özel sektörün gelişmesi için kitleselleşme baskılarından kaynaklandığı iddia edilmektedir (s.3). Özellikle girişimci üniversite modelinin, küreselleşme ve bilgi toplumu ile olan ilişkisi düşünce kuruluşlarının bu olgularla ilişkilerine benzemektedir.

Yeni bir bilgi üretimi, bilginin ticarileşmesi, üretenler, tüketenler ve dağıtım kanalları itibarıyla çeşitlenmesi, heterojenleşme ve rekabet, yerel ve küresel ağlar üzerinden işbirlikleri gibi niteliklere sahiptir. Üniversiteler ve düşünce kuruluşlarının baş aktörleri olduğu bu alanda kıyasıyla rekabet ve işbirlikleri sözkonusudur. Bu gerilim, üniversiteler başta olmak üzere bilgi temelli tüm kurumlarda değişim yönünde baskı oluşturmaktadır. Dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye'deki yüksek öğretimin yapısında da zamanla değişim ve dönüşümler olmuştur. Türkiye'de eğitim tarihini Akyüz (2008:318) (i) yeniden doğuş ve kuruluş (1923-1946), (ii) çok partili hayata geçiş ve sonrası (1946'dan sonra) şeklinde ikili bir tasnife tabi tutmaktadır. Cumhuriyet dönemini tek bir dönem olarak ele alan Gürüz (2003) ise belirgin olarak 1933, 1960 ve 1980 sonrasına değinmekte ve girişimci üniversite modeli doğrultusunda Kıta Avrupası (Humboldt) ekolünden Anglo- Sakson üniversite ekolüne geçiş için özellikle 1980'lerden sonra çalışmalar yapıldığına işaret etmektedir. Ancak son döneme ilişkin gelişmelerin okunması bakımından farklı dönemselleştirmeler de sözkonusudur. Politika tercihlerindeki benzerlikler bakımından yükseköğretimin yakın tarihini Arlı (2016:201), beş ayrı dönem üzerinden 1981-1992, 1992-1995, 1995-2003, 2003-2007 ve 2007 olarak tespit etmektedir. Çalışmalarında Gür ve Özoğlu (2015:305-318) ise YÖK (1981) sonrasında yükseköğretimin yapısını değiştiren dönüştüren yeni üniversitelerin yoğunlukla kurulduğu 1982 yılı, 1992 yılı, 1996-2001 yılları arası ve 2006-2011 yılları arası olmak üzere dört farklı dönemi esas almakta ve sistemde bir "reform" beklentisinin bulunduğunu belirtmektedirler. Bu dönemselleştirme çalışmalarının da işaret ettiği gibi 2000'li yıllarda üniversiteye ilişkin büyük değişim dalgalarına şahit olunmuştur. Yeni üniversiteyi, Gürüz (2003:i-iii), *"unutulmamalıdır ki, üniversite artık basit yapıli bir öğretmen öğrenci topluluğı değil, bilgi ekonomisinin beyni niteliğinde bir bilgi fabrikası ve fevkalade karmaşık yapıya sahip bir işletmedir"* şeklinde "girişimci üniversite"

modeline uygun tanımlamakta ve desteklediği modelin “müteşebbis üniversite modeli” olduğunu belirtmektedir. Cumhuriyet döneminde, 1933’te Darülfünun’ün İstanbul Üniversitesine dönüştürülmesi, Almanya’dan birçok Yahudi profesörün gelmesiyle İstanbul Üniversitesinin güçlenmesi, 1944’te Yüksek Mühendislik Okulu’nun, İstanbul Teknik Üniversitesi’ne dönüştürülmesi, 1946’da Ankara Üniversitesinin kurulmasıyla üniversite ve yüksek öğretim şekillendirilmiştir.

Kıta Avrupası üniversite modelini benimseyen Türk üniversiteleri Gürüz’e (2003:299) göre, “*Batı ülkelerindeki tarihsel gelişimin aksine, Türk üniversiteleri daha önce var olan medreselerin evrimi ile değil, bilakis bu kurumları ikame etmek üzere Batı’dan olduğu gibi alınarak kurulmuş kurumlardır*”. 1950’lerde Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle pazara yönelik insan gücü ihtiyacını karşılayacak yaygın üniversite modeline yani ABD üniversite modeline yönelik düzenlemeler yapılmış ve Ankara’da Ortadoğu Teknik Üniversitesi (1956) dahil yeni üniversiteler kurulmuştur. 1960 İhtilalinden sonra üniversitelere “özerklik” verilmiştir. 1981’de yapılan Anayasa değişikliği ile üniversiteler, Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı akademiler, bir kısmı diğer bakanlıklara çoğu Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı iki yıllık meslek yüksekokulları ile konservatuvarlar, Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı üç yıllık eğitim enstitüleri, mektupla öğretim yapan YAYKUR olmak üzere beş tür yüksek öğretim kurumunu bir çatı altında birleştiren 2547 sayılı Yasayla Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) kurulmuştur. Yapılan değişikliklerin en önemlileri, planlama, düzenleme, yönetim, denetim ve araştırma gibi yükseköğretim kurumlarının önemli etkinliklerinin YÖK tarafından üstlenilmesi; farklı yapılardaki tüm yüksek öğretim kurumlarının tek yapı altına birleştirilmesi, kâr amacı gütmeyen özel vakıf üniversitelerine izin verilmesidir (Gürüz, 2003:303; <https://www.yok.gov.tr/kurumsal/tarihce>, erişim tarihi: 04.06.2019). Böylece 1993’te eğitime başlayan 2006’dan itibaren sayıları, öğrenci ve öğretim elemanları bakımından genişleyen vakıf üniversiteleri, devlet üniversiteleri ile birlikte yükseköğretimde örgütlenme, sahiplik ve finansman yönünden ikili bir yapı ortaya çıkarmışlardır. Vakıf üniversitelerinin de yarısından fazlası Türkiye’de büyük sermayenin merkezi olan İstanbul’da kurulmuşlardır (Arlı, 2016:199-236).

Üniversitelere ilişkin köklü bir değişim dalgası 2000’ler sonrasında da yaşanmıştır. Yükseköğretimde, 10. Kalkınma Planında ifade edildiği şekliyle “*toplumun ve ekonominin ihtiyaçlarına duyarlı, paydaşlarıyla etkileşim içerisinde olan, ürettiği bilgiyi*

ürüne, teknolojiye ve hizmete dönüştüren, akademik, idari ve mali açıdan özerk üniversite modeli çerçevesinde küresel ölçekte rekabetçi bir yükseköğretim sistemine ulaşılması” hedefiyle bir “reform ihtiyacı” hükümet programlarında ve kalkınma programlarında yer almıştır (Çelik ve Gür, 2014:719-720). Türkiye’de özellikle 2000’lerden itibaren yükseköğretime ilişkin art arda bir dizi değişikliklerin yapıldığı dikkat çekmektedir. Yeni bir üniversite yapılanması gerçekleştirmeyi amaçlayan bu düzenlemelerin üniversiteler için kuramsal ve uzun dönemli bilgiden ziyade işlevsellik, araçsallık ve yararlılık nitelikleri ön planda olan pratik yönelimli kısa vadeli bilgiyi üreten düşünce kuruluşu benzeri bir yapılanmayı işaret ettiği ileri sürülebilir. Üniversiteler arasından araştırma yapacak üniversitelerin belirlenmesi ([http://www.hurriyet.com.tr/egitim/arastirma-universitesi-ne-demekuniver-siteler-icin-kriterler-nasil-belirlendi-40591036/erişim tarihi:22.02.2019](http://www.hurriyet.com.tr/egitim/arastirma-universitesi-ne-demekuniver-siteler-icin-kriterler-nasil-belirlendi-40591036/erişim-tarihi:22.02.2019)) ve bir kısım üniversitelerin bölünmesi yeni üniversitelerin kurulmasına ilişkin yapılan düzenlemeler, İstanbul ve Gazi Üniversiteleri gibi köklü üniversiteleri de kapsadığından ilgili taraflar, kamuoyu, muhalefet ve iktidar grupları arasında ciddi tartışmalara sebep olmuştur ([https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43908747/erişim tarihi:22.02.2019](https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43908747/erişim-tarihi:22.02.2019)).

Üniversiteler ile düşünce kuruluşlarının birbirlerine ilişkin farklı bakış açıları bulunmaktadır. Bu bakış açıları genellikle birbirleriyle uyuşmayan niteliktedir. Düşünce kuruluşlarının bakış açısıyla üniversitelere bakıldığında, bir düşünce kuruluşu temsilcisi olan Karadeniz’e (2009:339-340) göre, üniversitelerin ‘*aşırı teorik*’ siyasilere ‘*salt pratik*’ yaklaşımları arasında denge oluşturmada düşünce kuruluşları toplumsal bir işlev yerine getirmektedir. Tanımları gereği sahip olmaları gereken etkin ve özerk çalışma metotlarıyla ulusal ve uluslararası düzeyde yaşanan sorunları çözmeye yönelik tarafsız objektif görüşleriyle kamuoyu ve diğer paydaşlarına orta ve uzun vadeli perspektifler sunabilmeleriyle düşünce kuruluşları önemli işlevlere sahiptir. Üniversiteler ile düşünce kuruluşlarının önceliklerinde farklılıklar vardır. Üniversiteler ağırlıklı olarak akademik çalışmalara, araştırmalara, makalelere ve yayınlara yönelmekte, kamuoyundan ziyade “*elit bir kültür düzeyindeki kısıtlı bir kitle*”ye hitap etmektedir. Düşünce kuruluşları ise bunu kamuoyunun diline çevirerek uygulamalı etkinlikler diyebileceğimiz tarzda hizmet sunmaktadır. Ancak Bilhan (2009:142), her ikisinin de güncellikten ziyade derinlik, ayrıntı ve içeriğe dönük çalıştıklarını belirtmektedir. Düşünce kuruluşlarının üniversitelerle ilişkilerine değinen Kanbolat’a (2009:314) göre,

“Türkiye’de aydınlar ve akademisyenler genel olarak yeniliğe kapalıdır. Her yeniliği yeni bir tehdit olarak algılarlar”. “Türk akademisyenleri, düşünce kuruluşlarındaki üretimi bilgi olarak görmez, çalışanlar ve üretilenler hor görülür. Düşünce kuruluşlarındaki üretim, akademik çalışmaların deforme hali olarak nitelendirilir”. “Aslında Türk stratejistleri, ilgilenilen devletlere, ilgilenilen ülkelerin diasporalarına, vatandaş olunan ülkenin karar alıcılarına, akademisyenlere ve halka yani hiç kimseye yaranamamaktadırlar”.

Düşünce kuruluşlarının yeni bir disiplin altında çalışma yürüttükleri, “stratejik çalışma” denilen bu disiplinin farklı kuralları ve paradigması bulunduğu ileri sürülmektedir. Stratejik çalışmaların akademik alana dahil yeni bir disiplin olduğunu ileri süren akademisyen Özen (2009:453-454), bir “*düşünce kuruluşu üniversitesi*” anlamına gelecek *ulusal strateji üniversitesi* kurulmasını ve stratejik bakış açısıyla araştırmalar yapmasını önermektedir. Sıklıkla düşünce kuruluşu temsilcileri tarafından araştırma – stratejik araştırma ayrımı yapılmaktadır. Araştırma genel anlamda, akademik bütünlük ve etik ilkelerine uygun araştırmalardır. Stratejik araştırma birkaç açıdan bu araştırmadan ayrılabilir. Araştırmalar genel olarak belli bir hedef ve kitle için değil evrensellik ilkesine uygun olarak yapılır. Stratejik araştırmalar ise genelde sipariş üzerine ve bir sözleşmeye dayalı olarak belli grup, kişiler hedef alınarak yapılır. Bilginin ve araştırmanın burada ticari niteliği ön plana çıkmaktadır. Stratejik araştırma kültürünün geç ve cılız kalmasının Ergüvenç’e (2009:222) göre, öncelikli sebebi toplum ve kurumların içine kapanıklığı, öz güvenden yoksunluk, ters düşme çekincesi ve bilgisizlikten kaynaklanan alt yapı eksikliğidir. Bu durumda “*özgünlük değil uygunluk esas alınmakta*” araştırmanın sipariş üzerine yapılması yaygın yöntem olabilmektedir.

Düşünce kuruluşu – üniversite ilişkisi açısından akademik odaklı - politik odaklı olma tartışması yürütülmektedir. Düşünce kuruluşlarının, sahip olmaları gereken özelliklere homojen ve eşit bir şekilde sahip oldukları söylenemez. Bazı düşünce kuruluşları daha akademik odaklı çalışırken bazıları daha politik odaklı olabilmektedir. Bazıları kamuoyuna daha açık bir yapıda iken, diğerleri daha kapalı bir yapı arz etmektedir. Şahin’e (2009:499) göre, Türkiye’de üniversiteler pozitif anlamda düşünce kuruluşlarının arka bahçeleridir. Düşünce kuruluşlarının asıl örgütlenmesi gereken yer, üniversiteler olması gerekirken Arslan’a göre (2009:35-36) üniversitelerin geleneksel kurumsallaşmış yapılarının bu tür yeni oluşumlara izin vermemesi sebebiyle buralarda ya kurulamamışlar ya da kurulanlar gelişememişlerdir. Köni’ye (2009:407) göre, ülkemizde devletin güvenerek özel üniversitelere izin vermesi daha on yılı aşan bir maziye sahiptir.

Eğitim kalitesinden ziyade resmi görüşler dışında değişik bilgi verilmemesi yani devlet sistematığının dışında olmaması önem taşımaktadır. Bu güven sorunu düşünce kuruluşları açısından daha büyüktür. Akademik ve politik odaklılık bağlamında Türkiye’de düşünce kuruluşlarının iki işlev üstlendikleri görülmektedir. Bu kuruluşların bir kısmı, genel olarak dış politika ve güvenlik konularında araştırma, analiz yaparak öneri geliştirirken, başka bir kısım ise “*ikincil kanal*” vazifesi görerek dış politika aracı olarak işlev görmek istemektedir. Türkiye’nin düşünce kuruluşlarını Kanbolat’a (2009:318) göre, dış politika aracı olarak daha etkin kullanması gerekmektedir. Eximbank, TİKA, iş adamları kuruluşları ve düşünce kuruluşları bir arada koordinasyon içinde daha etkin kullanılabilirler.

Düşünce kuruluşlarının işlerinin ne olduğu, bilgi üretme faaliyetlerinin üniversitenin üretimine ek veya alternatif olup olmadığı, ürettikleri bilginin üniversitenin üretimlerinden farklı olup olmadığı veya farklıysa hangi nitelikleri itibariyle farklı olduğu, medyanın gerek üniversite gerekse düşünce kuruluşu mensuplarına ne amaçla başvurduğuna dair saha görüşmesinde görüşmecilere sorular yöneltilmiştir. Akademi ile medya arasında bir yere konumlandırıran görüşmecilerden birine göre, “*akademi kadar derinlikli, medya kadar hızlı bilgi üretme*”yi hedeflemektedirler. Medyada yaptığı gibi düşünce kuruluşlarının, akademiye hareketlendirdiğini ve böylelikle olumlu sonuçlara yol açtığını vurgulamaktadır:

“Medyanın kalitesini artırdı, düşünce kuruluşları. İşimizin bir yönü medyada görünür olmak. Aynı şekilde akademiye de hareketlendiren şeyler. ... düşünce kuruluşları Türkiye’de arttıktan sonra birçok akademisyen düşünce kuruluşlarında part -time çalışmaya başladı. Bu akademisyenlerin üniversitedeki diğer arkadaşları ile konumuna bakarsanız da daha dinamik, daha iddialı, daha dünyaya açık, siyasete açık daha böyle bir nasıl diyeyim işini ciddiye alan ve kendine önem veren insanlar olduklarını görürsün” (G1).

Aynı görüşmeci, düşünce kuruluşlarının faaliyetlerinin ve bilgi üretme tarzlarının üniversitelerin bilgi üretme kapasitesine bir alternatif değil bir katkı olduğunu, bunu bilgi tarzını dönüştürerek yaptığını, zaten bunların da yine akademisyenler olduklarını belirtmektedir. Üniversitelerin *yeni bilgi üretim* şekline düşünce kuruluşları kadar kolaylıkla adapte olamadığını da sorulan bir soru üzerine vurgulamaktadır. Yine bu doğrultuda, üniversitelerden daha hızlı bilgi ürettiklerini de belirtmektedir:

“tabii geyik yapmazlar. Yani oturup tarihsel backgroundu şu bunu, akademisyen biraz dipnotlarda yaşar. Yani şu yazar, şunu şöyle demiş, literatür taramasından iflahın kesilir ... Burda iş esnek ... Ana fikri nedir kardeşim, ana fikrimizi başta bir koyalım. Nokta atışı ile konuşur. Somut konuşur” (G1).

Üniversitelerin ürettikleri bilgilerin bir özelliği kabul edilen Merton (1979:270) tarafından “üniversallık” olarak ifade edilen niteliğine dair bir soru üzerine,

“Düşünce kuruluşu, akademiden farklı olarak biraz daha fazla toprağa basan bir şeye sahip. Çünkü bir yer için bilgi üretiyorsun. Ama en nihayetinde bu universal olmasını engelleyen bir şey değil. Yani sen Suriye mültecilerinin Türkiye’de karşılaştıkları problemlerle ilgili bilgi ürettiğin zaman Türkiye’yi kayıran bir perspektifle hazırlarsın ama bu dünya literatürüne de bir katkı sunuyor” (G1).

Akademik bilgi ile düşünce kuruluşlarının bilgisini ayırdıklarını, bu bilginin “kesinlikle” bir alternatif olmadığını belirten başka bir görüşmeciye göre,

“think tanklerin bilgisi daha çok raporlar ve discriptive çalışmalar oluyor, analiz biraz daha sınırlı oluyor. Üniversitede bunu yapamazsın. Yani akademinin kriterleri, bilimsel çalışmanın kriterleri var, ona göre davranırsın. Üniversitede bilgi üretilmesi biraz daha yavaş oluyor. Think tankler gündemi takip ediyorlar ve hızlı bilgi üretiyorlar. O açıdan faydalı, aslında çıkır açıcı oluyor think tanklerin yaptığı işler. Ya çıkır açıcı olmuyor, yani zayıflıklar vs. malum. Think tanklerde daha hızlı üretilabiliyor. Adamın işi o çünkü. Ben şimdi gideceğim dersimi vereceğim, sınav kağıdımı okuyacağım. Dolayısıyla yeni gelişme ile ilgili yazı yazmam benim zor. Bir de iki sayfalık yazıyı ben nerde yayınlayacağım. Think tanklerin hemen iki sayfalık analizi oluyor, yayınlıyor. Ve geniş bir kesime hitap edebiliyor” (G2).

Yine düşünce kuruluşlarının bilgi üretimlerinin üniversitelerin üretimlerine “kesinlikle” bir alternatif olmadığını, bu yeni biçimdeki bilgi üretimine medyanın yönlendirdiğini belirten görüşmeciye göre,

“...bilgi üretim sürecinde düşünce kuruluşları bir ara form üniversiteler ve gazeteciliğin arası. Yani düşünce kuruluşları ne akademi kadar yavaş ve sadece bir konu üzerine spesifik derinleştirilmiş bilgi üretir ne de gazetecilik kadar inanılmaz fazla alanda çok kısa sürede ancak alabildiğince yüzeysel bilgi üretir” (G4).

Düşünce kuruluşlarının bilgi üretimlerinin üniversiteye bir “kesinlikle” bir alternatif olmadığı vurgusu yapan bir başka görüşmeciye göre ise,

“bu ikisi birbirinin alternatifi değildir. Düşünce kuruluşları akademik bilgi üretmezler. Üniversitelerden farklı olarak çok daha somut, spesifik ve çözüm öneren metinler üretme

eğilimindedirler. Düşünce kuruluşları açısından amaç kamuoyu ve/veya siyasi karar alıcılara doğrudan seslenebilmektir. Üniversite ise, daha dolaylı bir biçimde etkili olmaya çalışır” (G3).

Küreselleşme ve bilgi toplumunun etkisiyle üçüncü dalgayla gelen yeni nesil üniversiteler yeni bilgi üretiminin aktörlerine dönüşmüşlerdir. Tabii bu dönüşüm devam etmektedir. Üniversitelerdeki değişim, küreselleşme, bilgi toplumu, toplumlar ve kurumlar arası bilgi rekabetleri parametreleri ile düşünüldüğünde, bu yapıların geleneksel yapılarını uzun süre korumaları zaten zor görünmektedir. Üniversitelerin paydaşlarından ve başta düşünce kuruluşları olmak üzere rakiplerinden değişim yönünden baskı gelmektedir. Bu yöndeki baskı ve gerilimlerinin izleri saha görüşmelerinde ve literatürde tespit edilmiştir. Ancak değişimin yönü ve niteliği, “zamanın ruhuna” ne kadar uygun düştüğü önemlidir. Üniversitelerin yüzyıllardan itibaren oluşturup günümüze kadar bir kısım değişimlerle getirdiği bilim ilkelerinin olabildiği ölçüde korunmasında toplumsal fayda vardır.

3.7.6. Düşünce kuruluşu – medya ve kamuoyu ilişkisi

Düşünce kuruluşlarının medyayla önemli bağları bulunmaktadır. Medya düşünce kuruluşları açısından hem bir araç hem de bir amaç konumundadır. Kamuoyuyla iletişim kurmasını sağlayan en önemli mecra olarak medyaya, araç olarak gereksinimleri vardır. Ancak aynı zamanda bizzat medyatik olmak ve popülerlik kazanmak da onlar için varlık sorunudur. Bilinirlikleri artıkça kaynak sağlamak ve ürettikleri bilgi ve önerilerine müşteri bulmak açısından “*medya görünürlükleri*” ile avantaj sağlamış olurlar. Medya aynı zamanda bürokrasi ve siyasetle ilişkilerini geliştirmelerine yardımcı olur. Düşünce kuruluşlarının medyayla ilişkilerinin boyutlarından biri de “*gündem oluşturma*” ve “*ikna*” ustaları olarak, halkın bu gündeme odaklanması ve serdedilen argümanların kabulünü sağlamaktır. Herman ve Chomsky’nin (2012) “*rızanın imalatı*” dedikleri şeyi medya sayesinde yapmış olurlar. Bu konuyla ilgili bir diğer boyut ise Bourdieu’nun (1997) “*fast thinkers*” kavramsallaşmasında karşımıza çıkmaktadır. Medyayla bu kadar iç içe geçmiş olmaları, aralarında adeta sembiyotik bir ilişki kurularak karşılıklı olarak birbirlerine muhtaç olmaları ve birbirlerini beslemeleri nedenleriyle düşünce kuruluşları araştırmacı ve uzmanları, sıklıkla medyada kendilerine yer bulmakta ve birçok durumda olayları henüz oluyorken sıcaklığına yorumlamak ve açıklamak durumlarında kalmaktadırlar.

Medyanın haberleri hızlı ve genel kitle için anlaşılabilir olarak verme ihtiyaçlarının yanı sıra izleyicileri nezdinde inandırıcılık sağlamak açısından bir otoritenin güvenilirliğine ve onayına ihtiyaçları bulunmaktadır. Ancak uzmanların bu kadar kısa bir sürede konuları araştırmaları çoğu zaman mümkün olmaz. Bu nedenle de açıklama ve yorumları, derinlikli olmayan, yavan ve yüzeysel açıklamalar olmaktan öteye gidemez. Bourdieu'nun (1997) "*fast thinkers*" kavramsallaştırması işte bu durumu ironik bir şekilde ifade etmektedir. Toplumsallaşmanın temelinde iletişimin yer almasına ve bunun önemini vurgulamasına karşın Bourdieu kurgulanmış bir gerçekliğin fast thinkers ve medya iş birliğiyle sergilenmesine ve böylece gerçekliğin saptırılmasına karşıdır. Bu eleştirilerinin özünde Bourdieu, medyanın ticarileşmiş olmasına eleştirel bakmaktadır.

Toplunun demokratik yaşamına medyanın önemli katkıları olduğu iddia edilmektedir. Temsil sistemine dayanan günümüz demokrasilerinde halkın seçtikleri vekillerini ve hükümetleri denetleme görevinin önemli bir aracı medyadır. Medya halkla yönetimleri arasında bilgi köprüsü kurar. Hükümet halka politikalarını medya aracılığıyla iletir ve halk medya aracılığıyla yönetimin eylemlerinden haberdar olur. Yöneten – yönetilen arasında karşılıklı bilgi edinme ve denetimin bir aracı olarak medyanın bu anlamıyla demokrasilerde "*dördüncü kuvvet*" (Archer, 1998) olduğu ileri sürülmektedir. Düşünce kuruluşları McGann'e (2007:1) göre, fikirler ile politika, ham bilgi ile uygun bilgi, araç (medium) ile mesaj arasında köprü kurar. Konuları, olayları ve politikaları elektronik ve basılı medyada yurtiçi ve uluslararası politik konuları halkın anlamasını kolaylaştırmak için yorumlarlar. Hükümet – dışı grupların, medya görünürlüğü sağlamak ve politika değişikliklerine etki etmek en önemli amacı olmuştur (Rich and Weaver, 2000:81). Medya sistemleri ile siyasal sistemler arasında önemli ve hassas ilişkiler bulunduğu vurgu yapan Corner'a (2007:211) göre, 'aracılı (mediated) demokrasi', medya sunumlarının sadece politika hakkındaki popüler bilgide değil fakat politikanın yürütülmesinde öncelikli, sistematik, önemli bir unsur haline geldiğinde söz konusu olmaktadır. Resmi politika teorileri hala medyayı hariç tutarak veya marjinalize olarak hesaba katmalarına rağmen içinde medyanın önemli bir figür olarak yer almadığı politik bir bakış açısını hayal etmek zordur. Corner'a (2007:214) göre, siyasal sistemlerin medya üzerinden uygulanabilen etki dereceleri ve medyanın politik ilişkilere nüfuz derecesi olarak 'güç' ideası, medya, güç ve politik kültür arasındaki ilişkiler bakımından merkezi bir temadır. Bu gücün görünümleri olan "*propaganda*" ve daha yeni olan "*çarpıtma*"

(spin) kelimeleri gibi çoğunlukla oldukça olumsuz değerlendirmelere tabi tutulmaktadır. Medya yönetiminin farklı boyutlarına dikkat çeken Van Dijk'e (1995:32-33) göre, medya söylemini kimin kontrol ettiği ve hangi grupların az veya çok medyaya girişlerinin olduğu ve bunların medya söylemine etkilerinin ne olduğu önemli hususları oluşturmaktadır. Sıradan insanlar medyaya, genellikle aile üyeleri, arkadaşlar ve iş arkadaşlarıyla günlük konuşmalar yapmak için ve sadece pasif giriş yaparlar. Diğer taraftan elitler, metinleri ve konuşmaları yoluyla medya söyleminin şekillenmesinde aktif giriş imkânlarına sahiptirler. Medya elitleri, politik ve diğer elitlere kaynak, aktör ve konular bazından ihtiyaç duymaktadır. Politik ve diğer elitler ise güçlerini sergilemek ve ona meşruiyet sağlamak açısından muhtaçtır.

21. yüzyılda medyanın yapısı değişmiştir. Günümüzde medya giderek dijitalleşmiş Hepp'e (2014:27) göre internet de giderek bu kültürün "*baskın iletişim aracı*" haline gelmiştir. Ayrıca kültür de giderek medya kültürüne doğru dönüşmektedir. Basın, radyo ve televizyonun başat araçları olduğu, ulusal düzeyde yayınların belirleyici olduğu "*eski medya*" düzeninden, kitle iletişim imkânları ve özellikle internet temelli ve artık ulusal düzeyde olduğu kadar uluslararası düzeyde de izleyicileri ve etkileri bakımından belirleyici "*yeni medya*" (Punathambekar ve Scannell, 2013:4) düzenine geçilmiştir. Medya çalışmalarının başat konularından biri artık yeni medya olmuştur. Medya ürünleri bakımından insanların geniş tercih imkânları varmış gibi bir izlenime karşılık tercihler sadece birkaç arz ve dağıtım firmasınca belirlenmektedir. Medya ürünleri, yaşadığımız dünyanın imajlarını ve açıklamaları sağlayarak dünyayı anlama biçimlerimizi belirleyebilir. Bu yüzden medya sahipliği ve kontrolü sadece kitle medyasının yapı, çalışma ve ürünlerini belirlememekte fakat aynı zamanda toplumda "*anlam*" üretimini de belirlemektedir (Williams, 2003:73).

Medya çalışmalarında, iletişim, medyum ve kültür kavramlarının açıklanmasının önemli olduğunu belirten Hepp'e (2014:29-30) göre, *iletişim*den kastın, bilinçli, planlanmış, doğallaşmış ve durumlara bağlı bir şekilde gerçekleşen her türlü sembolik etkileşimdir. Bu iletişimin, insanların sosyalleşmeleri sırasında öğrendikleri semboller kullandıkları ve bu sembollerin çoğunlukla kendiliğinden ortaya çıkmadıkları ve toplumsal kurallara bağlı oldukları anlamına gelir. Etkileşim ise insanların karşılıklı olarak birbirleriyle ilişkili olarak gösterdikleri toplumsal davranışları tanımlar. Bununla kastedilen şey, insanların "*birbirlerine yönelik*" bir şeyler "*yapıyor*" olmasının insanların

gerçekliğin inşasının temelini oluşturuyor olduğudur. Toplumsal gerçekliği inşa eden iletişim biçimlerinin çoğu bugün iletişim araçları yoluyla gerçekleşiyor. *Medyum (iletişim aracı)* kavramı, teknik bir iletişim aracı anlamına gelmektedir. Ancak sosyolojik teoride medyum, sistem teorisi içinde tartışılan güç, para ve sevgi gibi araçlar yine insanların biyolojik organizasyonu içinde ortaya çıkan “*birincil bir medyum*” olarak dil veya beden değil, insanların yer ve zaman kısıtlaması olmadan iletişim kurmalarını sağlayan kurumlar ve araçların bütünü kast edilmektedir. Hepp’e (2014:31) göre bunlar Herbert Kubicek’in (1997) “*ikinci*” medyum olarak adlandırdığı iletişim araçlarıdır. Bunlar teknik bir semboller sistemine dayanan, belli bir şekilde kurumsallaşmış ve organize olmuş bir toplumsal yapı olan ve bu şekilde de iletişimsel davranışlar için belli işlevler gören ve iletişimin dolayımlanması sağlayan araçlardır. Medya ile kültür endüstrisi arasında sembiyotik bir ilişkinin varlığından bahsedilebilir. Frankfurt Okulu temsilcileri Adorno ve Horkheimer kültür endüstrisini Hepp’e (2014:36-38) göre, her zaman ve her yerde olan bir sistem ve bir “*filtre*” olarak açıklar. Kültür endüstrisinin ana karakteristikleri endüstriyel standardizasyon ve “*seri halinde yayınlama*”dır. Endüstriyel kültür ürünleriyle meydana gelen “*davranışın şematizmi*” “*aynı şeylerin sürekli tekrar edilmesi*” ile tepkinin standardizasyonuna yol açar. Toplumsal iktidar kendisini medyada teknik yetenekler tarafından dayatılan her zaman ve her yerde mevcut stereotip yoluyla etkin bir şekilde ifade eder. Medyanın işleyişi hakkında bir taslak olan Herman ve Chomsky’nin (2012:67) “*propaganda modeli*” göre, medyanın tercihleri, vurguları ve görmezden geldiği şeyler en iyi ve bazen de çarpıcı bir açıklık ve kavrayışla devlete ve özel girişime hâkim özel çıkar gruplarına destek sağlamaktadır. Demokratik öğretisi ise bunun tersine medyanın bağımsız olması, kendini hakikati keşfetmeye ve haber yapmaya adanması gerektiğini söylemektedirler. Ancak güçlüler, söylemin öncüllerini belirleyebiliyor, sıradan yurttaşların neleri görmesine, duymasına ve düşünmesine izin verilip verilmeyeceğini kararlaştırabiliyor, düzenli propaganda kampanyalarıyla kamuoyunu “*yönlendirebiliyorlar*”. Böylece sistemin nasıl çalıştığına ilişkin standart görüşle gerçeklik arasında ciddi bir uyumsuzluk oluşur.

Düşünce kuruluşlarının öncelikli hedef kitleleri siyasiler ardından kamuoylarıdır. Bazı durumlarda etkilemek suretiyle kamuoyunu da farklı derecelerdeki karar alıcılara ulaşmak için araç olarak kullanabilmektedirler. Bu kitlelere ulaşmak, onları kazanmak için medya aracılığıyla iletilmek üzere düşünce ürünleri üretirler. Bazı düşünce

kuruluşları özellikle görünür oldukları için etkili olabilirken, tersine görünmez oldukları için düşünce kuruluşlarının tam olarak etkili olabildikleri söylenir. Bu kuruluşlar geri planda çalışabilir, politika yapıcılara gizli/stratejik bilgiler sağlayabilir veya sahnenin arkasına çekilerek kamusal tartışmalar için dikkatle ve özenle hazırlanmış bilgi parçacıklarıyla onları besleyebilir (Ruser, 2018a:44). Stone’a (2000a:154) göre, düşünce kuruluşları farklı hedeflere ve önceliklere sahiptirler; eğer hükümet düşüncesi üzerinde uzun –dönemli bir etki meydana getirmek istiyorlarsa bilimsel yayınlar ve dergilerle bunu denemek yerine, konferanslarına katılmaları için politikacılar ve bürokratları davet edebilirler. Bunun alternatifi olarak eğer arzuları kamusal tartışmanın parametrelerini şekillendirmekse medyayı etkilemeye daha fazla değer verebilirler.

Türkiye’de uzun bir süre devlet, halka karşı şeffaflık konusunda çekimser kalmıştır. Ancak 2000’ler sonrası başlayan küreselleşme dalgaları ve demokratikleşme girişimleriyle medya, muhalefet ve iktidar blokları açısından daha önemli hale gelmiştir. Kuloğlu’na (2009:417) göre, düşünce kuruluşlarının görevi resmi ve özel kuruluşlara, halka doğru ve güvenilir bilgiler aktarmak ve kamuoyu oluşturmaktır. Muhalefetin yeterli olmadığı durumlarda medya üzerinden kamuoyu tepkisini oluşturarak iktidarın ikaz edilmesine ve doğruyu görebilmesine katkıda bulunmaktır. Doğal olarak medyayla bir etki oluşturma sınırları vardır. Türkiye’de kamuoyunun davranış kalıpları ve medya kullanımlarından kaynaklanan değişik zorluklarına işaret eden Aydınli’ya (2009:43) göre, sözlü kültüre dayanan bir toplum olmamız nedeniyle sağlıklı analize dayalı fikirlere önem verilmemesi düşünce kuruluşlarının ürettikleri ürünü kullanan sabırlı bir okuyucu kitlesinin yokluğuna, yine düşünce kuruluşlarının sayısının artmasıyla birlikte, artan bir kalitesizleşmeye neden olabilmektedir. Küreselleşmeyle birlikte Kanbolat’a (2009:307) göre, Amerikan tipi okuma yazma, izleme ve felsefe yapma alışkanlığı tüm dünyaya yayılmıştır: “*Amerikan tipi*”nde kasıt, “*bir kitap veya makaleyi baştan sona okumamak sadece hızla taramak, televizyonda bir film izlerken diğer kanallara da ‘zapping’ yapmak, felsefe üretmek yerine sadece yorum yapmaktır*”.

Düşünce kuruluşları ve onların ürettikleri düşünsel ürünleri ekonominin piyasa, arz ve talep kurallarına göre açıklamaya çalışan görüşler, düşünce kuruluşlarının güçlü bir ekonomik yönünün bulunduğu ve bu ekonominin kendilerinden ve ürünlerini talep eden kitleden kaynaklanan bazı sorunlarının varlığına işaret etmektedir. Türkiye’de sektörel analiz kapsamında medyayı çalışan Sözeri ve Güney (2011:15), Türkiye’de

basının 1960’lardan itibaren endüstrileşmeye başladığı, Dünyaya paralel şekilde Türkiye’yi de etkileyen neoliberal ekonomi politikaların etkisiyle 1980’lerle birlikte ekonominin etkisinin arttığı tespitini yapmaktadırlar. Gazete ve dergi yayıncılığında yaşanan holdingleşme, 1990’larda özel radyo ve televizyon yayıncılığının önünün açılmasıyla buraya da yayılmış, yatay ve dikey birleşmelerle kartelleşme sözkonusu olmuş ve promosyon savaşlarıyla başlayan rekabet savaşları grupların 2001 krizinden olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur. İflas ederek Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna (TMSF) devredilen medya kuruluşları 2005’de başka grupların eline geçmiştir.

Türkiye’de kamuoyunun izlediği televizyon tartışma ve haber programları vesilesiyle düşünce kuruluşlarına ciddi şekilde ihtiyaç duyduğunun ortaya çıktığı iddia edilmektedir. Medya ile düşünce kuruluşları arasında örtüşen ve örtüşmeyen etkinlik alanlarının mevcut olduğu, ciddi basın ve yayın organlarının düşünce kuruluşlarının ürettikleri makale, araştırma, röportaj, strateji ekleri gibi çalışmalarından yararlandıklarına vurgu yapan Bilhan, (2009:141), düşünce kuruluşlarıyla medyanın müttefik olduğunu belirtmektedir. Bilhan’a göre, farklılık ve ayrışmalara gelince aktüel konuları işlemek ve günceli kaçırmamak düşünce kuruluşları için de geçerli ve yararlıdır. Ancak düşünce kuruluşunun amacı haberi vermek değil haberi değerlendirmek, analiz etmek ve ondan sonuçlar çıkarmaktır. Türkiye’de Yavuz’a (2009:515) göre, üç değişik kesimden “uzman” medyada kamuoyunu başta güvenlik ve dış politika olmak üzere değişik konularda bilgilendirmektedir: (i) emekli askerler ve büyükelçiler, (ii) gazetelerin köşe yazarları veya televizyonlarda tartışma veya haber programları yapımcısı “uzman”lar, (iii) başına veya ortasına “stratejik” kelimesinin konduğu düşünce kuruluşları başkan ve temsilcileri. Ona göre, bu “strateji uzmanı” sıfatı taşıyanlar, dünyanın diğer bölgelerindeki benzerlerinden farklı olarak bu sıfatı hak edecek eğitim – öğretim aşamalarından geçmemiş, ilgili alanda sorumluluk üstlenecek fiili çalışma yapmamışlardır. Çağımızda düşünce kuruluşlarının işlevselleşmesiyle birlikte efektif ve hızlı düşünce üretiminin arttığına vurgu yapan Kanbolat (2009:308-309), “*görsel bir çağda yaşıyoruz. Bu görsel çağda düşünce ve yazıma dayalı düşünce kuruluşları nasıl yaşamını sürdürebilecektir?*” saptamalarını yapmaktadır. Türk medyası Karasar’a (2009:360) göre, saldırgan bir tavır içinde düşünce kuruluşlarını ve akademik dünyayı olur olmaz her konuda konuşmaya zorlamaktadır. Bölge ve terör uzmanları olarak düşünce kuruluşları bölge masalarında çalışan stajyer üniversite öğrencileri, bölge veya

terör uzmanı olarak medyaya yorumcu olarak çıkarılmaktadır. Yine uzun yıllar önce emekli olmuş asker ve Dışişleri bürokratlarını güncel sorunlar hakkında değerlendirmeler yapmaları amacıyla yayınlarına çıkarmaktadırlar. Nurhan’a (2009:441-442) göre, Batılı medyanın her alanda başvurabileceği uzman havuzları vardır. Gündeme önemli bir konu düştüğünde hemen uzman havuzundan bir isme telefon açılarak görüşlerine başvurulur. Gelişmekte olan ülkelerde bu tip havuzlar yeterince oluşmadığı için ilgili ülkelerin dilini ve kültürünü bilmeyen “medyatik” uzmanların yüzeysel, veriye dayanmayan yorumları haber bültenlerinde yer alır. Medyanın neden düşünce kuruluşlarına “saldırdığını” sorunsallaştıran Karasar’a (2009:361-362) göre, kamuoyunun bilgi talebini karşılamak amacıyla medya ile düşünce kuruluşları arasında yakın ilişkiler kurulmakta, uzmanlar kamuoyunu ilgilendiren hemen her konuda resmin kendi gördükleri kısmını kamuoyuyla paylaşmaktadırlar. Medya, bu uzmanlardan ABD ve diğer Batılı ülkelerde de benzeri görülen türden sömürürcesine yararlanmaktadır. Bunlar tarafından yapılan yorumlar, zaman zaman siyaset yapıcıların sert tepkisine hedef olmaktadır. Kamuoyu Bilhan’a (2009:141) göre, düşünce kuruluşlarıyla ilgili kısmen doğru kısmen yanlış bazı yargılara sahiptir. Bazı düşünce kuruluşlarının belli radikal ideolojilerin tarafı olduğuna, bazılarının yurtdışı bağlantılarına ilişkin kuşkulara sahiptir. İşin bir de medya üzerinden gelişme çizgisi var. Mehmet Ali Birand’ın 32. Gün programı, Cumhuriyet Gazetesinin ABD muhabirliğinden yetişen gazetecileri düşünce kuruluşları anlayışını yeşerttiği, özel televizyonların çoğalmasıyla düşünce kuruluşları ve ilgili akademisyenlerin ekranlarda kendilerine sıklıkla yer bulduklarını belirten Şüküroğlu’na (2009:504) göre,

“Bu programlarla birlikte Türkiye’de stratejist sayısında birden artış oldu. Ortalık stratejistten geçilmez oldu. Strateji kültürü ülkemize bu yolla kahve köşelerine kadar yerleşti. Herkes artık futbol kadar bu konuda da otorite. Tartışmaların kahve köşelerine kadar taşması komplo teorilerine yatkınlığını da ortaya çıkardı toplumumuzun. O ölçüde de akademik disiplinden uzaklaşarak ideolojik görüş, siyasi temenni ve şöhret kaygısına da malzeme oldular”.

Düşünce kuruluşlarının medya ve kamuoyu ile ilişkilerine dair yapılan derinlemesine görüşmelerde, bilgi üretme, kamuoyu oluşturmada düşünce kuruluşlarının işlevlerine medyanın etkilerinin ne ve nasıl olduğu, düşünce kuruluşları ile medyanın bilgi üretimlerindeki benzerlik ve farklılıkların ne olduğu ve gerek medyanın gerekse düşünce kuruluşlarının birbirlerine bir “etkilerinin” olup olmadığı, düşünce kuruluşu mensuplarının medya görünümünün düşünce kuruluşlar ve medya için ne anlama

geldiği gibi sorular sorulmuştur. Bir dönem görev yaptığı düşünce kuruluşunun “siyasi amaçlarla” ve görüşleri doğrultusunda “kamuoyu farkındalığı oluşturmak” amacıyla kurulduğu belirten görüşmecilerden birine göre,

“Farklı görüşlerden bir sürü insanı bir araya getirip, oradan bir fikir oluştururduk. Ofisleri, hem kamuoyuna açıklardık hem de siyasiler de bizi çok iyi okurlardı” (G1).

Düşünce kuruluşlarının “akademi kadar derinlikli, medya kadar hızlı bilgi üretme”yi hedeflediğini, bunun için kendilerini akademi ile medya arasında bir yere konumlandıklarını vurgulayan görüşmeciye göre,

“[Medya] genelde hızlı bilgi üretir fakat hızı dolayısıyla da hem doğruluk sağlamasını yapma imkanı zayıftır hem de derinlikli değildir. Haber verir sadece. [Akademi ise] çok daha derinlikli ve doğru bilgi üretir ama hantaldır biraz. Geç üretir, zamana yayar. O bilgi oluşuncaya kadar da iş işten geçmiş olur çoğu zaman. Bizde de akademi geleceğe dair bir projeksiyon yapmaz geçmişe yönelik değerlendirmeler yapar genellikle”. Bunun için “hem o akademinin doğruluğu, soğukkanlılığını üzerlerinde taşımaları gerekir hem de medyanın aktif dinamik şeyini üzerlerinde taşımaları lazım” (G1).

Ayrıca görüşmeciye göre, düşünce kuruluşlarının böyle yaparak akademiyle birlikte medyada da olumlu sonuçlara yol açmışlardır:

“Medyanın kalitesini artırdı, düşünce kuruluşları. Yani işimizin bir yönü medyada görünür olmak. Medya görünürlüğü üzerinden kamuoyunu hazırlamak olduğu için de televizyon programlarına katılıyorsun, köşe yazıları yazıyorsun, işte haftalık görüş sayfalarına yazı yazıyorsun gazetelerin. Bütün bunlar bence medyanın kalitesini de arttırmaya vesile olan şeyler” (G1).

Görüşmecilerden biri, düşünce kuruluşları gündemleri itibariyle, akademiden ve medyadan bağımsız olmadıklarını, “...kamuoyunun gündeminde bir şey varsa” daha çok onunla ilgilendiklerini belirtmektedir. Yine görüşmeci, gündemin sıkışık ve sıcak olduğu zamanlarda, siyasetin, medyanın ve televizyonlara çıkacak uzmanların faydalanması için hızlıca araştırma yapılarak sıcaklığı konuya dair “madde madde” 3 veya 4 sayfalık yazılar yazdıklarını sözlerine eklemektedir. Bir başka görüşmeciye göre ise,

“düşünce kuruluşları etkilerini artırabilmek için medyayı önemsemek durumundalar. Fakat günümüz Türkiye’de objektif bilgi, fikir ve analize önem veren medya kuruluşlarının sayısı çok sınırlı. Bu da hakiki, samimi ve söyleyecek sözü olan düşünce kuruluşlarının işini zorlaştırıyor” (G3).

Medyanın düşünce kuruluşu temsilcilerine genelde hangi amaçlarla başvuruları sorulan görüşmecilerden birine göre, medya bu uzmanlara “daha net” ve “spekülatif konuşmayı” sevdiklerinden, bunun da “medyanın diline daha uygun bir tarz” olması nedeniyle akademisyenler ve gazeteci arkadaşları yanında sıklıkla ekranlara ve gazete ve dergi köşelerine taşımaktadırlar. Böyle yapmalarının bir sebebi olarak da;

“çünkü nihayetinde gazeteci arkadaşları da o konuda sınırlı bir şeye [bilgi] sahipler. Bu nedenle o konuda daha uzmanlık gerektiren, o konuyla ilgilenen ve lafı çok dolandırmadan net olarak söyleyebilecek adamları seviyor medya. Düşünce kuruluşları da biraz öyle konuşur. Üniversite mensupları gibi o konuyu alıp 1967 Arap İsrail işgalinden başlatmıyor” (G1).

Bazı düşünce kuruluşlarının, bir başka görüşmeciye göre, “yaptıkları yayınlarla kamuoyunu bilgilendirme”, “kamuoyuna yeni bir bilgi sunma açısından faydalı” olduklarını belirtmektedir. Başka bir görüşmeciye göre, sivil toplumla fikirsel eğilimleri, ideolojik esaslı kurulan işbirliğine benzer bir şekilde, medya ile ilişkiler kurulmaktadır. Bu anlamda;

“[Mesela] SETA’dan bir rapor çıkardığınız zaman o belirli medya organlarında haber olur. Diğerleri onu görmüyor. ORSAM’ın çıkardığı raporları bazen medya organları görüyorlar bazen hiç görmüyorlar” (G2).

Bu ilişkilerin işin doğasından kaynaklanan bazı boyutlarına vurgu yaparak “biraz tabii ... konunun popüleritesi, nasıl işlendiği medyaya malzeme çıkacaksa medya bunlarla ilgileniyor” diyerek medyanın çalışma tarzına işaret etmektedir. Bunların yanısıra görüşmeci ilişkilerin başka boyutlarına da işaret ederek açıklamaktadır:

“Genellikle raporların açıklanmasında vs. medyanın temsili oluyor. Onun dışında bazı think tankciler de bazı gazetelerde köşe yazarı olarak çalışıyor. Sabah gazetesinin SETA ile özel ilişkisi var. Daha önce ORSAM ile Turkish Daily News’in öyle özel bir ilişkisi vardı. Haftalık ek çıkarıyorlardı. Yani böyle kurumsal ilişkiler de var” (G2).

Görüşmeciler medya ile kurulan ilişkilerin istisnalara karşın devlet ve bürokrasiyle kişisel ilişkiler temelinde kurulmasına benzer şekilde kişisel düzlemde yürütüldüğünü belirtmektedir:

“Bu ..., kurumu kim idare ediyor, think tankin başında kim var, buna göre ilişkiler değişiyor, kişisel geliyor. Onun dışında öyle kurumsal bir ilişkiden söz etmek doğru değil” (G2).

Karşı bir savı dillendiren başka bir görüşmeciye göre ise,

“düşünce kuruluşlarının en sıkı ilişkisi medya ile olan ilişkisidir. Hatta bu ilişki o denli yoğundur ki bence bu sıklıkta olmaması gerekir. Burada talep eden medya olduğu için bu talebin sonucunda da ciddi bir “uzman” patlaması yaşanmaktadır. Herhalde Ortadoğu’nun tam merkezinde olmamamıza rağmen merkezinden daha fazla sayıda Ortadoğu Uzmanı bizim ülkemizde vardır. Medya’nın bu denli yoğun teveccühü araştırma kuruluşlarının uzmanlarını sadece tartışma programlarındaki konuşmacı katılımcı formatında sabitleyerek aynı uzmanlıklarını yazı veya raporlara dökme mesailerini gölgelediğini düşünüyorum. Ayrıca tartışma programlarındaki farklı ideolojik konumlanışları temsil etmeleri için farklı siyasi görüşlere sahip araştırma kuruluşu uzmanlarının çağırılması bu kişilerin bir süre sonra kendi birikimlerini öğüten ezber ideolojilere kapılmalarına ve geniş toplumsal kesimler için de kötü bir örnek olmalarına neden olmaktadır” (G4).

Bu ilişkinin başka bir boyutu işbirliği ile birlikte rekabetin olduğu durumlar da sözkonusu olabilmektedir. Bu bağlamda görüşmecilerden birine göre,

“nasıl olmalı? Yani ikisinin de öncelikleri farklı. Biraz onlar da birbirlerine rakip olarak görmeye başladılar. Bazen gerçek think tankçiler medyayı önemli oranda besliyor. Bazı yayın organlarının dışarıda yorum alma şeyleri var. Ya da haber hazırlarken arıyorlar think tankleri, onlardan bilgi alıyorlar” (G2).

Mevcut medya düşünce kuruluşu ilişkisinin biçiminden yakınan bir görüşmeci, *“düşünce kuruluşları medya görünürlüğünü artırmak için medyanın istediği tarz ve yönelime kapılmamalıdır”* demektedir. Düşünce kuruluşlarının medya ile ilişkileri, yerine getirdikleri işlevler, ürettikleri bilginin niteliği, medyatik hale gelen küresel ve bilgi toplumlarının varlığı gibi etkenler literatür ve saha görüşmeleri ekseninde değerlendirildiğinde sembiyotik bir tür ilişkinin varlığından bahsedilebilir. Bu ilişki her iki taraf için hayatidir ve varlıkları birbirlerine bağlıdır. Ancak ilişkinin bu denli güçlü olmasına karşın aralarında rekabet de sözkonusu olabilmektedir. Düşünce kuruluşları ile medya birbirlerini beslerken bazen de dönüştürmektedir. Bu değişim ve dönüştürme genelde olumlu karşılanmakla birlikte bazı durumlarda tenkite de sebep olabilmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. KÜRESELLEŞME ve YERELLEŞME EKSENİNDE DÜŞÜNCE KURULUŞLARI

4.1. Küreselleşme ve Yerelleşme

İçinde bulunduğumuz çağa yaygın olarak küreselleşme çağı da denilmektedir. 21 yüzyıla küreselleşme çağı diyenler olduğu gibi bu tanımlamaya itiraz edenler de bulunmaktadır. Küreselleşme çağında olduğumuzu öne süren yaklaşımlar modern öncesi dönemlerden son derece farklı toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel ilişkilerin içerisinde olduğumuz bir döneme girdiğimizin altını çizmektedirler. Küreselleşme taraftarlarınca “*zamanın ruhu*”nun (Hegel, 2011) küreselleşme olduğu ve bunun karşı konulamaz olduğu dile getirilmektedir. Küreselleşme kendi karşıtını da oluşturmaktadır (Ritzer, 2011). Akıntılar şeklinde ilerlediği söylenen küreselleşme süreci böylece karşı akıntıları da oluşturmuştur. Bu anlamda yerelleşme sürecinden bahsedilmektedir. Yerellik ve millilik vurgularının küreselleşmeyle birlikte ivme kazandığı iddia edilmektedir. “*Amerikalılaşma*” karşıtlığının “*millileşme*”, “*Batılılaşma*” karşıtlığının “*Doğululaşma*”, “*ulus –ötesi olma*” karşıtlığının “*ulus –devlete geridönüş*” şeklinde farklı yaklaşımların ortaya çıktığı görülmektedir. Evrensellik ve homojenliğin karşısında çok kültürlülük ve heterojenlik vurgularıyla küreselleşmeden unsurların yer aldığı *yerelleşme*, böylece yeni bir biçimde ortaya çıkmıştır. Yerelleşmenin bir boyutu istisnacılık biçiminde görülmektedir. Öteden beri özellikle ABD’nin diğer devletler ve milletlerle hegemonik ilişkilerinde söz konusu edilen “*Amerika istisnacılığına*” (American exceptionalism) bir taraftan itirazların yapıldığı diğer taraftan başka devletler ve milletlerce benzer istisnacılığın kendileri açısından da dile getirildiği görülmektedir. Amerikan politik sistemi ve sivil toplumunun özel karakteristiğinin düşünce kuruluşlarının ilk ortaya çıkışını ve yaygınlaşmasını mümkün kıldığını belirten McGann’e (2007:2) göre,

ABD'nin âdem-i merkezi ve çoğulcu devlet yapısı, diğer etkenlerin yanında bu kuruluşların gelişmesinin başlıca sebebidir. Yani gerçekte geçirgen, âdem-i merkeziyetçi ve çoğulcu Amerikan politik kültürü veya bazılarının tarif ettiği haliyle “*Amerikan İstisnâcılığı*” ve “*aşırı-çoğulculuk*” (hyperpluralism) ABD’de 1736 düşünce kuruluşunun gelişmesini ve aralarında mevcut olan farklılıkları destekleyen güç olmuştur.

Tarih yazımında eşi benzeri görülmemiş uluslararasılaşma çağında, milliyetçilik mirası ve istisnâcılık hala Amerikan tarih çalışmalarının bir konusudur. Tüm ulusal geleneklerin eşsizliğine vurgu yapan modern tarihselcilik, var olan istisnâcılık geleneğine eklenmiştir (Tyrrell, 1991:1031). Bir toplumun diğerlerinden bütünüyle “*farklı*” ve “*özgün*” olduğunu savunan istisnâcılık kavramsallaştırması Hanioğlu’na (2018) göre, literatürde genellikle Fransa ve ABD toplumuna atıfta bulunmaktadır. Bu iki istisnâcılık 1960’lardan itibaren sorgulanmaya başlanmışsa da günümüze kadar ‘*parlak geçmişe dönüş*’ söylemi için araçsallaştırılmayı sürdürmüştür. Fransa’da De Gaulle’den seçim zaferini ‘*Fransız istisnâcılığı*’nın ürünü olarak gören Macron’a uzanan çizgide bu söylem yeniden üretilmiştir. ABD’de ise ‘*Reagan-George W. Bush Amerikan istisnâcılığı*’, Trump’ın söyleminde vügarize edilmiş bir ‘*istisnâcılık*’ ile sürmüştür. Amerikan istisnâcılığı Hodgson’a (2009:10) göre, ABD’nin iki dünya savaşından tek başına güçlenerek çıkmasından destek almış, komünizmle mücadele ideolojisi ile sürdürülmüş ve çokları için Sovyetler Birliğinin 1991’de yıkılmasıyla doğrulanmıştır. Eylül 2001 saldırıları sonrasında kapsam ve etkisi artmıştır. Lefebvre’e (2005:71-75) göre, yöneticilerin söylemlerindeki istisnâcılık vurgularına rağmen pragmatizm de hiç eksik olmamış ABD, Soğuk Savaş döneminde SSCB ile denge ilişkisi kurabilmiş; Vietnam başarısızlığı, 1980’de Almanya ve Japonya’nın ekonomik başarıları gibi kuşku dönemlerinde ise tartışmaya açılmıştır.

Literatürdeki iki temel toplumsal istisnâcılık Fransa ve ABD’ye benzer başka bir örnek Hanioğlu’na (2018) göre “Türkiye istisnâcılığı”dır ancak onlardan farklı olarak henüz entelektüel eleştiriye de tabi tutulmamış, Fransız Üçüncü Cumhuriyeti’nin benzerini Anadolu’da inşa iddiasındaki Erken Cumhuriyet ideolojisinin 1789 gibi bir tarih değil neolitik çağdan beri ‘*insanlığa yol gösteren, medeniyetin bânisi*’ eşsiz bir toplum, ‘*Türk İnkılâbı*’nı ‘*Büyük Devrim*’le kıyaslayarak, ‘*ezilmiş milletler*’e ‘*numûne-i imtisâl*’ oluşturan bir örneklik, ilerleyen yıllarda ise Ortadoğu ve Müslüman dünyasının ‘*tek laik demokrasisi*’ söyleminde”; Türk muhafazakârlığının farklı bir tarih kurgusu üzerinden

‘eşsiz Osmanlı’ tarihi ile kültür ve siyasetin başını çektiği alanlarda özgünlük iddialarında görünür hale gelmiştir. Literatürde “*Türk istisnacılığı*” kavramını kullananlardan biri de Şerif Mardin’dir (2011). Bu kavramsallaştırmada Mardin (2011:174), Seymour Martin Lipset’in Alexis de Tocqueville’e borçlu olduğu “*Amerika istisnacılığı*” kavramından esinlendiğini belirtmektedir. Bu anlamda gerek kadim devlet geleneği, geçmişte yayılma alanında kalan milletler ve devletlerle tarihten gelen ilişkiler bağlamından “*Türk istisnacılığı*” olarak isimlendirilebilecek bir kendine özgüllük ve farklılık vurgusu dikkat çekmektedir. Türk istisnacılığının temel ifade şekli “*millilik*” vurgusudur. “*Millilik*” vurgusunun arka planı, yayıldığı bir tarihsel süreçten bahsedilebilir. Seküler Türk Cumhuriyeti’nin ilk parolası olan “*millî*” kavramı Mardin’e (2011:193) göre, Milli Selamet Partisi’nin adındaki kullanımı ise II. Abdülhamid’den beri inşa edilen önce “*Osmanlı*” sonra “*Türk*” olarak paylaşılan sonra da okumuş taşra halkının kendisini bulmaya yönelik çabalarından oluşan bir kimlik inşasının devamı sayılabilir. Türkiye’nin AB’ye katılımı ve uyum çalışmalarında Keyder’e (2005:233) göre, devlet eliti sorunlu bir bölgede yaşadığımız için “*Türkiye’nin çok özel koşulları*” bulunduğu argümanını sıklıkla kullanmışlardır. Farklı toplumsal kesimler zaman zaman farklı konjonktürlerin etkisiyle Türkiye’nin “*kendine özgü*” şartlarına vurgu yapabilmektedir.

Türkiye’de zamana zaman, küreselleşmenin yerelleşme yönünden meydana getirdiği etkilerin bir sonucu olarak bilimin de yerelleşmesinden (milli bilim) bahsedilmektedir. Muhafazakâr toplum kesimine yakın bir çizgiye sahip Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı’nın (SETA) “*uluslararası bilim standartları*” vurgusuyla birlikte tanıtım sayfasında “*milli bilim*”e işaret sayılan, “*Türkiye’nin dinamik yapısı, bugün yeni bir bilgi tasavvurunun geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. 20. yüzyılın modernleşme teorileriyle Soğuk Savaş döneminin siyasi konjonktürü arasına sıkışmış olan Türkiye’nin vizyonu, kendi tarihi-kültürel kimliği ve jeo-stratejik konumuyla uygun bir ufuk ve derinliğe ihtiyaç duymaktadır. ... pek çok konu, bu tarihi-kültürel derinlik ile ele alınmayı beklemektedir*” açıklaması yer almaktadır (<https://www.setav.org/hakkimizda/erişim> tarihi:01.06.2018). Saha görüşmelerinde bir dönem SETA’da yaptığı görev dolayısıyla yakından bilen bir görüşmeci, SETA’nın millilik/yerlilik vurgusu dahil, millilik ve yerliliğin akademik üretim anlamında, bilgi üretimi anlamında nasıl anlamak gerektiği sorusuna cevaben;

“Yani o siyasi söylemlere uyarlanmış bir şey. Kendini güncellemiş yani siyasi söylemlere mevzulara yönelik. Türkiye’de böyle bir hassasiyet var. Öteden beri akademide de var. Biz de uzunca bir süre yabancı dil bilen adamlarımız, yabancı eğitim görmüş olan insanlarımız, biraz tercüme bürosu gibi çalıştılar. Sosyolojide de bu canlı bir tartışmadır ... Yerli sosyoloji vs. ... Çok fazla Türkiye ile ilgili bir sosyoloji görmedik. Dışarıdan üretilen kavramlar üzerinden üretilen bir bilgi var. O yerli refleks biraz bunlara bir tepki olarak işlev görürse bir anlamı var bence. Hani biraz daha fazla bu toprağın, bu ülkenin düşünsel birikimine de tarihsel birikimine de siyasal birikimine de yaslanan, orayla hemhal olan bir bilgi üretmek lazım. O anlamda düşünce kuruluşları, akademiden ya da medyadan bağımsız değil. Aynı trendin bir şeyi olarak yer alıyor” (G1).

Ancak aynı görüşmeci bu yaklaşım olası olumsuz sonuçlarına da işaret etmektedir:

“Fakat bu yerli ve milli, senin her türlü problemi bir güvenlik parantezine sokmanın enstrümanı haline geliyorsa bu çok zararlı bir şey. Yani herkes güvenlik kaygısıyla düşünmek zorunda değil. Bir sivil toplum örgütü niye güvenlik kaygısıyla düşünsün ki. Onun görevi sivil toplum faaliyetleri yürütmek. Güvenlik enstrümanların var. Güvenlik enstrümanların güvenlikle ilgili kaygıyla düşünsün. Siyasetçi zaman zaman güvenlik enstrümanlarını ön plana çıkaracak, zaman zaman demokratik bir perspektifi ön plana çıkaracak. Yani o anlamda siyasetin yürüttüğü savaşa asker olarak yazılma misyonu biçiyor herkes, bu bilgi üretme mekanizmalarına vesaireye. Orada biraz özerklik sahibi olmakta yarar var. Yani evet ben de katılıyorum. Türkiye’de bilgi üretiminin bir düşünce enstitüsünün sınırlarını geçmesi lazım. Biz Türkiye’de parti sistemini illa yurtdışındaki bilmem ne parti sisteminin bir uzantısı olarak tartışmak zorunda değiliz. Değiliz de çünkü yani. Türkiye’deki parti sistemi de öyle değil çünkü ... O çok fazla küresel literatürle bağımlı hale gelmek, yerli bir bilgi üretimini engelliyor gerçekten. Özgün bir bilgi üretimini engelliyor. Fakat biz küresel trendlerle hesaplaşmayacağız, yüzleşmeyeceğiz, diyalog kurmayacağız, konuşmayacağız anlamına gelmiyor. Kendini ne kadar kapatırsan fakirleşirsin o kadar ... Darlaşırsın o kadar. SETA’nın da öyle yaptığını zannetmiyorum. SETA’nın başındaki arkadaşlar da diğer birimlerdeki arkadaşların tamamı da dışarıdan üretilen bilgileri pekala okuyorlar, yararlanıyorlar, değerlendiriyorlar. Küresel trendlerin farkındalar. Ona uygun bilgi üretiliyorlar” (G1).

Küreselleşme sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel bütün sistemleri etkilemektedir. Düşünce kuruluşları da küreselleşme ile birlikte hızlı bir şekilde çoğalmış ve küresel ölçekte yaygınlaşmış ve yayılmışlardır. Aynı zamanda butik veya uzman düşünce kuruluşlarının yaygınlaşmasının da yollunu açmıştır. Küreselleşme sürecinde medyanın ve bilgi toplumunun önemli bir yeri vardır. Küreselleşme, bilgi toplumu, bilgi toplumunun önemli bir aktörü olarak düşünce kuruluşları ve medya arasında karşılıklı etkileşimler bulunmaktadır. Medya hem küreselleşme hem de düşünce kuruluşları

açısından sebep –sonuç ilişkileri yönüyle önem arz etmektedir. Farklı küreselleşmeler söz konusudur. Bu küreselleşmelerden biri de medya küreselleşmesidir. Medya küreselleşmesi aynı zamanda medya ürünlerinin ve aktörlerinin de küreselleşmedir. Rantanen’e (2005:1-5) göre, “*medya*” ve “*küreselleşme*” kelimelerinin sürekli tekrarlandığı görülüyor. At ve at arabası ya da bilgisayar ve ekranı metaforlarında olduğu gibi küreselleşme ve medya arasında da böylesi karşılıklı bir ilişkiden söz edilebilir. McLuhan (1994) “*Küresel Köy*” isimli eserinde “*medyum (araç/ortam) mesajdır*” diyerek bu ilişkiyi birleştirmiştir. Böylelikle küreselleşme medya ile ilişkilendirilince bunların *nasıl* ilişkili olduğu konusunda; (a) iletişim çalışmaları, (b) medya ve kültür çalışmaları ve (c) küreselleşme çalışmaları araştırma ve açıklama çabasına girişmiştir. Büyük ve güçlü medya ile insanların onlarla ne yaptığı arasındaki ayrımın aşılmasındaki zorluk, Avrupa’da ve ABD’de kültürel çalışmaların doğmasını sağlamıştır. Medya çalışmalarından farklı olarak kültürel çalışmalar, kültürün daha kapsamlı konularına yoğunlaşmıştır. Kültürel çalışmaların kaçırdığı ise kültürler arası iletişimin medya olduğudur. Küreselleşme çalışmaları, 1990’ların başlarında farklı alanlardaki çalışmalardan ama temelde sosyoloji ve coğrafyadan çıkartılarak başlamıştır. Ancak 1990’ların başlarında küreselleşme çalışmalarında medya ve iletişimin rolü belli iken küreselleşme teorilerinde medya ve iletişimin rolü belirsiz ve üstü kapalı kalmaya devam etmiştir.

Medyanın küreselleşmesi Croteau ve Hoynes’a (2014:326) göre, öncelikle hem küresel değişimler tarafından etki edilen ve hem de sosyal değişimlere katkı sunan belirgin bir sosyal güçtür; ikinci olarak gerçek dünyada, medya sahipliği, üretim, ideoloji, içerik, politikalar, izleyiciler ve teknolojinin içinden çıkılamayacak derecede iç içe geçmişliği söz konusudur. Bu konunun tutarlı bir şekilde tartışılabilmesi için bunların birbirlerinden ayrılmalrı gerekmektedir. Geniş tanımıyla küreselleşme Croteau ve Hoynes’a (2014:326-327) göre, uluslararası hale gelen finans ve ticaret, Dünya Bankası gibi gelişen uluslararası organizasyonlar, artan insan dolaşımı, OXFAM ve Uluslararası Af Örgütü gibi ulus –aşırı hükümet dışı organizasyonların (NGO) büyümesi ve dijital teknolojilerin yayılmasını içeren birbirleriyle ilişkili birtakım süregiden süreçleri kapsar. “*Küresel medya*” fikri, bu daha büyük küreselleşme süreciyle sıkı bir şekilde ilişkilidir. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı küresel yaratıcı endüstrilerin ortaya çıkmasını kolaylaştırmış olan beş trendi tanımlamaktadır: (i) Ulusal kültürlerin ve medya

politikalarının serbestleşmesi, (ii) medyaya ve kültüre daha fazla harcama yapmasına izin verilen küresel gelirlerin artması, (iii) teknolojik değişme ve dijitalleşme, (iv) küresel hizmet endüstrisinin yükselişi ve (v) uluslararası ticarete patlama. Medyaya ilişkin olarak küreselleşmenin iki temel birleşeninden biri coğrafyanın ve fiziksel mesafenin rolünün değişmesi (zaman ve uzamın sınırlarını geçmek) ve diğeri bağlantılılığın gelişmesi ve bağlantıların şiddetlenmesidir (kültürel sınırları geçmek). Küreselleşmenin diğeri boyutu iletişimin içeriğini kapsar. Küreselleşme, kürenin farklı parçalarındaki kültürlerin değişmesi ve birbirleriyle karışmasıyla da ilgilidir.

Küreselleşme bilgi ve teknoloji temelli olup sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yapıları hızlı bir şekilde değiştiren dönüştüren yeni yapılar meydana getiren bir süreçtir. Küreselleşme, bilgi, bilginin yeni biçimlerde, pratik amaçlı ve hızlı üretimi ile ilgili olgulardan biri olan düşünce kuruluşları da bu dönemden itibaren etkilerini bariz bir şekilde arttırmışlardır. Elit kavramı kapsamında düşünülebilen ancak medyayla adeta iç içe geçmiş bir şeklini yansıtan *hızlı düşünür* kavramı, hızlı bilgi üretimi ve üretilen bu bilginin tüketicilere ve kamuoyuna hızlı bir şekilde sunum (arz) ihtiyacının ortaya çıkardığı bir olgu olarak değerlendirilebilir. Bourdieu'nun (1997) "*hızlı düşünür*" (fast thinker) kavramı, kendisinin alan, habitus, sermaye kavramlarının yanı sıra elitist teorilerle, kültür ve medyayla, göstergebilim ve dil kuramlarıyla da ilgilidir. Elit (seçkin) kuramları, küçük bir azınlık grubunun toplumun çoğunluğu üzerinde güç ve iktidar sahibi olduğu, onlara düşünsel olarak kılavuzluk ettiği ve bu yönüyle de toplumun çoğunluğunun bu azınlığa bağlı ve bağımlı olduğu ön kabulünden hareket etmektedir. Küreselleşme, bilgi toplumu, medya, bilginin hızlı üretim ve sunumu gibi olgular, yeni sayılabilecek araçlar veya aktörler yaratmışlardır. Bu niteliklere sahip iki aktörden biri *düşünce kuruluşu* diğeri *hızlı düşünürdür*. Düşünce kuruluşu uzmanları, sıklıkla medyada görünmektedirler. Yerelde veya küresel ölçekte gündemde yeni gelişmelerin olduğu ve genellikle henüz sıcaklıklarını korudukları durumlarda düşünce kuruluşu uzmanları açıklama ve yorumlarıyla medyanın "yıldızları" haline gelebilmektedir. Medya gündemdeki sıcak gelişmelere odaklı olduğundan, uzmanların genellikle ilgili konuları derinlemesine araştırmaya vakitleri ve imkanları bulunmamaktadır. İşte bu nokta, Bourdieu'nun ironik yaklaşımı ile *hızlı düşünür* konumuna geçmeleri mukadder olmaktadır. Bu açıklamalar ve yorumlar, kamuoyunun şekillenmesine de etki ettiğinden *hızlı düşünürler* olarak böylelikle Chomsky ve Herman'ın (2012) "*rızanın imalatı*" olarak

kavramsallaştırdıkları işlevi üstlenmiş olurlar. Sonuçta “*rızanın imalatı*” da genellikle baskın ideolojik yaklaşımlar ve toplumsal siyasal kesimlerin beklentileri ve istekleri doğrultusunda oluşmaktadır.

Başlangıçları daha eski tarihlere gitse de esasen küresel bir olgu olan düşünce kuruluşlarının medya ile ilişkileri saha görüşmelerinde görüşmecilere sorulmuştur. Buna ilişkin sorulan sorulara görüşmecilerden biri “*akademinin derinlikli, medyanın hızlı bilgi üretmesi*” temel özellikleri olup, düşünce kuruluşları akademi ve medyanın bu başat özelliklerini kazanarak hem derinlikli hem de hızlı bilgi üretmeyi amaçladıklarını belirtmektedir. Düşünce kuruluşları kamuoyunu görüşleri doğrultusunda oluşturmayı misyon edindiklerinden medyayla iyi ilişkiler kurduklarını vurgulamaktadır. Medyanın da düşünce kuruluşlarına bilgi sağlamak ve birçok durumda sundukları içeriklerine “*otorite onayı*” sağlamak amacıyla başvurduklarını belirtmektedir. Böylelikle karşılıklı çıkar ilişkisine dayalı bir iş birliğinin varlığı söz konusu olabilmektedir. Görüşmecilerden birisi bu ilişkiyi şöyle açıklamaktadır:

“...o konuda daha uzmanlık gerektiren, o konuyla ilgilenen ve lafı çok dolandırmadan net olarak söyleyebilecek adamları seviyor medya. Düşünce kuruluşları da biraz öyle konuşur. Üniversite mensupları gibi o konuyu alıp 1967 Arap İsrail işgalinden başlatmıyor. Medyanın da diline daha uygun bir tarzda konuşur. Spekülatif konuşmayı sever, düşünce kuruluşlarındaki adamlar” (G1).

Sonuç olarak görüşmeciye göre, düşünce kuruluşları “*akademinden beslenir, akademik derinliğe sahip olmak ister ama güncel ve hızlı bilgi üretmek de ister*”. Ancak işte tam da bu nokta, hemen her konuda bilgi üretme işine girişmeleri, gündemi sığağı sığağına yorumlamaya girişmeleri, sıklıkla medyada görünür olmaları nedeniyle genellikle Bourdieu’nun *hızlı düşünür* olarak kavramsallaştırdığı konumlara düşebilmektedirler. Bir başka görüşmeci, bu ilişkilerin yoğunluğundan yakınlıkla medyanın talebinden kaynaklı olarak Türkiye’de bir “*uzman patlaması*” yaşandığını vurgulamaktadır. Bir başka görüşmeci ise günümüzde “*objektif bilgi, fikir ve analize önem veren medya kuruluşlarının sayısının çok sınırlı*” olduğunu dile getirmektedir.

4.2. Bilgi Toplumu ve Yeni Bilgi Üretimi

Bilgi ve bilgi teknolojilerinin günümüzden sahip olduğu önem, çağımızın “*bilgi çağı*” ve yaşadığımız toplumların “*bilgi toplumu*” veya “*ağ toplumları*” (Castells, 2008)

olarak tanımlanmasına neden olmuştur. Mikrodan makroya, bireyden ulus devlet ötesi küresel oluşumlara kadar her birimin bilgiye talebi artmıştır. Bu talebi karşılamak amacıyla üniversiteler ve araştırma enstitüleri gibi klasik sayılabilecek birimlerin yanında özellikle son çeyrek yüzyılda düşünce kuruluşları ön plana çıkmıştır. Türkiye de bu gelişmelerden etkilenmiş, bilginin ticari bir meta gibi üretimini tanımlayan “*yeni bilgi üretimi*” (Gibbons vd., 2010) modunda bilgi üreten düşünce kuruluşları özellikle son yıllarda yaygınlaşmış ve görünürlükleri önemli oranda artmıştır.

Toplumsal dönüşüm açısından dünyanın son 20 yılda yapısal dönüşüm içinde bulunduğunu bildiren Castells’e (2005:1-3) göre bu süreç çok –boyutludur. Modernite ile birlikte ortaya çıkan Teknoloji Devrimi, toplumun maddi temelini yeniden şekillendirmiş, dünyanın dört bir köşesinde ekonomiler, devlet ve toplum küresel olarak birbirlerine bağımlı hale gelmiştir. Sovyetler Birliğinin çöküşü, Soğuk Savaş’ı sona ermesi ardından Uluslararası Sosyalist Hareketin gerilemesi, kapitalizme karşı tarihsel meydan okumayı zayıflatmış, siyasal sol, Marksizm–Leninizm’in çekiminden çıkmış, nükleer felaket riski azalmış ve küresel jeo-politik temelden değişmiştir. Değişim, 1970’lerde şekillenen ve dünya çapında eşitsiz yayılan bilgi temeline ve iletişim teknolojilerine dayanan yeni bir teknolojik paradigmanın ortaya çıkışıyla ilişkilidir. Teknoloji ile toplum arasında birbirlerini karşılıklı olarak etkiledikleri bir ilişki söz konusudur. Toplum, teknolojiyi onu kullananların ihtiyaçlarına, değerlerine ve çıkarlarına göre şekillendirir. Bilgi ve iletişim teknolojileri, sosyal kullanımın teknoloji üzerine etkilerine özellikle duyarlıdır. Toplumsal dönüşümler de en az teknolojik ve ekonomik dönüşümler kadar büyük olmuştur. Castells’e (2008:3-4) göre, kadın, cinsiyet, aile ve kimlikler yeniden tanımlanmaya, çevre bilinci yayılmaya başlamıştır.

Geleneksel ve tanıdık gelenin yanı sıra yeni bir bilgi üretim formunun ortaya çıktığını iddia eden Gibbons vd. (2010) göre, yeni bilgi üretim biçimi, sadece hangi bilginin üretildiğini değil fakat aynı zamanda onun nasıl üretildiğini de etkilemektedir. Göz önüne alınan bağlam, örgütlenme şekli, kullanılan ödül sistemleri ve üretimin kalite kontrol mekanizmaları, bilginin nasıl üretildiğinin unsurlarını vermektedir. Mod 1’in yerini alması mümkün olamasa da mod 2 hemen hemen her açıdan mod 1’den farklıdır. Yeni biçim, problemlerin (araştırma) bir disiplinsel yapı içinde kurulmadığı bir uygulama kapsamında çalışmaktadır. Tek (mono) veya çok disiplinli (multidisciplinary) olmaktan ziyade disiplinler arasıdır (transdisciplinary). Esasen geçici olan, hiyerarşik olmayan,

heterojen örgütlenen formlarda gerçekleştirilir. Öncelikleri üniversitelerin içinde örgütlenmek değildir. Mod 2, bilgi üretim süreci boyunca birçok aktörün yakın etkileşimini gerektirir ve bu da bilgi üretiminin sosyal olarak daha makul olacağı anlamına gelir.

Bilim sadece teknik süreçler, ekonomik sistemler ve sosyal yapıları değil, aynı zamanda insanın dünyadaki günlük rutin tecrübelerini, bilinçli düşüncelerini ve hatta bilinçsiz düşüncelerini şekillendirmiştir. Bilim ve modernite birbirinden yarılamaz bir hale gelmiştir. *Yeni bilgi üretiminde*, bilimin yapısında ve araştırma pratiğindeki değişimler, bilginin kavramsallaştırılması ve sosyalleşmesinde ilerlemeye yorumlanmıştır (Nowotny vd., 2008:1). Hem bilimde hem de toplumda karmaşıklık öngörülemezlik ve düzensizlik artmaktadır ve bu değişim her ikisinin eş –evriminin bir tesadüf olmadığını ileri sürmeyi mümkün kılar. Yeni bilgi üretimi ile bilim ve araştırma üzerine yeni düşünce yolları arasında rasyonalite ve modernitenin yeni kavramlaştırmaları örneğinde olduğu gibi ilişki vardır (Nowotny vd., 2008:30). Devlet, piyasa, kültür ve bilimin eski kategorileri yıkılmaktadır. Daha ileri düzeyde farklılaşmalar süreci hızlanmaktadır. Sonuçta radikal bir şekilde ilerleyen “*mod 2 toplumu*” ortaya çıkmaktadır (Nowotny vd., 2008:68).

20. Yüzyıl boyunca üniversiteler Kuzey ve Batı Avrupa ile Kuzey Amerika’nın büyük bir bölümünde bilgi üreten en önemli kurum haline geldiği, modern toplumun, yeni bilgi üretimi için üniversitelere rakip herhangi bir kurum da yaratamadığını belirten Nowotny vd.ne (2008) göre, Bilimsel üretimin diğer kurumsal mahalleri, en azından savaş –sonrası dönemden beri üniversiteler tarafından yararlanılan zengin kaynaklardan yararlanamamış veya talep edilen profesyonelleşme standartlarını karşılamayı başaramamışlardır. Serbest mucitler gibi ‘amatörleri’ ve hatta tehdit altındaki bir tür olarak bağımsız entelektüelleri başarıyla bünyesine katmış veya sistem dışı kılmıştır. Üniversite bilimi ile ordu arasında yakın ilişkiler kurulmuştur. Sivil ve kurumsal AR-GE, eskiden üniversitelerde yaygın olan normları ve değerleri paylaşan benzer düşünce yapısına sahip bilgi üreten takımadalarında koalisyonlar oluşturmuşlardır. Bu değişimler, üniversitenin elde etmiş olduğu egemenliğin artışına kanıt olarak kabul edilme olasılığına karşın, üniversitenin kendisinin de bir mod -2 kurumuna dönüştüğüne dair daha açık bir kanıt olarak tartışılabilir. Üniversite eş –zamanlı olarak ele geçirirken kendisi de aynı zamanda ele geçirilmiş bulunmaktadır (s.79). Bir kısmı üniversite dışında örgütlenmiş

olmasına karşın düşünce kuruluşlarının araştırmacıları, köken ve bağları itibariyle üniversitelere bağımlı olmaya devam etmektedirler. Birçok araştırma standardını gevşetmiş ve daha esnek üretim şekilleri oluşturmuş olmalarına karşın düşünce kuruluşları üretimlerine onay ve güven sağlamak amacıyla halen üniversite bilim standartlarını referans yapma ihtiyacı duymaktadır. Ancak düşünce kuruluşları ve bilgi üreten benzeri başka yapıların varlığı, üniversitelerin yapılarına ve üretimlerine eleştirilerin getirilmesine ve buralarda da bazı değişimlerin oluşmasına sebep olabilmektedir.

Tüm bilgiler, – bilimsel veya bilimsel olmayan – belli bir kültür ve sosyal düzen seti içinden üretilirler. Bir takım uzak ideal ortamlarda üretilip sonra uyum sağlaması için topluma transfer edilmiş ve bazı belli amaçlar için şekillendirilmiş değillerdir. Bu anlamda tüm bilgi bağlamsaldır. Bir özel tarihsel bağlam içinde işleyen, gevşek bir entelektüel birlik oluşturan fakat fikirlerinde bağımsız bir grup birey tarafından üretilmektedir. Ancak zayıf ve güçlü bağlamsal bilgi üretimi ayırımı yapılabilmektedir. Güçlü bağlama sahip bilgi üretiminin örnekleri, İstanbul’da Marmara Tünelinin yapılması ve böbrek nakli araştırmaları ile nakil bekleyen hastaların araştırılması olabilir. Zayıf bağlamsal bilgi üretiminin örnekleri ise parçacık fiziği ile ulusal AR-GE programları olabilir. Ki AR-GE programları genellikle siyasal, sosyal ve ekonomik gündemle yakından ilişkili olmasına rağmen bu durum böyledir (Nowotny vd., 2008:121). Zayıf bağlamsallaştırma Nowotny vd.ne (2008:143-144) göre, geniş ölçüde kurumlar veya kurumların temsilcileri tarafından belirlenen iletişim kalıpları ile karakterize edilir. Ancak bağlamsallaştırma süreci temel olarak, zayıf ve güçlü olan arasında orta bir bölgede bulunur. Bu kısmen araştırma alanlarının ve geçerli araştırma pratiklerinin muazzam çeşitliliği ve heterojenliğinden kaynaklanmaktadır. Fakat aynı zamanda tek bir kalıba veya ideal bir tipe zorlamaya çalışmadan bağlamsallaştırmanın ‘nasıl’ daha iyi gözlemlenebileceği gerçeğini yansıtmaktadır. Bu kavramsallaştırmalar (zayıf, güçlü ve orta derecede bağlamsallaştırma) Nowotny vd.nin (2008) çalışmalarında kullanmak üzere oluşturdukları *yeni bilgi üretimine* ilişkin kavramlardır.

Yeni bilgi üretim kavramları ile düşünce kuruluşlarına bakıldığında birçok durumda ama özellikle sipariş esasına göre üretim yaptıklarında sözleşmeci ve müdafî düşünce kuruluşlarının bilgi üretimlerinin, *güçlü bağlamsal* temellere sahip olduğu söylenebilir. Mesela Türkiye Afrin’e girmeli mi? Türkiye’nin Suriye politikası kapsamında kısa

dönemde hareket tarzı ne olmalı? konularında siparişe hazırlanan bir rapor güçlü bağlamsal temellere sahip olacaktır. Bir kısım akademik yönü güçlü olan ve daha uzun vadeli trendler temelinde bilgi üreten, *zamanın ruhunu* ve akış yönünü tahmin etmeye çalışan düşünce kuruluşlarında bu bilgi –bağlam ilişkisi nispeten zayıf olabilir. Ancak genel olarak bilgi üretimlerinin çok büyük bir kısmı, düşünce kuruluşlarının varlıksal amaçları gereği olarak güçlü bağlamsal bir temelde yapılmaktadır. Birçok durumda güçlü bağlamsal ilişki, pratik amaçlarla bilgi üretimi olarak ifade edilebilir. Bu sebeplerle de *yeni bilgi üretiminin* en önemli aktörlerinden biri konumundadır.

Paylaşılan bir kaynak olarak bilgi, karmaşık bir ekosistem, bir grup insan tarafından paylaşılan bir kamusal kaynak (commons) olarak toplumsal çıkmazlara konu olmaktadır. Geleneksel bilgi çalışması, hukuk, ekonomi, felsefe, sosyolojik epistemik ilgi alanlarına bölünmüştür. Her disiplin, bilgi üzerinde bir iddiaya sahiptir. Bu tüm akademik uğraşların genel bir çıktısıdır. Hess ve Ostrom’a (2007:3-5) göre, ortak kullanım olarak malumat ve bilginin araştırılması henüz erken başlangıç dönemindedir. Artan sayıda bir grup bilim insanı, “ortak kullanım” (commons) teriminin dijital malumatın dağıtımındaki artışta gözlemledikleri yeni çıkmazları (dilemma) kavramsallaştırmada yardımcı olduğunu fark etmişlerdir. En geniş “yeni ortak kullanım” dalgası, yasal incelemelerde ortaya çıkmıştır. Ortak kullanım metalaşmış dijital bilgi için moda bir sözcük haline gelmiştir. Etiketlenmiş olsun olmasın “dijital”, “elektronik”, “malumat”, “sanal”, “iletişim”, “internet” veya “teknolojik” toplulukları, tüm kavramlar, küresel olarak dağıtılan malumatın yeni paylaşılan hudutlarını gösterir. Ortak kullanım genel bir terim olarak bir grup insan tarafından paylaşılan bir kaynağı ifade eder. Ortak kullanımda, kaynak küçük olabilir ve küçük bir gruba (aile buzdolabı) hizmet edebilir; topluluk – düzeyinde kaldırımlar, oyun alanları, kütüphaneler vb. olabilir; veya uluslararası ve küresel düzeyde açık denizler, atmosfer, internet ve bilimsel bilgi gibi yayılmış olabilir.

Ortak kullanım kaynakları bir halk parkı veya kütüphane gibi sınırları iyi belirlenmiş olabilir; Fırat Nehri gibi sınırları aşabilir veya bilgi ve ozon tabakası gibi açık ve net sınırları belirlenemeyebilir. Ortak kullanım analistleri, sıklıkla ortak kullanımı bir kaynak, kaynak sistemi ve özel mülkiyet hakkı olarak ortak kullanımı ayırmayı gerekli görürler. Düşünce kuruluşlarının güçlü bağlamsal içerikli, sözleşme esaslı bilgi üretimleri, kamuoyuna açıklanmazlarsa sözleşmecilerin özel mülkiyetinde kalacaklarından, ortak mal ve özel mülkiyet çatışması doğurduğundan, sonuçta bilginin

özel hale getirilmesi sonucunu doğurabileceğinden Hess ve Ostrom'un (2007) bahsettikleri bilginin ortak kullanımı yönüyle araştırılmasının ilginç olacağı değerlendirilebilir. Üretilen bilginin kişilere özel üretilmesi, kamuoyuna açıklanmaması, üretilen bilgilerin propaganda veya çarpıtma dahil araçsal amaçlarla üretilmesi, ideolojik bağlamlarla üretilmesi gibi durumlarda bu bilgilerin *ortak kullanım* yaklaşımı ile değerlendirilmesi, *yeni bilgi üretiminin* eleştiriye açık olan tarafını da gösterdiğinden önem arz etmektedir.

Veri, araştırma, teoriler, politik öneriler, politikayı etkileyen diğer fikirlere katkı sunan “*bilgi rejimleri*”; bir grup aktör, kurum ve kuruluştan oluşmaktadır. Bunlar, politika yapımı ve üretim rejiminin nasıl örgütleneceği ve işleyeceğini etkilemektedir (Campbell ve Pedersen, 2011:167). 1970’lerde Washington politikalarına liberaller tarafından hükmedildiği algısına tepki olarak Campbell’a (1998:388) göre, the Heritage Foundation, the American Enterprise Institute ve the Manhattan Institute gibi muhafazakâr düşünce kuruluşları, akademik bilgiyi basit formlara dökme konusunda öncülük etmişlerdir. Bunu kısa görüş makaleleriyle hükümete ve popüler kitaplar, dergi makaleleri, radyo ve televizyon görünümüleri ve gazetelerde konuk yazar olarak bölümler yazmak suretiyle kamuoyuna iletmişlerdir. Türkiye’de sınırlı birkaç farklı eğilimde düşünce kuruluşu bulunmasına karşın ezici bir çoğunlukla düşünce kuruluşları muhafazakâr eğilimlere sahiptirler. Bu kuruluşlar, mevcut bilgi üretimine yönelik genellikle eleştirel bir konuma sahiptirler. “*Ulusal strateji üniversitesi*” kurulması (Özen, 2009) önerileri ile “*stratejik araştırma*” (Özen, 2009; Ergüvenç, 2009) ve “*akademik araştırma*” ayırımları düşünce kuruluşları temsilcilerinde güçlü muhafazakâr eğilimleri işaret etmektedir. Bu tartışmalar aynı zamanda *yeni bilgi üretim* şekline dair talepleri de göstermektedir. Bu taleplerin ortak noktası, üniversite temelinde üretilen geleneksel bilgiye yönelik eleştirilerdir. İçinde bilginin araçsallaştırılması, özelleştirilmesi, yerelleştirilmesi gibi talepler de bulunmaktadır. Düşünce kuruluşlarının ürettikleri bilgileri hızlı ürettikleri ve kuramsal bilgidен ziyade pratik bilgi niteliğinin ağır bastığını belirten bir görüşmeciyе göre;

“tabii geyik yapmazlar. Yani oturup tarihsel backgroundu şu bunu, akademisyen biraz dipnotlarda yaşar. Yani şu yazar, şunu şöyle demiş, literatür taramasından iflahın kesilir. Burda iş esnek. Nokta atışı yapıyorsun. Ana fikri nedir kardeşim, ana fikrimizi başta bir koyalım. Nokta atışı ile konuşur. Somut konuşur. Bence pratiğe daha yakın. Ama kuramdan beslenir düşünce kuruluşları. Medyadan farkı o. Çok lalettayin bilgi üretmez. Akademik tezleri, kitapları vs. leri okursun. Ama güncel getirirsin. Güncel için okursun. Yani bir backgroundla,

bir şeyi perspektif edinmek için süzmek için okursun ama orda bırakmazsın, akademiden farkı orda bırakması. Çoğu zaman akademisyenler başlarda küçümserler bu şeyleri. İşte bunlar gündelik bilgi üretiyorlar diye. Öyle değil yani gündelik bilgi üretmiyor bu adamlar. Bir şeyden beslenip, bir tarihsel backgroundan beslenerek gündelik bilgiler üretiyorlar” (G1).

Bu hızlı ve pratik nitelikli bilgi üretimi, var olanların pratik amaçlarla yorumlanması, bunların genellikle medya üzerinden yapılması, nerdeyse her zaman yoğun ve sıcak geçen Türkiye’nin gündemi, çok farklı konuları yorumlayan medyatik olan uzmanlar açısından Bourdieu’nun *hızlı düşünür* tanımlaması kolaylık akla gelebilmektedir.

Düşünce kuruluşlarının bilgi üretimleri, *yeni bilgi üretimi* ve düşünce kuruluşlarının bu yeni paradigma bağlamında bilgi üretimlerinin açıklanmasına dair saha görüşmesinde görüşmecilere sorular sorulmuştur. Düşünce kuruluşlarının *güncel ve hızlı bilgi* ürettiğini belirten görüşmecilerden biri, küreselleşme ve bilgi toplumu ile birlikte üretim ve tüketim yerlerinin çoğullaşması, üretilen bilginin ticarileşmesi olarak anlaşılan *yeni bilgi üretim biçimine* düşünce kuruluşlarının akademiden daha hızlı adapte olduğunu/olabildiğini belirtmektedir:

“bir düşünce kuruluşunda çalışan adam için sosyal medya önemlidir. Instagramına ne koymuş, twitterine ne yazmış, çevresi kimdir? Ne tür etkinlikler yapmış bu adam. Nasıl bir prezantasyon gösteriyor. ... ama medyadan farklı olarak bunu magazin olsun diye takip etmiyorsun. ...Düşünce kuruluşu onu bir siyasal çerçeveye oturtur. Önemlidir yani Trump’ın twitter üzerinden ülkeyi yönetmesiyle, bürokratik resmi yazılar üzerinden ülkeyi yönetmesi arasında bir yönetim tarzı farklılığı vardır. Bunu anlamaya çalışmak lazım. Düşünce kuruluşu buna kafa yorar. ... Bunu bir siyasi bağlama oturtur” (G1).

Yeni bilgi üretim şekli, üniversitelerin temsil ettiği, bilginin makale, proje, tez, kitap bölümü, kitap gibi belli standart formlarda sunulduğu geleneksel bilgi üretim şeklinden daha serbest sunum modellerine geçilmesi şeklinde de ifade edilmektedir. Düşünce kuruluşlarının ürettikleri bilgileri, belli bir tarza bağlı olarak mı yoksa daha esnek formlarda mı sundukları sorulan görüşmeci, *“daha serbestiz, esneğiz”* vurgusu yaparak, *“SETA’da iken üç dört farklı üretim kanalımız vardı”* demektedir. Çalışmanın süresi, konunun derinliği, işin aciliyeti gibi kriterlere bağlı olarak; (i) uzun vadeli, derinlikli ve saha çalışması da gerektiren araştırmaları 30 ila 100 sayfa arası değişen raporlar, (ii) yine orta vadeli *“siyaseten biraz daha soğuk kanlı ama esnek bir şekilde müdahale etmek”* istenilen durumlar ve olaylarda 15 ila 30 sayfa arası değişen analizler,

(iii) sıcak gelişmelere dair aciliyet gerektiren durumlarda, medyanın siyasetin, televizyon uzmanları ve yorumcularının yararlanması için madde madde mevzuu açıklayan 3 ila 4 sayfalık yazılar şeklinde yazdıklarını belirtmektedir. Buna dair görüşmeci;

“Dolayısıyla esnektir düşünce kuruluşlarının bilgi üretme marjları. Çok çeşitli ürün üretebilirler. Bu ürünleri, bunların maliyeti, düşünce kuruluşlarının ajandası bunu belirler: Ya kısa üretim yaparsın ya da uzun üretim yaparsın” (G1).

“Bilgi üretim şekli değişiyor” tespitiyle başlayan bir başka görüşmeci ise düşünce kuruluşlarının ürettikleri bilgiye dair *“... bir bilgi üretimi var. Ama bu bilgiyi ne yapacağız biz? Bu bilgi kimin işine yarar? Yani epistemolojik bir sorun var. Ya da bilginin niteliği ile ilgili sorun var”* diyerek epistemik bir sorgulama yaptıktan sonra bu bilgide kuramın bulunmadığını bir soruya cevaben belirtmektedir:

“tamamen pratik bir bilgi ama bu pratik bilgileri üretenlerin her şeyi var. Kendi dünya görüşleri var tabii ki. Beslendikleri bir kuramsal arka plan var. Spesifik bir arka plan var. Liberalizm, realizm olabilir. [Ancak] onların raporlarını okuyan insan o somut vakalara bakıyor. O vakayı nasıl irdelemiş. Tabi kuramsal bilgi arka planda kalıyor. O yüzden tabii kuramdansa daha pratik bilgiler. Think tanklerin de bir kuram derterleri yok” (G2).

Bir başka görüşmeci ise düşünce kuruluşlarının akademik bilgi değil amaçlarına ve etkilemek istedikleri kesimlerin taleplerine uygun uygun olan pratik boyutu ağır basan bilgi ürettiklerini belirtmektedir:

“Akademik bilgi üreten üniversitelerden farklı olarak çok daha somut, spesifik ve çözüm öneren metinler üretme eğilimindedirler. Düşünce kuruluşları açısından amaç kamuoyu ve/veya siyasi karara alıcılara doğrudan seslenebilmektir. Üniversite ise, daha dolaylı bir biçimde etkili olmaya çalışır” (G3).

Küreselleşme ve bilgi toplumlarında bilginin yapısı birçok boyutlarıyla değişmiştir. Bu değişen bilgiye isim bulma çalışmaları da devam etmektedir. Yeni bilgi üretim biçimi tanımlaması bunlardan biri ve en popüleridir. Değişen bilgi yapısının üretici kısmında Nowotny vd. (2008) modern toplumun üniversiteye rakip bir bilgi üretim kurumunu çıkaramadığı tespitinin artık kısmen geçerli olmadığı, düşünce kuruluşları ve başka bilgi üretim kurumlarının ortaya çıktığı ancak halen üniversitelerle rekabet edebilecek durumda olmadıkları söylenebilir. Ancak birçok durumda *hızlı düşünür* kimlikleri ile kamuoyuna yansılar da medya ile kurulan güçlü iş birlikleri ve bilgi rekabetleri ile etkili olabilmektedirler. Bu etkileri genel olarak Batı ülkelerinde daha güçlüdür. Ancak

Türkiye’de de düşünce kuruluşlarının 2000’lerden itibaren güçlendikleri medyanın ve entelektüel tartışmaların önemli bir parçası haline geldikleri ancak konjonktürel etkileri açık olduklarından zaman zaman bu etkilerinin arttığı veya azaldığı tespit edilebilmektedir.

4.3. Türkiye’de Düşünce Kuruluşu Bilgi – İktidar İlişkisi

Bilgi – iktidar ilişkisi, sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yapıların içine derinlemesine gömülmüştür. Kapsamlı ve karmaşık bir konu olarak, iktidar/otorite, siyasal – toplumsal ideolojiler olan liberalizm, muhafazakârlık ve sosyalizm, devletin ideolojik aygıtları, medya, elitler, bilgi ve bilim, eski ve yeni bilgi üretimi (Gibbons vd. 2010), epistemik ve politik topluluklar ve konumuz açısından düşünce kuruluşlarıyla yakından ilgilidir. Türkiye’de 2000’li yıllar sonrasında sayılarında ciddi bir artış görülen düşünce kuruluşlarının çoğunluğu muhafazakâr eğilimdedir. Türkiye’de sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel bakımlardan farklı toplumsal kesimler bulunmaktadır. Bu kesimlerin yansımaları, siyasal anlamda merkezi ve yerel idarede tek bir iktidar değil rekabet ve işbirlikleri temelinde işleyen iktidar blokları şeklinde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de bu iktidarların eğilimlerini yansıtan düşünce kuruluşlarını görmek mümkündür. Otorite Said’e (1998:36) göre, kurulmuş, yaygınlaştırılmış, kökleştirilmiştir; bir araçtır, bir statüsü vardır ve değerler geliştirir. Doğru ve geleneksel olduğunu ileri sürdüğü düşünce ve inançlardan ayrı düşünülemez. Her şeyin üzerinde otorite analiz edilebilir ve edilmelidir de. Bu anlamda düşünce kuruluşları, bilginin üreticisi olarak kaynağı, pazarlayıcısı, propaganda aracı olarak kullanıcısı, elinde bulunan kaynaklar nedeniyle ‘seçkin’ bir konum sahibi, diğer toplumsal seçkinlerle ilişkileri bağlamında iktidarın veya iktidar bloklarının ağ ortağıdır.

Bilgi ve iktidar ilişkisinin başlangıcına dair bir belirleme yapmak olası değildir. Bilgi olmadan yönetmenin imkânı olmadığı aşikardır. Bilgi ve iktidar ilişkisi tarihsel süreç içinde farklılaşmıştır. Aydınlanmayla birlikte bilginin yapısında ciddi farklılaşmalar meydana gelmiştir. Rasyonaliteye dayalı olarak, geleneksel yapılara ve onların fikir ve ideolojilerine karşı yürütülen kendisini bilimsel meşruiyet temelinde sunan bir aydınlanma çabası söz konusudur. Akla ve düşünmeye (Kant, 1874), dolayısıyla bilgiye dayalı olarak geleneksel yapılara karşı özgürleşme çağrıları yapılmıştır. Weber rasyonelleşmeyi teorileştirir ve türlerini belirlerken Frankfurt Okulu teorisyenleri aklın araçsallaştırılmasına ilişkin eleştirel açıklamalar yapmışlardır. İktidar,

sahip olduğu veya kendisine vehmedilen bilgi ve güçle, nesneleri olan hegemonik sırada tahakküm edebildiği unsurları veya genel olarak kitleleri yönetir, tahakküm altına alır, itaatini sağlar. İktidar ve iktidar bloklarından bahsedilebilir. İktidar blokları, Gramsci'nin (1986) 'hegemonya' kavramı düşünöldüğünde iktidar paydaşları olan ve birbirlerine göre görece farklı iktidar kapasitelerine sahip olan ancak güçlerinin farklılığına rağmen aralarında bir denge kurulmuş olan birimlerdir.

Bilgi, bilgi –iktidar ilişkisi bağlamında iktidarın kaynağı veya aracı olabilir. Kimi durumlarda kendisi de iktidar olur. Aslında bilgi, genel paradigmalara uygun olduğu hemen her durumda zaten bir otorite konumunda bulunur. *Bilgiyi*, Foucault, (1999:233) söylemsel bir uygulama tarafından düzenli bir biçimde oluşturulmuş ve bilime yer vermekle zorunlu olarak yükümlü bulunmadıkları halde bir bilimin kuruluşu için gerekli olan elemanların toplamı olarak tanımlamaktadır. Bilimlerden bağımsız bilgiler vardır fakat belirlenmiş bir söylemsel uygulama olmaksızın bilgi yoktur. Foucault'a, (1999:234) göre, *bilimsel alanlar* ile *arkeolojik bölgeleri* birbirinden ayırmak gerekir. Onların parçaları ve parçaların örgütlenme ilkeleri büsbütün başkadır. Arkeolojik bölgeler, bilimsel metinlerde olduğu kadar 'edebi' ya da 'felsefi' metinlerde de yer alabilir. Bilgi sadece kanıtlamaların içinde bulunmaz, yalanların, düşüncelerin, anlatıların, kurumsal yönetmeliklerin, siyasi kararların içinde de bulunabilir. Bilgi genellikle belirlenmiş yapılar ve statüler tarafından bir "doğru/yanlış" rejimine tabi tutulmaktadır. Foucault, (2011:4-5) tarihsel, keyfi, dönüşmeye açık, bir kurumsal ağa dayanan ve bu ağla yeniden işlerlik kazanan nitelikleriyle "hakikat istenci"nin bir zorlamalar ve dışlamalar sistemi oluşturduğunu belirtmektedir. Foucault'a (1980:131-132) göre, "her toplum kendi '*hakikat rejimine*' sahiptir". Bu rejimin, gerçeğin söylem türleri, mekanizma ve örnekleri, onaylanmış araçları, gerçeği sağlayan uyumlu teknik ve prosedürleri ve neyin doğru addedileceğini söylemekle görevlendirilmiş statülerden oluşan "genel politikası"; nerdeyse bütünüyle yetkilendirilmiş üniversite, ordu, medya gibi birkaç büyük siyasi ve ekonomik aygıt eliyle kısıtlı ve kontrollü bir yapı içinde üretilen, ekonomik ve politik iktidar için talep ve teşvik edilen, bütün bir siyasi tartışma ve toplumsal çatışmaların bir konusu olan *gerçeğin* "politik ekonomisi" vardır.

Her toplumsal grup, Gramsci'ye (1986: 309-310) göre, organik olarak, kendisi bile birlikte, yalnız ekonomik alanda değil, siyasal ve toplumsal alanda da kendisine türdeşliğini ve kendi öz işlevinin bilincini veren bir ya da birkaç aydınlar katmanı yaratır.

Her yeni sınıfın kendisiyle birlikte yarattığı ve derece derece gelişmesi boyunca işleyip geliştirdiği “organik” aydınların çoğu zaman yeni sınıfın kendisine yol açtığı yeni toplumsal tipin ilkel etkinliğinin kimi kısmi görünümünün “uzmanlaşmaları” oldukları saptanabilir. Yine Gramsci’ye göre, Mosca’nın “siyasal sınıf” adını verdiği şey, egemen toplumsal grubun aydın kategorisinden başka bir şey değildir ve Pareto’nun “seçkin” (elit) kavramıyla karşılaştırılmalıdır. Saf bilgi ile politik bilgi arasındaki farklardan bahseden Said’e (1998:23) göre, edebiyat bilgisi ile devletle ilgili bilginin, saf bilgi ve politik bilgi olma farkları genellikle nettir. Ancak bilgi her yönden hayatın şartları ile çevrilidir. Bununla birlikte söz konusu bilgi zannedildiği kadar politika dışı da değildir. Said’e (1998:24) göre, çalışmalarında ‘uygar toplum’, ‘politik toplum’ ayrımını yapan Gramsci’nin anladığı manada ‘politik toplum’ uygar toplumun konularına sadece bu konular kendisini doğrudan doğruya ilgilendirdiği sırada itibar göstermektedir. Ancak Chomsky, ABD hükümetinin silah harcamalarını araştırırken Vietnam savaşı ile objektif bilim arasındaki maddî ilişkiyi açıklıkla anlatabilmiştir. Büyük Britanya, Fransa ve şimdi ABD’de politik toplum yine kendi içlerinde yaşayan uygar toplum ile her an ilişkide bulunmak, onunla politik bir hayat sürmek zorundadır.

Bilgi iktidar ilişkisi ve düşünce kuruluşlarının bu ilişkide rolü ülkelerin toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel sistemleriyle yakından ilgilidir. Özellikle ABD ve Batı Avrupa ülkelerinde sistemlerinin teşvik ve kolaylaştırıcı niteliği nedeniyle bilgi temelli kuruluşlar olan düşünce kuruluşlarının rolü bu ilişkide oldukça etkili görülmektedir. Toplumsal olay ve olgular bir toplumsal yapı meydana getirir ve orada cereyan ederler. Toplumsal yapı; örgütler, hiyerarşiler ve iktidardan meydana gelir. Düşünce kuruluşlarının iktidarla ilişkilerinin başladığı yer, “etki”nin özel bir biçimi olarak “güç” ile tanımlanan iktidarın “güç” ögesine ancak zorunlu hallerde fakat “etki” ögesine her zaman başvurduğu noktadır. Birbirlerinin yerine kullanılan otorite ve iktidarın her ikisi de “etki” anlamına gelmektedir (Duverger, 1995:120). Ancak iktidar “etki”nin özel bir biçimi olan, yaptırım ve ceza uygulayabilme kapasitesini de içeren “güç” (power) ile tanımlanmaktadır (Sartori, 1996:202). İktidar sözcüğü, yapma yeterliliğini değil, yapma erkini “bir şeyi yaptırma gücünü” anlatır. “Güç” sosyal bir ilişki içerisindeki bir aktörün olasılığın dayandığı temele bakılmaksızın direnişe karşı kendi iradesini uygulama olasılığıdır (Weber, 2012:163-164). Otorite ve iktidarın temelinde bulunan “etki” kaba kuvvet, ceza verebilme yeteneği, servet, saygınlık, sevgi, norm ve değerler vb. gibi çok

değişik faktörlerden doğar. Otoritenin nitelikleri; güven, üstün bir yargılama gücü, disiplin uygulama ve korku uyandırma kapasitesidir. İktidar koşullarını yorumlama, bir güç imgesi tanımlamak suretiyle, denetim ve nüfuz koşullarına bir anlam verme çabasıdır (Sennett, 2005:31-34). Weber, otoriteleri; geleneksel, karizmatik ve yasal –rasyonel otoriteler olarak üçe ayırmaktadır (2012:334-335). Tarihsel olarak geleneksel otorite, iki devrim (Fransız ve Sanayi Devrimleri) sonrası yerini modern otoriteye bırakmıştır. Modern otoritenin temelinde “norm” bulunur. Modern yönetimler seçim sonuçlarına ve yazılı anayasaya yansıyan “*halkın iradesini*” temsil ettiklerini iddia ederler. Yasal – rasyonel bir temele dayanarak meşruiyetini buradan alır. Geleneksel otorite, yayılmış, dolaysız, ritüelleştirilmiş, insanın soluduğu havayı fark edememesi kadar kanıksanmış iken modern otorite, farklı olarak “güç”ün merkezileşmesi, bir kitle temeline dayanması, totallığı ve rasyonelleşmesi olarak ortaya çıkmıştır (Nisbet, 2013:147-154). Zincire vurulup dövülen bir adam, kendisi üzerinde güç uygulanmasına maruz kaldığı halde bu bir iktidar değildir. Potansiyel bir reddetme veya başkaldırma olmadan iktidardan söz edilemez (Foucault, 2014:55). İktidar da zorlamaya ancak olağandışı hallerde başvurur (Duverger, 1995:124). Özellikle “norm” ve “kitle” temeline dayanması ama en önemlisi rasyonelleşmesi nedeniyle iktidar, baskı ve “güç” araçlarından ziyade, daha “yumuşak” araçlarla “etki” oluşturmak için “ikna” araçlarına başvurmaktadır. Düşünce kuruluşlarının iktidarın “yumuşak” ve “ikna” aracı olarak “rasyonelleştirme” yönünden önemli işlevler üstlenmeleri söz konusu olabilmektedir.

İktidar ve otorite “meşruiyet” kavramı ile yakından ilişkilidir. Karşılıklı olmak üzere otorite meşruiyeti içerir. Gerçekten otorite meşruiyeti, meşruiyet otoriteyi açıklar; bunların ilişkisi bir paranın iki yüzü gibidir (Sartori, 1996: 203). Otorite ve iktidar kurucu unsurlarını kaybettiği oranda meşruiyet krizleriyle karşı karşıya kalmaktadır. Siyasal ve psikolojik yaşamda iktidarın yorumu, zamanın yıkıcı etkisinden ve dürüstlüğüünün sorgulanmasından kurtulamaz (Sennett, 2005:28). İktidarın meşruiyet zemini, zamanın ve toplumsal değişmelerin etkisiyle değişmekte; işlerin olağanlaşmasıyla olağanüstü meşruiyet kaynaklarına dayanma azalmaktadır. Geleneksel ve karizmatik otoritelerin meşruiyet kaynaklarında değişme, yasal -ussal otoritenin de tanım ve yorumlarında Weber’in (2012:371-373) “*otoritenin rutinleşmesi*” dediği değişmeler oluşur. Otorite haline gelebilmesi için bir kişi ya da örgütün bir meşruiyet nedeni, neden kendi tavsiyelerinin ya da değer sıralamalarının başkalarına tercih edilerek izlenmesi

gerektiğini gösteren bir kanıt ortaya koymalıdır (Bauman, 2013:135). Habermas’a (1992) göre, sistemin özünden kaynaklanan kaçınılmaz “çelişkiler” nedeniyle krizler ortaya çıkmakta, bu krizler bir süre sonra “meşruiyet krizleri”ne dönüşmektedir. Sistemin özünde var olan irrasyonel, “iletişimsel eylem” (Habermas, 2001) olarak rasyonel temelli tartışmaların sonucunda görünür hale gelmekte ve kaçınılmaz olarak meşruiyet krizlerine yol açmaktadır. Habermas, aklın ve rasyonelitenin gelişimine tahakküm ve baskı kaynakları kadar iyi ve özgürleştirici güçler olarak da bakar (Slattery, 2007:438). Meşruiyet krizleri ile iktidarın sona ermemesi, iktidarın rasyonel temelini tahkimi ve bozulan kadarının düzeltilmesi, bazı durumlarda yeniden inşası ve genel olarak iktidarın meşruiyetine dair sorgulamaların bertaraf edilmesi açılarından, düşünce kuruluşları iktidar ve bloklarının başvurabilecekleri önemli bir araç olabilmektedir. Düşünce kuruluşları, genellikle medya araçları yoluyla kamuoyu nezdinde “*rızanın imal edilmesi*” bakımından etkili araçlar olarak işlev görmektedirler. İktidarın “*ikna*” araçlarından biri olan medyaya ihtiyacı olan içerikler, “yumuşak” güç araçlarından biri olarak düşünce kuruluşları tarafından da sağlamaktadır. Medyanın işleyişine ilişkin olarak Herman ve Chomsky (2012:67) “*propaganda modeli*” taslağı oluşturmuşlardır. Buna göre, medya tercihleri, vurguları ve görmezden geldiği şeyler, devlete ve ekonomiye hâkim özel çıkar gruplarına destek ve hizmet sağlamaktadır. İktidar veya iktidar blokları, genellikle medyadaki söylemin öncüllerini belirleyebilmekte, sıradan yurttaşların neleri görmesine, duymasına ve düşünmesine izin verilip verilmeyeceğini kararlaştırabilmekte ve düzenli propaganda kampanyalarıyla kamuoyunu yönlendirebilmektedir. Sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel güçlerin oluşturduğu çağdaş yapıda Van Dijk’e (1995:32) göre, medya sayesinde ideolojik yapı üzerinden “*Herkes bilir/düşünür ki...*” modeliyle sağlanan kişisel zihin kontrolü, sosyal zihin kontrolü ve ideolojik hegemonyaya dönüşür. Toplumsal iktidar kendisini medyada etkin bir şekilde ifade eder. Kültür, devamlı bir “*anlam*” üretme pratiğidir; her zaman çelişkilerle doludur ve toplumsal bir mücadele içermektedir Kültüre dair sorular, iktidar ve güç ile ilişkilidir. Kültüre neyin dahil olup neyin olmadığını “*belirleyen*” iktidara sahip olmaktadır (Hepp, 2014:41-44).

Bilgi-iktidar ilişkisinin özellikle bilgi tarafında en önemli aktörlerden biri de küreselleşmeyle birlikte yaygınlık ve güç kazanan düşünce kuruluşlarıdır. Özellikle ABD’de politik çevrede oldukça etkili olan benzerlerinin bir hayli gerisinde olan Türkiye’deki düşünce kuruluşlarının 2000’li yıllardan sonra bariz bir şekilde

güçlendikleri görülmektedir. Toplamda henüz oldukça küçük bir sektör olan düşünce kuruluşları sektöründe sınırlı da olsa oldukça güçlü ve etkin düşünce kuruluşları bulunmaktadır. Bunlar, uluslararası indekslerde kendilerine yer de bulabilmektedirler (https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1017&context=think_tanks, erişim tarihi:21.04.2019). Farklı siyasal kesimlerin “güç” ve “etki” amaçlı bilgi ihtiyaçları bulunmaktadır. Politika yapıcılar, yönettikleri toplumlar hakkında temel bilgiyi, mevcut politikaların nasıl çalıştığı, olası iyi alternatifleri ve bunların olası maliyet ve sonuçlarını bilmek zorundadırlar (Weaver ve McGann, 2000:1). İktidara ihtiyacı olan bilgileri sağlayan klasik ve yeni bilgi üretim kaynakları vardır. Üniversiteler ve düşünce kuruluşları bunların ikisi ve önemlileridir. İktidar, yönettiği, kendisinden itaat ve destek istediği kitlesini tanımak, onların isteklerini, taleplerini bilmek ve birçok başka durumlarda tepkilerini tahmin etmek ister. Sosyal bilimlerin birçok disiplini bu bilgileri araştırır ancak bunları belli spesifik bir hedef için yapmaz. İktidar ve bloklarının bunlardan ihtiyacı olan bilgileri derlemeleri çok kısa bir zamanda ve kolaylıkla olmaz. Düşünce kuruluşları, bu bilgileri toplamak ve amaca uygun halde raporlamak ve önerilere dönüştürmekte sosyal disiplinlerin çalışıldığı üniversitelerden daha avantajlı bir konuma sahiptir. Aynı zamanda üniversitelerin tabi oldukları bilimsel etik kurallarına da aynı derecede tabi olmazlar, bu anlamda bir denetçileri de yoktur. Onların çalışmalarını gerçek anlamda değerlendiren gerek sözleşmeyle gerekse bağışlarla kendilerinden araştırma ve rapor talep eden sözleşme sahipleridir. Düşünce kuruluşları, üniversiteler başta olmak üzere geleneksel bilgi üretim aktörlerine kıyasla bilgiyi daha fazla araçsal biçimde kullanabilmekte, medya ve medyalaşan kültürü, fikirlerine kitle desteği sağlamak için propaganda amaçlı kullanabilmektedir.

Siyasal, ekonomik, kültürel ve toplumsal alanlar düşünce kuruluşlarının işlevlerine olumlu veya olumsuz etki edebilecek farklı şekillerde yapılanmışlardır. Demokratik ve çoğulcu sistemler ile totaliter yapıların bilgi talepleri, yoğunluğu, bu bilgilerin içerikleri, düşünce kuruluşları ile ilişki kurma şekilleri farklılıklar göstermektedir. Sivil toplumda ve hükümetler nezdinde kritik roller üstlenen düşünce kuruluşları da dahil politika enstitüleri vardır. Düşünce kuruluşlarının kritik değerlendirme alanlarında biri “bilgi ve toplum” alanıdır (McGann, 2019a:6). Demokrasiler, çıkarlar ve taleplerin serbestçe yarışmasına fırsat verdiğinden düşünce kuruluşları açısından mümbit bir alan sağlar ve çeşitlilik fazladır. Totaliter yapılarda ise ancak tek tip düşünce kuruluşları

bulunabilmektedir. Düşünce kuruluşlarının iktidar ve otorite merkezleriyle ilişkilerine ilişkin örgütsel tercihleri sadece onların ideolojik eğilimleri veya misyonlarına değil fakat aynı zamanda yerleşik oldukları politik kültürün yasal ve ekonomik kısıtlamaları gibi çevresel koşullara referansla anlaşılmalıdır (Stone, 2000a:155-156). Gelişmişlik durumuna bağlı olarak ülkeler arasında bilgiye dayalı politikalar oluşturmak bakımından farklılıklar vardır. Gelişmekte olan ülkelerde bilgiye dayalı karar alabilmek için gerekli olan temel veriler genelde hâlihazırda bulunmaz. Bunların toplanması, analiz edilmesi ve siyasiler ve bürokratlar tarafından kullanılabilir bir şekle sokulmaları gerekir. Çoğu gelişmiş ülke siyasileri ve bürokratları ise bilgi eksikliğiyle değil kullanabileceklerinden fazla bilgi ile karşı karşıyadırlar: Politika yapıcılar, seçmenlerden gelen şikayetler, uluslararası ajansların veya sivil toplum örgütlerinin raporları, bürokratların önerileri, ilgi/çıkar gruplarının lobi faaliyetleri ve cari hükümet politikalarının problemlerinin popüler veya elit medyada teşhir edilmesi ve benzeri gibi. Bu bilgilerin güvenilirlik, belli kişi ve grupların çıkarına olması, teknik olmaları nedeniyle anlaşılma güçlüğü, bazılarının politik, mali veya idari açılardan uygulanabilir olmamaları gibi sorunları bulunabilmektedir. Bazı bilgiler de karar alıcıların ideolojilerinden ve dünya görüşlerinden çok farklı olması nedeniyle yararsız olabilirler (Weaver ve McGann, 2000:1).

Genel olarak egemen sınıfın ideolojisi iktidarın kurucu ve inşa edici ideolojisi olur (Bauman, 2012). Bu ideoloji, aynı zamanda iktidarın meşruiyet tanımlamasını da yapar. Bilgi –iktidar ilişkisinin kurulduğu alanlardan biri de ideolojilerdir. “*En etkili baskı kuran kişi, kendi buyruğu altındaki insanları kendi iktidarını sevmeye, arzulamaya ve kendilerini onunla özdeşleştirmeye ikna edebilmiş olan kişidir*” (Eagleton, 1996:14). Bakış açıları, dünya görüşleri sağlayan düşünceler olan ideolojiler, iktidarların kurucu üyelerinden biridir. İktidar, ideolojileri bir yol kılavuzu, kendisini ve eylemlerini meşrulaştırma aracı olarak kullanır. “*İdeoloji, çoğunlukla, göstergeler, anlamlar ve değerlerin bir egemen toplumsal iktidarın yeniden üretilmesine katkıda bulunma tarzları anlamına gelir*” (Eagleton, 1996:304). İngiliz Kültürel Çalışmaları, bir şekilde ideoloji çalışmaları olarak tarif edilebilir. Politik economiciler/sosyologlar için ideolojinin işlevi “*gerçeği*” yanlış temsil etmek ve her türlü siyasal mücadeleyi gizlemektir. Kültürel çalışmalar için ise ideoloji mücadele alanının ta kendisidir. Kültürel ilişkiler içinde “*ideoloji ve bilinç ürünleri ekonomik ya da siyasal ilişkilerde olduğu şekilde belirlenmektedir*”.

1970’lerin Althusserci ideoloji modeli tümüyle indirgemeci ve mekanik olarak kabul edildiğinden Althusserciliğe gerekli bir düzeltme olarak Gramsci’nin hegemonya kuramı uyarlanmıştır. 1970’lerde görüldüğü gibi her şeye kadir bir belirlenim gücü olarak ideolojiden bir miktar geri çekilmiştir (Turner, 2016:236-237). *“İdeolojilerin söylediği şeylerin büyük bir çoğunluğu doğrudur; öyle olmasaydı hiçbir etkileri olmazdı; ne var ki ideolojiler, aynı zamanda, yanlışlığı aleni olan çok sayıda önermeyi de kapsamlarında barındırırlar; bunun nedeni doğalarında yatan bir nitelik değil de ...çoğu kez yapmaya zorlandıkları çarpıtmalardır”* (Ealeton, 1996:305).

Toplumsal çeşitliliğin, çoğulculuğun izdüşümleri, toplum, siyaset, ekonomi ve kültürel alanlarda görülür. 19. yy. ile erken 20. yy’da ortaya çıkan fikirlerin, kendilerini içinde buldukları üç büyük ideolojik akım olan liberalizm, radikalizm ve muhafazakârlık bağlamında kavranabileceğini belirten Nisbet’e göre (2013:12), *“özellikle siyasi ve sosyal düşüncede, her bir çağın fikirlerini, yaşanan bunalımlara ve sosyal düzende gerçekleşen büyük değişikliklerin şekillendirdiği meydan okumalara cevaplar olarak görmemiz gerekiyor”*. Toplumun farklı unsurları, genelde kendi içlerinde bir söylem birliği ve ideoloji etrafından yapılırlar. En yaygın ideolojiler, muhafazakârlık, liberalizm ve sosyalizm etrafında toplumsal bir yayılma olur. Düşünce kuruluşları da genel olarak belli bir toplumsal kesimle ve onların sosyalizm, muhafazakârlık ve liberalizm ideolojileriyle ilişkilidirler. ABD ve diğer Batı ülkelerindeki düşünce kuruluşları ideolojik eğilimler bakımında daha fazla çeşitliliğe sahipken Türkiye’de farklı eğilimlere sahip düşünce kuruluşları bulunsa da çoğunlukla muhafazakâr eğilimlere sahiptir. ABD’de liberal ve muhafazakâr düşünce kuruluşları ayrımı vardır. McGann (1992) dört döneme ayırdığı düşünce kuruluşları tarihinin üçüncü evresinde (1960-1975), dönemin toplumsal siyasal ve ekonomik özelliklerini yansıtacak şekilde *“yerli (milli) düşünce kuruluşları”*nın ortaya çıktığından, dönemin simge düşünce kuruluşunun Urban Institution (1968) olduğundan bahsetmektedir. Müdafî tipi olan bu kuruluşlar, ABD’de liberal karakterli düşünce kuruluşlarının domine ettiği düşünce kuruluşları sektöründe muhafazakâr karakterleriyle ortaya çıkmışlardır. Almanya’da farklı ideolojilere sahip siyasal partilerin kendi düşünce kuruluşları vardır.

Türkiye’de farklı toplum kesimlere yakın ve ideolojik olarak fark edilebilir eğilime sahip düşünce kuruluşları bulunmaktadır. Bu anlamda en temel ayırım daha liberal eğilimlere sahip *“İstanbul merkezli”* düşünce kuruluşları ile daha muhafazakâr ve devlet

odaklı “Ankara merkezli” düşünce kuruluşları ayırımıdır (Güvenç, 2006). Türkiye’de muhafazakârlık Bora’ya (2006:445) göre, “*yerlilik, tashihçi bir tutum, bir ‘dikkat’ olmaktan öte bizatihi bir siyasal tavra dönüşme istidadı gösterdiğinde, böylece ‘ontolojik’ bir konuma oturtulduğunda, milliyetçi ve muhafazakâr bir ideolojik tavır niteliği kazanır*”. Muhafazakârlık kavramı Türkiye ölçeğinde karmaşık bir şekilde, değer yüklü olarak tartışılmaktadır. Muhafazakarlık tarihsel ve yapısal bir “süreklilik” (Kirk, 2001), değişimi bile bu sürekliliğin bir parçası olarak arayıp değerlendirme eğiliminde iken eleştirel yaklaşımlar devrimlere, kesintilere, yeniliklere, kopuşlara odaklanmaktadır. Birçok bilim disiplinin süreklilikler aradıkları yerde kopmaların izlerini sürdüğünü belirten Foucault’ya (1999:14) göre, düşüncenin büyük sürekliliklerinin altında kolektif bir ruhun veya zihniyetin kalın ve tekdüze görüşlerinin altında başlangıçtan itibaren var olmaya ve tamamlanmaya çalışan bir bilimin kararlı oluşumu altında, bir türün, bir biçimin, bir disiplinin, bir teorik aktivitenin ısrarı altında şimdi kopmaların etkisini bulup ortaya çıkarmak gerekmektedir. En radikal kopmalar Foucault’a (1999:16) göre, “*geçmişinin ideolojisinden ayırmak ve bu geçmişi ideolojik olarak açıklamak suretiyle bir bilimi kurduğu*” zaman, bir teorik değişme tarafından gerçekleştirilmiş kopmalardır. Problem artık gelenek ve iz problemi değil fakat kopma ve sınır problemidir; problem artık sürüp giden temel problemi değil, temel ve temellerin yenilenmesi olarak değer kazanan *dönüşümler* problemidir (Foucault, 1999:16).

Düşünce kuruluşlarının ideolojik eğilimleri ilişkili oldukları toplumsal kesimleri yansıtabilmektedir. Başlangıçları Osmanlı’nın son dönemlerine kadar giden Osmanlıcılık, Türkçülük, Batıcılık, İslamcılık ve modernlik olarak ifade edilen din, milliyet, laiklik değerlerini içeren kavramlar, günümüzde de toplumsal kesimleri ve onların ideolojilerini şekillendirmeye devam etmektedir. Dünya’da yayılmış genel ideolojiler olan muhafazakârlık, sosyalizm ve liberalizmin Türkiye’ye özgü olan içeriğinin şekillenmesinde de çok önemli bir yere sahiptirler. Bu kavramlar belli bir gerilim ve karşıtlığı yansıtmakta ve toplumsal kesimlerin iktidar yapılarındaki yerlerine işaret etmektedir. Halen bu kavramlar etrafında toplum kesimleri arasında ideolojik bir bölünme ve kendi içlerinde toplumsal bir konumlanma söz konusudur. Siyasal, toplumsal, ekonomik ve kültürel bir süreç olarak (Ritzer, 2011:94) Batı modeline (Latouche, 1993:68) göre örgütlenmek anlamında ‘*Batıcılık*’ ile Orta ve Uzak Doğu (Avrasyacılık) ve İslam dünyasına dönme veya Osmanlı geçmişine yönelme anlamında

‘Doğuculuk’, Türkiye’de genel olarak toplumun farklı kesimlerinin oluşmasına etki etmiş ve onları niteler hale gelmiştir. Farklı toplum kesimlerinin bu kavramlara olumlu olumsuz yaptıkları atıflar değişmekte, söylemlerinin temel öğelerini oluşturmakta ve böylelikle genel olarak toplumsal kesimlerin kesitlerini tespit etmede bir kıstas sağlamaktadırlar.

Dünyada ‘Batılılaşma’ adıyla tanınan bir süreç, bir program varsa Berge’ye (2007: 43) göre, bunun ilk örneği Osmanlı ve Rus İmparatorluklarında görülmüştür. Batıcılık gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyette, Batı’nın ilmini ve kültürünü birlikte almanın taraftarı olanlar ile sadece Batının ilmini almanın taraftarı olanlar arasında (Tunaya, 1998:95-96) basitçe iki farklı yaklaşımla “*tam Batıcılar*” (Hanioğlu, 1992:152) ile “*kısmi Batıcılar*” şeklinde ortaya çıkmıştır. 19. ve 20. yüzyıl Osmanlı düşünürleri zamanla, Batının yalnız devlet anlayışının değil, tüm “*dünya görüşünün*”, kendilerinininkinden daha faydalı olacağını düşünmeye başlamışlardır (Mardin, 1992b:111). Batılılaşma ve modernleşme misyonun taşıyıcısı toplumsal kesim, Osmanlı’da ve Cumhuriyette genel olarak asker ve sivil bürokrasidir. Bürokrasinin eylemciliği, kendine has bir devrimciliğe dönüşmüş (Keyder, 2014:69), Batıcılık, Cumhuriyetin temel kurucu ideolojilerinden biri olmuştur (Mardin, 1992c:45; Parla, 2009:64). Ancak Batıcılık programının bir parçası olarak dine dayalı bir millet tanımından seküler bir tanımlamaya geçmek toplumsal yapıdan eski ve yeni çatışmasını beraberinde getirmiştir (Benhabib, 1999:13). Batılılaşma, siyasal, toplumsal ve kültürel açılımlara sahip olmasının yanı sıra Türk modernitesinin temel kurucu ögesi niteliğini üstlenirken diğer yandan ona karşı kavramların ‘kurucu dışarısı’ olma özelliğini kazanmıştır (Kahraman, 2007:125). Çağdaşlaşmada asıl sorun, kutsal sayılan alanın ekonomik, teknolojik, siyasal, eğitsel, cinsel, bilgisel yaşam alanlarında daralması, etkisizleşmesi sorunudur (Berkes, 2003:23). Batılılaşmanın taşıyıcıları, Türkiye’de münevver veya aydınlardır. Osmanlı’da halk, aydın kültürü ikili Cumhuriyette de devam etmiştir (Mardin, 1992a:144). Belge’ye (2007:51) göre, “*aydın*” denildiğinde Türkiye’de uzun zaman Batılılaşmış kesimin okur–yazarı anlaşılmıştır. Altmışlardan seksenlere kadar dönemde bundan da öte bir ‘*aydın* = *sol*’ denklemi kurulmuştur. Bu durum değişerek şimdi her kesimin kendi aydınını yetiştirmesi yönünde bir eğilim gözlenebilmektedir.

Batılılaşma, modernleşme anlamında ‘Avrupa’nın nüfuzu’ Zürcher’e (2000:12-13) göre üç farklı ama birbirine etkisi olan alanda ortaya çıkmıştır: Osmanlı ekonomisinin kapitalist dünya sisteminin bir parçası haline gelmesi; hem Osmanlı İmparatorluğu’nu

parçalama hem de siyasal varlığını muhafaza ederek ona egemen olma girişimlerinde açığa vurulan Avrupa'nın büyük güçlerinin artan siyasal nüfuzu; ve nihayet milliyetçilik, liberalizm, laiklik ve pozitivizm gibi Avrupa ideolojilerinin etkisidir. Cumhuriyetin kurucu değerlerinin taşıyıcısı olan bürokratik elit ile politik İslami kesim ve milliyetçilere dair Keyder'in (2005:93-94) tespitlerine göre, Türkiye'nin Batı'nın devamı olarak konumlandırılabilceği görüşünün benimsenmesinde elit gruplar belirleyici olmuştur. Milliyetçiler için medeniyet çatışmasından kaynaklanan rekabet veya kültürler arası öfke ve mücadele söz konusu değildir. Batı'ya karşı kültürel bir karşıtlığı esas alan ideolojik çizgi, otantikliğin savunulması yoluyla İslamcı hareket tarafından benimsenmiş, Batılılaşma reformlarının eleştirisi ve medeniyet farkının vurgulanması konusunda çok net bir tavır sergilenmiştir. 1945 sonrasında “Sol”un kamuoyu üzerinde etkisini arttırması karşısında siyasi sağ, emperyalizm teorisinin sol versiyonuna paralel olarak, Türki Devletlerin tarihini yücelten ve Batılıları karşısına alan bir versiyonunu geliştirmiştir (Keyder, 2014:253).

Türkiye’de toplum, ‘Doğu’-‘Batı’ karşıtlığına dayanan değerler kümesiyle, en sağdan en sola kadar uzanan bir hat üzerinde bunların vurgulanma sıklık derecelerine veya değerlerin farklı şekillerden oluşturulan sentezlerine göre, “sol” devrimcilikten, muhafazakârlığın aşırı uçlarına değin farklı kesimlerden meydana gelmektedir. Bahsedilen değerler zamanla değişikliğe uğramış olmakla birlikte hala etkisi sürdürmekte ve iktidar bloklarının şekillenmesinde birinci derecede etkili olmaya devam etmektedir. Güçlerinin dönem dönem artıp eksilmesine rağmen farklı toplumsal kesimler, oluşturdukları hegemonik güç dengesi üzerinden “iktidar blokları” olarak varlıklarını sürdürmekte, genellikle TBMM’de temsil imkânı da bulabilmektedirler. Bu gruplar arasındaki diğer ayırt edici nitelikler; ekonomik yönden, kent ve kırsal temelde genel bir bölünmenin kabataslak bir görüntüsünü verdikleri yine ekonomik olarak burjuvaziler yani büyük kapitalistler ile görece küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri ile esnaflara dayanan kesimlerden oluştukları, aralarında kültürel olarak daha gelenekselciler ile modernistler gibi bir ayrımın bulunduğu ileri sürülebilir.

Düşünce kuruluşları, ülkelerindeki sivil, resmi ve askeri elitlerin uzantısı olarak görülebilmektedir. Türkiye’de düşünce kuruluşlarının özellikle ekonomi ve siyasetin merkezi konumunda olan İstanbul ve Ankara’da yoğunlaşmış oldukları görülmektedir. Sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel süreçlerde ağırlığı olan bu iki şehir, rakip veya

bazen çekişen tercihleri temsil etmektedirler. Buradan hareketle düşünce kuruluşunun yönelim ve önceliklerinin bir göstergesi sayılabilirler. Türkiye’de düşünce kuruluşlarına ilişkin, genel itibariyle büyük sermaye kesimine yakın, liberal düşüncelere vurgu yapan “İstanbul merkezli” düşünce kuruluşları ile devlet odaklı ve genellikle Avrasyacılık vurguları yapan muhafazakâr görüşlere sahip “Ankara merkezli” düşünce kuruluşları ayırımı yapılabilmektedir (Güvenç, 2006). Düşünce kuruluşları, önde gelen ekonomi ve siyaset dünyasının temsilcileri tarafından veya onlar adına kurulmuşlardır (Bulut ve Güngör, 2009:272). Türkiye’de sermaye çevrelerinin destekledikleri, özel maksatlarla kurulmuş, siyasi partilerin, eski asker ve bürokratların kurdukları ve yönettikleri düşünce kuruluşları bulunmaktadır. Türkiye’de düşünce kuruluşları Batı’daki gibi özel baskı ve çıkar grubu gibi yapılanmaktan ziyade diplomatik, askeri, ekonomik ve sosyal amaçlar etrafında yoğunlaşmakta ara sıra özel sektörçe verilen araştırma işlerini yapmaktadırlar (Nurhan, 2009:437-438). Düşünce kuruluşlarının Kuloğlu’na (2009:417) göre, çeşitli alanlarda özellikle uluslararası platformlarda ülkenin/devletin düşüncelerini anlatma misyonları bulunmaktadır. “Devlet öncelikli” çalışma yapan düşünce kuruluşlarının ilk bakışta Ankara’da yoğunlaştıkları izlenimi doğmaktadır. ASAM ve TUSAM gibi kuruluşlar bu anlamda ön plana çıkmaktadır. Ancak yine Ankara merkezli DPE ve TEPAV bu anlamda aykırı örnekleri oluşturmaktadır. Örgütlenme modeli de dış politika ve güvenlik konusuna yaklaşımlar konusunda ipuçları verebilmektedir. Jeopolitik yaklaşımlarla araştırma ve analiz gerçekleştiren ve Avrasya seçeneğine yoğunlaşan ASAM ve TUSAM gibi kuruluşlar, devlet teşkilatlanmasını andırır bölgesel masalar modeline göre örgütlenmişlerdir (Güvenç, 2006:173). “Ankara merkezli” düşünce kuruluşlarının yaklaşım tarzlarını yansıtan görüşüne göre Koçer (2009:391-392), “*gerçek anlamda ve olması gereken ‘derin devlet’, düşünen devlettir. Düşünen devlet stratejik devlettir*” demektedir, düşünce kuruluşları işinin Türkiye’de yerleşmemesini “*anlık ve şansa dayalı*” tavır alışlara bağlamaktadır. ABD’de “devlet” eksenli olanların yanı sıra Devlet kararlarını çıkar gruplarının yararları doğrultusunda etkilemek üzere kurulu düşünce ve baskı grupları da yaygındır. Efegil’e (2009:205-208) göre, Türkiye’de düşünce kuruluşları hakkında son zamanlarda giderek artan olumsuz düşüncelerin temelinde, belirli çıkar gruplarının sesi olmaları, onların reklamını yapmaları, onlar adına lobi faaliyetinde bulunmaları ve onların vitrini gibi davranmaları gibi etkenler bulunmaktadır. Nurhan’a (2009:441) göre, düşünce kuruluşlarının başlangıç yatırımını devletin yapması en akla yakın çözümdür. Buralarda yetişen uzmanlar birer ulusal yatırımdırlar.

Bilgi – iktidar ilişkisi, bilgiyi üreten, bilgiyi araçsallaştırabilen ve araçsallaşmış bilgiyi farklı amaçlarla etkin olarak kullanabilen, farklı toplumsal iktidar bloklarını temsil eden düşünce kuruluşlarından “*devlet odaklı*” olanlar üzerinden daha belirgin kurulmakta ve daha çözümlenebilir bir halde durmaktadır. Nurhan’a (2009:434-435) göre, tutarlı, bütüncül, entegre doktrinlerle çalışan başta ABD ve diğer Batılı yönetimlerin yaptığı gibi Türkiye’nin siyaset ve uygulama makamları da düşünce kuruluşları yardımıyla oluşturulmuş alternatifli hatta çatışan doktrinleri benimseyerek devlet politikası haline getirmelidir. “*Pek çok konuda ezber bozmalarının gerekliliği ve yararı[na]*” vurgu yapan Çaycı’ya göre (2009:188-190), hassas bir coğrafi bölgede milli güvenliğini sağlamanın çabası içinde Türkiye düşünce kuruluşlarının önemini kavramıştır. Düşünce kuruluşları kamu diplomasisi alanında önemli işlevler görebilecek oluşumlardır. Günümüzde düşünce kuruluşlarının demokratik muhatabı kamuoyu ise de gerçek hedefin “*devlet*” olduğunu belirten Nurhan’a (2009:440) göre, düşünce kuruluşlarının ürettikleri “*işlenmiş bilgi*” “*interface*” görevini görecek Dışişleri, Genelkurmay, İçişleri vb. devlet kurumları bünyesindeki düşünce kuruluşları üzerinden bürokraside ve siyasette uygulamaya dönüştürülmelidir. Bu resmî kurumlar, sivil kuruluşları maddi ve manevi olarak destekler ve onları teşvik eder. Kendileri kamuoyu önüne çıkıp polemiğe yol açacak fikri üretim yapmaktan ziyade bir nevi “*taşeron*” kullanma yöntemiyle sivil kuruluşlara araştırma projeleri verebilir. İstekli ve potansiyeli bulunan kuruluşlara, devletin ihtiyaç duyduğu alanlara yoğunlaşma ve belirli alanlarda “*mükemmeliyet merkezi*” olma imkânı sağlanabilir.

Küreselleşme ve uluslararası entegrasyon hareketlerinin etkisiyle düşünce kuruluşlarının bir kısmı çok uluslu kurumsallaşmalar olarak ortaya çıkmıştır. Bu model gelişmiş ülkelerde uluslararası isimlerden uzman ve önde gelen şahsiyetlerden yönetim, danışma, yayın ve bilim kurullarında yararlanabilmek için oluşturulmuş bugün düşünce kuruluşları alanında gelişen bir trenddir. Belirli bir konuda dünyanın neresinde bir toplantı olsa Nurhan’a (2009:436) göre, davet edilen, dünyanın saptanmış belirli gündemlerini takip eden “*uluslararası klan*” niteliğinde çeşitli uluslararası uzman grupları vardır. Gelişmiş ülkeler uzmanlıkta son derece detaya inmiş beyinlerini bu toplantılarda sürekli hazır tutarlar. “*Namevcutlar daima kaybederler*” (les absents ont toujours tort – absents are losers) ilkesinden hareketle buralarda bulunmayı bir mecburiyet olarak görürler. “*Ülkemiz bu alanda henüz emekleme dönemine bile*

gelmemiştir” diyen Bilhan’a (2009:138-139) göre, “Türkiye’den uzmanlar özellikle ABD düşünce kuruluşlarında sıklıkla görev almaktadırlar. Türkiye’yi çalışma odağına koyan yabancı kuruluşlar bulunmakta, ülkelerinin çıkarları doğrultusunda Türkiye’yi Doğu kültürü temsilcisi ülkelerle yanı potada değerlendirmektedirler. Amerikan German Marshall Fund, Alman Vakıfları ile Soros’un Açık Toplum Enstitüsü gibi merkezlerin Türkiye’de şubeleri bulunmaktadır. Bu kuruluşlar bazı Türk düşünce kuruluşlarını sponsorluk yoluyla finanse etmekte, Türk uzmanların bilgisinden yararlanmaktadırlar”. Ancak Açık Toplum Vakfı’nca 26 Kasım 2018 tarihinde yapılan basın açıklamasında, haklarında “*medyada yer alan asılsız iddia ve ölçüsüz spekülasyonların yoğunlaşmasının, vakfın faaliyetlerini sürdürmeyi imkânsız kıldığı*” gerekçesiyle faaliyetlerini sona erdirdiklerini bildirmişlerdir (<https://www.bbc.com/turkce/haberlerturkiye-46349417>, erişim tarihi: 21.12.2018). Jeostratejik ve jeopolitik önemi nedeniyle Türkiye Ergüvenç’e (2009:222) göre, yabancı düşünce kuruluşlarının dünya çapında ilgi odağıdır. Kendilerinin yaptıkları araştırmalar yanında Türkiye’deki stratejik araştırmaların çoğunun ortağı ya da destekleyicileri olmuşlardır.

İktidar–bilgi ilişkisinin kurulması bakımından, akademik bilgi ile düşünce kuruluşlarının hedef yönelimli bilgileri arasında genel olarak akademik bilgiler eleştirel unsurlar da taşıdığından aynı nitelikte değildirler. Düşünce kuruluşları çoğu zaman bir üniversitenin ya da araştırma enstitüsünün çalışma prensiplerini ve yöntemlerini izlemekte ancak buralarda yapılan araştırmalar ve sonuçta çıkan ürün sadece akademik değil uygulamaya yönelik olmaktadır. “*İdeal bir düşünce kuruluşunun amacı hedef kitleleri bilginin gücüyle etkileyebilmek ve hatta mümkünse yönlendirebilmektir*” (Külebi, 2009:420). Türkiye’de derinlemesine stratejik araştırmaları koordineli bir biçimde yürütülebilecek, devlet kadrolarıyla temasta olacak, ‘*işin nev’ine*’ ve “*ciddiyetine yakışır*” nitelikte akademik bir kadroya sahip düşünce kuruluşlarına ihtiyaç vardır (Kıbaroğlu ve Kıbaroğlu, 2009:378-380). Türkiye’de Türkiye üzerine üretilen akademik bilgi birikimi son derece geniş kapsamlı olmasına karşın alan çalışmaları için aynı tespitte bulunulamaz (Ergun, 2009:220). Ergüvenç (2009:223), Türkiye’de geleceğe yönelik araştırmalar yapan kişi ve kurumların ender olduğunu, ülkedeki siyasal ve kültürel kamplaşmanın sağlıklı ve verimli bir stratejik araştırmanın önünde engel oluşturduğunu belirtmektedir. Gökırmak’a (2009:260) göre, Türkiye kendisini ilgilendiren konularda bilgi ağını kurmalı, Ermeni, Helen, İbrani, Rusya, Kafkasya, Balkanlar veya Orta Doğu alan

araştırmalarının devlet eliyle ya da özel sektörcü kurulacak vakıflar aracılığıyla desteklemelidir. Bilhan'a (2009:139-140) göre, birçok düşünce kuruluşu, isim ve logosunda belli ettiği uzmanlık alanlarından güncel gelişme ve ihtiyaçlar doğrultusunda genel çizgiye kaymaktadır. Uluslararası alandaki düşünce kuruluşları arasında rekabet ve iş birliğinin paralel gelişmesine karşın Türkiye'de düşünce kuruluşları arasında iş birliğinden pek söz edilemez.

Türkiye'de düşünce kuruluşlarının kendilerinden beklenen etkiyi oluşturmada yetersiz kaldıkları ifade edilmektedir. Bunun farklı sebepleri vardır. Düşünce kuruluşlarının yapılanma şekillerinden başlayarak, finans ve entelektüel işgücü, kamuoyu ve belli yapıların bu kuruluşlara yaklaşımları veya çalışılan alan ve dayanak yapılan kuramlardan kaynaklanan sebeplerin bulunduğu gerek literatür gerekse saha görüşmelerinde ileri sürülmektedir. Efegil'e (2009:209-213) göre, Türkiye'de düşünce kuruluşları uzmanlaştıkları ülkelerle ilgili edindikleri bilgileri ülkenin çıkarlarına hizmet edecek şekilde biçimlendirmelidirler. Düşünce kuruluşları finansman yetersizliğinden dolayı bazı devlet kurumlarına bağımlıdır. Ancak karar vericiler kendi örgütsel karar mekanizmalarına önem vermekte, bu kuruluşları kendi görüşleri için “*destek gücü*” olarak görmektedirler. Oysa düşünce kuruluşları, politika odaklı araştırmalar yapmalı, hükümetin ve devlet kurumlarının politikalarının etkinliğini analiz etmeli, fikirler, öneriler geliştirmeli, bunları karar vericilere ve kamuoyuna sunmalıdır. Türkiye'de düşünce kuruluşlarının teorik yaklaşımı Özpek'e (2009:458-461) göre devletlerin merkezde olduğu güç ilişkileriyle şekillenen bir uluslararası alanı varsayan realizmdir. Oysa sağlıklı analizler için çok uluslu şirket ağları, uluslararası finans piyasaları, karmaşık ticaret bağlantıları, hükümet dışı organizasyonların etkinlikleri, medyanın kamuoyunu etkileme yeteneği ve küreselleşme eğiliminden kaynaklanan çok aktörlü çok değişkenli yeni çalışma alanının hesaba katılması gerekmektedir. Güvenç'e (2007:144) göre, yerel ve uluslararası eğilimlerin etkisiyle kısa ve uzun vadede Türk düşünce kuruluşlarının bir inandırıcılık ve güvenilirlik sorunu ile karşılaşma ihtimali bulunmaktadır. Sivil toplum örgütleri ya da ticari işletme olarak kurulan düşünce kuruluşları, bazılarınca bilgi “*kirliliği*” hatta “*zehirlenme*” kaynakları, bizzat ulusal güvenliğe yönelik tehditler olarak görülürken, başka bazıları için devlet bünyesindeki düşünce merkezleri “*yeni toplum mühendisliği hevesinin*” göstergeleri sayılmaktadır. Bu olumsuz yaklaşımlar, henüz emekleme safhasındaki bu sektörü geriletme, ülkemizde

uluslararası ilişkiler disiplini için görece yeni keşfedilmiş bir alternatif faaliyet alanını daraltma ve hatta içini boşaltma riskini taşımaktadır.

Bilgi iktidar ilişkisi kapsamında düşünce kuruluşlarının rollerini anlamak ve açıklamak için saha görüşmelerinde görüşmecilere sorular yöneltilmiştir. Görüşmeciler, düşünce kuruluşlarında araştırmacı, danışman, direktör ve başkan gibi farklı pozisyonlarında geçmişte veya halen görev yapan, akademisyen kimliğine sahip kişilerdir. Görüşmecilerden biri, geçmişte görev yaptığı düşünce kuruluşunun 2002 yılında “*siyasi karar alıcılara sivil bir alanda katkı yapmak*” için “*siyasi amaçlarla*” kurulduğunu ayrıca ikinci bir işlev olarak “*kamuoyu farkındalığı*” oluşturmayı da üstlendiklerini belirtmektedir. “*Siyasi amaç*” ile kastının, o dönem iktidara gelen siyasi partinin uğraştığı birçok farklı mecradan kaynaklan çeşitli sıkıntı ve gerilimlerle mücadelede kendisine yardımcı olması için düşünce kuruluşlarının kurulduğu belirterek bu durumu, “*bizimkiler de o zaman bu amaçla kurulmuş. Ak Parti kurulmuş. Ak Parti’nin uğraştığı, bir sıkıntı var, gerilim var. O sıkıntı ve gerilimlerle baş edebilecek bir ikinci şey oluşsun diye*” açıklamaktadır. Başka bir görüşmeci, 2005 yılında toplumsal desteği bir hayli artmış olan Ak Parti’nin dinamizmini “*Türkiye’deki vesayet sistemi önemli ölçüde kısıt[ladığı]*” için dış politikada açılımlar sağlamak, etkin ve ideolojik taassuplara bulaşmamış politikalar oluşturmak ve ihtiyaç duyduğu entelektüel işgücünü sağlamak için bir düşünce kuruluşunun kurulduğunu belirtmektedir. Görüşmecilerin bu açıklamalarından; farklı iktidar odak ve bloklarının var olduğu siyasal alan giren yeni bir partinin bu bloklarla mücadelede ikincil bir kanal, bir destek gücü olması için bir düşünce kuruluşuyla işbirliği yaptığı; bu işbirliğinin bazen geri bir planda kendisine politika analiz ve önerileri sunarak yardımcı olması, bazen de kamuoyu önünde açık olarak partinin politikalarının desteklenmesi, kendi görüşleri yönünden kamuoyunun etkilenmesi ve politikalarına toplumsal destek sağlanmasını kapsadığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle düşünce kuruluşlarının siyasal mücadelelerin odağın yer aldıkları ve burada bir güce ve etkiye sahip oldukları rahatlıkla söylenebilir. Gerek literatür gerekse saha görüşmelerinde birkaç güçlü düşünce kuruluşu haricinde Türkiye’de bu sektörün halen güçsüz olduğu ancak gelişmeye devam ettiği anlaşılmaktadır. Görüşmecilere göre, ciddi bir yasal dayanakları, özerk ekonomik kaynakları, kurumsal bir kültürleri olmadığı için siyasi atmosferden, siyasi etkenlerden çok fazla etkilenmektedirler. Bir görüşmeci, “*Amerika’da Avrupa ülkelerinin çoğunda düşünce kuruluşlarının siyasi pozisyonu*

bellidir” dedikten sonra Almanya parti düşünce kuruluşları örneğini vererek Türkiye’de “bunların da resmileşmesi lazım aslında” önerisini getirmektedir.

Düşünce kuruluşlarının ilişki kurduğu veya kurmak istediği iktidar alanları çeşitlilik göstermektedir. Siyasal alanın yanı sıra ekonomi, sivil toplum ve medya alanlarında da düşünce kuruluşları varlık göstererek, ilişkiler kurarak etkili olmak istemektedir. Düşünce kuruluşlarının yaptıkları yayınlarla kamuoyunu bilgilendirdikleri, bu bilgileri aynen veya daha özetini kamu kurumları ile paylaştıklarını belirten bir görüşmeci, böylece kamuoyunu ve kamu kurumlarını etkileyebildiklerini belirtmektedir. Bazı düşünce kuruluşlarının bazı kamu kurumları ile ilişkilerinin bulunduğu ancak bu ilişkilerin kurumsal değil kişisel düzeyde kurulan geçici nitelikte ilişkiler olduğunu da ilave etmektedir. Bir görüşmeci, bazı düşünce kuruluşlarının maddi destekleriyle varlığını sürdürmek için kamu kurumlarına özel projeler yaptıklarını, ekonomik güç merkezleri ile ilişkilerin istisnalar hariç olmak üzere istenilen düzeyde olmadığını, siyasi partilerle iş birliği dair *“içli dışlı değiller. Ama mesela MHP’nin bir think tanki var. CHP’nin bir think tanki yok. Daha önce Cumhuriyet Gazetesinin bir think tankı vardı”* demektedir. Bir görüşmeci, hükümet üyeleri ile ilişkilerinin iyi olduğunu, etkinliklerine katılım sağladıklarını belirtmektedir:

“Katılırdı. Yani iki türlü de katılırdı. Kamuoyuna açık toplantılara da gelip katılırlardı, kamuoyuna açık olmayan toplantılarda da ziyaretimize gelirlerdi, muhabbetimize gelirlerdi. Biz gidip onlara rapor bırakırken konuşurduk” (G1).

Türkiye’de düşünce kuruluşlarının hükümet ve siyasetle üyelerinin buralarda yer alması yani *“gelecekteki hükümet”* tanımlaması bağlamında bir ilişkilerinin olup olmadığı, parlamenter veya başkanlık sistemlerinin buna olumlu veya olumsuz nasıl bir etkisinin olabileceğine dair sorular sorulmuştur. Bu doğrultuda sistemsel ve kültürel eksikliklere işaret eden görüşmecilerden birine göre,

“Bizde think tank kültürü çok oluşmadığı için siyasal parti -think tank ilişkisi, özdeşliği oluşması olmadığı için bu zor. Ama mümkün, think tanklerde yetişen uzmanların, başlıca kamu kurumlarında önemli pozisyonlara gelmesi. İşte bunu SETA’da görüyoruz” (G2).

Devlet ve organları ile kurulan ilişkilerin sistemden ve tarafların yaklaşımlarından kaynaklanan sorunlarına, bağımsızlık ve özerklik konusunu sorunsallaştırarak farklı boyutlarına dikkat çeken ve uyarılar yapan bir görüşmeciye göre;

“Demokratik rejimimizdeki erozyona paralel olarak bu konuda da iç açıcı bir durumda olduğumuz söylenemez. İdeal olarak düşünce kuruluşları –tıpkı diğer sivil toplum kuruluşları gibi- devletten bağımsız ve özerk olmalıdır. Türkiye’de devletin gücü ve ağırlığı yüzünden sivil toplum kuruluşlarının devletin cazibesine direnmeleri kolay değildir. Sivil toplum faaliyetlerinde yer alan birçok insanın temel motivasyonlarının STK faaliyetleri yoluyla devlette yer edinebilmek ya da devlet kaynaklarına erişebilmek olduğu söyleniyor ki, ben burada çok abartma olduğu kanaatinde değilim. Devletin çoğu zaman düşünce (ve diğer sivil toplum) kuruluşlarına şüpheyile baktığı da sır değildir” (G3).

Sistemin örgütlenme şeklinde kaynaklı olarak ekonomik güçlerin genel olarak siyasi güçlere bağımlı olması, siyasi erkten bağımsız ekonomik güçlerin düşünce kuruluşlarına ilgilerinin sınırlı kalması, mevcut kutuplaşmış toplum ve politik topluma rağmen düşünce kuruluşların belli sınırlamaların dışında bilgi üretimi yapamayacaklarına değinen bu sorunları özerklik bağımsızlıkla ilişkili olarak açıklayan başka bir görüşmeciye göre,

“Hassas yani netameli konularda cesur veya objektif değerlendirmeler yapmak çok mümkün olamayabiliyor...kutuplaşmış ve bölünmüş bir toplum ve siyasi erke rağmen özgün bir şeyler söylemek kolay değil. Yani siyasi ve sosyal kültürümüzün sınırları dışına çıkan çok özgün çalışmaları düşünce kuruluşundan beklememek lazım. Bunu olumlamak için söylemiyorum ama durum bu. Bu sebeple düşünce kuruluşlarının ürettiği fikirler ve yarı akademik yayınlar genellikle ya yapıcı bir eleştiri ile hükümet politikalarına dönük olur. Ya da doğrudan hükümet politikaları meşruiyet haresini örmek için kurgulanır” (G4).

Görüşmecilerden biri, ekonomik güç merkezleri ile ilişkilerin yeterli düzeyde gelişmediğini, bu ilişkilerin gelişmesi gerektiğini, düşünce kuruluşları sektörünün kamu ile üçüncü sektör olan sivil toplum kuruluşları sektörünün ortasında bir yerde ancak sivil toplum kuruluşlarına daha yakın olduğunu, kamu sektörü olmasalar da kamusal bir sorumluluklarının olduğunu vurgulamaktadır:

“Şimdi kamu değil, aslında üçünün arasında bir yerde ama sivil topluma daha yakın. Biraz niteliğinde, bir ekonomik çıkar ilişkisi, vurgusu var ya özel teşebbüsün. Böyle bir yapıya sahip değil düşünce kuruluşları. Oturup maddi ilişkilere bu tür ekonomik çıkar ilişkilerine falan çok bulaşmazlar onlar daha böyle siyasi dertleri olan yapılar. Ama kamu kurumu da değil. Yani bir kamusal sorumluluğu var bence düşünce kuruluşlarındaki arkadaşların. Yani ülkenin, toplumun çıkarı diye bir nosyonları var. Çünkü bir şey yapacağınız zaman sizin o işi bir şekilde bu toplumun daha fazla yararına, ülkenin daha fazla faydasına gibi bir marja oturarak yapmanız lazım. Motivasyonunuzu oradan alıyorsunuz biraz ... Sivil topluma daha yakın bir şeye sahip” (G2).

Güçlü şekilde “şeffaflık” vurgusu yaparak bunun siyasi, ekonomik güç merkezleri ve sivil toplum kuruluşları ile ilişkilerden bir koşul olması gerektiğini belirten bir görüşmeciye göre;

“Liberal demokrasilerde siyasi güç merkezlerine yakın ya da onların organik bir parçası olan düşünce kuruluşlarının olması normaldir yeter ki bu ilişki açık ve şeffaf olsun. Öte yandan siyasi partilere ya da diğer güç merkezleri ile herhangi bir bağı olmayan diğerleri de olacaktır. Bu türlü kuruluşların –parasal kaynaklar açısından- şeffaf olmaları son derece önemlidir. Şeffaflık sağlanabildiği müddetçe sivil toplum kuruluşlarının birbirleriyle iş birliği yapmaları teşvik edilmelidir” (G3).

Düşünce kuruluşlarının bilgi üretmenin yanında bunun farklı amaçlarla kullanımı yönünde işlevleri vardır. Bu işlevlerden biri de özellikle müdafî düşünce kuruluşlarında kamuoyunun oluşturulması ve bunun için farklı medya araçlarının etkili kullanımıdır. Medyayı etkili kullanabilmek için de medyanın diline ve bu araçların formatlarına uygun, dolayısıyla geleneksel üniversite bilgi formatlarının ve dilinin dışında üretim ve sunum yapmaları gerekmektedir. Bu doğrultuda görüşmecilerden biri yaptıkları düşünce kuruluşları “işini” akademi ile gazetecilik arasında bir yere konumlandırarak “*akademi kadar derinlikli, medya kadar hızlı bilgi üretme*”yi hedeflediklerini sözlerine ekleyerek ilişkinin şekline dair önemli açıklamalar yapmaktadır:

“Farklı görüşlerden bir sürü insanı bir araya getirip, oradan bir fikir oluştururduk. O fikirleri hem kamuoyuna açıklardık hem de siyasiler de bizi çok iyi okurlardı. Misyonu kamuoyunu oluşturmak olduğu için, düşünce kuruluşlarındaki adamlar, medyanın diline daha uygun bir tarzda konuşur, spekülatif konuşmayı sever. [Medya] genelde hızlı bilgi üretir fakat hızı dolayısıyla da hem doğruluk sağlamasını yapma imkânı zayıftır hem de derinlikli değildir. Haber verir sadece. Diğeri akademi çok daha derinlikli ve doğru bilgi üretir ama hantaldır biraz. Geç üretir, zamana yayar. O bilgi oluşuncaya kadar da iş işten geçmiş olur çoğu zaman. Bizde de akademi geleceğe dair bir projeksiyon yapmaz geçmişe yönelik değerlendirmeler yapar genellikle” (G1).

Medya ile ilişkilere dair bir görüşmeci, düşünce kuruluşları uzmanlarının bir kısmının gazetelerde köşe yazarı, televizyonlarda programcı, katılımcı oldukları hususunu özellikle belirtmektedir. Görüşmecilerden biri, “*yeni bilgi üretimi*” ile özdeşleştirilebilen, farklı stillerde, hızlı ancak akademi kadar derinlemesine olmayan bir bilgi ürettiklerini, bu bilginin kuramsal bilgiden ziyade pratik bilgiye daha yakın olduğunu belirtmektedir. Bilgi üretimi yönünden de siyasal, toplumsal, ekonomik nitelikte “*yapısal sorunlar*” ve “*gündemdeki sorunlar*” gibi bir ayırım yaparak bir

görüşmeci, düşünce kuruluşlarının “*gündemdeki sorunlar*” ile uğraştıklarını belirtmektedir. Daha iyi bildiği “*Ankara piyasası*”nı temelinde, benzer eğilimlere sahip “*aynı mahalle*” düşünce kuruluşları arasında kurumsal olmayan geçici nitelikte iş birliğinden ancak bir rekabetin varlığından da bahsedilebileceğini, bu durumun sivil toplum kuruluşları ile ilişkilerde de geçerli olduğunu belirtmektedir.

Türkiye’de düşünce kuruluşlarının birliktelik ve ayrılıklarının en önemli belirleyenin ideolojik eğilim farklılıkları olduğunu, özellikle benzer siyasi eğilimlere sahip olan sivil toplum kuruluşları ile birçok kez birlikte çalışabildiklerini belirten görüşmeciler, benzer eğilimde sivil toplum kuruluşları ile düşünce kuruluşları arasında geçici nitelikte de olsa bir ağ kurulabildiğini belirtmektedir. Düşünce kuruluşlarının birbirleri, ekonomi merkezleri ve sivil toplum kuruluşları ile ilişkilerinde siyasi eğilimlerin belirleyici olduğunu ve bu doğrultuda genellikle kurumsal ve profesyonel olmayan “mahalle” esaslı ilişkilerin kurulduğunu belirtmektedir.

4.4. Türkiye’de Düşünce Kuruluşlarının bağımsızlık İmkân ve Sınırlılıkları

Düşünce kuruluşlarının bağımsızlık durumları literatürde ve uygulamada önem verilen konuların başında gelmektedir. Bağımsızlık siyasi -ideolojik yönden tarafsızlık ve idari ve mali açıdan özerklik olarak iki boyutlu bir konudur. İdeal bir düşünce kuruluşunun bu iki niteliğe de sahip olması gerektiği öne sürülmektedir. Tarafsızlık ve özerklik, idari, mali ve entelektüel yönlerden değerlendirilmesi gereken kavramlardır. Bu tezde özerklik, idari ve mali bağımsızlık; tarafsızlık ise daha ziyade fikirsel ve akademik bağımsızlık anlamında kullanılmaktadır.

Tam bir tarafsızlık ve özerklikten bahsetmek zordur. Farklı statüde düşünce kuruluşları hem yurtdışında hem de Türkiye’de mevcuttur. Bağımsız, yarı –resmi, devlet yapısına dahil, sermaye dünyasına bağlı veya ticari işletme olarak kurulan farklı statüde düşünce kuruluşları bulunmaktadır. Düşünce kuruluşlarının bazıları Stone’a (2000a:155) göre, yarı –resmi statüde veya bakanlıklar tarafından kurulmuşlardır. Kamu tartışması üzerindeki yasal ve politik kısıtlamalar sıklıkla düşünce kuruluşlarının yerleşik olduğu ülkede hükümetin endişeleri ve kontrollerine duyarlı olmasını gerekli kılmıştır. RAND örneğinde olduğu gibi diğer bazı düşünce kuruluşları askeri çevrelerin bir oyuncusu olmuştur. Fakat ABD’den Cato Institute, Büyük Britanya’dan the Institute of Economic Affairs, Avustralya’dan the Centre for Independent Studies, Şili’den the Institute for

Liberty and Development ve Türkiye’den Liberal Düşünce Topluluğu gibi çok sayıda neo-liberal veya serbest piyasa araştırma enstitüsü hükümet fonlarından kaçınmaktadır. Türkiye’de düşünce kuruluşları, istisna birkaç tanesi dışında, ilişkili ve bağlı oldukları başka birimlere veya ekonomik ilişkilerine dair bilgilere şeffaf olarak websitelerindeki tanıtımlarında veya yayınlarında yeterli düzeyde yer vermemektedir. **Tablo 6**’da ekonomik veya hukuki bağılıkları yönünden Türkiye’deki düşünce kuruluşlarının durumu açık kaynakları üzerinden araştırılmış ve tabloya yansıtılmıştır. Liberal Düşünce Topluluğu bağımsızlık vurgusunu güçlü olarak yapan birkaç düşünce kuruluşundan biri olarak dikkat çekmektedir. Örgütlenme karakteristiği bakımından bağımlılık durumlarına göre düşünce kuruluşları **Tablo 1**’de gösterilmiştir. McGann’e (2007:17) göre, idari, finansal ve/veya yasal olarak bir örgüte “bağlı” olan düşünce kuruluşları dört farklı özel tip bulunmaktadır: (i) partiye bağlı, (ii) hükümet tarafından sponsor olunan (masrafları karşılanan), (iii) özel, kar-amaçlı ve (iv) üniversite-temelli.

Düşünce kuruluşları akademik bütünlük ve nesnellik bakımından eleştiri konusu yapılmaktadırlar. Farklı amaçlara ve sınırlılıklara sahiptirler. Kendilerinden talep edilen bilginin niteliği ve şekli değişebilmektedir. Bilimsel –akademik, teknokratik, ideolojik, ticari, pazarlama, politik ve bürokratik kültürlerin her birine uygun bilgi üretimi ve kullanımını örnekleyen düşünce kuruluşları bulunmaktadır. Stone’a (2000a:156) göre, bağımsız bir düşünce kuruluşu ile resmi veya hükümet tarafından fonlanan bir düşünce kuruluşu arasında net bir ayırım yoktur. Gerçekte, düşünce kuruluşlarının tam özerklik ve bağımsızlığı bir illüzyondur. Kendi araştırma gündemlerini oluşturma, finansal bakımdan özerklik, tarafsız bir akademik odaklanma ve resmi makamlarla örgütsel mesafeyi koruma, bilimsel bütünlüğü destekleyebilir fakat bu politik uygunluk potansiyelini ve çıktılarını baltalar. Bir dereceye kadar, tüm düşünce kuruluşları kendi politik bağamları tarafından sınırlandırılmakta ve şekillendirilmektedir. Politik bağlam Türkiye’deki düşünce kuruluşları açısından çok güçlü görünmektedir. Bariz bir çoğunlukla muhafazakâr eğilimli düşünce kuruluşları grubundan sonra liberal ve sol eğilimli düşünce kuruluşları gelmektedir. Buna ilişkin düşünce kuruluşları temelinde yapılan tespitlerin **Tablo 6**’da yapılmıştır.

Düşünce kuruluşlarının tarafsızlık ve özerklik durumlarına ilişkin Türkiye’de farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bu yaklaşımları üç gruba ayırmak olasıdır: (i) tam tarafsızlık ve özerklik yanlıları, (ii) ılımlılar ve (iii) tarafsızlık ve özerkliğin olası olmadığı veya

gerekli olmadığını savunanlar. Tarafsızlık ve özerkliğin içeriği açısından da uyuşmazlıklar söz konusudur. Kuloğlu (2009:417-418), düşünce kuruluşlarının bağımsız olması ve milli menfaatler doğrultusunda hareket etmeleri, belirli çevrelerin ve düşüncelerin yönlendiricisi olmamalarını önemli görerek bazı düşünce kuruluşları kendi ideolojilerine yakın kurum ve kesimlere “*düşünce*”den ziyade “*ideolojik reçeteler*” ürettiklerini belirtmektedir. Kuloğlu’nun açıklamalarından, düşünce kuruluşlarının devletle irtibatlı olmalarının tarafsızlık ve bağımsızlıkları yönünden bir sorun olarak değerlendirilmediği ancak farklı siyasi ve baskı/ çıkar çevreleriyle irtibatlı olmalarının sorun olarak değerlendirildiği görülmektedir. Düşünce kuruluşu olma iddiasının arkasını doldurabilmenin şartı Güvenç’e (2007:138-139) göre, düşünce üretimini ne ölçüde hedefledikleri, yaratıcı ve özgün çözüm önerilerine kaynaklık ettikleridir. Ancak düşünce kuruluşu olma iddiasını taşıyan bu kurumlardan bazıları yerleşik ya da mevcut siyasi tercih ve kabullere entelektüel meşruiyet kazandırma çabasıdadır. Bu gruptakilere “*müdafî kuruluş*” denilmektedir. Bunlar, kamuoyunu oluşturma, kamuoyunu hazırlama ve hatta manipüle etmeye uğraşan kuruluşlardır. Bu ayrımı gerek dünyada gerekse Türkiye’de yapmak kolay değildir.

Düşünce kuruluşlarının tarafsızlık ve bağımsızlıklarına ilişkin yaklaşımlarda ciddi farklılıklar bulunduğunu belirterek Güvenç (2007:139-140), Türkiye’de düşünce kuruluşlarının kurulma ve faaliyet şekillerine ilişkin ortaya çıkan iki temel ekolden Anglo-Amerikan yaklaşımın aksine, Kıta Avrupası’nda Fransa örneğinde düşünce kuruluşlarının devlet kuruluşlarından ve genel olarak devletten özerk ya da bağımsız olması gibi bir kaygı ya da beklentiye rastlanmadığını, benzer bir durumun Türkiye’de de geçerli olduğunu ileri sürmektedir. Bu durumun ABD siyasal sisteminin aksine Fransa ve Türkiye parlamentolarının politika yapım sürecinde etkili olmamalarından kaynaklandığı belirtilmektedir. Bu farklı yaklaşımlar, Genelkurmay Başkanlığı bünyesinde Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi’nin (2002-2011) kurulması aşamasında iyice gün yüzüne çıkmıştır. Anglo–Amerikancı yaklaşım, gerçek anlamda düşünce kuruluşlarının ancak “*devletin bilgi tekelinin kırılması*” ya da “*bilginin demokratikleşmesi*” ile ortaya çıkabileceğini ileri sürmektedir. Bu görüşe göre düşünce kuruluşları özgür düşünübildikleri ve devletten bağımsız olabildikleri sürece gerçek işlevlerini yerine getirebileceklerdir. Kıta Avrupası yaklaşımı taraftarlarına göre ise düşünce kuruluşlarının devletten ya da hükümetten bağımsız olmaları gibi bir kaygıya yer yoktur.

Düşünce kuruluşlarının sponsorlarıyla ilişkilerinde müdahalecilik ve kısıtlayıcılıktan uzak olarak bağımsız, özgür ve tarafsız olması gerektiğini belirten Altınbaş (2009:28), Türkiye’de düşünce kuruluşlarının belki de üniversitelerden bile daha özgür üretim yaptıklarını ileri sürüyor. Tek eksiğin, düşünce kuruluşlarının daha “*sarsıcı*” senaryolar üretmeleri ve daha önemlisi hükümetlerin artık kapılarını çalmaya başlaması gerektiğini beklenti ve öneri olarak belirtmektedir. Karasar (2009:363), düşünce kuruluşları arasında iş bölümü ve departmanlaşmanın gerçekleştirilmesi gerektiğini, bu kuruluşların siyasi tercihlerinin ve duruşlarının olmasının doğal olduğunu ve dünyada bunun pek çok örneğinin bulunduğunu, bu durumun onların tarafsızlığına gölge düşürmediğini belirtmektedir. Düşünce kuruluşlarına ilişkin Türkiye’deki farklı algılamalara Kalafat’a (2009:297) göre, yanlış anlaşılma ve algılayıştaki hatalardan dolayı “*maske örgütler*” oldukları zannı ortaya çıkmıştır. Kendi hatalarından da kaynaklanan düşünce kuruluşlarının bu zan altında kalmasına düşünce kuruluşlarının güçlünün uzantısı izlenimi bırakarak kuvvetli görünme zaafları yol açmıştır. Karadeniz’e (2009:339-340) göre, zamanla biriktirilen tecrübe ve yaklaşımlar, entelektüel bağımsızlık, özgür araştırma ve açık tartışma ilkelerine dayanma kurumsallaşmayı pekiştirecektir. İnternet, televizyon ve elektronik basın organlarını kullanmaları ve buralarda görünürlüklerinin artması saygınlıklarının arttıracak, yerel ve uluslararası saygın şahsiyetlere “*onursal komite*”, “*danışman*” statülerinde bünyelerinde yer verilmesi, kamuoyu ve paydaşlar nezdinde saygınlık açısından etkili olacaktır.

Literatür ve saha görüşmesi kapsamında yapılan derinlemesine görüşmelerde düşünce kuruluşlarının tarafsızlık ve bağımsızlık konusu araştırılmıştır. Görüşmecilerden biri geçmişte yönetici konumunda da bulunduğu düşünce kuruluşunun “*siyasi amaçlarla*”, o dönem iktidara gelen siyasi partiye düşünce bazında, analiz ve politika önerileri oluşturarak ve kamuoyunu medya üzerinde etkileyerek desteklemek amacıyla kurulduğunu belirtmektedir. Bir başka görüşmeci ise düşünce kuruluşlarının güçlü siyasi angajmanlarının (Köseoğlu ve Köktaş, 2017:537) bulunduğunu ancak bunun resmiyet kazanmadığını, Almanya’daki gibi yasal bir düzenleme ile partilere bağlı düşünce kuruluşlarının kurulmasının önünün açılması gerektiğini önermektedir. Görüşmecilerden biri, ABD ve Almanya başka olmak üzere Avrupa ülkelerinin birçoğunda partilerle ilişkili düşünce kuruluşlarının bulunduğunu ve bu ülkelerin hiçbirinde düşünce kuruluşlarının “*objektif olmaya, tarafsız olmaya*” zorlanmadığını belirtmektedir. Bir başka görüşmeci,

“gelecekteki hükümet” bağlamında düşünce kuruluşlarının Türkiye’de henüz genç olduklarını, kurumsal veya bireysel olarak henüz bu olgunlukta olmadıklarını ancak gidişatın SETA örneği de dikkate alınacak olursa bu yönden gelişeceğini belirtmektedir. Ekonomik güç merkezleri ile ilişkilerin genelde iyi olmadığına vurgu yapan başka bir görüşmeci, bunun siyasi gücün etkisinden kaynaklandığını, genelde siyasi güce yakın olanların daha iyi ilişkiler geliştirebildiğini ancak bunun da düşünce kuruluşunun daha objektif ve eleştirel analizler üretilmesi ve öneriler getirilmesini kısıtladığını belirtmektedir. Görüşmecilerden biri medyayla iyi ilişkiler geliştirildiğini, bir diğer görüşmeci ise istisnalar bulunmakla birlikte genelde bu ilişkilerin “mahalle” esaslı geliştiğini belirtmektedir.

Devlet ve bürokrasi ile düşünce kuruluşlarının ilişkileri yönünden sorulara görüşmecilerden biri, düşünce kuruluşlarının “kamusal sorumlulukları” bulunduğunu ve yaptıkları çalışmalarda “ülke çıkarını” öncelikli olarak hesaba kattıklarını belirtmektedir. Bir başka görüşmeci ekonomik ve siyasi bağımsızlığın oturmamış olmasının düşünce kuruluşlarının entelektüel üretimlerini nitelik ve nicelik olarak kısıtladığını belirtmektedir. Görüşmecilerden biri mevcut hükümete yakın bir düşünce kuruluşu olduklarından kendi döneminde devlet birimleri ve bürokrasiyle ve bakanlarla ilişkileri bulunduğunu belirtirken, başka bir görüşmeci devlet bürokrasisinin 657 sayılı Devlet Memurları yasasının olumsuz etkileri nedeniyle düşünce kuruluşlarının sahip olduğu dinamizme ayak uyduramadıkları ve bunun aralarındaki ilişkileri engelleyici yönde etkide bulunduğunu belirtmektedir. Son dönemlerde artan “yerlilik”, “millilik” vurgularına dair bir görüşmeci, düşünce kuruluşlarının da bu siyasi söyleme kendilerini çabuk adapte edebildiklerini, bu “anahtar kavram” üzerinden “*ben de burdayım*” mesajını vermeye çalıştıklarını belirtmektedir. Sadece universal bilgi değil ayağı “yere basan” yani “yerellik” temelinde bilgi ürettiklerini ve bunun üniversitelerin üretimlerinden önemli bir farkı ortaya koyduğunu belirtmektedir. Türkiye’deki demokratik rejimin niteliği ve devletin geleneksel yaklaşımının ve siyasi atmosferin etkisinin bir neticesi olarak bazı sorunlara işaret eden devletle ilişkilere dair açıklamalar yapan bir başka görüşmeci ise,

“...bu konuda da iç açıcı bir durumda olduğumuz söylenemez. İdeal olarak düşünce kuruluşları –tıpkı diğer sivil toplum kuruluşları gibi- devletten bağımsız ve özerk olmalıdır. Türkiye’de devletin gücü ve ağırlığı yüzünden sivil toplum kuruluşlarının devletin cazibesine direnmeleri kolay değildir. Sivil toplum faaliyetlerinde yer alan birçok insanın temel motivasyonlarının STK faaliyetleri yoluyla devlette yer edinebilmek ya da devlet

kaynaklarına erişebilmek olduğu söyleniyor ki, ben burada çok abartma olduğu kanaatinde değilim. Devletin çoğu zaman düşünce (ve diğer sivil toplum) kuruluşlarına şüpheyile baktığı da sır değildir” (G3).

Literatür ve özellikle saha görüşmelerinden hareketle Türkiye’de düşünce kuruluşlarının mevcut durumu, özerklik/tarafsızlık ve yansızlıklarının imkan ve sınırlılıklarına ilişkin bazı değerlendirmeler yapmak mümkündür: Türkiye’de düşünce kuruluşları sektöründe devletle ilişki kurmak için kurulan literatürde eğilimleri açısından “Ankara merkezli” olarak nitelendirilen, müdafî tipte düşünce kuruluşları yoğunluktadır. Genel olarak ifade edilecek olursa, bu kuruluşlar küçük bütçelerle kurulmuş, araştırmacı sayısı sınırlı ve şeffaflık konusunda duyarlılıkları nispeten az olan kuruluşlardır. Müdafî tipte kurulduklarından ancak kendi fikrîsel ideolojik eğilimlerine yakın ekonomi, siyaset, medya, sivil toplum kuruluşları ile profesyonel ve kurumsal olmayan geçici nitelikte “mahalle” esaslı ilişkiler kurabilmektedirler. Çalışmalarıyla ses getirebilecek güçte ve nitelikte değildirler. Bu kuruluşların ağırlıkta olduğu bir sektörde tarafsızlık ve yansızlık olasılığı düşüktür. Müdafî nitelikte kurulan ABD ve Batı Avrupa ülkelerindeki benzerleri gibi güçlü siyasi, ekonomik angajmanlara sahiptirler. Bu nedenle, Almanya örneğinde olduğu gibi partilere bağlı düşünce kuruluşlarının kurulabilmesi, bunların bütçeden bağlı oldukları partilere sağlanan gelirden pay alabilmelerine ilişkin yasal düzenleme yapılması önerilebilir. Böylece bazı partiler ve düşünce kuruluşları arasında “danışmanlık” vb. yollarla kurulan ilişkilerin yasal ve düşünce kuruluşları açısından güvenceli bir zemine oturtulması ve böylece “şeffaflığın” sağlanması mümkün olabilir. Ekonomik ve entelektüel işgücü yönünden daha güçlü, araştırma odaklı ve zaten sayıları sınırlı olan düşünce kuruluşları açısından da yeniden organize olma, sektörde kendini yeniden konumlandırma imkanı doğmuş olacaktır. Böylece yeni sponsorluklar bulma veya araştırmaları ve ürettikleri ürünlerle ayakta kalma veya daha da güçlenme imkanları bulunabilecektir. Tabi böylesi bir yasal düzenleme, sayılarını 53 civarında tespit ettiğimiz düşünce kuruluşlarının sayılarında bir azalmaya neden olacak ancak kaynakların temerküzü ile partilerle ilişkili daha güçlü düşünce kuruluşlarının ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

4.5. Türkiye’de Düşünce Kuruluşlarının Etki/Nüfuz Oluşturması

Düşünce kuruluşlarının amacı sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda entelektüel düzeyde nüfuz sahibi olma ve bununla etki meydana getirmedir. Bu etkinin

ne olduğu, nasıl olduğu ve bunun nicel veya nitel ölçümünün yapılp yapılamayacağı hususları literatürde tartışma konusu yapılmaktadır. Düşünce kuruluşları belli yapılara nüfuz ederek, başta politika yapıcılar veya farklı düzeylerde karar alıcılardan oluşan hedef kitlesi ve diğer izleyicileri üzerinde bir etki meydana getirerek kuruluş amaçları olan işlevlerini yerine getirmektedirler. McGann (2007:2), düşünce kuruluşlarının kamu politikası ve kamuoyu düşüncesi üzerinde meydana getirdikleri nüfuz ve etkiyi birkaç farklı yoldan ölçmek için düşünce kuruluşunun kaynak büyüklüğünü, izleyicilerinin kapsamını ve politika yapıcılar tarafından uygulamaya konulan politika önerilerinin sayısını içeren bir dizi yol tespit ettiklerini belirtiyor. Bu konuda genel literatüre dair açıklamalar tezimizin ikinci bölümünde yapılmıştır. Bu bölümde Türkiye’de düşünce kuruluşlarının etki ve nüfuz oluşturma konuları incelenecektir.

Sayıları giderek artan düşünce kuruluşlarının henüz doğru bir envanterini yapmak zor, mümkün değilken bunların politika süreçlerine etkilerini ölçmek de oldukça güçtür. Böyle bir değerlendirmenin hangi ölçütlere göre yapılabileceği de henüz net değildir. Güvenç’in (2006:176) aktardığına göre Türkiye’de bunun için fiilen kullanılan ölçütler ve başvuru yöntemler şunlardır:

- Büyük gazetelerde makale yayınlamak, panellerde bilhassa televizyon tartışmalarında kendini göstermek, “*kamuoyu starları yaratmak*”.
- Hazırlanan raporların, Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, MGK Sekreterliği, Dışişleri Bakanlığı, Genelkurmay, ABD ve AB büyükelçiliklerine gönderilmesi.
- Kamuoyuna görüşlerinin ulaştırılmasında gazetelerin yorum sayfalarına doğrudan katkılara ve köşe yazarlarının aktardıklarına bel bağlanması.
- Süreli yayınlar ve kitaplar analiz ve siyaset önerilerinin özellikle kanaat önderleriyle paylaşılması.
- Düşünce kuruluşları, sivil toplum örgütü kimlikleriyle resmen muhatap alınamayacak kişi ve kurumlarla iletişim kurma açısından uygun kanal oluşturmaktadırlar. Madalyonun diğer yüzünde ise bazı düşünce kuruluşlarının Washington ve Brüksel gibi siyasi merkezlerde Beyaz Saray ve Pentagon gibi önemli muhataplara kolayca erişilebilir olmaları vardır.
- Güvenç (2006:176), yürüttükleri bir çalışmada yüz yüze görüşme yapılan kişilerin, düşünce kuruluşlarının “*ikinci kanal diplomasi*”yi (second track

diplomacy) andırır işlevler üstlendikleri süreçleri dış politikaya en önemli katkı örneği olarak belirttiklerini aktarıyor.

Düşünce kuruluşlarının etki ve nüfuz meydana getirmek istedikleri hedef kitleleri vardır. Doğrudan ve dolaylı olarak hedef alınan kitleler, düşünce kuruluşundan düşünce kuruluşuna, ülkeden ülkeye değişebilmektedir. Gelişmiş ülkelerle gelişmekte ülkeler arasında da bu konuda farklılıklar bulunmaktadır. En genel iki hedef kitlesi Türkiye özelinde kamuoyu ve devlettir. Ancak düşünce kuruluşlarının daha etkili oldukları ABD ve Batı Avrupa ülkelerinde hedef kitle daha geniştir. Devlet, hükümet ve kamuoyuna ilaveten farklı toplumsal kesimler, ekonomi çevreleri, sivil toplum kuruluşları, baskı ve çıkar grupları, siyasal gruplar ve partiler, entelektüel ve akademik çevreler, medya, kültürel çevreler gibi daha geniş kesimleri hedef alabilmektedir. Sanatçılarla stratejistler arasında benzerlik kurarak, stratejistlerin de sanatçılar gibi sanatlarını sergilemekten ve bunların kitlelere yayılmasından, bir etki meydana getirmesinden mutlu olduklarını belirten Nurhan'a (2009:440) göre günümüzde düşünce kuruluşlarının demokratik muhatabı her ne kadar kamuoyu ise de gerçek hedef “devlet”tir. Sivil toplum kuruluşu tipinde olan düşünce kuruluşlarının yayınları daha ziyade kamuoyunu bilinçlendirme ve siyasi otorite üzerinde baskı yaratma amacı güder.

Düşünce kuruluşlarının etkili olabilmeleri için bazı niteliklere sahip olmaları gerekir. Kendi nitelikleri yanında sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel çevresel faktörler de düşünce kuruluşlarının etkili olmalarında destekleyici ya da engelleyici olarak rol oynamaktadır. Buradan hareketle düşünce kuruluşlarının etkili olmalarında rol oynayan içsel ve dışsal etkenler ayırımı yapılabilir. Türkiye’de düşünce kuruluşlarının bazı sebeplerle yetersiz ve “etki”siz oldukları dile getirilmektedir. Bunlar giderildiği oranda etkilerinin artacağı ileri sürülebilir. Koçer’e (2009:392-393) göre, bu kuruluşların önemli bir kısmı “*derme çatma*” yapıda, “*düşünme*” faaliyetinden çok yazma faaliyeti içindedir. Hiçbiri belli bir konuda uzmanlaşmamıştır. Hemen hemen bütün konularda ve dünyanın tüm coğrafyaları hakkında yazabilmektedirler. “*Uzmanların*” nitelikleri yetersizdir. Gerek eğitim alanı gerekse yabancı dil bilgisi açısından hedef bölgeler ve ülkeleri, temaları “*anlayabilecek*” ve “*değerlendirebilecek*” uzmanları yoktur. Bu kuruluşlarda daha çok “*ilgili*” insan bulunmaktadır. İhtiyaçları olan deneyimli ve “*akıl insan*” sayıları yetersizdir. Kibaroglu ve Kibaroglu’na (2009:381-382) göre, Türkiye’nin ihtiyaçları ve ele alınacak konular bağlamında bir düşünce kuruluşu en başta iyi bir kadroya ve

kuruluşun “*hafıza*” işlevini de görecek güçlü bir bilgi tabanına sahip olmalıdır. Özpek’e (2009:457-458) göre, düşünce kuruluşlarının analiz yapma yeteneklerini doğrudan etkileyen alt yapı sorunları bulunmaktadır. Düşünce kuruluşları Nurhan’a (2009:435-441) göre, ezberci ve rutin işlere gömülmüş bir yaşam tarzına karşın “*kavramlara yükselebilen*”, “*olayların akışına kapılmayan*”, “*kurmay yönetim*” anlayışının geçerli olduğu durumlarda ve mahallerde etkin ve etkili olabilir. Düşünce kuruluşları “*şeytanın avukatlığı*”na soyunarak “*ufuk genişletici uçuk fikirler*” üretilbilecek bir niteliğe sahip olmalıdır. Bunun gerçekleşebilmesi için statüko karşıtı fikirlerin serdedebileceği liberal bir ortamın yaratılması elzemdir. Etkinlik sahaları, araştırma yapmak ve yaptırmak, konferans, yuvarlak masa toplantıları düzenlemek, yabancı kuruluşlarla iş birliği (networking) yapmak, devletle iletişim kurmak, yayın yapmak, kütüphane, arşiv, elektronik veri bankası kurmak gibi faaliyet ve etkinliklerde bulunmaktadırlar. Ancak araştırma yapmak düşünce kuruluşlarının başta gelen etkinliği olup, kendi uzmanlarına, misafir uzman ve araştırmacılara, doktora bursu vererek üniversitelere, stajyer eğitimi yoluyla araştırmalar yaptırmaktadırlar. Strateji kültürünün *grassroots* (tabandan, aşağıdan) temellerden başlamasını tetikleyebilecek, düşünce kuruluşları için kuluçka görevi görecek olan resmi ve sivil toplum önderlerince kasabalara kadar indirilecek aylık konuşmacılı yemekli toplantıların yapılması önerilir. Bir düşünce kuruluşu, önemli uzmanları çekebilmelidir. Bu da dünyada başka araştırmacıların gelmesini sağlayacaktır. Güncel tutulan, hedef kitleleri dışında genel kitleri cezbedecek düşünce kuruluşunun uzmanlık alanına giren ana konular hakkında kısa komprime notlar konulan elektronik web sayfaları kamuoyunu cezbedecek düzeye erişerek, kitleleri kendi fikirleri doğrultusunda etkileyecektir.

Düşünce kuruluşlarının etkili olmalarında rol oynayan kendileri dışında başka sebepler de bulunmaktadır. Bu sebeplerin neler olduğu içinde bulundukları toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel bağlam ile yakından ilişkilidir. Türkiye’de strateji kültürü Oğuzlu’ya (2009:445-449) göre, uzun yıllar gelişmemiştir. Strateji kültürü, bu tarz kuruluşların mevcudiyetini bazı ülkelerde meşrulaştırırken bazılarında engellemektedir. Stratejik çalışmaları, bir ülkenin dış ve güvenlik politikalarının oluşmasında etkili olan faktörlerin analizini yaparken aynı zamanda düşünce kalıplarının, zihniyet dünyalarının ve algılama biçimlerinin karar alıcılar üzerindeki etkilerini inceler. Türkiye’de düşünce kuruluşları, devlet yönetiminde bulunan siyasetçileri, askeri ve sivil bürokrasiyi,

toplumsal kanaat önderlerini, entelektüel camianın görüşmecilerini ve konularının uzmanı teknisyenleri bir araya getiren ve onların arasındaki etkileşimin artmasına olanak sağlayan kurumlar olarak işlev görmektedir. Ofansif, pro-aktif politika güden devlet yönetimleri Nurhan'a (2009:434-441) göre, belki yirmi yıl sonra ihtiyaç duyacakları alanlarda araştırma, analiz ve müdafilik konularında düşünce kuruluşlarından yararlanmaktadır. Düşünce kuruluşlarına ve üniversitelere gündem konusunu vermekte, bunun için araştırma ve doktora bursları tahsis etmektedir. Milyonlarca dolar sarf etmek suretiyle ulusal ve uluslararası düşünce kuruluşlarını bir araya getirerek *ad hoc* (geçici) veya sürekli *networkler* (ağlar) kurmaktadır. Yabancı ülkelerin beyinlerinden yerinde yararlanmak ve bu beyinler aracılığıyla hedef ülkelere fikirlerini zerk etmek gibi çifte amaçla hedef ülkelerde kendi düşünce kuruluşlarını kurmaktadır. ABD ve diğer Batılı ülkelerde konuşmacılı, yemekli toplantılar yaygın kökleşmiş bir gelenek haline gelmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde devlet destekli kurumlar ağırlıklı iken Batı dünyasında STK ağırlıklı düşünce kuruluşları ağırlıklıdır. Strateji kurumları birbirlerinin konferanslarına davetlerin yanı sıra ikili ve çok taraflı iş birliği anlaşmalarıyla örgütlü olarak da bilgi ve fikir alışverişinde bulunurlar.

Düşünce kuruluşları “nüfuz” sahibi haline gelerek hedefledikleri alanlarda ve hedef kitleleri üzerinde bir “etki” meydana getirebilmek amacıyla kurulurlar. “Etki” meydana getirebilmek kapasitesi, iktidar ve otoritenin de ortak özelliğidir. Düşünce kuruluşlarının bilgi üzerinden iktidarla ilişki kurdukları nokta da burasıdır. Saha görüşmesinde görüşmecilere düşünce kuruluşlarının “etki” ve “nüfuz” oluşturmalarına dair sorular sorulmuştur. Buna göre görüşmecilerden biri, bir dönem çalıştığı düşünce kuruluşunun siyasi iktidara sivil alanda politika önerileri sunmak, politikalara ilişkin geri bildirim sağlamak ve kamuoyunu oluşturmak yoluyla destek sağlamak amacıyla kurulduğunu belirtmektedir. Ancak görüşülen görüşmeciler, etki ve nüfuz oluşturmaya dair sistemden kaynaklı sorunların bulunduğunu, bu sektörün henüz çok küçük olduğunu ve birçok sorunları bulunduğundan bu işlevlerini yeterince yerine getiremediklerini belirtmektedirler. Bütçeden resmi olarak bağlı oldukları partinin seçimlerden aldığı oy oranlarına göre mali destek alan Almanya parti düşünce kuruluşlarına benzer yasal bir zeminin oluşturulmasını önermektedirler. Bunun için yapılan bir girişimin de olduğunu ancak henüz bir sonuca ulaşmadığını ilave etmektedirler. Akademiden daha hızlı ve gazetecilikten daha derinlikli bilgi üretmelerini en önemli niteliklerinden biri

saymaktadırlar. “Güç”lerinin geldiği yer olarak bunu işaret etmektedirler. Akademi gibi geçmişe çok takılmayıp, siyaset çok hızlı değiştiğinden hızlı bilgi üretilmesi ve öneriler geliştirilmesi hedefi ve amacıyla faaliyet gösterdiklerini belirtmektedirler. Düşünce kuruluşlarının bu işlevleri yerine getirmesiyle siyasetin yanı sıra akademi ve medyada olumlu sonuçlara yol açtıklarını, medyanın “kalitesini” arttırdıkları ve akademiye hareketlendirdiklerini, birçok akademisyenin düşünce kuruluşlarında part-time çalışmaya başladıklarını vurgulamaktadırlar.

Düşünce kuruluşlarının siyasi, ekonomik, toplumsal yapılarla nasıl ilişkiler kurdukları, bu ilişkide nasıl bir “nüfuz” ve “etki” oluşturdıkları saha görüşmelerinde görüşmecilere sorular yöneltilerek içerden bir bakışla anlama ve açıklamaya çalışılmıştır. Devlet ve bürokrasinin düşünce kuruluşları ile ilişki kurarken siyasi yelpazede nerede durduklarına baktıklarını belirten bir görüşmeci, siyasi iktidarla yakın olanların daha kolay ilişkiler kurabildiğini ileri sürmektedir. Düşünce kuruluşları kültürü oluşmadığı için bir görüşmeciye göre *“bağış mekanizması ve bağışlar üzerinden bir kurumun ayakta kalmasına yönelik yasal sıkıntılar var”*. Bu durumun düşünce kuruluşlarını *“birilerine sürekli bağımlı kıl[dığına]”* dikkat çekmektedir. Bu birilerinin de siyasi, ekonomik, sivil toplum yapıları olduğu anlaşılmaktadır. Görüşmecilerden biri araştırma gündemlerini belirlerken, *“biraz siyasetin, hükümetin, devletin, iç politikadaki gelişmelerin, ekonomideki gelişmelerin bir etkisi oluyor”* dedikten sonra *“ama bunların sıralamasına kendiniz karar veriyorsunuz. Neyi nasıl ön plana çıkacağınıza”* vurgusu yapmaktadır. Akademiden *“akademi biraz fantezi yapmak lüksüne sahiptir”* farklı olarak ülkedeki gündeme bağlı olduklarını ve yaptıkları araştırmaların bir deadline olduğunu açıkça belirtmektedir. Gündemi yakalamak ve bunun için hızlı hareket etmek zorunda kalmaktadır. Düşünce kuruluşları *“ülkenin genel iklimden etkilenir. Bir fanusta yaşamazlar yani. Don Kışotluk yoktur hiçbir yerde. Siyasetçi ne kadar rahat konuşursa, düşünce kuruluşundaki adam da o kadar rahat bilgi üretir”* diyerek ülkenin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel ortamının ve gündeminin düşünce kuruluşlarının üretimlerine ciddi bir şekilde etki ettiğini belirtmektedir. Görüşmecilerden birine göre,

“Eğer canlı bir siyasal gündem varsa, tartışma varsa, bir konuyla ilgili farklı kanatlar rahat açık bir şekilde görüşlerini ifade edebiliyorlarsa, çalışabiliyorlarsa, medya organları o bilgiyi rahatça arayıp bulma motivasyona sahip olurlarsa iş dünyası farklı fikirlere yatırım yapabilecek bir bilince ve siyasal ortama sahip olursa düşünce kuruluşları gelişir. İkincisi eğer siyasi karar alıcılar, farklı fikirleri dinleme rahatlığına sahip bir psikolojideyse düşünce

kuruluşları ilerliyor. Değillerse bir anlam ifade etmiyor. Şimdi Amerika'da da aynı şey oluyor. Trump geldikten sonra düşünce kuruluşlarının prestiji çok azaldı. Düşünce kuruluşlarına ayrılan fonlar azaldı, yapılan bağışlar azaldı. Mesela çok sert bir kutuplaşma varsa düşünsel olarak, o kutuplaşmada düşünce kuruluşlarına da o cephelerden birine asker yazıl, derler. Sen asker olarak bir cepheye yazılmadıkça da ciddiye alınmazsın. Ben düşünce kuruluşlarının bir siyasi pozisyonu, bir siyasi tarafı yok demiyorum, var. Fakat biz, eleştirme marjına da sahiptik. Eleştiriyorduk. Medyanın rahatça fikirleri savunabiliyor olması lazım. Genel siyasi iklimden etkilenir. Türkiye'de bütün kurumlar” (G1).

Düşünce kuruluşlarının kendilerinden beklenen “etki”yi oluşturabilmeleri genelde kişisel ve geçici nitelikte kurulan devlet, siyaset, bürokrasi, ekonomi dünyası, medya ile ilişkilerin kurumsal bir niteliğe dönüşmesi gerektiği belirten bir görüşmeciye göre, bunun için yasal bir zeminin, güçlü ekonomik kaynakların, demokratik ve çoğulcu bir tartışma ortamının olması gerekmektedir. Aynı görüşmeciye göre, düşünce kuruluşları da daha uzun vadeli yapısal sorunlar yerine gündemdeki sorunlara yoğunlaşmaktadırlar. Bu durumda onların etkilerini sınırlandırmaktadır. “Türkiye’nin özel durumu” olarak ifade ettiği düşünce kuruluşlarının kaynak sorunlarından dolayı düşünce kuruluşlarının iktidara bağımlı olduklarını belirten bir görüşmeciye göre,

“Kurulan think tanklerin önemli bir kısmı iktidardan maddi olarak besleniyorlar. Çünkü think tanklere para ayıran bir sivil toplum örgütü ya da vakıf, şirket pek yok. ...bazen kamu kurumlarına özel bilgiler projeler yapıyor. Onların yardımıyla destek alınıyor” (G2).

Sistemin yapılanmasından kaynaklı olarak devletin hemen her alanda sahip olduğu ağırlık nedeniyle özelde düşünce kuruluşları genelde sivil toplum kuruluşlarının kendisiyle kurdukları ilişkinin boyutu, şeklini ve amacı ciddi bir şekilde farklılaşabilmektedir. Bu duruma ilişkin tespitler yapan bir görüşmeciye göre,

“İdeal olarak düşünce kuruluşları –tıpkı diğer sivil toplum kuruluşları gibi- devletten bağımsız ve özerk olmalıdır. Türkiye’de devletin gücü ve ağırlığı yüzünden sivil toplum kuruluşlarının devletin cazibesine direnmeleri kolay değildir. Sivil toplum faaliyetlerinde yer alan birçok insanın temel motivasyonlarının STK faaliyetleri yoluyla devlette yer edinebilmek ya da devlet kaynaklarına erişebilmek olduğu söyleniyor ki, ben burada çok abartma olduğu kanaatinde değilim” (G3).

Literatür ve saha görüşmeleri ışığında düşünce kuruluşlarının “nüfuz” oluşturarak “etki” meydana getirebilmelerine ilişkin bir değerlendirme yapılacak olursa; öncelikle siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel çevrenin Türkiye’deki düşünce kuruluşlarının

“etkili” olmalarında çok büyük bir rol oynadığı tespiti yapılabilir. Bu tespitin diğer yüzüne bakıldığında düşünce kuruluşlarının oldukça güçsüz olmaları nedeniyle çevresel faktörlerden çok fazla etkilendikleri görülebilmektedir. Düşünce kuruluşlarının “etki” oluşturabilmek için güçlü bir gündemle çalışmaları esastır. İyi tespit edilmiş bir gündemle çalışmalarının sonucunda ortaya çıkardıkları ürünlerle hedef kitlelerinde ve sistemsel çevrelerinde “ses” getirebilecek bir “etki” oluşturmaları gerekir. Bu kaynakların etkili kullanımı ile de ilgilidir. Ancak Türkiye’de genellikle kısıtlı kaynaklara sahip olduklarından kısa vadeli ve parametreleri nispeten belli siyasi gündemi güncel haliyle takip etmektedirler. Sıcak gündemi takip etme ve sadece buna dair çalışma yapmalarındaki amacın bu bilginin medya başta olmak üzere alıcı kitlesinin hazır, eğilimlerinin biliniyor olmasıdır. Böyle yaparak medya görünümünü de arttırabildiklerinden başka potansiyel kitlelerle ilişki kurma olasılıklarını da arttırmaktadırlar. Son olarak kısa vadeli gündemi takip etmek, müdafî tipi, propaganda yapan ve kamuoyunu yönlendirmeye çalışan düşünce kuruluşlarının yapıları gereğidir. Çünkü bu kuruluşlardan gündem sıcakken takip etmeleri kamuoyunu ilk bilgilerle belli bir doğrultuda etkilemeleri ve rakiplerine göre bu daha hızlı yapmaları beklenir.

SONUÇ

Bu çalışmanın amacı ABD özelinde bir sektör haline gelen (Weaver, 1998) fikirler sektörünün önemli aktörlerinden biri olan düşünce kuruluşlarının 2000’li yıllar sonrasında Türkiye’deki durumunu ortaya çıkararak, sektörde paydaşları olan rakipler ve ortaklarla ilişkileri, oluşturulan sektörün büyüklüğü ve niteliği, “nüfuz” oluşturma, “etki” meydana getirebilme durumlarını açıklamaktır. Ardından düşünce kuruluşlarının meydana getirdikleri ‘etki’ nin bilgi iktidar ilişkisindeki rolünü ve işlevlerini ortaya çıkarmaktır.

Türkiye’de düşünce kuruluşları sektörü yarım asrı geride bırakan, genç sayılamayacak bir sektör olmasına karşın henüz güçlü bir sektör haline gelememiştir. Toplamda 53 civarında düşünce kuruluşu tespit edilmesine (**Tablo 6**) rağmen “faal” ve “etkili” olanlarının sayısının iki elin parmaklarının sayısını geçemediği görülmektedir. Netice olarak, kaynaklar ve çıktılar ve bunlarla meydana getirilen “etki” bakımından

istisna birkaç düşünce kuruluşu dışında henüz çok küçük bir sektör konumundadır. Aktif düşünce kuruluşlarının dahi siyaset, ekonomi, medya, kamuoyu, bürokrasi ve devleti “etki”leme “güç”lerinin konjüktürel çevresel şartlara bağlı olarak azalıp arttığını belirtmek gerekir. Sektör şeffaflıktan oldukça uzak olduğundan haklarında daha sağlam gerekçelendirilmiş analizlerin üretilmesinde ciddi zorluklar bulunmaktadır. Bazı düşünce kuruluşlarının gücünün gizliliklerinden ileri geldiği (Ruser, 2018a) ileri sürülse de Türkiye açısından şeffaflık konusundaki yetersizliklerinin, kurumsallaşma yetersizliği başta olmak üzere mali, entelektüel işgücü, bilgi gibi kaynak yetersizliklerinden kaynaklandığına dikkat edilmesi gerekmektedir. Düşünce kuruluşları, sorunlarını çözmek ve örgütlenmelerini geliştirmek için yoğun bir çaba içindedirler. Özellikle müdafii tipte düşünce kuruluşları hükümet kaynaklarından daha fazla yararlanmak ve yakın bir iş birliği içinde çalışmak istemektedirler. Ancak daha genel olarak sorunların çözümü, kurumsallaşma ve bunun yasal bir zemine kavuşturulması için bazı girişimlerde bulunan düşünce kuruluşu temsilcilerinin çabalarının henüz hukuki anlamda tam bir sonuca ulaşmadığı görülmektedir. Saha çalışmasında yapılan görüşmeler de bu durumu teyit etmektedir.

Düşünce kuruluşları sektörünün araştırılma ve analizinde genel ve özel nitelikte bir kısım zorluklar bulunmaktadır. Özel nitelikte zorluklardan kasıt, Türkiye’de düşünce kuruluşları sektörüne ilişkin zorluklardır. Genel anlamda düşünce kuruluşlarının ne olduğuna ilişkin bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bunun başlıca sebebi, Türkçe’de düşünce kuruluşu olarak yaygınlık kazanan *think tank* kavramının birçok çağrışımlara sahip olmasından kaynaklı olarak kavramsal bir belirsizliğin bulunmasıdır. Ancak sorunun özü tanımlamanın dar veya geniş tutulup tutulmayacağı ile ilgilidir (Koellner, 2013:12). Düşünce kuruluşlarının işlevlerine ve algılanmalarına işaret eden nitelemeler mevcuttur. “Entelektüel girişimciler” (McGann, 2007), “fikir fabrikaları”, “küresel fikirler endüstrisi”, Washington’da “sırasını bekleyen hükümetler” (McGann, 2009), yine siyaset açısından “stok deposu” (holding tanks), “fildişi kuleler” (Trombley, 2018:2-3) gibi nitelemeler söz konusudur. Politik fikirlerin ve değişimin kaynaklarından biri olan politik pozisyonların desteklenmesi ve meşrulaştırılmasında işlev üstlenen düşünce kuruluşları “sembolik entelektüel otoriteler” (Stone ve Garnett, 1998:2) rolüne de sahiptirler. Fikirler dünyası ile politik dünya veya akademik ve politik kültür arasında doğal bir gerilim ve çatışma bulunmaktadır (McGann, 2007:12). Düşünce kuruluşları

tanımlanmaya ve kategorize edilmeye çalışıldığında, “*kamu politikası araştırması*”, “*müdafilik*” terimleri üzerinden bunların akademik mi, danışman mı yoksa müdafî mi oldukları, danışmanlık ve müdafilik yapmadan bir düşünce kuruluşunun etkili olup olamayacağına ilişkin tartışma bu gerilim ve çatışmayı yansıtmaktadır. Düşünce kuruluşunu tanımlayan şeyin ne olduğu, yaptıkları şeyleri nasıl yaptıkları ve rollerinin ne olduğu hakkında tartışmalar devam etmektedir (Pautz, 2011:420).

Düşünce kuruluşlarının ilk defa ne zaman ortaya çıktıkları hakkında da bir konsensüs bulunmamaktadır (Medvetz, 2012:115). Ancak genel kabule göre Dünya’da 1900’lerde Brooking Institution’la, Türkiye’de 1960’larda TESEV’le başlamışlardır. Düşünce kuruluşları kavramı, 2. Dünya Savaşı’ndan sonra Rand Corporation’dan kaynaklanmış ve 1960’lardan itibaren popüler kullanıma girmiştir (Stone, 2005a:2). Düşünce kuruluşları bilgi temelli kuruluşlardır. 1980’lerden itibaren yeni düşünce kuruluşlarının çoğu uzmanlaşmışlardır. Bunlar *uzman* veya *butik* düşünce kuruluşlarıdır ve genelde tek bir alana yoğunlaşmaktadırlar. Uzmanlaşmaya yönelen bu genel trendin bir parçası da geniş bir ilerlemeci ve muhafazakâr *devlet temelli* düşünce kuruluşları kümesidir (McGann, 2007:6). Düşünce kuruluşları çok farklı tiplerde ortaya çıkmaktadırlar. Literatürde bağlamına göre farklı perspektiflerden bakılan farklı tipolojiler kullanılmaktadır. Bu tipolojilerden birinde düşünce kuruluşları, akademik (öğrencisiz üniversite), sözleşmecî araştırmacılar, müdafiler (savunucular), parti düşünce kuruluşları (Weaver ve McGann, 2000:10) olarak sınıflandırılmaktadır. Diğer bir sınıflandırmada düşünce kuruluşları, politika yapıcılar (the policymakers), parti yanlısı olanlar (the partisans), hayaletler (the phantoms), bilimciler (the scholars) ve eylemciler (the activists) (McGann, 2009:82) olarak adlandırılmaktadır. Birinci sınıflandırma daha ziyade ABD ve Batı Avrupa ülkeleri düşünce kuruluşlarını temel alan bir sınıflandırma olarak görünmesine karşın ikinci sınıflandırma, tüm dünyadaki düşünce kuruluşlarını ama özellikle Çin gibi Batı sisteminin dışında kalan ülkelerin düşünce kuruluşlarını da kapsamaya çalışmış görünmektedir. Bu iki sınıflandırmanın ortak özelliği genel bir ifadeyle düşünce kuruluşlarının nereye ait olurlarsa olsun devletle ve daha kapsamlı olarak kamu ile yakın bir iş birliğini hedefledikleri ve öyle faaliyet gösterdikleridir. İkinci ayırıcı özellikleri ise ABD ve Batı Avrupa düşünce kuruluşlarının daha uzmanlaştıkları ve daha geniş bir konu ve tema bazında faaliyet gösterdikleri ve akademik yönü güçlü olan düşünce kuruluşu örneklerinin daha fazla olduğu tespiti yapılabilir.

Düşünce kuruluşları literatürü özellikle Kuzey Amerika ve Batı Avrupa’da hızla gelişmesine ve birçok ülkede politik manzaranın önemli bir aktörü olmalarına karşın yine de sosyal bilim literatüründe ihmal edilmişlerdir (Stone, 2000b:149). Ancak 2000’lerden sonra araştırma konusu olarak popülerlik kazanmışlardır. Bilimsel çalışma alanı olarak en büyük ve en bilinen düşünce kuruluşlarının popüler kalemleri ve gazeteciler tarafından domine edilmektedir (Pautz, 2011:419). Türkiye’de ise bu alanda, daha çok akademisyenler başta olmak üzere eski askerler ve eski siyasiler boy göstermektedirler. Ancak bu üç grup düşünce kuruluşu mensuplarının medya ile çok yakın ilişkileri bulunmaktadır. Gazetelerde yazarlık ve televizyonlarda yorumculuk yapmaktadırlar. Bu nedenle içi çe geçmiş bir ilişkiden bahsedilebilir. Bu durum, saha görüşmelerinde mensuplarının, düşünce kuruluşlarının bilgi üretimini akademisyenlik ile gazetecilik arasında bir yere konumlandırmaları ile tutarlı görünmektedir. Toplumsal, siyasal ve ekonomik yapı, düşünce kuruluşlarının ortaya çıkması, çoğalmaları ve etkili olmalarına olumlu ve olumsuz tesir etmektedir. Stone (2000b:150) ve McGann (2007:8) özellikle ABD’de bu koşulların nasıl düşünce kuruluşlarına olumlu etki ettiğini ortaya çıkarmaktadırlar. Türkiye’de düşünce kuruluşlarının özellikle 2000’ler sonrası küreselleşme olarak adlandırılan değişim toplumunda olumlu anlamda etkilenecek çoğaldıkları görülmektedir. Dönemin düşünce kuruluşlarının çoğu “Ankara merkezli” ve muhafazakâr eğilimde düşünce kuruluşlarıdır. Bu durum, McGann’ın (2007:6) işaret ettiği genel trendle uyumludur. İç ve dış koşulların uygun olması, demokratikleşme girişimleri, toplumsal ve siyasal yapının görece daha çoğulcu hale gelmesi bunda etkili olmuştur. Ancak son birkaç yılda düşünce kuruluşları açısından bu olumlu ortamın, toplumsal, siyasal ve ekonomik anlamda negatif bir şekilde değiştiği, yapılan saha görüşmelerinden de tespit edilebilmektedir.

Düşünce kuruluşları sektörü, Türkiye’de toplumsal kesimler açısından “güç”lü olmak istedikleri artık yeni de sayılmayan bir rekabet alanıdır. Entelektüel çatışmaları, aynı zamanda bir bakıma, iktidar çatışmalarıdır da (Bourdieu, 2015:83). Türkiye’de siyasi partiler, etnik gruplar ve iş dünyası gibi etkinlik arayan yeni ve alışılmadık aktörlerin yanı sıra dış politika yapım sürecinin geleneksel aktörleri olan sivil ve askeri bürokrasi rekabet halinde (Güvenç, 2007:142) olup, politikaların oluşturulmasında düşünce kuruluşları üzerinden “etki”li olmaya çalışmaktadırlar. “Güç” ve “etki”, “iktidar” anlamına geldiğinden farklı toplumsal kesimlerin iktidar arayışlarını ve iktidar bloklaşmalarını

düşünce kuruluşları üzerinden gözlemlemek mümkündür. Zamanın ruhu olan küreselleşme ve yeni bilgi üretimine uygun bilgi üreten düşünce kuruluşları, *bilgi-iktidar* ilişkisinin ana temalarından biri konumundadır. Düşünce kuruluşları bilgi temelinde karar alma mekanizmalarına tesir etmek, böylelikle bir “etki” meydana getirmek isterler. Karar alma mekanizmaları farklı süreçlerden oluşmaktadır. Bu süreçler, karar çemberi (policy cycles), politika (karar) gündemini oluşturma, karar alma, politikayı destekleme ve politikalarının sonuçlarını veya geri dönüşlerini değerlendirme aşamalarından oluşur (Fischer vd., 2007). Düşünce kuruluşları genel olarak ifade edilecek olursa, bu süreçlerin tamamından ya da sadece bir basamağında, işlev üstlenerek etki meydana getirmeyi hedefleyerek çalışmaktadırlar.

Toplumsal uzamı Bourdieu (1995:55-56), bir “güç” ve “mücadele” “alan”ı olarak tanımlamaktadır. “İktidar” alanı, farklı sermaye türleri arasındaki “güç” ilişkilerinin uzamı ya da farklı sermaye türlerinden birine söz konusu alana egemen olabilecek şekilde sahip olan ve farklı sermaye türleri arasındaki görece dengeler tehdit altında olduğunda mücadeleleri yoğunluk kazanan eyleyiciler arasındaki ilişkilerin uzamıdır. Gücün ve iktidarın kaynağı olan Bourdieu’nun (2015:67) sermaye dediği dört farklı eşitsizlik kaynağı bulunmaktadır. Her alanda özel bir sermaye oluşur. Bilimsel sermaye, sembolik sermayenin özel bir türüdür ve diğerleri gibi sahiplerine özel bir “iktidar” biçimi sağlamaktadır. Düşünce kuruluşları, bilginin üretimi, paketlenmesi, dağıtımı, farklı şekillerde kullanımı bakımlarından bilgi üzerinden kurulan farklı tipten iktidar ve iktidar bloklarının ya bizzat kendisi ya da önemli bir aracı konumundadırlar. Hernando ve Williams (2018:2-3), Medvetz’in düşünce kuruluşlarının sınırlarını belirlemek için Bourdieucu çerçeve kullandığını belirterek kendileri de bu yaklaşımı geliştirmektedirler. Bourdieu’nun yaklaşımlarının düşünce kuruluşlarını analiz açısından kullanışlı ve yararlı bir çerçeveye sahip olduğunu göstermesi açısından Hernando ve Williams’ın bu tespitleri oldukça önemlidir. Özellikle *alan sermaye* ilişkisi ve sermaye sahiplerinin nitelikleri, davranış örüntüleri ve alanda “etkili” olmalarına tesir eden kesişmeler; düşünce kuruluşlarının işlev gördükleri siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel sistemlerle ilişkilerinde yararlı analiz araçları durumundadırlar.

Düşünce kuruluşları, tarihsel seyri içerisinde farklı toplumsal kesimlerle iş birliği yapmışlardır. Akademik nitelikleri daha baskın olan ilk dönemden başlayarak gittikçe küresel, uzman ve butik nitelikte düşünce kuruluşlarına doğru bir gidiş söz konusu

olmuştur. McGann'ın (1992:733-737) dört döneme ayırdığı bu tarihsel arka planda ilişki kurulan kesimler açısından ilk dönem politik elitler, ardından askeri ve ekonomik elitlere doğru bir seyirden bahsedilebilir. Dördüncü dönem küreselleşme dönemine denk gelmiş ve düşünce kuruluşlarının sayısında ve küresel yayılmalarında ciddi bir artış meydana gelmiş, ulusaşırı nitelikte düşünce kuruluşları (Stone, 2000a:158) ve düşünce kuruluşu ağları ortaya çıkmıştır. Dünyada ulusal, bölgesel ve küresel ölçekte bilgi toplulukları ve bunların oluşturduğu Atlas Network, State Policy Network (SPN), Network for Teaching Entrepreneurship, The European Think-tank Network on China (ETNC), West African Think Tank Network (WATTNet) gibi ağlar bulunmaktadır. Türkiye'de merkezli kurulmuş düşünce kuruluşlarının dahil olduğu böylesi bir ağ tespit edilememiştir. Ancak Türkiye'den ORSAM ve TASAM, küresel bir ağ olan Strategic Studies Network'un bir üyesidirler. Bu ağlar, tek tek üyelerin güçlerinden daha fazla bir gücü ağ oluşturmak suretiyle oluşan sinerjiden oluşturduklarından büyük bir güç ve etki meydana getirebilmektedirler.

Düşünce kuruluşları arasında ideolojik eğilimlerine ilişkin daha dikkate değer bir farklılık bulunmaktadır. Bunların bazıları pragmatik (faydacı) veya bilimsel bir yaklaşıma vurgu yapar. Diğerleri açıkça muhafazakâr, neo-liberal veya sosyal demokrat tarafta iken başka bir grup ekolojik veya feminist eğilimlere sahiptir (Stone, 2000a:154). Toplumsal, siyasal, felsefi temelli olarak McGann (2007:4) düşünce kuruluşlarını muhafazakâr, özgürlükçü, merkezci ve ilerlemeci/liberal olarak sınıflandırmaktadır. ABD'nin 2. Dünya Savaşı sonrası hegemonik bir güç olarak ortaya çıkması ve izolasyonist tavrından vazgeçmesi, düşünce kuruluşlarının çoğalmasına yol açmış ve the Institute for Policy Studies dahil bu kuruluşların geneli, *liberal* eğilimli kuruluşlardan oluşmuştur. Ancak 1970'lerin başlarında muhafazakâr akademisyenlerce üniversiteler arasında gelişen "liberal önyargı" olarak düşündükleri gelişmeye karşı muhafazakâr düşünce kuruluşları yönünden bir talep ortaya konulmuş, aralarında Institute for Contemporary Studies (1972), the Heritage Foundation (1973) ve the Cato Institute'in (1977) bulunduğu muhafazakâr eğilimde düşünce kuruluşları ortaya çıkmıştır (Abelson ve Carberry (1997:681-682). 1970'lerin ortalarına kadar düşünce kuruluşları, genellikle bağımsız partizan olmayan bir tarzda olan, siyaseti bilgilendiren düşük profilli aktörlerdir ve özel akademik dernekler olarak addedilerek önemsenmemekteydiler. Ancak ideolojik durumlarının belirginleşmesi, müdafiliğe başvurmaları, ABD, Britanya ve diğer İngilizce

konuşan ülkelerde sayılarının artması ve politikacıların bilimsel politika araştırmalarından ziyade retoriğe yönelmeleri ile daha görünür ve daha etkili hale gelmişlerdir (Stone, 2000b:150). Bazılarınca düşünce kuruluşlarının gerçekte anlamının ideolojik olduğu, “ideolojik girişim” olarak hareket ettikleri ve “fikirler iklimi”ni meşrulaştırdıkları, sürdürdükleri ya da yeni bir fikir ikliminin ortaya çıkması ve hızlanmasını sağladıkları (Denhan ve Garnett, 2005:6) ileri sürülmektedir.

Türkiye’de ilk düşünce kuruluşları 1960’lardan itibaren görülmeye başlanmışlardır. Bir tarafta Soğuk Savaşın yaşandığı, diğer tarafta yeni toplumsal hareketlerin görüldüğü bu dönemde kurulan düşünce kuruluşları, dönemin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel iç ve dış koşullarının özelliklerini yansıtmaktadırlar. 1960’larda kurulan TESEV İstanbul’daki büyük sermayeyle ilişkili ve liberal düşünceye dayanan bir kuruluştur. Diğer tarafta 1970’lerde kurulan Dış Politika Enstitüsü daha ziyade Dışişleri bürokrasisiyle ve dönemin siyasal iktidarıyla yakın bir iş birliği ve yaklaşım tarzı içinde bulunmuştur. Bu ilk örneklerin yanısıra 1990’lardan itibaren çok sayıda devlet odaklı yaklaşıma sahip düşünce kuruluşu ortaya çıkmıştır. Türkiye’de 2000’lerden sonra ise özellikle muhafazakâr eğilimli ve *muhafazakâr demokrat* (Akdoğan, 2003;2004) iktidar çizgisinde çok sayıda düşünce kuruluşunun kurulduğu görülmektedir. Yine İran Araştırmaları Merkezi örneğinde görüldüğü gibi butik veya uzman düşünce kuruluşu tipinde düşünce kuruluşuna da rastlanmaktadır (**Tablo 6**).

Türkiye’de düşünce kuruluşları 2000’ler sonrasında gelişmesine karşın halen zayıf bir sektör olarak kalmaya devam etmektedir. Bu kuruluşların “nüfuz” ve “etki” meydana getirmelerine tesir eden bir kısım sorunları bulunmaktadır: Düşünce kuruluşlarının en başta gelen sorunlarından biri hukuki yapılanma sorunlarıdır. Halihazırda işletme, dernek, vakıf veya bunların bağlı kuruluşu olarak kurulmaktadırlar. Ancak düşünce kuruluşu olarak kendilerine özel bir hukuki mevzuatları bulunmamaktadır. Dernek, vakıf veya bunları bir bağlı kuruluşu olarak kurulduklarında ise “vergi muafiyeti”ne ilişkin bir statü kazanmaları, finans yönü başta olmak üzere birçok ayrıcalıklar getirebilmektedir. Bu nedenlerle hukuki statülerine dair sorunlar, düşünce kuruluşlarının kurumsallaşma, meslek olarak tanınma, gelir ve entelektüel işgücüne, tarafsız ve özerk kalabilmelerine ve sonuç olarak “etkili” olmalarına doğrudan tesir etmektedir. Hukuki statülerindeki sorunlar nedeniyle var olan belirsizlikler, düşünce kuruluşları üzerine yapılan çalışmaları, tanımlama ve bunları tiplere ayırmada muğlak meydana getirmesi bakımından

zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, hukuki statülerine ilişkin yasal düzenleme yapılması yönünden girişimler bulunmaktadır. Düşünce kuruluşlarının ikinci bir sorunları, entelektüel işgücü sorunlarıdır. Hukuki yapılanma ve finansman başta olmak üzere diğer sorunları ile yakından ilişkilidir. Düşünce kuruluşlarının süreklilik sorunları bulunduğundan entelektüel işgücü yönünden nitelikli uzmanları istihdam etmekte, olanları elde tutmakta sorunlar yaşamaktadırlar. Finansal kaynak yetersizliğinden dolayı kendi uzmanlarını da yetiştirememektedirler. Genelde part -time bir iş görüntüsündedir. Halihazırda 25 yaş altı ile 55 yaş üstünü yani öğrencileri stajyer olarak, bir kısım üst düzey bürokratları emekliliğinde, akademisyenleri ise part -time olarak daha fazla cezbedebilmektedirler. Düşünce kuruluşlarının üçüncü sorunu finansman sorunlarıdır. McGann (2007/1) kendisini düşünce kuruluşlarının finansmanına yönlendiren, düşünce kuruluşlarına niçin vakıfların bu kadar çok para harcadıklarını, bunların bunu hak edecek ne yaptıklarını soruları olduğu belirtmektedir. Düşünce kuruluşları, fayda temelli bilgi ürettiklerinden ve bu bilgiyi kişiselleştirebildiklerinden başka kurumların bağış ve ödentilerine hak kazanmakta; bağışçı kuruluşlar ise kendilerini bilgi temelinde destekledikleri, kamuoyunun kendi menfaatleri doğrultusunda şekillenmesine etki ettikleri için öncelikle onları desteklemektedirler. Düşünce kuruluşlarının kurumsallaşma, süreklilik, entelektüel işgücü, özerklik ve yansızlık, gündem belirleme, “etki” oluşturma boyutlarına tesiri eden başlıca konulardan biri finansmandır. Sağlanan finansmanın çeşitliliği, kendi kaynakları veya bağış, sponsorluk, ödenti olup olmaması, bunların uzun veya kısa vadeli olmaları “özerklik”, “gündem” ve “etki” durumlarına tesir etmektedir. Faaliyet gösterdikleri siyasal, sosyal ve ekonomik sistemin “şeffaflık” özellikleri de finansman kaynaklarına tesir etmektedir. Dördüncü ve son sorun konusu ise bilgi kaynakları sorudur. Bu konu sadece Türkiye literatüründe sorun olarak belirtmektedir. Bilgi temeline dayanan, bilgi üreten ve dağıtan kuruluşlar olarak düşünce kuruluşlarının güçlü bilgi kaynaklarına ihtiyaçları vardır. Bu bilgi kaynaklarını çeşitlendirebildikleri ölçüde daha başarılı çalışmalar üretmeleri mümkün olabilmektedir. En temel talepleri ve önerileri kamu bilgi kaynaklarının (Türkiye’de kurumlar, mahremiyetleri veya yasal zorunluluklardan dolayı bilgi paylaşmakta oldukça ketumdurlar) kendilerine açılmasına ilişkindir. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu gibi bazı düzenlemeler kamunun bilgi paylaşımının önünü kısmen açmışsa da düşünce kuruluşlarının talebi kendilerinin bu bilgilere süre ve konu kısıtlaması olmaksızın erişimi yönündedir. Böylece

veriye dayanmayan ikincil kanallardan edinilmiş teyit edilemeyen bilgiler yerine resmi ve teyitli edilmiş verilerle daha etkili çalışmalar, analiz ve önerilerin geliştirilebileceğini ileri sürmektedirler.

Küresel yaygınlık kazanan bir olgu olarak düşünce kuruluşlarının işlevlerine ve niteliklerine dair farklı bakış açıları sözkonusu olabilmektedir. Bu farklı bakış açılarından biri “özerklik” ve “tarafsızlık” konularına ilişkin olup genel olarak Anglo -Sakson ülkelerde ve buralardaki araştırma tipi düşünce kuruluşları açısından daha ziyade önemsenmektedir. Kıta Avrupası ülkeleri ve dünyanın diğer bölgelerinde böylesine bir hassasiyete genel olarak rastlanmamaktadır. Almanya’da partilerin resmi düşünce kuruluşları vardır ve bu kuruluşların dünyanın birçok ülkesinde şubeleri bulunmaktadır. Bazı ülkelerde bu kuruluşlar devletin izinleri ve mali destekleriyle çalışmaktadırlar. Zaten Anglo -Sakson ülkeler dahil tam bir özerklik ve tarafsızlığın bir illüzyondan (Stone, 2000a:156) ibaret olduğu açıkça belirtilmektedir. Buradan hareketle bağımsızlık/özerklik ve tarafsızlığın ülkeden ülkeye, sistemden sisteme hatta düşünce kuruluşu tipine göre değişen belli imkanları ve sınırları bulunmaktadır. Yapılan araştırma ve saha görüşmelerine göre, Türkiye’de düşünce kuruluşları sektöründe devletle ilişki kurmak için kurulan literatürde eğilimleri açısından “Ankara merkezli” olarak nitelendirilen, müdafî tipte kuruluşlar yoğunluğu oluşturmaktadır. Bu kuruluşlar genel itibarıyla küçük bütçelerle kurulmuş, araştırmacı sayısı sınırlı kuruluşlardır. Müdafî tipte kuruluşlar olup kendi fikrîsel ideolojik eğilimlerine yakın ekonomi, siyaset, medya, sivil toplum kuruluşlarıyla profesyonel ve kurumsal olmayan geçici nitelikte “mahalle” esaslı ilişkiler kurmaktadırlar. Saha görüşmelerinden hareketle düşünce kuruluşlarının bu durumunun bazen kendi tercihlerinin dışında böyle geliştiği, medya ve diğer sivil toplum kuruluşlarının ilgilerini çekemedikleri anlaşılmaktadır. Türkiye’deki düşünce kuruluşlarının büyük bir çoğunluğu çalışmalarıyla ses getirebilecek güçte ve nitelikte olmayıp siyasi ve ekonomik angajmanlardan hareketle iş yapmak durumunda kalmaktadırlar. Bu nedenle sektör de tarafsızlık ve yansızlık olasılığı düşüktür. Müdafî nitelikte kurulan ABD ve Batı Avrupa ülkelerinde düşünce kuruluşları da güçlü siyasi, ekonomik angajmanlara sahiptirler. Türkiye’de düşünce kuruluşları temsilcilerince bu nedenle, Almanya örneğinde olduğu gibi partilere bağlı düşünce kuruluşlarının kurulabilmesi, kamu bütçesinden finanse edilmelerine ilişkin yasal düzenlemeler yapılması önerilmektedir. İlişkilerden “şeffaflık” konusunda katkı sağlayacak böylesi bir

düzenleme bu türden düşünce kuruluşlarının üretimlerinde siyasi eğilimleri yönünden “özerklik” ve “tarafsızlık” konularında bağlamları belli olduğundan ve deklare edilmiş olduğundan daha rahat faaliyet gösterebileceklerdir. Tabii böylesi bir düzenleme 53’yi aşkın düşünce kuruluşu sayılarında azalma meydana getirecek ancak hem müdafî tipte hem de araştırma odaklı kuruluşların finans ve entelektüel işgücü yönünden güçlenmelerinin yolunu açacaktır.

Düşünce kuruluşları, bilgi iktidar ilişkilerinin, yeni bilgi üretimi, küreselleşme ve bilgi toplumu olguları ile değişen boyutunu temsil etmektedirler. Saha görüşmeleri ve literatürden hareketle Türkiye’de düşünce kuruluşlarının güçlü siyasi –ideolojik eğilimlere sahip oldukları genel olarak ifade edilebilir. “Ankara merkezli” tabir edilen kuruluşlar, coğrafi anlamda değil fikirsel –ideolojik eğilimler, odaklanılan çalışma temaları bakımından bu şekilde tanımlanmaktadır. “İstanbul merkezli” düşünce kuruluşları ise devletten ziyade büyük sermayeyi temsil eden dernek ve birliklerin (TESEV, Marmara Grubu), ticaret ve sanayi odalarının (TEPAV, İKV) ekonomi ve liberalizm temelli eğilimlerini yansıtmaktadır. Bu anlamda, İstanbul yerleşimli olup devleti odağa alan, muhafazakâr eğilimde, Ankara yerleşimli olup liberal eğilimde olan düşünce kuruluşları bulunmaktadır. İstanbul merkezli düşünce kuruluşları, ekonomi çevreleri ve medya ile ilişkilere odaklanırken, Ankara merkezli daha ziyade devletle iş birliklerinin imkanını aramaktadır. Ancak her iki grupta da düşünce kuruluşlarının bu farklı iktidar blokları ile ilişkileri, kurumsal veya profesyonel ve daimî nitelikte değil, geçici ve kişisel düzeyde kurulan ilişkilerdir. İlişkilerin bu şekilde kurulmasına, siyasal ve ekonomik sistemler öncelikle etki etmektedir. Çoğulculuk nisbeten az, sistemlerin birbirlerine göre özerklik durumları sınırlı olduğundan siyasetin ekonomi ve diğer sistemler üzerindeki ağırlığı bugünkü genel manzarayı ortaya çıkarmaktadır.

Literatür ve derinlemesine yapılan görüşmelerinden hareketle düşünce kuruluşlarının “nüfuz” oluşturarak “etki” meydana getirebilmelerinin iki boyutu ön plana çıkmaktadır. Öncelikle bir yapı olarak Türkiye’de siyasal, ekonomik, toplumsal, kültürel sistem düşünce kuruluşlarının oluşturdukları “etki”nin şeklini ve ağırlığını büyük oranda belirleyebilmektedir. Diğer taraftan, düşünce kuruluşlarının oldukça güçsüz olmaları nedeniyle çevresel faktörlerden çok fazla etkilendikleri gerçeği ortaya çıkmaktadır. Düşünce kuruluşlarının “etkili” olmaları, uzun vadeli güçlü bir gündemle çalışmalarına, vergi muafiyet ve bağışıklıkları ile desteklenmiş güçlü bir hukuki yapıya, finans

yönünden derinlik oluşturabilecek bir çeşitliliğe sahip olmalarına, yurtiçi ve yurtdışından alanlarında yüksek nitelikli uzmanları istihdam edebilmelerine, medya ve kamuoyu nezdinde yüksek bir itibara sahip olmalarına bağlıdır. Ancak Türkiye’de düşünce kuruluşları genellikle kısıtlı finans ve entelektüel işgücüne sahip oldukları, kısa vadeli ve parametreleri nispeten belli siyasi gündemi güncel haliyle takip ettikleri yapılan derinlemesine görüşmelerden tespit edilmiştir. Bununla hedeflerinin medya başta olmak üzere alıcı kitlesi hazır, eğilimleri belli bir kitleye ve medya görünümünün artması sonucu başka olası potansiyel kitlelere ulaşmak olduğu anlaşılmaktadır. Ancak zaten, müdafî tipi düşünce kuruluşlarının genel çalışma tarzı da budur: Sıcak gündemi hızlıca takip etmek, gündeme ilişkin hızlı bilgi ve tavır geliştirmek, bu doğrultuda propaganda yapmak ve kamuoyunu ilk bilgilerle yönlendirmeye çalışmak.

Toplumsal kökenler, siyasal görüşleri zamanın ruhunun farklı yönlerden görece etkilerine karşın belirleyebilmektedir. Toplumsal köken ile siyasal görüşler arasında ilişki kuran bazı empirik, istatistiki veriler bulunmaktadır. Entelektüeller, bu ilişkiyi kırabilme, bu belirlenimi aşamabilmek için uygun koşullara sahiptir. Ancak bu belirlenimi aşmak için bir çaba göstermezler. Bourdieu (2018), bundan dolayı kendilerini araştırma konusu edinerek eleştirdiğini belirtmektedir. Türkiye’de genel olarak düşünce kuruluşlarının yaklaşım tarzlarına işaret etmek üzere “*İstanbul merkezli*” ve “*Ankara merkezli*” düşünce kuruluşları ayırımı yapılmaktadır. Bunlardan birincisi, sermayenin, metropol kentlerin, dışa açık, daha liberal eğilimlere sahip toplumsal kesimlerin ve onların temsilcileri olan iktidar bloklarının yaklaşım tarzına işaret ederken diğeri daha ziyade devletin, bürokrasinin, gelir düzeyleri bakımından görece daha alt katmanda bulunan toplumsal kesimlerin ve onların temsilcileri olan sosyal, siyasal iktidar bloklarının yaklaşım tarzına işaret etmektedir. Düşünce kuruluşlarının Türkiye’de ideolojik konumlanmalarında toplumsal kökenlerinin nasıl ve ne ölçüde etkili olduğunu araştırmak ilginçtir. Toplumsal kökenin düşünce kuruluşlarının eğilimlerine yansıdığını ve sonuç olarak Türkiye’de “*İstanbul merkezli*”, “*Ankara merkezli*” düşünce kuruluşları ayırımını ortaya çıkardığı söylenebilir. İlgili düşünce kuruluşlarının kurucuları, temsilcilerinin toplumsal kökenleri ile düşünce kuruluşlarının yaklaşım tarzları ve ideolojik eğilimlerinin genel olarak örtüştüğü söylenebilir.

Tezin üçüncü bölümünde “*isim tartışması*” başlığı altında yapılan açıklamaların gösterdiği gibi “*think tank*” kavramı Türkçeleştirilirken genelde “strateji” kelimesini

içerecek şekilde kavramsallaştırılmış ve özellikle ilk dönem düşünce kuruluşlarının isimlerinin eklerinden biri olmuştur. “*Stratejik araştırma merkezleri*”, “*stratejik araştırma*”, “*stratejist*” gibi kavramlarda kullanılan strateji “sivil” yapılardan ziyade “*kamu*” ve “*kamu çıkarı*” kavramlarının öne çıkarıldığına, devlet ve birimlerinin hedef kitle olarak tespit edildiğine işaret etmektedir. İlgili bölümde düşünce kuruluşu temsilcilerinin açıklamaları ve değerlendirmeleri bunu açıkça göstermektedir. “*Strateji*” kelimesinin esas bir kavram olarak tanımlarının içinde geçmesi aynı zamanda istisnaları bulunmakla birlikte güçlü bir milliyetçi -muhafazakâr eğilime de işaret etmektedir. Bu kavramla, aynı zamanda kendilerini kamu kurumlarının bir kısım temel işlevlerine eklemlenen işlevleri yerine getiren kurumlar olarak göstererek, muhatap alınmak istemektedirler. Düşünce kuruluşlarının kamu nezdinde meşruiyetini sağlama girişimi dikkat çekmektedir. Kamu kaynaklarına erişimi hedefleyen bu girişimin birkaç boyutu bulunmaktadır. İlgili bölümlerde bunlara düşünce kuruluşları temsilcilerinin bakış açılarıyla değinilmeye çalışılmıştır. Belli bir düzeyde tanınmanın sağlanmasının ardından düşünce kuruluşları alanının sınırlarının çizilmesi, bu kuruluşlarda çalışanların “*stratejist*”, “*güvenlik uzmanı*” vb. sıfatlarla tanımlanması ve ardından bu sınırlandırılmış alana girişlerin kısıtlanmasının hedeflendiği anlaşılmaktadır. Bu anlatılanların izleri üçüncü bölümdeki “*pijamalı analistler*” tartışması üzerinden takip edilebilir.

Bilgi iktidar ilişkisinin bilgi tarafında farklı türden bilgiler bulunmaktadır. Bilimsel paradigmalara, yöntembilime ve yöntemlere uygun olan ve bilimsel bilgi olarak tanımlanan bilginin yanı sıra farklı aktörler tarafından meydana getirilen farklı düzeylerde ve farklı amaçlarla üretilen bilgiler de söz konusudur. Zamanla bilimsel bilgiler ve bunların dayandığı paradigmlar ve yöntemler değişebilmektedir. Aydınlanmayla birlikte bilim ile felsefe arasında bir ayırım ve ardından bilimin bağımsızlaşması (Comte, 1964) söz konusu olmuştur. Ancak sonraları bilime özellikle pozitivizme karşı yaklaşımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu karşı yaklaşımlar post-yapısalcılık, post-pozitivizm ya da post modernite teorileri olarak adlandırabilmektedir (Ritzer ve Stepnisky, 2014:614). Feyerabend’in (2015) “*bilim tiranlığı*” olarak ifade edip “*yönteme karşı*” (1999) çıkışla somutlaşan, Kuhn’un (1995) “olağan bilim” dediği durumdan yeni bir “bilimsel devrime” doğru bir yolculuk söz konusu olabilir. Üniversiteyle özdeşleştirilen geleneksel mod 1 bilgidен yeni bir bilgi üretim (Gibbons vd., 2010) modu 2’ye geçildiği ifade edilmektedir. Fakat yeni bilgi üretiminin bir bilimsel devrime dönüşüp dönüşmeyeceğini zaman

gösterecektir. Gerek literatür gerekse saha görüşmelerinden hareketle bilgi üretiminin değiştiğine ilişkin bir görüş birliğinin varlığından kolaylıkla bahsedilebilir. Bu yeni bilgi üretiminin en önemli aktörlerden biri düşünce kuruluşlarıdır. Düşünce kuruluşları yerine getirdikleri işlevler ve çalışma şekillerine daha uygun olan serbest formlarda bilgi üretimi ve dağıtımını yaparlar. Fikirler sektörü meydana getirerek ticari kurallara tabi olan ve ekonomik bir karşılığı fikirler üretirler.

Düşünce kuruluşları kendilerine özgü bazı bilgi üretim biçimleri geliştirmiş veya zaten varolanları kendilerine uyarlamışlardır. Düşünce kuruluşlarının geleneksel bilgi üretim biçimini temsil eden üniversitenin üretim form ve içeriklerinin dışında, işin ayrıntısına ve aciliyetine binaen kendilerine uyarlanmış biçimlerini kullanmaktadırlar. Çok hızlı bir şekilde üretilen ve genelde bir sayfayı geçmeyen çok kısa bilgi notu şeklinde dağıtımını yapılan ve internet sitelerinde yayınlanan formlardan, orta büyüklükte ve konuların daha derinlikli incelendiği analizlere ve uzun vadeli ve oldukça derinlikli olarak konuların incelendiği raporlara kadar uzanan bir yelpazede bilgi üretimi yaparlar. Böylelikle üniversiteler bilgi sunum araçları olan makale, tez, proje gibi formlardan farklı formlar kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca bu formlar için belirlenmiş standartlar gibi standartlara tabi olmadan düşünce kuruluşları ihtiyaçlarına uygun serbest formlar kullanabilmektedirler. Bu nedenle yeni bilgi üretim biçimine uygun ve hızlı bilgi üretmektedirler. Bu tarzda çalışmaları, tarzlarının medyayla daha fazla uyuşması nedeniyle üniversitelere oranla daha fazla ön plana çıkabilmektedirler. Finans ve entelektüel işgücü yönünden güçlü olmadıklarından uzun vade yerine kısa vadeli bir gündeme odaklanmaları ve gündemi sığağı sığağına medyada yorumlamaları, çalışmalarını ve yorumları medyanın çalışma tarzına uyacak şekilde yapmaları bazı durumlarda Bourdieu'nun (1997) ironileştirdiği *hızlı düşünür* konuma düşebilmektedirler. Ancak bunun bir tercih olmasında ziyade en azından bir kısım düşünce kuruluşları açısından yapısal zayıflıklarından kaynaklandığı söylenebilir. Türkiye'de bazı düşünce kuruluşlarının bilgi üretme kapasitelerinin oldukça sınırlı olduğu websitelerinin ve diğer çalışmalarının incelenmesinden kolaylıkla anlaşılmaktadır. Bu kuruluşların derinlikli analiz yorum ve önerilerin sunulmasından ziyade hedef kitlelerine yönelik fikirsiz ideolojik eğilimini veya varolan güncel bir gelişmeye karşı konumunu ilan etmek için demeç niteliğinde kısa bilgi notlarını sitelerine koymaktan öteye gidememektedir. En fazla gerek üyelerinin medyada yer alan köşe

yazılarını ya da yaklaşım tarzları ve gündemlerine uygun başka köşe yazarlarının yazılarını paylaşmakla yetinmektedirler.

Yeni bilgi üretiminde bilginin üreticisi ve tüketicisi olan mahaller veya aktörler çoğullaşmıştır. Arz ve talep edilen bilgi de farklılaşmıştır. Aktörlerden biri olan düşünce kuruluşlarının bilgi üretme işlevleri, üniversitelerden, işletmelerin Ar-Ge birimlerinden, medyadan, baskı ve çıkar gruplarından ve benzerlerinden farklıdır. Genel olarak üniversitelerin tüm insanlık gözetilerek “*saf bilim ideali*” ile hareket ettikleri, “*bilim için bilim*” (Bernal, 2011:96) olarak tanımlanabilecek nitelikte ve genel amaçlarla bilgi ürettikleri kabul edilmektedir. Ancak durumun gerçekte tastamam böyle olduğu rahatlıkla söylenemez. Düşünce kuruluşları, ideolojileri, sözleşme sahiplerinin beklentileri, ilişkili oldukları sosyal, siyasal ve ekonomik kesimlerin çıkarları ve beklentileri doğrultusunda bilgi üretimi yapar ve bu bilgiyi kullanırlar. Genel olarak üç sektörün varlığı kabul edilir: Kamu, özel ve üçüncü sektör olan sivil toplum sektörü. Düşünce kuruluşları, bu üç sektörle yakın ilişkiler içinde bulunur. Genellikle kamu kurumları ile ilişkili olan, devlet kurumlarına bilgi üretilip pazarlayan düşünce kuruluşları bulunduğu gibi özel sektör kuruluşu olarak bilgi üretilip satan düşünce kuruluşları ve üçüncü sektör olan sivil toplum kuruluşları ile ideolojik ilişkilerinden dolayı argüman ve bilgi desteği sağlayan düşünce kuruluşları bulunmaktadır. Ancak bunlar genelde ne devlet kuruluşu ne işletme ve ne de sivil toplum kuruluşu değildirler. Esas işlevleri öncelikle bilginin üretilmesidir. Ancak bilgi üretme yönleriyle de üniversitelerden farklı olarak pratik, faydacı ve propaganda edilebilir araçsal bilgi üretirler.

Bilimsel araştırmaya yaklaşım ve bilgi üretimi açılarından geleneksel ve yeni bilgi üretim şekilleri arasında fark vardır. Bu farklar, bilgi iktidar ilişkisinin de farklı şekillerde kurulmasına sebep olur. Her alan, örneğin bilimsel alan, bir güç alanıdır; alandaki güç dengesini dönüştürmek veya muhafaza etmek için girilen mücadelelerin alanıdır. Failler, örneğin ekonomik alandaki firmalar, uzamı teşkil ederler ve bu uzam, bir anlamda sadece failler ve aralarındaki nesnel ilişkiler üzerinden var olur. Büyük bir firma bütün bir ekonomik uzamın suretini, ona yeni bir yapı kazandırarak değiştirebilir. Örneğin bilimsel alanda Einstein, büyük bir firma gibi, bütün bir uzamı kendisi etrafında yeniden şekillendirmiştir (Bourdieu, 2015:65). Geleneksel bilgi üretim şeklini temsil eden üniversiteler ve bağlı enstitüleri genelde spesifik bir “*etki*” meydana getirmeyi hedefleyerek araştırma yapmazlar. Bu onların bilimsel etik kuralları ile çatışacaktır.

Ancak düşünce kuruluşlarının araştırma yapmalarındaki birinci hedefleri, kısa veya uzun vadeli belli bir “etki” meydana getirmektir. Varlık sebepleri de olan bu etkiyi farklı stratejilerle yaparlar. Bir düşünce kuruluşu yönetim düşüncesi üzerinde uzun dönem bir etki oluşturma arayışında ise politikacı ve bürokratların davet edildiği seminerlere; ancak diğer durumlarda kamusal tartışmaların parametrelerini belirlemek istiyorsa medyayı etkilemeye daha fazla değer verebilir (Stone, 2000a:154). Kısa dönemli etki meydana getirme çabası özellikle müdafî tipi düşünce kuruluşlarında oldukça belirgindir. Müdafî düşünce kuruluşları, araştırma ve bilgi üretiminden ziyade zaten evvelden üretilmiş olan hazır bilgilerin yeniden paketlenmesi ve bunların propaganda edilmesi suretiyle sözleşme sahiplerinin beklentileri veya ideolojik eğilimlerinin gösterdiği doğrultuda *fikirlerin pazarlanmasına* (McGann, 2007:15) odaklanırlar. Ancak danışmanlık veya lobi şirketlerinden farklı olarak, bunu araştırma odaklı ve bilgi temelli yapmaya özen gösterirler. Zaten yapıları da üniversitelerin araştırma kuruluşları ile lobi veya danışmanlık şirketlerinin melez bir yapısını göstermektedir. Bu kuruluşlarla “*kardeş kuruluşlar*”dır (Weaver ve McGann, 2000).

Bilginin üretimi kadar bunun sunum veya dağıtım şekilleri de önemlidir. Bilginin sunum şekilleri, bilgiyle nasıl bir ilişki kurulduğunu, aktörlerin amaç ve hedeflerini gösterebilmektedir. Düşünce kuruluşları, bilgi üreten ancak bu bilgi üretimini daha serbest formlarda yapan kuruluşlardır. Belli bir amaç ve fayda gözeterek bilgi üreten bu kuruluşlar gerek kendi ürettikleri bilgileri gerekse başkalarının ürettiklerini belli bir ideoloji veya görüşü desteklemek için propaganda amacıyla kullanabilmektedirler. Farklı tipte düşünce kuruluşları kurulmakta ve farklı işlevlere sahip bulunmaktadırlar. Bir tarafta akademiye daha yakın olanlardan diğer uçta lobi gruplarına yakın olanlara uzanan bir yelpaze oluşturmaktadır. Düşünce kuruluşlarını, akademiden, medyadan, kamu, özel ve üçüncü sektör olan sivil toplum kuruluşlarından ayıran işlevleri ve nitelikleri buradan kaynaklanmaktadır. Kendi ideolojileri ve sözleşme yaptıkları işverenlerinin beklentileri doğrultusunda bilgi üretimi ve dağıtımını yapmaktadırlar. Bu yönlerden küreselleşme ve bilgi toplumlarında özellikle mod 2 olarak tanımlanan bilgi taleplerinin artması bu kuruluşlarının gelişmesine ve yaygınlaşmasına yol açmıştır. Ancak düşünce kuruluşlarının ilk örneklerinin ortaya çıktığı 1900’lı yıllarda özellikle danışmanlık yapmak ve kamu politikalarını etkilemek için düşünce kuruluşlarının elitler tarafından kurulduğu ve desteklendiği (Denham ve Garnett, 2015:7-8) görülmektedir. Burada genel

bir bilgiden daha ziyade “özel” ve özelleşmiş bir bilgiye ve onun araçsal kullanıma ilişkin bir talebin varlığı söz konusudur. Bu bilginin güç/iktidar sağladığı diğer tarafta bazı durumlarda güç/iktidar sahiplerine araç olduğu ileri sürülebilir. Yani genelde bilgi üzerinden iktidar sahiplerinin aracı olan düşünce kuruluşları bazı durumlarda iktidarın bizzat kendisi olabilmektedir.

Türkiye’de düşünce kuruluşlarının yapılarına bakıldığından **(Tablo 6)** nerdeyse tamamının belli bir siyasi yönelime sahip oldukları görülmektedir. Türkiye’de düşünce kuruluşları çok fazla bir çeşitliliğe sahip değildir. Çok büyük bir kısmı, milliyetçi ve muhafazakâr eğilimde düşünce kuruluşlarından oluşmaktadır. Ancak farklı toplumsal, siyasal kesimlere hitap eden ve o kesimlerin temsilcilerini barındıran düşünce kuruluşları vardır. Türkiye’de, böylece bu kuruluşlar nezdinde liberal ve sol düşüncenin yanı sıra farklı muhafazakâr eğilimler temsil edilebilmektedir. Özellikle muhafazakâr düşünce kuruluşlarının öncelikle devlet kurumlarını hedef kitleleri olarak tespit ettikleri ve onlar nezdinde kabul görme ve birlikte çalışma isteklerinin fazla olduğu söylenebilir. Düşünce kuruluşları, toplumsal ve siyasal ideolojik eğilimleri ile kuruluşlarından itibaren hedeflemiş oldukları başka aktörlerin de dahil olduğu “*politik ağlar*”a katılırlar. Böylelikle “*politik topluluklar*”ın bir parçası haline gelirler. Birçok durumda bu topluluklarla ideolojileri temelinde “*söylem koalisyonları*” oluşturur ve yine bu temelde “*savunucu koalisyonlar*”ın önemli bir parçası haline gelirler. Bu bahsedilen hususların izleri, raporlarında, bildirilerinde, internet sitelerine konulan tanıtımlarında ve en önemlisi kamuoyuna yapılan açıklamalardan rahatlıkla izlenebilir. Medyanın ve dolayısıyla kamuoyunun gündemine gelen konularda “*hızlı düşünür*” nitelikleri ile aralarında farklılıklar gözlenebilmesine karşın temelde ideolojik kimlikleriyle uyum içinde hızlı bir konumlanma rahatlıkla gözlenebilmektedir. Konumlanma, özellikle dış politika ve güvenlik konularında, daha bariz ve açık bir şekilde söz konusu olabilmektedir. Bu durum, yeni bilgi üretimi modunda üretilen bilgiler üzerinden “*fikirler iklimi*”ni şekillendiren siyasi ve ideolojik bir rekabetin varlığına da işaret etmektedir.

Bilgi üretimi, özellikle küreselleşme çağında bilgi toplumlarında geçmişe kıyasla hayati bir konu haline gelmiştir. Toplum bilgi temelli kurulduğundan işleyişi bilgiye dayanmaktadır. Geleneksel bilgi üretiminden farklı bir bilgi üretimine atıf yapan bu çağdaki bilgi üretimine mod 2 yeni bilgi üretimi denilmektedir. Üretim yerleri ve tüketim yerleri itibarıyla geleneksel bilgi üretiminden farklı olarak bir çeşitlenme söz konusudur.

Yoğun bir rekabete konu olan bilgi üretim alanı, denetim ve kontrolün eskisi gibi kolay yapılamadığı bir yapıya evrilmiştir. Zaten bir denetim talebi de yoktur. Bu yeni bilgi üretim biçiminin en önemli aktörlerinden biri düşünce kuruluşlarıdır. Düşünce kuruluşları, diğer bilgi piyasalarının yanı sıra özellikle politik bilgi piyasasını anlamak, geliştirmek ve bilgi ürünlerinin bu piyasaya dağıtımını yapmak için özel sektör işletmeleri gibi bir yaklaşım (McGann, 2007:16) sergilemekte, fikir ve önerilerin üretim, paketlenme ve dağıtımını yapacak şekilde organize olmaktadır. Düşünce kuruluşları “bilgi rejimleri”ni oluşturan aktörlerden biri olarak yeni bilgi biçiminde bilgi üretmektedirler. Geleneksel bilgi üretimini üniversiteler temsil etmektedir. Ancak üniversitelerin de yeni bilgi biçimine yönelmeleri yönünde talepler, baskılar olmaktadır. Geleneksel bilgi biçimi ile yeni bilgi biçimi arasında bilgi üretim şekli, bilginin üretim amaçları, bilginin alıcıları, bilgiyi üretenler, dağıtım kanalları, pazar yapıları, ticarileşmesi ve benzeri yönlerden farklılıklar bulunmaktadır. Özellikle sosyal, siyasal ve ekonomik iktidar bloklarından, amaçlarına uygun, çıkarlarına işlevsel olarak katkı sağlayacak yönden bilgi talepleri gelmektedir. Genel olarak “üniversite-sanayi iş birlikleri”, *teknokent* uygulamaları, ekonomi çevrelerinin üniversitelerden bu türden bilgi taleplerinin yansımaları olarak görülebilir. Yapılan saha görüşmelerinde, farklı pozisyonlardaki mensuplarınca ortak bir kanı olarak düşünce kuruluşlarının üniversiteye rakip ya da alternatif olmadığı ve olamayacağı vurgulu bir şekilde ifade edilmektedir. Ancak üniversiteye ve orada üretilen bilgiye bir kısım eleştiriler de dillendirilmektedir. Düşünce kuruluşlarının salt kuramsal bilgiden farklı olarak güncel ve sorun odaklı olduğu, ülkenin gündeminde ne varsa onun öncelikle araştırıldığı ve ona ilişkin üretimler yapıldığı belirtilmektedir. Düşünce kuruluşlarını, üniversite ile tamamen gündelik ve anlık bilgiye odaklanan medya arasında bir orta yere konumlandırmaktadırlar. Bilimde “*yerlilik*” ve “*milli bilim*” talepleri, toplumsal ve siyasal kesimlerin geleneksel bilgi üretim şekline itirazlarının, yeni bilgi üretim biçiminde bilgi taleplerinin bir yansıması olarak ortaya çıkabilmektedir. Eleştirel bilgi üretimine mesafeli ve bazı durumlarda olumsuz bir bakış açısını yansıtabilen bu talep, bu nedenle yeni bilgi biçimi ve aktörleri ile iktidar ve iktidar blokları arasındaki rekabet ilişkilerinin varlığını gösterebilmektedir. Üniversitelerin yeni bilgi üretim taleplerine mesafeli kalmaya devam etmesi halinde, rakipsiz kalacak olan yeni bilgi üretimi yapan aktörlerin hızlı bir şekilde güç kazanarak yükselişe geçecekleri ve etkilerini arttıracakları geleceğe ilişkin bir öngörü olarak söylenebilir. Ancak Godin ve Gingras’ın (2000:273) çalışmalarında üniversitelerin bilgi üretiminde devam eden ağırlıklarını

koruduklarına ilişkin tespitlerine dayanarak, bu değişim ve dönüşümün bilimsel bir devrime ve ardından yeni bir bilimsel paradigmaya dönüşme ihtimalinden bahsetmek için “erken” olduğu söylenebilir.

Bilginin yeni üretim biçiminde bir ticari meta olarak üretilmesinde, zamanın ruhundan gelen güçlü bir dürtü bulunmaktadır. Üniversitelerin, klasik yapıları ile böylesi bir bilgiyi üretmeleri ve pazarlayabilmeleri olası değildir. Ancak üniversitelerin işlevlerinin değişmesi yönünde farklı kesimlerin ama özellikle siyaset ve ekonomi çevrelerinin yoğun bir talebi bulunmaktadır. Düşünce kuruluşlarının bir kısmı akademik yönleri daha baskın olup üniversite ile düşünce kuruluşu fonksiyonlarının melez bir şekilde üstlenildiği “*öğrencisiz üniversite*” olma girişimi olarak (Weaver, 1989) ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de özellikle son yıllarda vakıf üniversitelerinin kurularak özel sektöre ait üniversitelere izin verilmesi, üniversitelerin bölünerek yeni üniversitelerin ortaya çıkarılması, YÖK tarafından araştırma üniversitesi olarak bazı üniversitelerin ilan edilmesi gibi birçok değişiklik söz konusu olmuştur. Bu değişikliklerin gerekçelerine ve lehte-aleyhte yapılan söylemlere yapısökümcü bir yaklaşımla bakılabilir. Düşünce kuruluşunun daha pratik, stratejik, hedefe odaklı, araçsal düşünce tipinin üniversiteye monte edilerek yeni bir melez yapı kurulmak isteniyor olabilir. Üniversitelerin sorunları, düşünce kuruluşlarının beklenen nitelikleri yakalayamaması gibi nedenler bu yeni girişimin rasyonalizasyonu için ileri sürülebilir. Özel vakıf üniversitelerine izin verilmesi, kamunun “bilgi tekeli”nin sona ererek alanın çoğullaşmasına işaret olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan, kamuya ait üniversitelerin bölünmesiyle devasa bürokrasileriyle hantallaşmalarının önüne geçmek, daha kolay idare edilebilir olmak gibi ifade edilen amaçları yanında düşünce kuruluşlarının “düşünce” kavramı alınarak melez bir yapıda, her ikisinin bazı nitelikleri temelinde “*düşünce üniversitesi*” (think university) yapılmak gibi bir amaç güdülmüş olabilir. Buna işaret edecek şekilde bazı argümanlar ileri sürülebilmektedir. “*Nitelikli bilgiye ve nitelikli bilgiyi ürüne dönüştürecek bilim adamlarına, bu bilim insanlarını yetiştirecek üniversitelere*” ihtiyaç bulunduğu söylemi; üniversitelerde yapılmak istenen dönüşümle “*uluslararası alanda rekabetçi bir yükseköğretim sistemi*” kurulmasının amaçlandığı, üniversitelerin her birinin “*farklı alanlarda ihtisaslaşma*”sının hedeflendiğine dair açıklama ve gerekçelendirmeler böylesi işaretlerden sayılabilir

(https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.goruntule?pTutanakId=2108, erişim tarihi:30.04.2019).

Sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel sistemler düşünce kuruluşlarını, faaliyetlerinin yönü ve içeriği bakımında etkilemektedir. Zaman bakımından küresel bir çağda ve küreselleşmiş toplumlarda faaliyet göstermektedirler. Bu toplumun en önemli özelliklerinden biri bilgi toplumları olmalarıdır. Ancak bu bilgi teknoloji temellidir ve fayda kriterine göre çalışmaktadır. Bu nedenle bilginin araçsal kullanımı çok yaygındır. Dolayısıyla bilginin olumlu kullanımları yanında çok farklı araçlarla ve formlarda olumsuz kullanımları da geniş ölçüde sözkonusu olabilmektedir. Bilginin olumsuz kullanımlarına eleştirel yaklaşan bilim insanları geniş bir literatür meydana getirmişlerdir. Bilginin kitleleştiği bu toplumlarda fazla ve karmaşık bilgi yığınları söz konusudur. Bu yığıntılar doğru ve yanlış bilgilerin melez bir yapısını barındırmaktadır. “...varlığını tahmin bile edemeyeceğimiz bilgi kumsalları, çölleri ve tepecikleri var” (Fry, 2008:XIII). Düşünce kuruluşlarının bilgi üretmeleri ve bunu kullanmalarında farklı mekanizmalar söz konusudur. Bu mekanizmaların bir kısmı olumsuz niteliktedir ve manipülasyon teknikleriyle gerçekleştirilmektedir. Bilgi toplumunda bilginin kitlelere mal olması ve her yerde ulaşılabilir olması gibi olumlu sonuçlarının yanı sıra bilgidен kaynaklı yapısal bir cehaletten (ignorance), kasıtlı bir cehaletten yani agnotolojiden bahsedilmektedir (Proctor ve Schiebinger, 2008). Yapılan, unutulmuş ve kaybolan cehaleti çalışan bir bilim dalı olan agnotoloji, bilginin kitlelere cehaleti aktarmaktan kullanılmasının olası olduğunu ileri sürmektedir. Bilgileri propaganda amaçlı kullanmada, agnotoloji, etkili araçlardan biridir. Genel olarak düşünce kuruluşlarının bilimsel etik ve bilimsel bütünlük kriterlerine tabi olma yönünden içerden bir istek ya da dışarıdan bir talep bulunmadığından, kitlelerin cehaletine etki etmede güçlü imkanlara sahiptirler. Bilginin olumsuz kullanım şekillerinden diğer ikisi medya yardımıyla “rızanın imalatı” (Herman ve Chomsky, 2012) ve bilim ve ürünü bilginin nötr olarak değil bir değer yüklenerek “şartlandırma” ve “propaganda” ile irtibatlı “doktrinleştirme”dir. Doktrinleştirme, şartlandırmadan farklı olarak insanların bir şeyler yapmaya zorlanmaları, bir şeye inanmaları için “ikna” edilmelerini ifade eder (Snook, 2010:2-3). Üniversitelere kıyasla yeni örgütlenmeler olan ancak kendi tarihsel geçmişleri bakımından olgunluk döneminde bulunan düşünce kuruluşları farklı yapılarda ve eğilimlerde örgütlenmişlerdir. Tek ve ortak bir eğilime sahip değillerdir. Özellikle müdafî tipi düşünce kuruluşları ile akademik eğilimli düşünce

kuruluşları arasında bilginin üretimi ve kullanımı bakımlarından ciddi farklar bulunmaktadır. Düşünce kuruluşları, üniversiteden farklı ve daha ziyade pratik yönelimli bilgi ürettiklerinden, üretimleri “*araçsal akıl*” yönünden yorumlanmalıdır. Bu anlamda Frankfurt Okulu başta olmak üzere Weber’den başlayarak Habermas’a kadar geniş bir literatür bulunmaktadır. Özellikle müdafî düşünce kuruluşları üzerinden bilginin bu şekilde olumsuz kullanımı söz konusu olabilmektedir. Düşünce kuruluşları birçok durumda Althuserci anlamda “*devletin ideolojik aygıtları*” işlevini üstlenmektedirler. Gramsci anlamda üniversitelerin başat konumda bulunduğu hegemonik bir alanda güçlü bir aktör olarak yer almaktadırlar. Weberyen anlamda rasyonalite çok ileri durumdadır ve Frankfurt Okulu yaklaşımı ile aklın ve bilginin araçsal kullanımı bu kuruluşlarda oldukça belirgindir. Düşünce kuruluşları “*ideolojik aygıt*” olmak anlamında bir araç iken “*hegemonya*” anlamında ise iktidar blokları matriksi içinde kendisi de bir iktidar odağı halindedir. Belli bir gücü, özellikle bilginin araçsal kullanımının gücünü göstermektedirler. Foucault’a (2014:55) göre, potansiyel bir reddetme ya da başkaldırma olmadan iktidardan söz edilemez. Sennett (2005:28), siyasal ve psikolojik yaşamda iktidarın yorumunun, zamanın yıkıcı etkisinden ya da dürüstlüğü’nün sorgulanmasından kurtulamayacağını belirtmektedir. Bu nedenle meşruiyet krizleri farklı sebeplerle ortaya çıkabilmektedir (Habermas, 1992). İktidar alanı hegemonik bir güç ve rekabet alanıdır. İktidar ve iktidar bloklarının meşruiyetlerini korumak ve güçlendirmek için yararlandığı önemli aktörlerden biri de düşünce kuruluşlarıdır. Ancak gerek kendileri gerekse aracı konumunda bulunduğu iktidar ve iktidar bloklarının meşruiyet krizi yaşamaları, belli bir zaman tayini mümkün olamasa da Sennett (2005) ve Habermas’ın (1992) öngörülerini açısından kaçınılmaz görünmektedir. Bu kuruluşların aşırı rasyonaleştirmelerinin, sistemsel irrasyonelitenin ortaya çıkarak meşruiyet krizlerine yol açmalarına engel değil yol olması olasıdır.

Bilgi iktidar ilişkisi ve bu ilişkinin düşünce kuruluşları üzerinden kurulmasıyla ilgili önemli konulardan biri de bu kuruluşların bağımsızlık ve yansızlık konusudur. Düşünce kuruluşları bilgi temelli entelektüel kuruluşlardır. Entelektüellerin kendilerini nesnelliğin, çıkarsızlığın, saflığın ve yaratıcılığın timsali olarak gören imgelerine yönelik sert eleştiriler getiren Bourdieu, entelektüel pratiklerin hepsinin, simgesel niteliklerine rağmen, temelde çıkara dayalı uğraşlar olduğunu savunur (Swartz, 2011:100). Düşünce kuruluşlarının bağımsızlık ve yansızlık konusunun, finansal bağımsızlık, kurumsal/idari

bağımsızlık ve entelektüel/düşünsel yansızlık olmak üzere üç boyutu bulunmaktadır. Genellikle bağımsızlık meselesi, ilk iki boyut olan finansal ve kurumsal bağımsızlık üzerinden değerlendirilmektedir. Bağımsızlık ve yansızlık boyutu açısından düşünce kuruluşlarının tümü politik bağlamları tarafından biçimlendirilmekte (Stone, 2000a:156) ve sınırlandırılmaktadırlar. Bağımlı ve bağımsız düşünce kuruluşları geniş bir demet oluşturmaktadır. Tüm farklılıklarına rağmen hepsi de bilgi geliştirmekte ancak nesnel anlamda farklı amaçlarla ve farklı sınırlılıklara tabi olarak bilgi üretmektedirler. Hizmet verilen veya hedeflenen kitlelerin bilgi talepleri, üretilen bilginin niteliğini şekillendirmektedir. Araştırma kültürleri bakımından da akademik, teknokratik, ideolojik, ticari, pazarlama, politik, bürokratik kültürlerin her birine uygun bilgi üretimi ve kullanımını örnekleyen düşünce kuruluşları bulunmaktadır (McGann, 2007:21). Kurumsal/idari, finansal ve yasal yönden bağlı düşünce kuruluşları, partiye bağlı, hükümet tarafından sponsor olunanlar, özel/kâr amaçlı olanlar ve üniversite –temelli düşünce (McGann, 2007:17) kuruluşlarıdır. Düşünsel bağımsızlık hem kolay değildir hem de işin doğasına çoğu zaman uygun düşmemektedir. Çünkü düşünce kuruluşlarının kurulma amaçlarının başında, ideolojik konumlanmalarına uygun düşünsel/ideolojik savunuculuk yapmak bulunmaktadır. Ancak müdafî olarak değerlendirildiğinde düşünce kuruluşları, objektiflikleri ve güvenilirlikleri tehlikeye girdiğinden politik sistemin icapları ile bilimsel yöntem arasında bir denge ilişkisi kurmaları (McGann, 2007:15) gerekmektedir. Birçok durumda düşünce kuruluşları Stone’a (2000a:154) göre, yarı – devlet veya yarı –akademiktirler ve tam bağımsızlıktan yoksundurlar. Genellikle hükümet dışı organizasyonlarla (NGO) ilişkili, sivil toplumla bağlantılıdırlar. Stone, onları sivil toplum kuruluşları tanımından daha geniş bir tanımlama olan “devlet –dışı aktör” (non – state actor) kategorisinde kabul etmektedir.

Düşünce kuruluşlarının bağlı oldukları veya ilişki kurdukları hedef kitleleri vardır. Bu kitlelerle kurdukları ilişkinin şekli ve boyutu düşünce kuruluşlarının bağımsızlık ve entelektüel yansızlıklarıyla yakından ilgilidir. Düşünce kuruluşları sektörü, küreselleşme ve bilgi toplumunda oldukça çeşitlenmiştir. Bağımsızlık durumlarına göre farklı düşünce kuruluşları tipleri söz konusudur. Her birinin farklı amaçları, hedef kitleleri ve sınırlılıkları bulunmaktadır. Düşünce kuruluşlarının birinci hedef kitlesi devlet ve organlarıdır. Ancak etkilemek istedikleri daha geniş bir kesim bulunmaktadır. Siyaset, “eğitimli kişiler” olarak tarif edilen vakıf ve şirket yöneticileri, uluslararası örgütlerin

bürokratları, üniversite araştırmacıları, “üçüncü sektör aydınları” olan sendikacılar, din vaizleri, hükümet-dışı örgütlerin (STK) liderleri, sosyal hareket aktivistleri bu etkilenmek istenen kitleyi (Stone, 2000a:156) ve odaklanılan pazarı teşkil etmektedir. McGann (2007:5) ise genellikle kâr amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşları olarak kurulduklarını ve kendilerine has görevleri yerine getirdiklerini belirtmektedir. Araştırma ajandalarını kendileri oluşturmaları, finansal özerklikleri, tarafsız bir akademik odaklanma ve resmî kurumlarla aralarındaki mesafeyi korumaları entelektüel bağımsızlık ve tarafsızlıkları açısından riayet edilmesi gereken asgari şartlardır (Stone, 2000a:156). Farklı bilimsel alanlar arasında, ölçümü ve hesabı kolay olmayan farklılıklardan biri özerklik dereceleridir. Her türlü sosyal zarurettten azat olmuş “*hasbi ilim*” ve tüm siyasal ve ekonomik taleplerle esaret altına alınmış “*hizmetkâr ilim*” ikiliğinden kurtulmak gerektiğini belirten Bourdieu’ya (2015:63-64) göre, aslında dış tazyikler, alan üzerinden ve alanın aracılığıyla tatbik olduklarından ötürü, alanın mantığı tarafından dolaylı hâle getirilirler. Alanın temel özerklik göstergesi bu nedenle yeniden tanımlama, biçimleme, kırıp-yansıtma kabiliyetidir. Reagan, Thatcher, Blair, Schröder Jospin’in politik görüşlerinin kaynağı Bourdieu’ya (2006: 113-114) göre, muhafazakâr nitelikteki düşünce kuruluşlarıdır. Bourdieu, maaşları önemli kişilerce ödenen bu uzman topluluklarının üretimlerinin karşısına “eyleminin nesnelerini ve düşüncesinin amaçlarını kendi kendine tanımlayabilen *özgül aydınların*” oluşturduğu eleştirel ağların üretimlerinin konulmasını önermektedir.

Düşünce kuruluşlarının oluşturduğu “fikirler” sektörü Türkiye’de gelişmiş ABD ve Batı Avrupa ülkelerine kıyasla henüz küçük bir sektördür. Ancak var olan güçlerini ve nüfuz kapasitelerini ortaya çıkarabilecek bilgileri de kamusal alanda açıklamak konusunda yeterli düzeyde “şeffaf” değildirler. Bu nedenle “gerçek” güçlerinin ne olduğu hakkında bir kısmı spekülasyon düzeyinde kısıtlı bir kısım bilgiler bulunabilmektedir. Tezin İkinci Bölümünde “düşünce kuruluşlarının etki/nüfuz oluşturmaları” başlığı altında McGann’ın (2018:34) bu kuruluşlarının etki ve güç durumlarını analiz için oluşturduğu ve yayınladıkları uluslararası düşünce kuruluşları indeksinde kullandıkları, kaynak, kullanım/fayda, çıktı/ürün ve etki göstergeleri oldukça sadeleştirilerek Türkiye’de düşünce kuruluşlarının değerlendirilmesinde kullanılmıştır. Bu göstergeler, personel, gelir durumları ile medya görünimleri ve konferans, seminer, açık/kapalı toplantı gibi etkinlikler ile yayınlarının birlikte değerlendirildiği diğer etkinlikleri başlıkları altında

oldukça sadeleştirilerek, bunlardan elde edilen bilgilerle **Ek 6** tablosu oluşturulmuştur. Bu tablo değerlendirildiğinde bu başlıkların birçoğunda düşünce kuruluşlarının açık kaynaklarından herhangi bir bilgi edinilemediği görülmektedir. Türkiye’deki düşünce kuruluşlarının uluslararası derecelendirilmelerinde de bu eksikliklerin kendilerine olumsuz yansıdığı değerlendirilmektedir. Sahada görüşmecilerden biri vurgulu bir şekilde bu “*şeffaflık*” eksikliğine işaret ederek şeffaflık sağlanması kaydıyla düşünce kuruluşlarının devlet, sivil toplum kuruluşları ve sermaye çevreleriyle ilişki kurabileceklerini ancak bağımsızlık ve özerkliğin ideal bir düşünce kuruluşunun sahip olması gereken kriterler olduğunu belirtmektedir. Türkiye’deki fiili duruma ilişkin olarak “*Türkiye’de devletin gücü ve ağırlığı yüzünden ... Sivil toplum faaliyetlerinde yer alan birçok insanın temel motivasyonlarının STK faaliyetleri yoluyla devlette yer edinebilmek ya da devlet kaynaklarına erişebilmek olduğu söyleniyor ki, ben burada çok abartma olduğu kanaatinde değilim*” demektedir. Diğer taraftan, bu şeffaflık eksikliği ile irtibatlı olarak ancak Türkiye’de sistemin yapısı gereği ortaya çıkan başka bir boyutu “*devletin çoğu zaman düşünce (ve diğer sivil toplum) kuruluşlarına şüpheyile baktığı da sır değildir*” diyerek açıklamaktadır.

Sonuç olarak; üniversiteler temelinde gelişen geleneksel bilgi değişim ve dönüşüm geçirmekte ve “yeni bilgi üretim” şekli ortaya çıkmaktadır. Bu yeni bilgi üretim şekli üretim ve tüketim yerleri itibarıyla çeşitlenmiş, bilgi üzerindeki geleneksel kontrol ve denetim zayıflamış, yeni ve esnek formlarda sunumu söz konusu olmuş ancak en önemlisi bu bilgi ticarileşmiştir. Düşünce kuruluşları bu yeni bilgi üretim şeklinin en önemli aktörlerinden biri konumuna gelmiştir. Bilginin olumsuz kullanımları özellikle bilgi toplumlarında daha fazla ve yaygın bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bilginin araçsallaştırılması ve aşırı rasyonelleştirme, “agnostoloji”, “doktrinleştirme”, “rızanın imalatı” olarak literatürde ifade edilen durumlar sıklıkla ortaya çıkmıştır. Toplumsal kesimlerin düşünce kuruluşları üzerinden Gramsci (1986) anlamda kendi “organik” aydını ortaya çıkarma çabası da sözkonusu olabilmektedir. Bu kuruluşların bir kısmı “ideolojik aygıtlar” rolü ve işlevlerini üstlenmişlerdir. Farklı toplumsal kesimlerle ve devletle ilişki kurmuşlardır. Ancak kurulan ilişkinin şekli ve boyutu üniversitelerin bu kesimlerle kurduğu ilişkinin şekli ve boyutundan farklı olmuştur. Dünya’da bir asrı geride bırakan düşünce kuruluşları sektörünün Türkiye’de geçmişi yarım asrı aşmış bulunmaktadır. Ancak Türkiye’de düşünce kuruluşları ABD ve Batı Avrupa ülkelerindeki

benzerlerine kıyasla birkaç istisna hariç oldukça zayıf kalmışlardır. Ancak son yirmi yılda ciddi bir niceliksel artış içinde bulunmaktadır. Bunun yavaş yavaş niteliksel bir güçlenmeyle sonuçlanacağı ve böylece düşünce kuruluşlarının politik manzaranın güçlü aktörleri haline gelecekleri öngörülebilir. Ancak ilişkileri bakımından “şeffaflık” eksikliği başta olmak üzere hukuki yapılanma, insan ve gelir kaynakları bakımında birçok sorunla karşı karşıya bulunmaktadır. Bu durum onların daha fazla “etkili” olmalarını halihazırda ciddi boyutlarda etkilemektedir.

Bu tez çalışması, düşünce kuruluşlarının geleneksel bilgi üretiminden farklı bir biçimde ortaya çıkan yeni bilgi üretimi tarzında medya ile yakın ilişkiler içinde meydana getirdikleri “fikirler sektörü”nün Türkiye’deki büyüklüğüne, bağımsızlık ve tarafsızlıklarının imkân ve sınırlılıklarına, gündem belirleyebilme güçleri ile “nüfuz” ve “etki” meydana getirebilme kapasitelerine, yeni bilgi üretim biçimleri üzerinden değişen bilgi -iktidar ilişkilerine bakmıştır. Tezin konusu, 2000’li yıllar sonrası ve Türkiye’de “sivil” nitelikte düşünce kuruluşları ile sınırlandırılmıştır. Üniversiteler ve devlet kurumlarına bağlı düşünce kuruluşları kapsam dışında bırakılmıştır. Kapsam dışında bırakılan bu düşünce kuruluşlarına dair yapılacak çalışmalara da literatürde bu yönden varolan eksikliğin tamamlanması açısından ayrıca ihtiyaç bulunmaktadır. Türkiye’deki düşünce kuruluşlarının önemli hukuki yapılanma, finans, entelektüel işgücü başta olmak üzere sorunları bulunmaktadır. Bu çalışmada bahsedilen sorunlara tezin konusuyla sınırlı olarak bakılabilmektedir. Bu sorunlara ve Türkiye’de filantropi (hayırseverlik) geleneğinin düşünce kuruluşları bağlamına dair yapılacak daha derinlemesine çalışmalar, literatürde varolan bu yönlerdeki boşlukların doldurulmasına önemli katkılar sunacaktır. Yine bu tez daha ziyade 2000’ler sonrasında yoğunlaştığı, bu dönemde muhafazakar ve milliyetçi eğilimde düşünce kuruluşları büyük bir oran meydana getirdiğinden bu dönem ve bu kuruluşlar daha yoğun olarak kendilerine yer bulabilmiş liberal, sol ve diğerlerine kıyaslamalar ve karşılaştırmalar yapmak amacıyla değinilmiştir. Liberal, sol ve diğer eğilimlerde düşünce kuruluşlarını odağa alan, dönemsel farklılaşma ve yoğunlaşma trendleri dikkate alınarak yürütülecek bir çalışmanın literatüre katkı sağlaması sözkonusudur.

KAYNAKÇA

- Abelson, D.E. (2018). *Do think tanks matter? Assessing the impact of public policy institutes*. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Abelson, D. E. and Carberry, C. M. (1997). *Policy experts in presidential campaigns: a model of think tank recruitment*. Presidential Studies Quarterly, 27(4), 679-697.
- Adıvar, A. A. (1987). *Tarih boyunca ilim ve din*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Adorno, T. W. ve Horkheimer, M. (2014). *Aydınlanmanın diyalektiği: felsefi fragmanlar*. İstanbul: Kabalcı Yayınları
- Akdoğan, Y. (2003). *Muhafazakâr demokrasi*. Ankara: Ak Parti Yayınları
- Akdoğan, Y. (2004). *Ak Parti ve muhafazakâr demokrasi*. İstanbul: Alfa Yayınları
- Akter, A. (2009), Türkiye'de stratejik araştırmalar üzerine bazı düşünceler. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye'de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 4-16.). Ankara: Nobel Yayınları
- Akyüz, Y. (2008). *Türk eğitim tarihi: M.Ö. 1000 – M.S. 2008*. Ankara: Pegem Akademi
- Alemdar, Z. (2009). Akademisyenle politikacı arasında kalmadan: Yeni bir anlayışla Avrasya politikalarına bakmak. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye'de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 17-21). Ankara: Nobel Yayınları

- Altbach, P. G. (2004). Globalisation and the university: myths and realities in an unequal world. *Tertiary Education and Management* içinde 10(1), 3-25.
- Althusser, L. (2010). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. İstanbul: İthaki Yayınları
- Altınbaş, D. (2009). İyi bir think tank, iyi bir think tanker. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları* içinde (s. 22-30). Ankara: Nobel Yayınları
- Appadurai, A. (2005). *Modernity at large: cultural dimensions of globalization*. Minnesota: the University of Minnesota Press
- Aras, B., Toktaş, Ş. ve Kurt, Ü. (2010). *Araştırma merkezlerinin yükselişi: Türkiye’de dış politika ve ulusal güvenlik kültürü*. Ankara: SETA Yayınları
- Archer, J. (1998). *Dördüncü güç*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Archer, M. S. (2003). *Realist social theory: the morphogenetic approach*. Cambridge: Cambridge University Press
- Aristoteles (2014). *Metafizik*. İstanbul: Sosyal Yayınları
- Arlı, A. (2016). Yükseköğretimde büyüme, farklılaşma ve reorganizasyon: İstanbul örneği (1980-2015). *Sosyoloji Konferansları*, (54), 199-243.
- Arslan, E. (2009). Düşünce Kuruluşlarının Türkiye Serüveni. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları* içinde (s. 31-36), Ankara: Nobel Yayınları
- Ary, D., Jacobs, L. C. and Sorensen, C. (2010). *Introduction to research in education*. Cengage Learning
- Aydınlı, E. (2009). Ersel Aydınlı ile söyleşi. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları* içinde (s. 38-44). Ankara: Nobel Yayınları

- Ayman, S. G. (2009). Üniversitelerde kurulan stratejik araştırma merkezleri: Boğaziçi Üniversitesi -TÜSİAD Dış Politika Forumu (DIF) örneği. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları* içinde (s. 45-56). Ankara: Nobel Yayınları
- Bağcı, H. ve Aydın, A. (2009). Dünyada ve Türkiye’de düşünce kuruluşu kültürü. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları* içinde (s. 57-123). Ankara: Nobel Yayınları
- Bauman, Z. (2003). *Yasa koyucular ve yorumcular*. İstanbul: Metis Yayınları
- Bauman, Z. (2008). *Liquid times living in an age of uncertainty*. Cambridge: Politiy Press
- Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme: toplumsal sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Bauman, Z. (2013). *Sosyolojik düşünmek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Beck, U. (2011). *Risk toplumu: başka bir modernliğe doğru*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Belge, M. (2007). *Batılılaşma*. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.) (2007). *Modern Türkiye’de siyasi düşünce cilt 3 modernleşme ve batıcılık* içinde (s.43-73). İstanbul: İletişim Yayınları
- Bell, D. (1999). *The coming of post -industrial society: a venture in social forecasting*. New York: Basic Books
- Benhabib, Ş. (1999). *Modernizm, evrensellik ve birey*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Berg, B. L. (2001), *Qualitative research methods for the social sciences*. Boston: Pearcen Education
- Berger, P. L. (2003). Küreselleşmenin kültürel dinamikleri. P.L. Berger ve S. Huntington (Ed.) (2003). *Bir küre binbir küreselleşme: çağdaş dünyada kültürel çeşitlilik* içinde (s. 9-27). İstanbul: Kitap Yayınevi
- Berkes, N. (2003). *Türkiye’de çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

- Bilhan, M. (2009). Stratejik araştırma merkezleri konusunda bazı görüşler. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 131-143). Ankara: Nobel Yayınları
- Bora, T. (2006). Muhafazakâr yerlilik söylemi. T. Bora ve M. Gültekinil (Ed.) (2006). *Modern Türkiye’de siyasi düşünce cilt 5 muhafazakârlık içinde* (s.445-464). İstanbul: İletişim Yayınları
- Bottomore, T. (1997). *Frankfurt Okulu*. Ankara: Vadi Yayınları
- Bourdieu, P. (1995). *Pratik nedenler: eylem kuramı üzerine*. İstanbul: Kesit Yayınları
- Bourdieu, P. (1997). *Televizyon üzerine*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Bourdieu, P. (2006). *Karşı ateşler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). *Bilimin toplumsal kullanımları: bilimsel alanın klinik bir sosyolojisi için*. Ankara: Heretik Yayınları
- Bourdieu, P. (2018). *Zihinsel yapıları altüst eden keşmekeşin bilimi sosyoloji*. <https://www.youtube.com/watch?v=NvET5HFIKvY>, (erişim tarihi: 13.06.2019).
- Bourdieu P. ve Wacquant, L. (2014). *Düşünümsel bir antropoloji için cevaplar*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Bulut, A. T. ve Güngör, F. A. (2009). Think tankler ve dış politika: Türkiye ve ABD örneği. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s.262-280). Ankara: Nobel Yayınları
- Campbell, J. L. and Pedersen, O. K. (2011). Knowledge regimes and comparative political economy. D. Beland ve R. H. Cox (2011). *Ideas and Politics in Social Science Research* 167: 172-90. New York: Oxford University Press.
- Campbell, J. L. (1998). Institutional analysis and the role of ideas in political economy. *Theory and society*, 27(3), 377-409.

- Carayannis, E. G., Pirzadeh, A. and Popescu, D. (2012). *Institutional learning and knowledge transfer accross epistemic communities: new tools of global governance*. New York: Springer
- Castells, M. (2005). The network society from knowledge to policy. M. Castells and G. Cardoso (Eds.) (2005). *The network society from knowledge to policy* içinde (s. 3-22). Washington, DC: Johns Hopkins Center for Transatlantic Relations.
- Castells, M. (2008). *Enformasyon çağı: ekonomi, toplum ve kültür cilt 1, ağ toplumunun yükselişi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Caşın, M. H. (2009). Güvenlik stratejisi düşüncesindeki değişimin yeniden formüle edilmesi. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları* içinde (s. 145-171). Ankara: Nobel Yayınları
- Cetina, K. K. (2007). Culture in global knowledge societies: knowledge cultures and epistemic cultures. *Interdisciplinary science reviews* 32(4), 361-375.
- Chafuen, A. (2014). *Think tanks and the power of networks*. <https://www.Forbes.Com/Sites/Alejandrochafuen/2014/02/19/Think-Tanks-And-The-Power-OfNetworks/#2a0d83324F47> (erişim tarihi: 27.05.2019).
- Coman, R. (2018). Why and how do think tanks expand their networks in times of crisis? The case of Bruegel and the centre for european policy studies. *Journal of European Public Policy*, 1-16.
- Compston, H. (2009). *Policy networks and policy change: putting policy network theory to the test*. Hampshire: Palgrave Macmillan
- Corner, J. (2007). Media, power and political culture. E. Devereux (Ed.). *Media debates* içinde (s. 211-226). London: Sage
- Cömert, S. (2009). Stratejik araştırma merkezleri ve araştırma kültürü. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları* içinde (s. 172-187). Ankara: Nobel Yayınları

- Clawson, D. and Clawson, M. A. (1987). Reagan or business? Foundations of the new conservatism. M. Schwartz (Ed). (1987). *The structure of power in America: the corporate elite as a ruling class* içinde 201-17. New York: Holmes & Meier Pub.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni*. Ankara: Siyasal Yayınları
- Cross, M. K. D. (2013). Rethinking epistemic communities twenty years later. *Review of international studies*, 39(1), 137-160.
- Croteau, D. and Hoynes, W. (2012). *Media /society: industries, images and audiences*. London: Sage Publications
- Curaj, A., Scott, P., Vlasceanu, L., and Wilson, L. (Eds.). (2012). *European higher education at the crossroads: between the Bologna process and national reforms*. Springer Science & Business Media.
- Çağlar, İ., Akdemir, K. H. ve Toker, S. (2019). *Uluslararası medya kuruluşlarının Türkiye Uzantıları*. İstanbul: SETA Yayınları
- Çaycı, S. (2009). Türkiye'nin milli güvenliği açısından düşünmenin önemi. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye'de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 188-190). Ankara: Nobel Yayınları
- Çeçen, A. (2009). Türkiye'de düşünce kuruluşları. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye'de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 191-196). Ankara: Nobel Yayınları
- Çelik, Z., ve Gür, B. S. (2014). Neden yükseköğretim reformu gerekli. *Yeni Türkiye*, 58, 719-724.
- Daloz, J. P. (2010). *The sociology of elite distinction: from theoretical and comparative perspectives*. Hampshire: Palgrave Macmillan

- Denham, A. and Garnett, M. (2015). *British think tanks and the climate of opinion*. London: UCL Press
- Denzin, N. K. (1978). *The research act: a theoretical introduction to sociological methods*. New York: McGraw-Hill
- Dey, I. (2005). *Qualitative data analysis: a user-friendly guide for social scientists*. London: Routledge
- Drucker, P.F. (1994). *Kapitalist ötesi toplum*. İstanbul: İnkılap Kitabevi
- Duverger, M. (1995). *Siyaset sosyolojisi*, İstanbul: Varlık Yayınları
- Eagleton, T. (1996). *İdeoloji*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Ediger, V. Ş. (2009). Türk think tankı'nın olgunlaşma dönemine doğru. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye'de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 197-208). Ankara: Nobel Yayınları
- Edwards, M. (2014). *Civil society*, Cambridge: Polity Press
- Efegil, E. (2009). Türkiye'deki düşünce kuruluşları üzerine düşünceler. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye'de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 208-215). Ankara: Nobel Yayınları
- Elliot, J. (2005). *Using narrative in social research: qualitative and quantitative approaches*. London: Sage Publications
- Erbaş, H. (1992). *Sosyolojide fenomenoloji*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih –Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi, 14, 159-166.
- Ergun, A. (2009). Üniversitede alan araştırmaları: Karadeniz ve Orta Asya Ülkeleri Araştırma Merkezi örneği. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye'de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 215-220). Ankara: Nobel Yayınları

- Ergüvenç, Ş. (2009). Türkiye’de stratejik araştırma kültürü üzerine bir gözlem. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları* içinde (s. 221-224). Ankara: Nobel Yayınları
- Ersoy, A. (2009). Araştırma ve düşünce merkezi olarak ESAM. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları* içinde (s. 225-232). Ankara: Nobel Yayınları
- Ersun, Ö. (2009). Stratejik araştırma kültürü. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları* içinde (s. 233-241). Ankara: Nobel Yayınları
- Etzkowitz, H. (2013). Anatomy of the entrepreneurial university. *Social science information*, 52(3), 486-511.
- Falkner, G. (2003). *EU social policy in the 1990s: towards a corporatist policy community*. London: Routledge
- Fındıklı, B. (2015). *Türkiye’de düşünce kuruluşlarının ve arabulucu entelektüellerin doğuşu*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Şehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Fischer, F. and Forester, J. (Eds.). (2002). *The argumentative turn in policy analysis and planning*. London: Taylor & Francis
- Fontana, A. ve Frey J. H. (1994). Interviewing: the art of science. N.A.L Denzin (Ed.) *The Handbook of qualitative research* içinde (s. 361-376). Thousand Oaks: Sage Publications
- Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: selected interviews and other writings 1972-1977*. New York: Pantheon Books
- Foucault, M. (1999), *Bilginin arkeolojisi*. İstanbul: Birey Yayınları

- Foucault, M. (2011). *Bilme istenci üzerine dersler: College de France dersleri (1970-1971)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Foucault, M. (2014). *Özne ve İktidar*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P. and Trow, M. (2010). *The new production of knowledge: the dynamics of science and research in contemporary societies*. London: Sage Publication
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: self and society in the late modern age*. Stanford: Stanford University Press.
- Giddens, A. (1994). *Modernliğin sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları
- Godin, B. and Gingras, Y. (2000). *The place of universities in the system of knowledge production*, 29 (2), 273-278.
- Gökırmak, M. (2009). Bilgi, iktidar ve üniversite. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* s. 247-260. Ankara: Nobel Yayınları
- Gür, B. S. ve Özoğlu, M., (2015). Türkiye’de yükseköğretim politikaları: erişim, kalite ve yönetim. A. Gümüş (Ed.) (2015). *Türkiye’de eğitim politikaları içinde* (s. 299-321). Ankara: Nobel Yayınları
- Güvenç, S. (2006). Türkiye’nin dış politikası ve düşünce kuruluşları. S. C. Mazlum ve E. Doğan (Ed.) (2007). *Sivil toplum ve dış politika: yeni sorunlar ve yeni aktörler içinde* (s.159-180). İstanbul: Bağlam Yayınları
- Güvenç, S. (2007). Türkiye’de düşünce kuruluşları ve uluslararası ilişkiler disiplini. *Uluslararası ilişkiler/international relations*, 4(13), 137-144.
- Gramsci, A. (1986). *Hapishane defterleri: tarih, politika, felsefe ve kültür sorunları üzerine seçme metinler*. İstanbul: Onur Yayınları

- Haas, P. M. (1992). Introduction: epistemic communities and international policy coordination. *International organization*, 46(1), 1-35.
- Habermas, J. (1992). *Legitimation crisis*. Cambridge: Polity Press
- Habermas, J. (2001). *İletişimsel eylem kuramı*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- Hajer, M. A. (2005). Coalitions, practices, and meaning in environmental politics: from acid rain to BSE. D. Howarth and J. Torfing (Eds.). (2005). *Discourse theory in European politics identity, policy and governance: identity, policy and governance* içinde (s.297-315). London: Palgrave Macmillan
- Hanıoğlu, M. Ş. (1992). Batılılaşma. *İslam Ansiklopedisi 21 Cilt* içinde (s.182-186). Ankara. TDV Yayınları
- Hanıoğlu, M. Ş. (2018). Gölgede kalan istisnacılık. *Sabah Gazetesi*. <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/hanioglu/2018/09/09/golgede-kalan-istisnacilik>. (Erişim Tarihi: 19.09.2018).
- Hansson, S. O. And Hadorn, G. H. (2016). The argumentative turn in policy analysis. *The argumentative turn in policy analysis* içinde (s. 11-35). Switzerland: Springer
- Hays, D. G. and Singh, A. A. (2012). *Qualitative inquiry in clinical and educational settings*. New York: Guilford Publications.
- Hegel, G. W. F. (2011). *Tarih felsefesi 1, giriş*. İstanbul: İdea Yayınevi
- Held, D. and McGrew, A. (Eds.). (2005). *The global transformations reader: an introduction to the globalization debate*. Cambridge: Polity Press
- Held, D. and Thompson, J. B. (2003). *Social theory of modern societies: Anthony Giddens and his critics*. Cambridge: Cambridge University Press
- Hepp, A. (2014), *Medyatikleşen kültürler*. İstanbul: Dipnot
- Herman, E. S. ve Chomsky, N. (2012). *Rızanın imalatı kitle medyasının ekonomi politiği*. İstanbul: BGST Yayınları

- Hernando, M. G. and Williams, K. (2018). Examining the link between funding and intellectual interventions across universities and think tanks: a theoretical framework. *International journal of politics, culture, and society*, 1-14.
- Hess, C. and Ostrom, E. (2007). Introduction: an overview of the knowledge commons. C. Hess and E. Ostrom. (2007). *Understanding knowledge as a commons* içinde (s. 3-26). Cambridge: The MIT Press.
- Hodgson, G. (2009). *The myth of american exceptionalism*. New Haven: Yale University Press
- Jacques, P. J., Dunlap, R. E. and Freeman, M. (2008). *The organisation of denial: conservative think tanks and environmental scepticism*, <http://rsa.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09644010802055576?needAccess=true> (erişim tarihi: 21.8.2017).
- Jordan, G. and Schubert, K. (1992). A preliminary ordering of policy network labels. *European journal of political research* 21(1- 2), 7-27.
- Kahraman, H. B. (2007). Bir zihniyet kurucusu olarak batılılaşma. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.) (2007). *Modern Türkiye’de siyasi düşünce cilt 3 modernleşme ve batıcılık* içinde (s.125-146). İstanbul: İletişim Yayınları
- Kalafat, Y. (2009). Yaşanan ve yaşıatılan stratejik hayatımız. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları* içinde (s. 291-304). Ankara: Nobel Yayınları
- Kanbolat, H. ve Karasar, H. A. (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Kanbolat, H. (2009). Türkiye’de düşünce merkezi kültürünün oluşum süreci: Türkiye’de dış politika ve güvenlik alanındaki düşünce merkezleri. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları* içinde (s. 305-319). Ankara: Nobel Yayınları

- Kant, I. (1874). Aydınlanma nedir? *Liberal düşünce* (2005), 10 (38-39), 225-230.
- Kant, I. (2001). *Pratik usun eleştirisi*. İstanbul: Say Yayınları
- Kant, I. (2008). *Arı usun eleştirisi*. İstanbul: İdea Yayınevi
- Kantarcı, Ş. (2009). Yirmi birinci yüzyıl Türkiye'sinde doğan sivil tabanlı yeni kurumlar: stratejik araştırma merkezleri. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye'de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 323-329). Ankara: Nobel Yayınları
- Karabulut, B. (2010). Dünyada ve Türkiye'de think tank kuruluşları: karşılaştırmalı bir analiz. *Akademik bakış* (4), 91-104
- Karaca, R. K. (2009). Askeri stratejiden strateji merkezlerine. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye'de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 331-336). Ankara: Nobel Yayınları
- Karadeniz, B. (2009). Türkiye'de düşünce üretimi. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye'de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 337-340). Ankara: Nobel Yayınları
- Karakoç, E. (2009). Türkiye'de stratejik araştırma merkezlerinin geç kurulma nedenleri hakkında bir değerlendirme. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye'de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 342-347). Ankara: Nobel Yayınları
- Karaosmanoğlu, A. L., Onulduran, E. (2009). Seyfi Taşhan, Dış Politika Enstitüsü ve Türkiye'de düşünce kuruluşu kültürünün doğuşu. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye'de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 348-352). Ankara: Nobel Yayınları

- Karasar, H. A. (2009). Türkiye’de “uzman” sıkıntısı ve stratejik düşünce kültürü. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları* içinde (s. 354-363). Ankara: Nobel Yayınları
- Karasar, N. (2009). Strateji geliştirme ve bilimsel algı. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları* içinde (s. 364-370). Ankara: Nobel Yayınları
- Kaya, M. (1992). Beytühikme. *TDV İslam Ansiklopedisi* 6 cilt içinde (s.88-90).
- Kerr, C. (2001). *The uses of university*. Massahcusetts: Harvard University Press
- Keyder, Ç. (2005). *Memalik-i Osmaniye’den Avrupa Birliğine*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Keyder, Ç. (2014). *Türkiye’de devlet ve sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Keyman, F. (2004a). *Avrupa’da ve Türkiye’de sivil toplum*. https://personel.omu.edu.tr/docs/ders_dokumanlari/8685_42634_4082.pdf (erişim tarihi: 13.06.2019).
- Keyman, F. (2004b). Sivil Toplum, sivil toplum kuruluşları ve Türkiye. *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları*, 4.
- Kıbaroğlu, M. ve Kıbaroğlu, A. (2009). Stratejik araştırmalar merkezlerinin yapılanması. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları* içinde (s. 378-384). Ankara: Nobel Yayınları
- Kirk, R. (2001). *The conservative mind: from Burke to Eliot*. Washington: Regnery Publishing
- Koçer, G. (2009). Türkiye’de stratejik düşünme /düşünce üzerine bir deneme: küreselleşme karşısında sevkülceyş. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009).

Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde (s. 385-393). Ankara: Nobel Yayınları

Kodaman, T. (2009). Düşünce kuruluşları ve Türkiye’de gelişimleri. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 394-405). Ankara: Nobel Yayınları

Koellner, P. (2013). Think tanks: the quest to define and to rank them. *GIGA Focus International Edition English*, 10, ISSN 2196-3940

Köker, L. (2006). Liberal muhafazakârlık ve Türkiye. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.) (2007). *Modern Türkiye’de siyasi düşünce cilt 5 muhafazakârlık içinde* (s.274-290). İstanbul: İletişim Yayınları

Köni, H. (2009). Gelişmekte olan ülkelerde düşünce kuruluşları ve Türkiye. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 406-412). Ankara: Nobel Yayınları

Köseoğlu, Ö. ve Köktaş, Ö. F. (2017). Bilgi, güç ve siyasetin kesişiminde düşünce kuruluşları: kamu politikaları bağlamında bir analiz. *Yönetim Bilimleri Dergisi* içinde 15 (30), 533-552.

Kuhn, T. S. (1995). *Bilimsel devrimlerin yapısı*. İstanbul: Alan Yayıncılık

Kuloğlu, A. (2009). Türkiye’de stratejik araştırma merkezlerine olan ihtiyaç. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 413-418). Ankara: Nobel Yayınları

Kukathas, C. (1999). İslam, demokrasi ve sivil toplum. Ö. Demir (Ed.) (1999). *İslam, sivil toplum ve piyasa ekonomisi içinde* (s.21-44). Ankara: Liberte Yayınları

Küçükömer, İ. (2009). *Sivil toplum yazıları*. İstanbul: Profil Yayıncılık

- Külebi, A. (2009). Küreselleşme çağında düşünce kuruluşları. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 419-423). Ankara: Nobel Yayınları
- Ladi, S. (2005). Globalisation, think tanks and policy transfer. D. Stone (Ed.) (2005). *Banking on knowledge: the genesis of the global development network içinde* (s.205-222). London: Routledge
- Latouche, S. (1993). *Dünyanın batılılaşması: gezegenimizin birörnekleşmesinin anlamı, önemi ve sorunları üstüne bir deneme*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Leech, B. L. (2002). *Asking questions: techniques for semistructured interviews, ps: political science & politics*, 35 (4), 665-668.
- Leeson, P. T., Ryan, M. E. and Williamson, C. R. (2012). Think tanks. *Journal of comparative economics* 40 (2012) 62-77. United State: Elsevier
- Lefebvre, M. (2005). *Amerikan dış politikası*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Loğoğlu, F. (2009). Türkiye’de düşünce kuruluşları. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Asking questions: techniques for semistructured interviews, ps: political science & politics içinde* (s. 424-427). Ankara: Nobel Yayınları
- Maier, H. (2004). The religious use of politics and/or the political use of religion. In *Totalitarianism and political religions, volume 1* (pp. 120-150). Routledge.
- Marchetti, R. (Ed). (2017). *Partnership in international policy –making*. London: Palgrave Macmillan
- Mardin, Ş. (1992a). *Din ve ideoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Mardin, Ş. (1992b). *İdeoloji*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Mardin, Ş. (1992c). *Türkiye’de din ve toplumsal değişme, Bediüzzaman Said Nursi olayı*. İstanbul: İletişim Yayınları

- Mardin, Ş. (2011). Operasyonel kodlarda süreklilik, kırılma ve yeniden inşa: dün ve bugün Türk İslâmî istisnacılığı. Ş. Mardin (2011). *Türkiye, İslam ve sekülerizm* içinde (s. 167-200). İstanbul: İletişim Yayınları
- McGann, J. G. (1992). Academics to ideologues: a brief history of the public policy research industry. *Political science and politics* içinde 25 (4), 733-740.
- McGann, J. G. (2007). *Think tanks and policy advice in the United States, academics, advisors and advocates*. New York: Routledge
- McGann, J. G. (2009). The think tank index. *Foreign Policy* Jan/Feb 2009, (p. 82).
- McGann, J. G. (2017). 2016 *The global go to think tanks report*. http://repository.upenn.edu/think_tanks/12/ (erişim tarihi: 21.08.2017).
- McGann, J. G. ve Shull, A. (2018). Think tanks and emerging power networks. J. G. McGann (Ed.). (2018). *Think tanks and emerging power policy networks* içinde (s. 3-14). Cham: Palgrave Macmillan
- McGann, J. G. (2019a). 2018 *The global go to think tanks index report*. <https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1017&context=thinktanks/> (erişim tarihi: 02.04.2019).
- McGann, J. G. (2019b). Think tanks, foreign policy, and emerging powers. J. G. McGann (ed.). (2019). *Think tanks, foreign policy and the emerging powers* içinde (s. 17-60). Cham: Palgrave Macmillan
- McGrew, A. (1992). A global society? S. Hall, D. Held ve T. McGrew (1992). *Modernity and its futures* içinde (s. 61-116). Cambridge: Polity Press
- McLuhan, M. (1994). *Understanding media: the extensions of man*. Massachusetts: MIT Press.
- Mears, C. L. (2009). *Interviewing for education and social science research the gateway approach*. New York: Palgrave Macmillan
- Medvetz, T. (2008). *Think tanks as an emergent field*. New York: The Social Science Research Council Magazine

- Medvetz, T. (2012). Murky power: “think tanks” as boundary organizations. D. Courpasson, D. Golsorkhi, J. J. Sallaz (Eds.) (2012). *Rethinking power in organizations, institutions, and markets research in the sociology of organizations* içinde (s. 113 – 133). Bradford: Emerald Group Publishing
- Merton, R. K. (1979). The normative structure of science. *The sociology of science: theoretical and empirical investigations* içinde 267-278.
- Meuser, M. and Nagel, U. (2009). The expert interview and changes in knowledge production. A. Bogner, A. B. Littig and W. Menz. (Eds.) (2009). *Interviewing experts* içinde (s. 17-42). London: Palgrave Macmillan
- Miller –Cribbs, J. M. ve Cagle, B.E. (2010). Thinking about think tanks: strategies for progressive social work. *Journal of policy practice*, 9 (3-4), 284-307.
- Mills, C. W. (2007). *Toplumbilimsel düşün.* İstanbul: Der Yayınları
- Mishler, E. G. (1991). *Research interviewing: context and narrative*. Massachusetts: Harvard University Press
- Misztal, B. A. (2012). Public intellectuals and think tanks: a free market in ideas? *International journal of politics, culture, and society* içinde 25(4), 127-141.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal araştırma yöntemleri nitel ve nicel yaklaşımlar 1,2*, Ankara: Yayınodası
- Nisbet, R. (2013). *Sosyolojik düşünce geleneği*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık
- Norris, P. (2001). *Digital divide, civic engagement, information poverty and the internet worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press
- Norton, L. S. (2009). *Action research in teaching and learning: a practical guide to conducting pedagogical research in universities*. London: Routledge
- Nowotny, H., Scott, P., and Gibbons, M. (2008). *Rethinking science: power and the public in an age of uncertainty*. Cambridge: Polity Press

- Nurhan, A. (2009). Gelişmekte olan ülkelerde stratejik araştırma kültürü. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 443-442). Ankara: Nobel Yayınları
- Oğuzlu, T. (2009). Türkiye’de stratejik araştırma kültürü: düşünce kuruluşlarının artan önemi ve TESEV örneği. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 444-452). Ankara: Nobel Yayınları
- Özen, Ç. (2009). Ulusal strateji üniversitesi. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 453-456). Ankara: Nobel Yayınları
- Pakin, E. (2009). Stratejik ortaklık? Amerikan stratejik araştırma merkezleri perspektifinden Türk -Amerikan ilişkileri. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 464-489). Ankara: Nobel Yayınları
- Parla, T. (2009). *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de korporatizm*. İstanbul: Deniz Yayınları
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. London: Sage Publications
- Pautz, H. (2011). Revisiting the think-tank phenomenon. *Public policy and administration*, 26(4), 419-435.
- Plehwe, D., Neujeffski, M. And Kramer, W. (2018). Saving the dangerous idea: austerity think tank networks in the European Union. *Policy and society*, 1-18.
- Proctor, R. N. and Schiebinger, L. (2008). *Agnotology: the making and unmaking of ignorance*. California: Stanford University Press

- Punathambekar, A., and Scannell, P. (2013). Back to the future: media and communication studies in the 21st century. *Media, culture and society*. 35 (1), 3-8.
- Rabinow, P. ve Sullivan, W. (der) (1990), *Toplum bilimlerinde yorumcu yaklaşım*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları
- Rantanen, T. (2005). *The media and globalization*. London: Sage Publications
- Rashdall, H. (1895). *The universities of Europe in the Middle Ages* (Vol. 1). Oxford: Clarendon Press.
- Reichardt, S. (2004). Civil society a concept for comparative historical research. A. Zimmer ve E. Priller (Eds) (2004). *Future of civil society* içinde (s. 35-55). Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Rich, A. and Weaver, R. K. (2000). Think tanks in the US media. *Harvard International Journal of Press/Politics*, 5(4), 81-103.
- Ritzer, G. (2011). *Küresel dünya*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2014). *Sosyoloji kuramları*. Ankara: De ki Yayınları
- Robertson, R. (1996). *Globalization: social theory and global culture*. London: Sage Publication
- Ruser, A. (2018a). *Climate politics and the impact of think tanks scientific expertise in Germany and the US*. Cham: Palgrave Macmillan
- Ruser, A. (2018b). What to think about think tanks: towards a conceptual framework of strategic think tank behaviour. *International journal of politics, culture, and society*, 31(2), 179-192.
- Sabatier, P. A. (1998). The advocacy coalition framework: revisions and relevance for Europe. *Journal of European public policy* 5(1), 98-130.
- Sabatier, P. A. and Weible, C. M. (2007). The advocacy coalition framework: innovations and clarifications. *Theories of Policy Process*.
- Said, E. (1998). *Oryantalizm*. İstanbul: İrfan Yayınları

- Salas-Porras, A. and Murray, G. (2017). Think tanks and global politics: key spaces in the structure of power. New York: Palgrave Macmillan
- Sartori, G. (1996). *Demokrasi teorisine geri dönüş*. Ankara: Yetkin Yayınları
- Schensal, J. J. (2008). Methodology. L. M. Given. (Ed.). (2008). *The Sage encyclopedia of qualitative research methods volumes1 & 2* içinde (s. 516-521). California: Sage Publications
- Schlager, E. (1995). Policy making and collective action: defining coalitions within the advocacy coalition framework. *Policy sciences*, 28(3), 243-270.
- Schmidt, V. A. (2002). Does discourse matter in the politics of welfare state adjustment? *Comparative political studies* 35(2), 168-193.
- Scott, J. M. (1999). Transnationalizing democracy promotion: the role of western political foundations and think –tanks. *Democratization* 6(3), 146-170.
- Sennett, R. (2005). *Otorite*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Shapiro, H. T. (2005). *The larger sense of purpose: higher education and society*. Princeton: Princeton University Press
- Sherrington, P. (2000). Shaping the policy agenda: think tank activity in the European Union. *Global Society*, 14(2), 173-189. Canterbury
- Shinn, T. (2002). The triple helix and new production of knowledge: prepackaged thinking on science and technology. *Social Studies of Science* 32(4), 599-614.
- Shoup L. H. (2015). *Wall Street's think tank: The Council On Foreign Relations and the empire of neoliberal geopolitics. 1976–2014*. NYU Press
- Silverman, D. and Marvasti, A. (2008). *Doing qualitative research: a comprehensive guide*. Los Angeles: Sage Publications
- Slattery, M. (2007). *Sosyolojide temel fikirler*. Bursa: Sentez Yayıncılık
- Smith, J. A. (1991), *The idea brokers: think tanks and the rise of the new policy elites*. New York: The Free Press Maxwell McMillan

- Spradley, J. P. (1979). *The Ethnographic interview*. Florida: Holt, Rinehart and Winston Inc.
- Stiglitz, J. E. (2002). *Küreselleşme: büyük hayal kırıklığı*. İstanbul: Plan B İletişim Yayıncılık
- Stone, D. and Garnett, M. (1998). Introduction: think tanks, policy advice and governance. Stone, D., Denham, A. and Garnett, M. (Eds.) (1998). *Think tanks across nations: a comparative approach* içinde (s. 1-21). Manchester: Manchester University Press
- Stone, D. (1999). Learning lessons and transferring policy across time, space and disciplines. *Politics* 19(1), 51-59.
- Stone, D. (2000a). Think tank transnationalisation and non-profit analysis, advice and advocacy. *Global Society*. 14(2), 153-172.
- Stone, D. (2000b). Introduction to the symposium: the changing think tank landscape. *Global Society*, 14(2), 149-152.
- Stone, D. (2005a). Think tanks and policy advice in countries in transition. <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/156673/adbi-dp36.pdf> (erişim tarihi: 15.10.2017).
- Stone, D. (2005b). Knowledge, power and policy. D. Stone (Ed.) (2005). *Banking on knowledge: the genesis of the global development network* içinde (s.243-260). London: Routledge
- Stone, D. (2015). The Group of 20 transnational policy community: governance networks, policy analysis and think tanks. *International review of administrative sciences* 81(4), 793-811.
- Sönmez, M. (2009). Türkiye’de düşünce merkezlerinin kurumsallaşması. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *T Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları* içinde (s. 490-496). Ankara: Nobel Yayınları

- Sözeri, C. ve Güney Z. (2011). *Türkiye’de medyanın ekonomi politiği: sektör analizi*. İstanbul: TESEV Yayınları
- Struyk, R. J. (2002a). Management of transnational think tank networks. *International Journal of Politics, culture and Society*, 15(4), 625-638.
- Struyk, R. J. (2002b). Transnational think-tank networks: purpose, membership and cohesion. *Global Network* 2(1), 83-90.
- Suver, A. (2009). Sivil toplum nedir? H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 497-498). Ankara: Nobel Yayınları
- Şahin, A. (2009). Sömürgecilikten günümüze think tankler ve Türkiye. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 499-501). Ankara: Nobel Yayınları
- Şüküroğlu, M. (2009). Trafik mi köprüleri doğurur, köprüler mi trafiği çoğaltır? H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 502-505). Ankara: Nobel Yayınları
- Talas, M. (2011). Sivil toplum kuruluşları ve Türkiye perspektifi. *Türklük bilimi araştırmaları*, 29(29), 387-401
- Taylor, S. J., Bogdan, R. and DeVault, M. L. (2016), *Introduction to qualitative research methods a guidebook and resource*. New Jersey: John Wiley& Sons. Inc.
- Tester, K. (1992). *Civil society*. London: Routledge
- Torfin, J. (2005). Discourse theory: achievements, arguments, and challenges. D. Howarth and J. Torfin (Eds.). (2005). *Discourse theory in European politics identity, policy and governance: identity, policy and governance içinde* (s.1-32). London: Palgrave Macmillan

- Tromblay, D. E. (2018). Intelligence and the intelligentsia: Exploitation of US think tanks by foreign powers. *International journal of intelligence and counterintelligence*, 31(1), 1-18.
- Tunaya, T. Z. (1998). *İslamcılık cereyanı 1*. İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi
- Turner, G. (2016). *İngiliz kültürel çalışmaları*. Ankara: Heretik Yayınları
- Tyrrell, I. (1991). American exceptionalism in an age of international history. *The American historical review*, 1031-1055.
- Ülgen, S. (2009). Türkiye’de bir think tank olma. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 511-513). Ankara: Nobel Yayınları
- Van Dijk, T. A. (1995). The mass media today: discourses of domination or diversity? *Journal of the European Institute For Communication and Culture*, 2(2), 27-45.
- Wallerstein, I. (2006). *World –systems analysis: an introduction*. Nort Carolina: Duke University Press
- Weidenbaum, M. (2010). Measuring the influence of think tanks. *Social science and public policy*, 47 (2), 134-137
- Weaver, R. K. (1989). *The changing world of think tanks*, political science and politics, http://www.medientheorie.com/doc/weaver_changing_worlds_of_think_tanks.pdf, (erişim tarihi: 21.08.2017).
- Weaver, R. K. and McGann, J.G. (2000). Think tanks and civil societies in a time of change. R.K. Weaver ve J. G. McGann (Eds) (2017). *Think tanks and civil societies catalysts for ideas and action* içinde (s.1-36). London: Routledge Taylor & Francis Group
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve toplum 1. cilt*, İstanbul: Yarın Yayınları
- Westfall, R. S. (2000). *Modern bilimin oluşumu*. Ankara: TÜBİTAK Bilim Kitapları

Williams, K. (2003). *Understanding media theory*. London: Arnold Publishers

Yavuz, C. (2009). Düşünce kuruluşlarına ve stratejik araştırma merkezlerine güvenlik politikası –strateji uzmanı yetiştirilmesi. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 515-535). Ankara: Nobel Yayınları

Yeniçeri, Ö. (2009). Stratejik düşüncenin sorunları ve Türkiye’ye yönelik stratejiler. H. Kanbolat ve H. A. Karasar (Ed.) (2009). *Türkiye’de stratejik düşünce kültürü ve stratejik araştırma merkezleri: başlangıcından bugüne Türk düşünce kuruluşları içinde* (s. 536-544). Ankara: Nobel Yayınları

Yıldırım, C. (1991). *Bilim felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları

Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye’nin tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları

<https://www.setav.org/hakkimizda/> , (erişim tarihi: 22.08.2017)

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>, (erişim tarihi: 20.09.2017)

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-46349417> (erişim tarihi: 21.12.2018)

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43908747> (erişim tarihi: 22.02.2019)

<http://www.hurriyet.com.tr/egitim/arastirma-universitesi-ne-demek-universiteler-icin-kriterler-nasil-belirlendi-40591036> (erişim tarihi :22.02.2019)

<http://asam.org.tr/> (erişim tarihi: 02.04.2019).

https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1017&context=think_tanks, (erişim tarihi: 21.04.2019)

<https://www.yok.gov.tr/kurumsal/tarihce>, (erişim tarihi: 04.06.2019)

www.tgc.org.tr/18-slider/2132-tgc%E2%80%99den-gazetecilerin-fi%C5%9Flenmesine-tepki%E2%80%99Cseta-raporu-fi%C5%9Fleme-belgesidir%E2%80%99D.html/ (erişim tarihi: 13.07.2019)

<https://www.setav.org/kamuoyuna-duyuru-3/> (erişim tarihi: 13.07.2019)

EKLER

EK – 1: Sahada Kullanılan Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

a) Profil soruları

Yaş:

Cinsiyet:

Eğitim:

Unvan:

b) Meslekle ilgili genel sorular

1. Kaç yıldır mensubu olduğu düşünce kuruluşunda görev yapmaktadır:
2. Düşünce kuruluşunda hangi konumda görev yaptığı;
3. Mensubu olduğu düşünce kuruluşunun kısa bir tarihçesi (ne zaman kuruldu, kimler tarafından kuruldu, ne amaçla kuruldu)
4. Görev yaptıkları düşünce kuruluşun görev ve misyonun ne olduğu?
5. Türkiye’de düşünce kuruluşlarına ilişkin bir değerlendirme yapması? (bilgi üretme, kamuoyu oluşturma ve fikir dünyasının gelişimine katkıda bulunma kapasitesi, vb)
6. Türkiye’de siyasi olarak farklı düşünce kuruluşları arasında ilişkiler nasıldır? (Bölünme mi yoksa diyalog mu daha ön plandadır? Sizce neden?)
7. Sizce Türkiye’de düşünce kuruluşlarının siyasi güç merkezleriyle ilişkisi nasıldır ve sizce nasıl olmalıdır?
8. Sizce Türkiye’de düşünce kuruluşlarının ekonomik güç merkezleriyle (Tüsiad ve Müsiad gibi) ilişkileri nasıldır ve sizce nasıl olmalıdır?
9. Sizce Türkiye’de düşünce kuruluşlarının devlet ile ilişkileri nasıldır ve sizce nasıl olmalıdır?

10. Sizce Türkiye’de düşünce kuruluşlarının sivil toplum ile ilişkileri nasıldır ve sizce nasıl olmalıdır?
11. Sizce Türkiye’de düşünce kuruluşlarının faaliyetleri ve bilgi üretme tarzları üniversitelerinin bilgi üretme kapasitesine bir alternatif midir yoksa üniversitelerin bilgi üretim sürecine bir ek midir?
12. Sizce bugün Türkiye’de düşünce kuruluşlarının medya ile ilişkileri nasıldır? Nasıl olmalıdır?
13. Türkiye’de düşünce kuruluşlarının karşılaştığı en önemli sorunlar size göre nelerdir?
14. Sizce bugün Türkiye’de düşünce kuruluşlarının finansman sorunları var mıdır? Var ise bu kuruluşlar bu sorunlar nasıl çözmelidir?
15. Türkiye’de düşünce kuruluşları sektörünün özellikleri nelerdir? Özel, kamu veya üçüncü sektörden hangisine daha yakındırlar? Bu sektörlerin öncelikleri ile düşünce kuruluşlarının eylemleri arasında boşluk (uyuşmazlık) var mıdır?
16. Düşünce kuruluşlarının ürettikleri bilgi nedir? Nasıl özelliklere sahiptir? Geleneksel olarak üniversitelerin ürettiği farkları var mıdır? Ayrıntıya girilmeli...
17. Bir düşünce kuruluşunun araştırma gündemi (ajandası) nasıl oluşturulmaktadır?
18. Türkiye’de düşünce kuruluşlarının geleceğini nasıl görüyorsunuz?

EK – 2: Görüşmecilerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Görüşmeci		Yaş Aralığı	Meslek	Cinsiyet	Kurum
G³1	Mahir	40-50 aralığı	Üniversitede halen Öğretim Üyesi Düşünce kuruluşunda geçmişte direktör	Erkek	Üniversite Düşünce kuruluşu
G2	Mutlu	40-45 aralığı	Üniversitede halen öğretim üyesi Farklı düşünce kuruluşlarında araştırmacı ve danışman	Erkek	Üniversite Düşünce kuruluşu
G3	Bülent	50-55 aralığı	Üniversitede halen öğretim üyesi Düşünce kuruluşunda yönetim kurulu üyesi ve halen başkan	Erkek	Üniversite Düşünce kuruluşu
G4	Orkun	35-40 aralığı	Üniversitede araştırma görevlisi Düşünce kuruluşunda araştırmacı	Erkek	Üniversite Düşünce kuruluşu

³ Görüşmeciler alıntılarda G kodlaması ile yer almıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Mehmet Münip BABUR

Yabancı Dil : İngilizce

Doğum Yeri ve Yılı : Çatak - Karşıyaka/1975

E-Posta : munipbabur@gmail.com

Eğitim ve Mesleki Geçmişi:

2019 Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı – Doktora

2015 Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı – Doktora

2011 Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı – Yüksek Lisans

1997 İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü –Lisans

1993- Van Muradiye Alpaslan Öğretmen Lisesi

Yayınları ve/veya Bilimsel/Sanatsal Faaliyetleri:

Babur, M. M. (2018). Yeni Bilgi Üretimi: Düşünce kuruluşları. V. Yurdadoğ, E. Atalmış, F. Çiftçi ve A. Yatbaz (Ed.) (2018). *ISRC 2018 Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kongresi Bildiri Kitabı* içinde (s. 374-384).

